

Reis van La Trappe naar Rome

<https://hdl.handle.net/1874/364673>

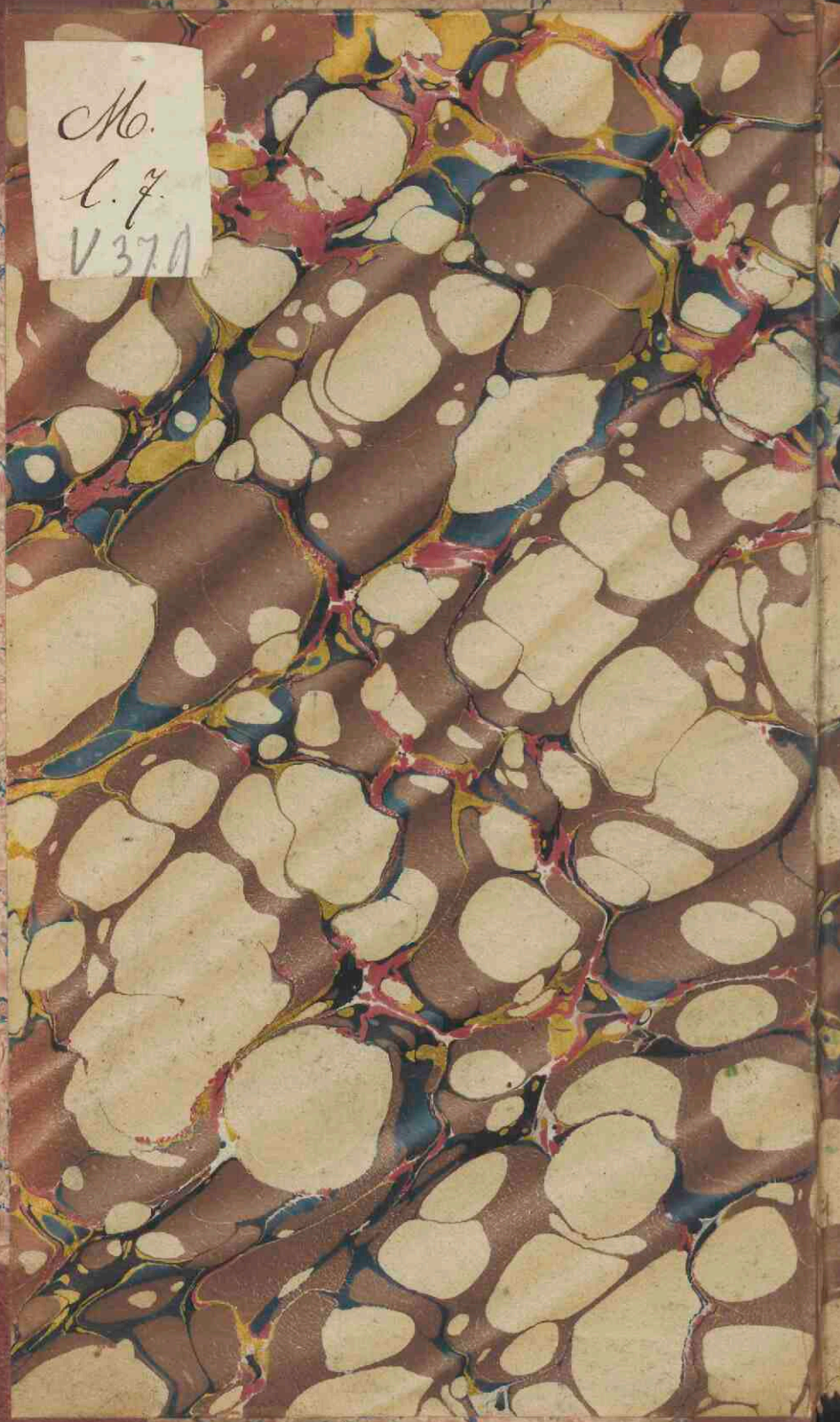
70

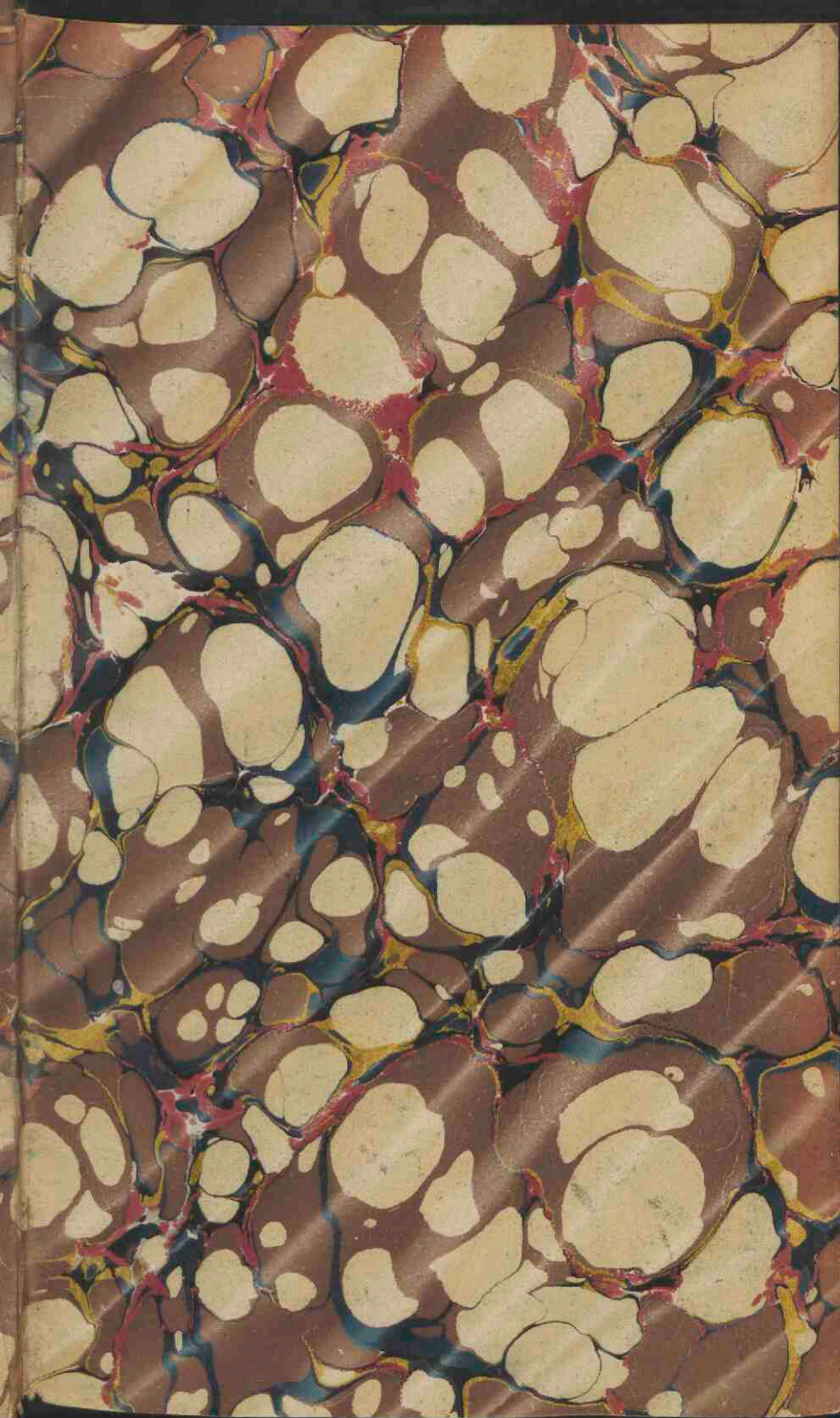
WRT
Vak 102

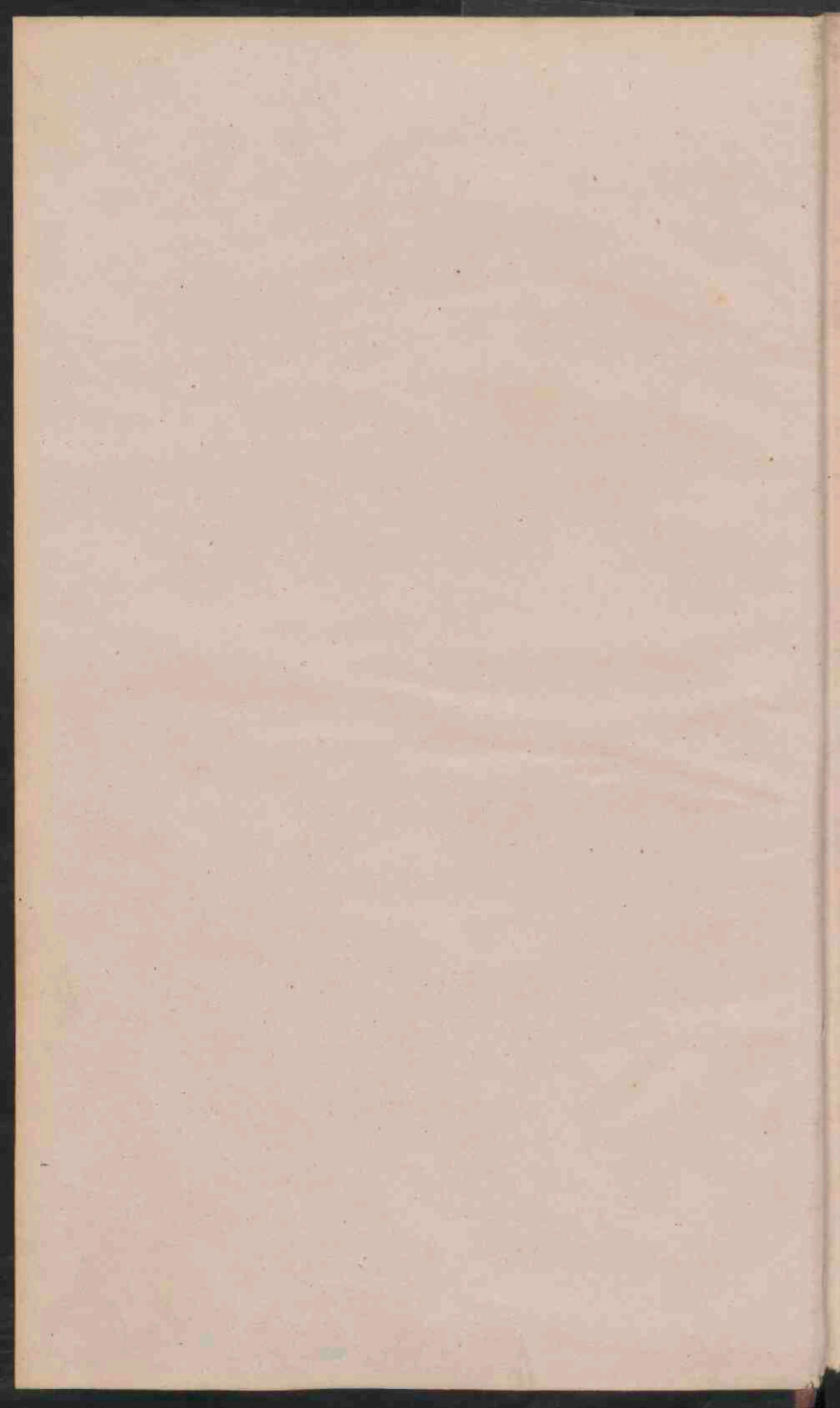
No.

l. 7.

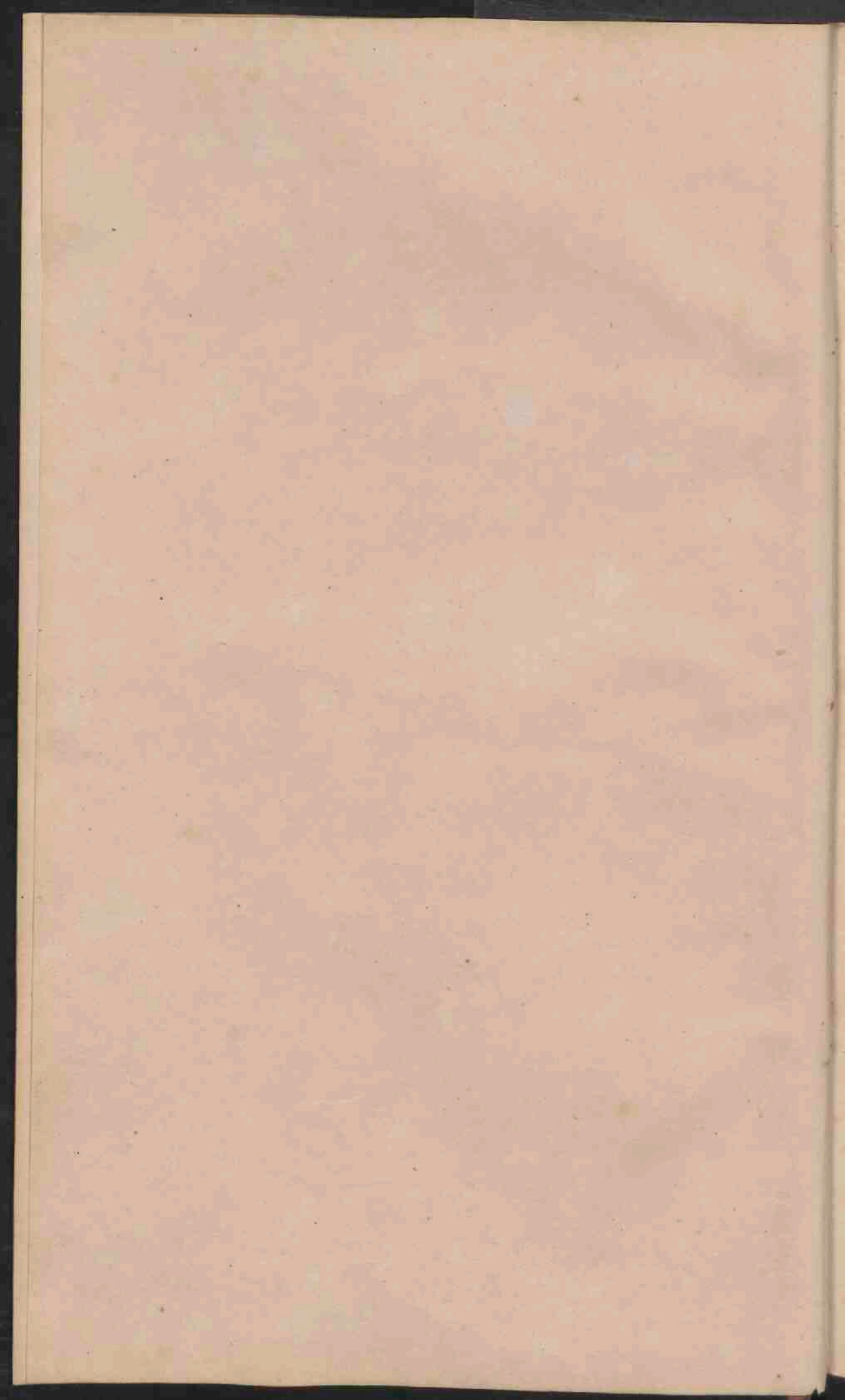
V37.1

Robt. J. de Laun.
Wm. Min.

VAK 102
REIS

No. 40.

VAN

LA TRAPPE NAAR ROME.

DOOR

DEEN EERWAARDEN VADER

Maria Joseph de Geramb, *Trapp.*

Abt en Locumater-Generaal van La Trappe.

„Hij alleen, Hij eeerst, Hij altoos!”

NAAR HET FRANSCH

door

J. Witzel.

BIBLIOTHECA
CONVENTUS
WERTHENSIS.

GREGORIUS XVI.

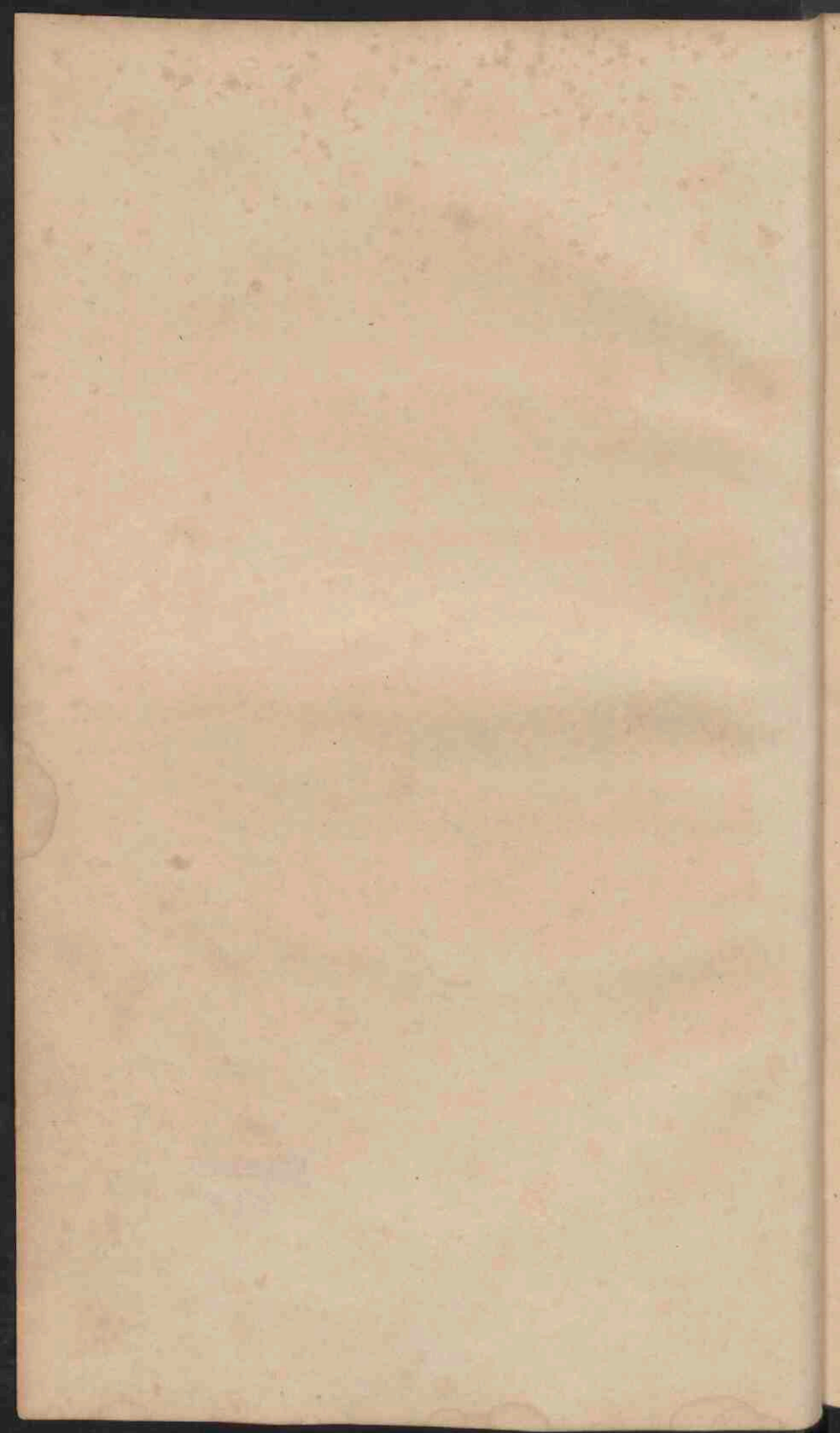
JUSTITIA ET JUNCTURA CORRECTIO SEMPER BONA

ROTTERDAM,

C. J. BOLAN.

1838.

Bibliotheek
VAN DER BROEDERS
WEERT.

AAN
DE GEESTELIJKHEID VAN FRANKRIJK.

Eerwaardige Priesters!

O heb ik mijne Pelgrims-reis
naar Jerusalem, opgedragen, gun
mij dan, dat ik ook u mijne
Reis naar Rome, opdrage. Owe
gebechtheid aan den H. Stoel, en
de teedere genegenheid van den
Souvereinen Opperpriester, voor de
Geestelykheid der Kerk van Frank-
rijk, geven u een dubbel recht, op
deze nieuwe hulde.

Broeder MARIA-JOSEPH DE GÉRARD, ABT
EN PROCURATOR-GENERAAL VAN LA TRAPPE.

VOORBERIGT.

De Schrijver, die eene Voorrede aan het hoofd van zijn boek plaatst, beoogt gewoonlijk, zich zelve en zijn boek te doen kennen. Wat mij zelve betreft, daarvan zal ik hier niet spreken, wjl ik niet heb kunnen vermijden, dit in mijne *Pelgrims-reis naar Jerusalem* te doen, en omdat diegenen, welke dezelve gelezen hebben, bereids weten, langs welke wegen het Gode behaagd heeft, mij te geleiden, in welke omstandigheden ik geschreven heb, en wat de drijfveeren waren, die mij hebben doen schrijven. Mij blijft derhalve nog over, van dit nieuwe werk te spreken; doch, hoe zal ik er van spreken? Als ik het ondernomen had, met een oogmerk van roem, dan zou ik aan den lof herinneren, die aan het voorgaande werk is toegezwaaid; en daar dit onderhavige als een vervolg van hetzelfde kan beschouwd worden, zou ik hetzelfde belang beloven en ik zou daardoor trachten, denzelfden bijval te verzekeren. Doch verre zij zulk eene verwatenheid van mij. In mijne *Pelgrims reis*, had ik twee middelen om den lezer belangstelling in te

boezemen: ik schilderde de plaatsen, waaraan immer de grootste herinneringen verbonden zullen wezen; ik schetste de zeden, die de overhaasting niet had toegelaten, wel te vatten, die verborgene hartstogten zelfs verhinderd hadden, goed mede te deelen: derhalve, terwijl ik sommigen, door de getrouwheid mijner schilderijen kon boeijen, verwierf ik ook nog den bijval van anderen, die de heilige Schriftuur enkel lezen, om hunne godsvrucht te voeden, en te Jerusalem enkel de geheimen willen zien, die er hebben plaats gehad. Eene reis naar Rome, leverde niet dezelfde voordeelen op. Voor de godvruchtige lezers is Rome ontegenzeggelijk, het nieuwe Jerusalem, en, ik ben overtuigd, dat deze mij met genoeg van den Souvereinen Opperpriester zullen hooren spreken, en dat zij mij zelfs dank zullen zeggen, dat ik mij heb aangekant tegen de aantijgingen, die door den nijd ingegeven en door eene gevoellooze nieuwsgierigheid voortgeplant zijn. Maar, wat zou ik aanbieden, in plaats der afwisselende tooneelen, die de zeden der Arabieren en de nieuwe staat van Egypte opleveren? Misschien zou ik mij hebben moeten toeleggen, op het beschrijven van het oude en van het nieuwe Rome, daardoor zou ik mij eene soort van schadeloosstelling verschaft hebben en ik zou

het grootste gedeelte der lezers voldaan hebben, wyl ik veel ruimer voedsel aan de weetgierigheid zou hebben verschaft. Waarom heb ik het niet gedaan? Waarom heb ik aan dit werk den opsmuk van beschrijvingen niet gegeven, en mij opgehouden bij de schoonste gedenkstukken, in zoo verre dit het onderwerp, dat ik behandelde, vorderde? Zie hier mijn antwoord, en dit antwoord bevat geheel mijn oogmerk.

Er is geen land in de wereld, dat, met betrekking tot zijne gedenkstukken, even wél gekend wordt als Italië; duizend reizigers bezoeken het jaarlijks en het meerendeel derzelve laat ons het verhaal hunner reis, na. In die reisverhalen erkent men mannen, die de schoone kunsten aangekyweekt hebben; geenerlei feil, geene schoonheid ontsnapt aan hunne opmerkingen, en men vindt er een zoet genoeg in, om de verscheidenheid hunner kundigheden, en de kieschheid van hunnen smaak, toe te juichen. Maar, als het zake is van gebruiken, van zeden en van Godsdienst, dan zijn het dezelfde mannen niet meer; zij mogen zoo luide betuigen als zij willen, dat zij vrij van alle partijdigheid zijn, dat gebrek straalt zelfs door tot in de voorzorgen, die zij nemen, om er zich tegen te verdedigen. Overigens heeft de zaak niets

verwonderenswaardigs; die reizigers zijn grootendeels Lutherschen of Calvinisten, die in den haat tegen onzen heiligen Godsdienst zijn opgevoed, die Rome als een nieuw Babylonie behandelen, en die door den sectengeest tegen den Paus lasteringen uitbraken, welke hunne rede veroordeelt.

Diep bedroefd over den smaad, die Jesus Christus, in den persoon van zijnen plaatsbekleeder aangedaan wordt, heb ik mij voorgesteld, in deze brieven eenige opmerkingen op te teekenen, over het Romeinsche hof, over den geest der Kerk en over de geaardheid der Italianen; ik zal niets zeggen, wat ik niet met mijne eigene oogen gezien heb, niets, waarvan ik niet de bewijzen zou kunnen overleggen; en ik zou gelooven aan mijne roeping voldaan te hebben, als ik, zonder af te wijken van dien eenvoudigen stijl, die immer de taal der liefde was, het geluk had, om eenige vooroordeelen weg te nemen, eenige dwalingen te verdrijven en eenige waarheden te herstellen.

Het zij zoo.

GERAMB, AET.

VOORWOORD

VAN DEN

VERTALER.

Bereids sedert onderscheidene jaren, koesterde ik innige gevoelens van eerbied voor den algemeen vermaarden baron DE GÉRAMB, die in de Catholijke wereld meer bekend is, onder zijn klooster-naam van: Vader MARIA-JOSEPH. Met groote belangstelling las ik ten jare 1830 in Fransche dagbladen en tijdschriften, de afreize van dien achttingwaardigen man naar het heilige Land en ik verbeidde met ongeduld de uitgave zijner schoone Pelgrims-reize, welk werk ik destijds in het Nederduitsch wilde overbrengen, doch het niet tijdig genoeg ontvangen der oorspronkelijke uitgave van GÉRAMB'S Pélerinage a Jérusalem et au mont Sinaï, deed mij daarvan afzien.

Met niet minder genoegen vernam ik in het vorig jaar, het vertrek van den wereld-beroemden Trappist, naar Rome. — Al wie zijnen godsvrucht-wekenden en bevalligen schrijf-trant kent, zag met mij met gespannen verwachting, het verhaal dier reis te gemoet, waarvan de uitgave spoedig aangekondigd werd. Zoodra de dag van de uitgave der Reis van la Trappe naar Rome, mij bekend was, bestelde ik dezelve onverwijld en had het genoegen, reeds twee etmalen na de uitgave, het belangrijke werk te ont-

vangen, waarvan ik de voldoening heb, mijne Catholijke Landgenooten de vertaling aan te bieden.

Hoewel ik de edele dichtkunst hartelijk bemin en als een aangename uitspanning beoefen, gevoelde ik mij nogtans te zwak, om de taak van het vertalen der verzen; in dit werk voorkomende, op mij te nemen; derhalve heb ik mijnen vaderlijken vriend, den verdienstelijken Heere J. G. LE SAGE TEN BROEK, verzocht, zich met de vertaling derzelve te willen belasten; hetgeen zijn Ed. dan ook aanstonds, met de hem zoo eigene vriendelijke bereidwilligheid, heeft op zich genomen en tot mijne innige voldoening en erkentelijkheid ten uitvoer gebragt; zoodat door die vloeyende en echt-dichterlijke vertaling, aan dit werk eenen niet geringen luister wordt bijgezet.

Daar de afstand van de pers, mij het ontvangen van revisie niet vergunde, verzoek ik den Lezer, goedgunstig de drukfeilen te willen verbeteren, welke mijns ondanks, in mijne vertaling mogten ingeslopen zijn.

Dat de genadige God zich gewaardige, dit werk te doen strekken, tot verheerlijking van zijnen allerheiligsten naam, tot stichting en opwekking der geloovigen en tot afweering van alle aantijgingen, die nog dagelijks tegen zijne heilige Kerk en tegen zijnen doorluchtigen Vertegenwoordiger, het Opperhoofd der Catholijke Kerk, worden gedaan! Dit is de vurige bede van

Grave den

DEN VERTALER.

20 December 1838.

REIS

VAN

La Trappe naar Rome.

Eerste Brief.

GOD ALLEEN.

*Onze Lieve Vrouw van la Trappe, van den
Olijf-berg, 3 April 1837.*

Mijne *Pelgrims-reize* was voltooid; ik had dezelve tot meerdere eer van God, doen drukken, en, waarde Charles! aan niets meer denkende, dan aan het terugkeeren in de afzondering, welke ik kortstondig verlaten had, verliet ik de goede stad Lyon, waar ik meer dan een jaar had doorgebracht en ik begaf mij naar den Olijf-berg op weg. In die provincie aangekomen zijnde, welke de Rhijn van Duitschland afscheidt en wier zeden en taal, nog aan eene vreemde heerschappij herinneren, had ik nog slechts eenige weinige uren af te leggen om ons klooster te kunnen weder zien, en, ik wenschte mij zelve reeds geluk, met de spoedige vervulling mijner wenschen, toen ik mij ongesteld gevoelde. Ik vervolgde niet te min mijn' weg, ik kwam

te Colmar aan en werd er ernstig krank. God, die mij in zijne gerechtigheid deze beproeving voorbeheld, had mij ook in zijne barmhartigheid zielroerende vertroostingen voorbereidt. De achtingwaardige pastoor dier stad, een mijner oude vrienden, verleende mij eene gulle gastvrijheid en mijne smarten werden verzacht door de oplettendheden en zorgen, welke hij niet ophield mij te bewijzen. Zijne eerwaardige kapellanen toonden zich door denzelfden geest bezield en wedijverden met hem in onvermoeiden ijver. Zóó is de waarde priester van Jesus Christus, zijne liefde strekt zich tot alles uit, hij giet olie en wijn op alle wonden:

Hij is een engel, die onze aarde komt bewonen,
De mensch, die and'ren troost, om hen Gods beeld te toonen.

Ik stond op, zoodra ik het meende te kunnen doen, en hoewel de geneesheer mij raadde om mijn vertrek uit te stellen, en mijne gastheeren niets nalieten om mij terug te houden, ontrukte ik mij aan hunne armen en begaf mij op nieuw op weg. Weldra moest ik deze overhaasting betreuren; want, toen ik te Cernay aankwam, was ik genoodzaakt de toevlugt te nemen tot den geneesheer der plaats. Hij lenigde mijn toestand; en denzelfden dag, 15 September, begaf ik mij, doch niet zonder moeite, naar den Olijf-berg.

Hoe aangenaam is het, bij de terugkeering van eene lange bedevaart, na zoo vele gebeurtenissen en gevaren, de kalmte, de stilte, tot zelfs de gelijkvormigheid van la Trappe, weder te vinden! Ook zal ik niet trachten te beschrijven wat ik gevoelde, toen ik van Reiningen de muren van dat heilige klooster ontdekte,

waarin ik zoo veel geleden had en waar ik zoo gelukkig was geweest. Zal ik alle religieuzen, die ik er gelaten heb, weder zien? Leven zij nog, die goede grijsaards, die engelen, die voorbeelden, welke in de strengste boetvaardigheid hunne krachten herkregen? Terwijl ik mij zelve deze vragen deed, ging ik voorbij het kerkhof; want, onze vaders hebben het kerkhof aan den ingang van het klooster geplaatst, opdat de beeldtenis van den dood ons tot boetvaardigheid zou stemmen en ons de gestrengheid derzelve zou doen verduren. Ik wierp de oogen op die aarde waaronder ik eenmaal zou rusten: op meer dan eene plaats was zij versch omgegraven; hoe velen mijner broeders zijn sedert mijn vertrek in dezelve geplaatst geworden? Deze gemoeds-aandoening verdubbelde, toen ik mij voor de legersteê bevond, welke mij, in de langste nachten, slechts eenige uren moet ontvangen en op welke ik vaak een slaap zal zoeken, die zich aan mijne oogen zal weigeren; toen ik mij in den gemeenschappelijken refter neêrzette voor eenige groenten, waaraan het zout alle kruiding geeft en voor een stuk broods, hetwelk slechts om de tien dagen gebakken wordt. Gij zult met mij instemmen, dat dit alles zeer hard is en aan de natuur veel kosten moet. Zoo spreekt de wereld, dierbare Charles! doch de wereld, die de gestrengheid van den Godsdienst gispt, kent de zoetheden niet, welke dezelve verzellen. Hoe klopte mijn hart, welk een indruk gevoelde ik, toen de klok, in het midden van den eersten nacht mij tot het gebed riep! De duisterheid van het klooster, welke door het bleeke schijnsel eener lamp verlicht werd, de statige en afgemeten

tred der religieusen, die zich naar den tempel begaven, die langzame en statige groet aan den ingang van het heiligdom, die gewelven, welke weërgalmen van den zang der lofliederen, die zuchten, welke de woorden van den boetvaardigen koning afbraken; dat alles drong in mijne ziel door en overstelpé haar met genoegens, die ik sedert lang niet meer gesmaakt had! Als de genade, die op dat oogenblik ongetwijfeld tot mijn hart sprak, zich niet dagelijks zoo krachtig doet gevoelen, zal ik daarom niet vergeten, dat ik een krijgsknecht van Jesus Christus ben en dat de hemel geweld lijdt. Gun mij, dat ik u hier de aanmerking mededeele, welke een andere trappist te dezen opzigte maakte, die, nadat hij, even als ik, zijn vorst en zijn vaderland, in het ruwe beroep der wapenen gediend had, zijne dagen in een klooster van Spanje is gaan eindigen. » Als ik, » schreef hij, » aan de ondernemingen der Amerikaansche gelukzoekers denk, aan hunnen doortogt van de Atlantische zee, naar de zuid-zee, dwars door de landengte van Panama en aan hetgene wat zij hebben moeten lijden, om zich een weg te banen, midden door boomen en doornstruiken, die sedert het begin der wereld, niet hadden opgehouden zich door elkander te vlechten; aan hetgene wat zij uitgestaan hebben in deze woeste valleijen, onder den vuurgloed van den evenaar, en van daar eensklaps overgaande tot ijsbergen, en dit alles eeniglijk met het verlangen, om zich meester te maken van het goud der Indianen: overwegende dat alle die pogingen voor schijn-goederen gedaan werden en overigens bewust, dat de hoop dergenen die voor God arbeiden, niet zal te

leur gesteld worden , kon ik mij niet weêrhouden van uit te roepen : » Helaas ! wat doen wij weinig voor den hemel ! »

Ik zeg het ook , lieve Charles ! en om van die waarheid overtuigd te wezen en om er het gewone onderwerp van mijne overdenkingen van te maken , gevoel ik niet te min , dat de mensch niet geheel en al afgestorven is en dat hij somwijlen God nog zijne overwinning wil betwisten. Zal ik u spreken over den strijd , die in mijn binnenste plaats had , toen ik alle gebruiken van het klooster weder moest aannemen ? Welke herinneringen , welke beelden , welke begoochelingen ontwaakten toen ! De genade stemde mij tot versterving , zij wilde dat ik mij zou onderwerpen , dat ik mij zelve zou beschouwen als den geringsten mijner broeders , dat ik Gode alle eer zou doen toekomen en dat ik mijn' schat in den hemel zou plaatsen , waar niets vergaat ; de natuur integendeel , die geen ander doel had dan haar zelve , wilde noch beperkt , noch vernederd wezen ; zij onderwierp zich moeijelijk aan den regel , zij verlangde achting , en zich naar het voorledene keerende , lachte zij somwijlen ijdele eerbewijzen en valsche goederen toe. Dit zijn de gewaarderingen die mijn geest alstoen verdeelden , en in dat moeijelijk oogenblik smeekte ik den Heer , om mij met zijne genade voor te komen ; want zijne genade zou mij voldoende wezen , als ik niets meer verwierf , van alles , wat de natuur begeert.

Ik was nog naauwelijks in het klooster aangekomen , toen de vader Prior mij met eenen anderen religieus kwam bezoeken ; zij wierpen zich achtervolgens voor

mijne voeten neder, welke zij met kussen overdekten: » Wij kussen, » sprak de heilige Prior, zich oprigtende en op nieuw voor mij eene diepe buiging makende, » wij kussen de voeten, die den grond betreden hebben, dien de Verlosser der wereld, de éénige Zoon van God, drie en dertig jaren bewoond heeft en dien Hij met zijn bloed heeft besproeid. » Deze diepe vernedering trof mij bijzonder, doch zij verraste mij geenszins; want die Prior was een der eerbiedwaardigste mannen die ik ooit gekend heb. Helaas! wij moesten hem weldra verliezen! vol van dagen en verdiensten, is hij eenige maanden daarna, in de glorie der heiligen gaan deelen, wier leven hij op de aarde geleid had.

Die goede Vader was, sinds veertig jaren, religieus van la Trappe; hij had voorheen in hetzelfde klooster, een broeder, die even als hij, religieus was. Deze beide broeders waren tweelingen: op hetzelfde uur den schoot hunner moeder verlaten hebbende, hadden zij elkander nooit verlaten; dezelfde melk hadden gevoed. Aan de zorg van dezelfde meesters toevertrouwd, hadden zij dezelfde beginselen ontvangen; en die opvoeding, het werk der natuur voltoojende, had bij hun dezelfde neigingen ontwikkeld. Gehoorzaam aan dezelfde stem, hadden zij zich beiden in het klooster van la Trappe begeven, zij hadden op denzelfden dag hunne plegtige geloften afgelegd, in de schaduw van hetzelfde altaar, de een, naast den andere; en gedurende meer dan dertig jaren, weërgalmde het koor geen enkel maal van den zang der religieusen, zonder de vereenigde klanken dier beide broe-

ders, aan den voet van den troon des Eeuwigen te brengen. Alleen de dood kon hen scheiden: Vader Charles, de broeder van den Prior, stierf het eerst; en de Prior, begroef bij afwezigheid van den Abt, zijn broeder. Met welk eene onderwerping gaf hij het stof aan het stof weder! met welke verteederling sprak hij de gebruikelijke gebeden! Eenige tranen ontvloeiden aan zijne oogen, toen zulk een dierbaar overschot, onder de aarde, welke de religieusen in het graf wierpen, verdween; doch door die tranen flikkerde de glimlach der hoop heen.

Die goede Vader, kon, in zijne hoedanigheid van Prior, somwijlen met mij spreken: zijn grootste genoegen was alstoen mij over den dood te onderhouden. Alles wat hij zeide ging tot mijne ziel door; want de dood, die altoos, zelfs voor de regtvaardigste zielen, iets verschrikkelijks heeft, was echter voor hem slechts het gelukkige eind van zijne loopbaan. Hij verbeidde denzelfen, hij wenschte hem; en die wensch, zijn geheelen levenswandel bezielende, deed hem genoegens smaken in zijne onthoudingen en in zijne smarten. Gedurende zijne ziekte gaf hij bewijzen van helden-moed; en toen zijn laatste uur gekomen was, ontving hij het laatste Oliesel, verzocht vergiffenis voor de slechte voorbeelden welke hij mogt gegeven hebben, en gaf vervolgens den wensch te kennen om op assche te sterven. Daar, rustig den dood niet van meer nabij ziende, dan hij hem altoos had gezien, en voor zich zelve niet meer stervende, dan hij dagelijks stierf, sloot hij de oogen met heilige vreugde, en gaf zijne ziel aan God, omringd door de geheele knielende klooster-ge-

meente, die niet meer wist of zij voor hem bidden of hem aanroepen moest.

Eenigen tijd vroeger, op den 13 November, had eene verschrikkelijke gebeurtenis de beide kloosters van den Olijf-berg, met ontsteltenis en schrik vervuld. Ik zeg de beide kloosters, want niet verre van ons huis is een vrouwen-klooster van dezelfde orde. Het was zondag: terwijl elke klooster-gemeente in hare kerk de vespers zong, openbaarde zich plotseling een hevige brand. Wij snelden er heen; doch ondanks onze pogingen, ondanks den onvermoeiden ijver der bewoners van Reiningen en van de omstreken, die zich allen gehaast hadden om ons ter hulp te snellen, veranderde die brand in den tijd van twee uren, de schuren, den oogst en de stallen in puin en asch. De vlammen, die zich tot aan de wolken verhieven, verspreidden heinde en verre schrik; en, door den wind voortgestuwd wordende overdekten zij van tijd tot tijd de beide kloosters, die zij met algeheele vernieling bedreigden. Hoedanig was de toestand der religieusen in zulk een groot gevaar? De verwarde stemmen der lieden, die ons de behulpzame hand boden, het gelui der klok, het spelen der brandspuiten, het geruisch van het water, welks kolommen de woedende vlammen teruggedreven, het geraas der brandende balken die neêrstortten, het gekraak der verkalkte muren die nederploften en de bij zulke omstandigheden onvermijdelijke opschudding; alles vervulde die bruiden van Jesus Christus, die vreesachtige duiven die gewoon waren aan de stilte van het heiligdom, en die schier geen ander gerucht hooren dan dat der zuchten, welke te

allen stonde hare onschuldige harten slaken, met angst. Slechts eene deur kon haar een uitgang geven, het was de hoofddeur, eene deur, die nooit geopend wordt, dan om de maagden te ontfangen, die zich aan de boetvaardigheid willen wijden of om den priester des Heeren binnen te laten, wanneer hij de laatste Sacramenten aan de stervenden komt toedienen en om haar stoffelijk overschot in den schoot der aarde te begraven; doch de vlammen beletten zelfs het naderen tot die deur, en het was natuurlijk te vreezen, dat het toenemen van den ramp, doodelijk moest worden voor die arme dochters, waarvan onderscheidene reeds krank en bedlegerig, niets anders hadden kunnen doen, dan gezamenlijk te weenen en te bidden. Die gebeden werden verhoord: de wind bedaarde en de brand verminderde; men werd den brand meester en men bluschte denzelfen eindelijk geheel.

Intusschen hadden eenige boeren, die ons ter hulp waren gesneld, een jong mensch gezien, die dwars over de velden vlugtte en zich van het tooneel des brands verwijderde: zij grepen en ondervroegen hem. Hij antwoordde dat hij van la Trappe kwam, dat hij er eenige uren had doorgebracht en dat de vrees voor den brand hem gedwongen had, zich te verwijderen. Men zou hem hebben losgelaten, toen andere boeren onverwacht er bij kwamen, en raadzaam oordeelden om hem voor den eersten magistraat der gemeente te brengen. Die magistraat ondervroeg hem op zijne beurt en vond aanvankelijk geenerlei bezwaar tegen hem; intusschen, hetzij dat hij meer omzigtigheid meende noodig te hebben op het oogenblik van eenen ramp, waarvan

niemand de oorzaak kon gissen; hetzij, dat hij door een regtvaardig oordeel van God, eenige verwarring in den persoon van den beschuldigde bespeurde, beval hij, dat men denzelfen als een maatregel van zekerheid, en tot dat men omstandiger onderrigt zou zijn, op staanden voet naar Alkirch brengen en in de gevangenis plaatsen zou. Helaas! die jongeling was het die het huis onzer zusters aangestoken had! De ongelukkige! uit Christen ouders geboren en zelfs in gevoelens van godsvrucht opgevoed, had hij Trappist willen worden. Met die gedachte bezielde, had hij verzocht in ons klooster toegelaten te worden; hij was er gedurende zeven of acht maanden novice; doch was vervolgens uit hetzelfde teruggezonden, wijl hij de vereischte hoedanigheden niet bezat. Wie zou kunnen gelooven dat de hoogmoed hem tot zulk eene groote misdaad heeft kunnen brengen, als men niet wist, dat die hartstogt, zich meer dan eens onder den dekmantel van den Godsdienst heeft verborgen en dat hij noodlottiger branden ontstoken heeft, die nog voortduren en die misschien nimmer gebluscht zullen worden? Zulk eene ernstige zaak moest gevolgen hebben: er hadden geregtelijke onderzoeken plaats en de vader Abt werd voor het hof van assises van Colmar geroepen. Hij begaf zich derwaarts, door twee religieusen verzeld (1). Bij zijne terugkomst, bragt hij ons die zonderlinge ziekte aan, bekend onder den naam van *griep*, welke destijds hare verwoestingen in het midden van den Elzas aanrigtte. In den tijd van drie dagen werden dertig religieusen door dezelve aange-

(1) Zie de *Bewijs-Stukken*.

last. Twee zijn er aan bezweken, de een is gestorven bij het binnengaan der zieken-kamer; de andere, de broeder, die belast was met de kleêrkamer, is in de kerk, God biddende, gestorven.

Vaarwel, dierbare Charles! ik herhaal u de verzekering der teedere en onschendbare gevoelens, welke gij sedert zoo lang in mij kent, en die mijne ziel aan de uwe binden.

Tweede Brief.

Parijs, 17 Julij 1837.

Ik ben dezen geheelen winter zeer lijdende geweest, lieve Charles! bij mijne gewone kwalen had zich nog de heerschende ziekte gevoegd; en, even als sedert mijne gevangenschap in den slottoren van Vincennes, alwaar ik slechts het geraas der grendels en de voetstappen mijner gevangenbewaarders hoorde, maakt elk geluid op mij eenen zonderlingen indruk en ik vond geene krachten genoeg voor den gestrengen regel van la Trappe. Intusschen was, door eene bijzondere beschikking der Voorzienigheid, die er ongetwijfeld, voor mij de gestrengheid nog van wilde vermeerderen, de kamer welke ik in den tusschentijd der geestelijke oefeningen bewoonde, juist blootgesteld, aan alles wat in het klooster het meeste geraas maakte: aan mijne regterzijde bevond zich de broeder-schoenmaker, wiens hamer het voornaamste werktuig scheen te wezen; aan mijne linker de timmerman, wiens zaag onophoudelijk kraschte; en boven mijn hoofd de kamer van den vader Abt, welke nooit ledig was. Als gij hierbij nog twee vreeselijke bulhonden voegt, welke niet ophielden met blaffen, dan zult gij een tamelijk juist denkbeeld van mijnen toestand hebben en gij zult over mijn lijden kunnen oordeelen. Stel u evenwel gerust; ik heb ondervinding en het zou mij niet verligten als ik mij beklaagde. Ik bid alleen God, dat Hij mij ge-

duld schenke, in het bewustzijn, dat die voorbijgaande beproevingen mij eene onuitsprekelijk groote glorie kunnen verwerven.

Van mijne lange Pelgrims-reize terugkeerende, stelde ik mij voor, om te Rome te gaan bidden, op het graf van den heiligen Petrus, en de voeten van zijnen Opvolger te kussen. Verschillende omstandigheden hebben er mij in verhinderd. Toen de souvereine Opperpriester van mijn plan onderrigt was, heeft hij zich gewaardigd van de hoogte zijns troons, zijn herderstaf over mij uit te strekken en mij toe te staan naar Rome te komen.

Ik verliet dus mijn klooster ten tweedenmale en ik nam mijn' weg over Zwitserland, waarheen mij eenige zaken riepen.

Toen ik vertrok was mijne neêrslagtigheid zoo groot, dat onderscheidene personen, welke mij in een jaar tijds niet gezien hadden, mij naauwelijks konden herkennen; doch toen ik in dat land was aangekomen, toen ik den geur der heilzame kruiden, welke men er in overvloed aantreft, had ingeademd, gevoelde ik mij herleven en mijne gezondheid werd versterkt. Aanvankelijk in de kaas-hutten neêrgezeten, of wandelende in de bekoorlijke dalen, streelde ik de jonge koeijen en ik leende mijn oor aan de gezangen des herders; doch weldra sterker geworden, trok ik de meeren over, ik beklouterde de bergen, ik doorliep onderscheidene streken en ik naderde de hooge watervallen, de met sneeuw bekroonde rotsen en eeuwige ijsbergen.

Voor al bezocht ik met innig genoegen die vermaarde kapel van Onze Lieve Vrouw der kluizenaars, alwaar

Christen-kudden van alle zijden aankomen, elkander onophoudelijk vervangen, en zich rondom het altaar der Madonna verdringen.

Zij brengt verligting toe die zich niet wachten laat
 Voor ieder ligchaams leed, voor ieder zielen lijden,
 Heeft zij een balsem die het harte kan verblijden;
 Terwijl haar moederblik, met liefde gadeslaat
 Al wie haar bijstand vraagt en de ondeugd wil vermijden.

Hoe hulpbehoevend is de zwakke sterfling niet?
 Wiens oog heeft niet geweend, op de aard die wij bewonen?
 En wie zich opgeruimd aan and'ren wil vertoonen
 Wordt vaak aan 't hart geknaagd door heimelijk verdriet.

Van de verst afgelegene grenzen van den Elzas en van Lotharingen, begeven zich jaarlijks talrijke bedevaartgangers naar Onze Lieve Vrouw der kluzenaars. Vooral arme vrouwen en jonge meisjes komen er Maria danken, de eene voor het behoud van een krank kind en de andere voor de genezing van eenen ouden vader. Men ziet hun met groepen in stilte voortgaan, somwijlen blootsvoets en altoos met den rozenkrans in de hand; een stukje droog rogge brood is hunne voeding en de heldere bron, welke zij op hunnen weg aantreffen, is voldoende om hunnen dorst te lesschen. Volg hen tot aan den voet van het altaar; wie zou niet getroffen worden door de levendigheid van hun geloof! wie zou weigeren, zijne hulde met de hunne te paren? wie zou niet willen deelen in hunne vertroosting?

Alles wat stout, grootsch en verheven is, alles wat bewondering, vrees en angst kan inboezemen; alles wat de Voorzienigheid in hare onderscheidene gewroch-

ten, bevalligs, sombers en aandoenlijks heeft verspreidt; met één woord, al wat de natuur in hare oneindigheid, van zamengeschiedte of romantische, van bekoorlijke of treurige, van herderlijke of verschrikkelijke tooneelen aanbiedt; dit alles schijnt zich in Helvetië te vereenigen en van hetzelfde het kort begrip van de geheele aarde te maken. Inderdaad, met uitzondering van het vuur der volkanen en van het gezigt der zee, heeft het oog in Zwitserland geenerlei soort van natuurlijke schoonheid te verlangen; het is ook waar, dat de groote meeren somtijds zee-gezigten nabootsen, vooral, wanneer zich een luchtige mist langs hunne verre oevers verspreidt; hetwelk een schoon vernuft heeft doen zeggen, dat de *Oceaan aan Zwitserland zijn afbeeldsel in miniatuur heeft gezonden.*

In Zwitserland, moet dus de Christen-reiziger, meer dan ergens elders, in de verrukking van Daniël deelen en met hem zingen:

» Werken van God, prijst den Schepper, looft Hem, verheft Hem in alle eeuwen.

» Hemelen, looft den Heer;

» Sterren des Hemels, prijst den Heer;

» Regen en daauw, mist en nevels, sneeuw en ijs, bliksems en wolken, bergen en heuvels, heesters en kruiden, die in de aarde kiemt, bronnen en fonteynen looft den Heer, looft Hem, verheft Hem in alle eeuwen."

De jaren kenmerken op de aarde van Helvetië hunnen overgang niet; maar de zeden van deszelfs bewoners die om hunne zachtmoedigheid, getrouwheid, en om hunne gehechtheid aan de oude gebruiken zoo vermaard

zijn, wat wordt er van deze? Helaas! alles verandert, tot zelfs de nationale kleeding, die zoo bevallige, zoo verscheidene en zoo schilderachtige kleeding, welke de vreemdelingen nooit zonder bewondering gadeslaan. Ik heb jonge boerinnen, op de Fransche wijze gekleed, langzaam achter de hooikarren zien gaan, terwijl zij nieuwe liederen zongen; maar, wat mij het meeste bedroefde, wat mijne ziel met de diepste smart gegriefd heeft, is, dat ik er den Catholijken Godsdienst in zijnen eeredienst belemmerd, in zijne bedienaars vervolgd, en zelfs in den persoon van den vertegenwoordiger van het doorluchtig Opperhoofd der Kerk, gehoond heb gezien; ik heb er arme Catholijken vervolgd gezien door het geschreeuw van het vooroordeel en door den smaad van den laster; en zij hadden nogtans geene andere schuld, dan hunne verkleefdheid aan de regten, welke zij wettiglijk verworven hadden en waarvan onderscheidene eeuwen hun nog het genot waarborgden; ik heb de sectarissen van Calvijn aloude kloosters zien overweldigen, die schuilplaatsen van de godsvrucht zien ontheiligen, zich van hunne goederen meester maken, en vervolgens de kostelijke vruchten van den smaak, van den arbeid en van de spaarzaamheid, zien toevertrouwen aan schraapzuchtige en onwetende administrateurs; eindelijk heb ik soldaten, die geligt waren om de orde te handhaven en het vaderland te verdedigen, zien uittrekken tegen de vreedzame bewoners eener stad, wier schuld alleen bestond in hare gehechtheid aan den Godsdienst harer vaders, en met verachting van de plegtigste traktaten, over hunne hoofden het staal verhieven, waarmede zij

hen behooren te beschermen. En dit alles heeft plaats in de negentiende eeuw, eene eeuw van verlichting en van voortgang, in het klassieke land der vrijheid, in naam der vrijheid, en onder het bijzonder voorwendsel van het geluk der volken te verhaasten en hun naar eene nieuwe gulden eeuw te geleiden, die, wij behoeven het niet te betwijfelen, een nieuw tijdperk van barbaarschheid zal wezen.

Toen ik van la Trappe vertrok, schreef ik aan den heer de La Mennais (1): mijn brief, die door schier alle dagbladen is medegedeeld, was mij enkel door de zuiverste liefde ingegeven geworden.

Vol van bewondering voor het talent des schrijvers, vol van achting voor den priester des Heeren, hoopte ik, dat hij, op de stem van eenen Trappist, die reeds bejaard is en uit het heilig land was teruggekeerd, de oogen openen zou en met mij den pelgrim-staf opnemende, naar Rome zou gaan, om zich voor de voeten van den Plaatsbekleeder van Jesus Christus te werpen en eindelijk te erkennen, dat de rede van den mensch, slechts duisternis is, wanneer zij niet verlicht wordt dan door haar eigen licht. Hoe menigwerf heeft men de Voorzienigheid zich niet van de kleinste dingen zien bedienen, om de grootste wonderen tot stand te brengen! Het kwam mij overigens voor, dat de schrijver van de *Proeve over de onverschilligheid*, die eenmaal zulk een welsprekend verdediger van het Catholicismus was, ligtelijk mijn doel begrijpen en nog groot genoeg zijn zou, om de ergernis zijner dwalingen

(1) Zie de *Bewijz-Stukken*.

te bedekken, met den luister zijner onderwerping en de opregtheid van zijn berouw. Ik had geenerlei antwoord op den brief ontvangen, dien ik aan hem had gerigt, doch ik verloor echter niet alle hoop. Toen ik te Parijs was aangekomen, scheen mijne genegenheid voor dien beroemden man, een nieuw leven te ontvangen; ik zocht hem overal, ik ondervroeg zijne vrienden en zijne vijanden, ik zou hem in een afgelegen oord dier hoofdstad hebben willen ontmoeten, ik zou mij aan zijne voetstappen hebben willen kluisteren, hem aan mijn hart drukken en hem mede naar dat Rome voeren, waar de gezonken grootheid troost en de eenmaal erkende misslagen de barmhartigheid en den vrede vinden. Ik had mij een oogenblik geveleid, hem op de zamenkomst-plaats te ontmoeten, welke ik hem te Marseille had aangewezen; doch weldra verdreef alles, wat ik ten zijnen opzigte vernam, die hoop, ik had reden om te vreezen, dat mijn geliefdste wensch zich niet zou verwezenlijken en die vrees vervulde mij met droefheid. Altoos met mijn ontwerp vervuld, meende ik somwijlen dengenen te zien, dien ik te vergeefs zocht, en ik zeide hem alsdan men een jong dichter:

Hoe! echo van 't geloof der grijze voorgeslachten,
 Profeet van onzen tijd, met rampen overlaën,
 Trompet, op wier geluid het mensdóm scheen te wachten
 Om uit den doodschen slaap der dwaling op te staan.

Wilt gij, door haat beziel, uw vaderland vervoeren?
 Des vrijen Christens-naam bevelken met uw hoon?
 Durft gij, verwoedde wolf, zelfs op den schaapstal loeren,
 Vervolgt ge als moordenaar de kudde van Gods Zoon?

Neen, neen, 'k heb betren dunk van uwe opregte trouwe :
 Licht valt de zwakke mensch.... heb moed om op te staan ;
 Nog grooter dan uw geest, is dan uw bittre rouwe,
 En wij vergeten dra 't vergrijp door u begaan.

Intusschen vernam ik eensklaps, dat Marseille voor de derde maal door de Cholera bezocht was ; dat Rome niet was gespaard en dat de verschrikkelijke geesel zijne verwoestingen rondom het Kapitoel aanrigtte. Ik moest mij dus toen wel laten welgevallen om nog eenigen tijd te Parijs te blijven, doch ik poogde mij in het midden dier hoofdstad eene stille eenzaamheid te verschaffen, mij echter in allen gevalle belovende, om dezelve zoodra mogelijk te verlaten. Dat men mij niet spreke over de gedenkteeken die haar versieren, noch over de wetenschappen en kunsten welke men er aankweekt. Deze hoofdstad roept zoo veel droevige herinneringen terug, als de gedachten, vooral over dat bloedige tijdstip zweven, toen de maatschappij nog geboefde te bestaan, toen zij geleefd had ! En, ô mijn vriend, was het niet uit haar midden, even als uit eene vergiftige bron, dat zoo vele goddelooze geschriften, die de aarde overstroomden, zijn ontstaan en nog dagelijks bliksem-snel voortvloeijen ?

Door de omstandigheden gedwongen om mijn verblijf te Parijs te verlengen, wat kon ik dan beter doen, waarde Charles ! dan u de nieuwe indrukken mede deelen, welke ik er zou ontvangen ? Dit zal dus gelijktijdig mijne eenige bezigheid en mijn eenig genoeg doen wezen.

Derde Brief.

Parijs, 6 Augustus 1837.

Ik had het ontwerp gevormd om den slottoren van Vincennes, waar ik twee jaren heb gevangen geweest, te bezoeken, en ik heb nu dat ontwerp voltoerd. Welke tegenstrijdigheden ontmoet men in deze wereld! Ik was de eerste maal in dezen slottoren gegaan zonder het te willen, en dit maal had ik eene vergunning noodig om er in te mogen gaan. Ik vermoedde die formaliteit niet vooraf en de toegang werd mij dus ook de eerste maal geweigerd; doch toen ik den volgenden dag een briefje aan den luitenant-generaal baron de Gourgaud had geschreven, bekwam ik de noodige vergunning en ik begaf mij naar Vincennes.

Hoe veel herinneringen verlevendigt die plaats. Dàar zat de H. Lodewijk, aan den voet van eenen eik, terwijl hij zelf een regterlijk vonnis wees; dàar werd de ongelukkige hertog van Enghien, op bevel van den genen, wiens zwaard zoo lang op Europa drukte, vermoord; in dien slottoren zijn zoo vele groote schuldigen en zoo vele onschuldige slagtoffers opgesloten geworden. Dàar heb ik heilige Bisschoppen en doorluchtige Kardinalen, achter de grendels zien boeten voor hunne getrouwheid aan de Kerk, wier verdedigers zij waren, doch ook dàar, geliefde Charles! heeft de stem van God zich aan mijn hart doen hooren; het was in den slottoren van Vincennes, gedurende de dagen mijner

gevangenschap, dat ik de ware vrijheid, die van den Christen, heb wedergevonden.

Ik trad de kapel binnen, ik wierp een blik op het arsenaal en van daar begaf ik mij naar den toren. Ik zal u niet trachten te beschrijven, wat ik ontwaarde, toen ik deur inging, welke in 1812 achter mij gesloten werd, zonder dat mij toen iets de hoop liet, om haar ooit weder te zien open gaan; toen ik dien donkeren, smallen en hobbeligen trap opging, waarboven zich de kamer bevindt welke ik bewoond heb, als men ten minste een achthoekig vertrek, met zes voeten hooge pilasters, hetwelk alleen verlicht werd door een klein venster, dat daarenboven nog, tot meerdere zekerheid, van dikke ijzeren bouten voorzien was, waardoor ik naauwelijks den hemel zien en versehe lucht inademen kon, eene kamer noemen kan. Ik viel op den drempel der deur op mijne knieën neder, en ik dankte God, niet omdat Hij mij aan de vrijheid heeft teruggegeven, maar omdat Hij er mij eenigen tijd van beroofd had, om mij de ijdelheid der aardsche grootheid te doen beseffen en mij te leeren, om voortaan niemand meer dan Hem te dienen.

Welk een oogenblik was dat, toen ik mijn hoofd hoog onder de hand van den Almagtige, toen ik, door zijne genade vernieuwd, al mijn vertrouwen in zijne barmhartigheid stelde! Gelukkig oogenblik! De wereld biedt met alle hare genoegens niets vergelijkelijks haren aanbidders aan. Toen begreep ik het geduld der martelaren en de voldoening die zij toonden, wanneer zij in gevangenhokken geworpen en reeds met wonden overdekt, den lofzang van den zegepraal zongen. In de vu-

righeid mijner dankbaarheid drukte ik mijne brandende lippen tegen de ijzeren bouten van mijn venster en tegen de sloten der deur die mij van de aarde scheidde. Welk licht begon voor mijne oogen te schitteren? hoe veel duisternissen waren verdwenen! hoe veel waarheden hadden over mij derzelver heerschappij hernomen, hoe veel heilzame overdenkingen, hoe veel godvruchtige voornemens! O stilte mijner gevangenis! o geheimzinnige nachten, gedurende welke ik niets hoorde, dan de winden die in de kanteelen bliezen en zich verloren, even als de zuchten der bewoners van dit verblijf! Uren, die gelijktijdig zeer aangenaam en zeer lang waart, waarin, voor de hoop van het toekomstige leven, de onregtvaardigheden der menschen en de andere rampen van het tegenwoordige leven verdwenen! Neen, ik heb u niet vergeten en ik zal u nimmer vergeten.

Men heeft in der tijd, zoo veel gezegd over de in vrijheidstelling der gevangenen in den slottoren van Vincennes, dat ik meen verplicht te zijn, ten minste wat mij betreft, eenige dwalingen waarin men gevallen is, te verbeteren.

Ik was in 1812, op meer dan twee honderd uren afstands van Frankrijk, te Husum, eene zeehaven aan Denemarken toebehoorende, gevangen genomen; ik kwam toen uit Engeland. Ik werd aanvankelijk naar Hamburg gebragt, van Hamburg naar Parijs en eindelijk werd ik in den slottoren van Vincennes geworpen. Ik zal niets over eene dusdanige in hechtenisneming zeggen: een onderdaan zijnde van Z. M. den keizer van Oostenrijk, zonder betrekking met Frankrijk, hetwelk ik sedert 1790 niet meer gezien had, kan ik nog niet bevroeden, wat aanleiding tot die openbare schending

van het regt der volken heeft kunnen geven. Ik had mij, het is waar, altoos sterk tegen Bonaparte uitgelaten; en, in 1807, toen hij Weenen naderde, had ik eene proclamatie gedaan, waarbij ik de jongelingschap der hoofdstad, onder de vaan van een korps riep, hetwelk den naam van wijlen de keizerin Maria Theresia droeg. Mijne proclamatie behelsde niets hoo- nends, zij eindigde aldus: » Om den vijand tegen te snellen, ontruk ik mij aan de armen eener beminde echtgenoot en aan die van zes kleine kinderen; maar ik was burger, vòòr dat ik echtgenoot en vader was." Ik had ook in Spanje tegen hem gediend, doch met dit alles had ik slechts mijne pligten vervuld. Te Ham- burg werd ik van mijnen bediende beroofd en vervol- gens door de gendarmerie, wel te verstaan, op mijne kosten, vervoerd: ik had twee gendarmes in mijn rij- tuig en een op den bok.

Ik kan mij niet weêrhouden, hier te spreken, van hetgene, wat mij te Aken overkwam; want er is geen reiziger, die, in den geest, op zijne vorige voetstap- pen wederkeerende, en de herinnering aan de stormen welke hij doorgestaan heeft, terug roepende, ook niet melding maakt, van de lichtstralen, die er een oogen- blik het verschrikkelijke van getemperd hebben.

Ik bevond mij alleen in mijne kamer, toen zich een zeer wel gekleed man vertoonde en mij zeide, dat hij mijn naam vernomen had en dat hij mij zou bevrijden als ik het verlangde. Ik bedankte hem en gaf hem ten antwoord, dat ik hem in gevaar zou brengen, te meer nog, wjl de zaak hoogst waarschijnlijk, niet slagen zou. Toen hij zag, dat hij mijne weigering niet kon

overwinnen, zeide hij mij de beleefdste zaken, en, eenig gerucht hoorende, verwijderde hij zich haastig, terwijl hij eene rol goud geld op mijne tafel legde, er met half luide stem bijvoegende: » Als men gevangen is, dan voorziet men niet alle ontberingen welke men te lijden heeft." Wie is deze edelmoedige man? hoe is zijn naam? van waar ontstaat het belang dat hij in mijn lot stelt? waar zou ik hem weder aantreffen? Ik verloor mij zelve in gissingen.

Drie jaren waren reeds verstreken, toen mijn broeder mij te la Trappe een brief zond, die in Hongarijè aan hem was gericht geworden. De inhoud van dien brief had hem doen denken, dat hij voor mij was; hij luidde als volgt:

» GENERAAL!

» Ik heb door de dagbladen uwe schoone wapen-
 » feiten in den jongsten veldtogt vernomen, en het
 » was eene behoefte voor mijn hart, om u de vreugde
 » te betuigen die ik er over gevoel, wjl het gelijktij-
 » dig een bewijs is, dat uwe gevangenschap niet van
 » langen duur is geweest. Ik reken onder mijne geluk-
 » kige dagen, dien dag, waarop ik te Aken de eer
 » heb gehad met u kennis te maken. Ik zal echter
 » altoos bejammeren, dat gij het aanbod, hetwelk ik
 » u durfde doen, om aan uwe bevrijding te arbeiden,
 » niet aangenomen hebt.

» Baron DESPRÉS DES COUDRAIS,

» *Luitenant-kolonel.*

» Op het kasteel van Vireux, in het
 » département van de Ardennes."

Ik kende dan eindelijk den bewonderenswaardigen man, die, zonder andere beweegreden, dan om eenen ongelukkigen te verplichten, eene daad had verrigt, welke boven allen lof verheven is. Ik achtte mij nog te meer gelukkig, wjl ik ten zijnen opzichte verplichtingen te vervullen had. Ik antwoordde hem aanstonds dat hij mijn broeder voor mij had aangezien, dat ik twee jaren gevangen ben geweest en dat ik mij bij het verlaten van den slottoren van Vincennes, in de stille afzondering van la Trappe begeven heb. Dat nieuws veroorzaakte hem veel genoegen: daar hij zeer veel godsvrucht bezat, wist hij mijn offer te waardeeren. De baron Després des Coudrais is een voormalig uitgewekene, die, ik meen in 1805, in Frankrijk is teruggekeerd, om er een tachtigjarige vader en moeder te verplegen, aan welke hij de teederste zorgen, op een kasteel, hetwelk de revolutie hun gelaten had, heeft bewezen.

Toen ik van Jeruzalem terugkeerde, ontving ik, weinige dagen na mijne ontscheping te Marseille, een brief van dien uitmuntenden vriend. Daar hij door de dagbladen vernomen had, dat ik van mijne pelgrimsreis was wedergekeerd, wenschte hij er mij geluk mede en berigte mij gelijktijdig het overlijden van zijnen vader en van zijne moeder, en zijn huwelijk met eene Engelsche dame. Hij smeekte mij, om ook eenige dagen bij hem te komen doorbrengen: ongelukkiglijk heb ik aan die uitnoodiging niet kunnen voldoen. Ik neem den draad van mijn verhaal weder op:

Ik was in hechtenis genomen op het oogenblik, waarin Napoleon, ten toppunt van zijnen voorspoed ge-

stegen, aan het hoofd der mogendheden die hij aan zijnen zegewagen had gehecht, met tallooze legers tegen Rusland oprukte. Na dien dag van de wereld afgezonderd, niets ziende dan mijne bewaarders en alleen des zondags, den kommandant van den slottoren, die gevolgd door den geneesheer, naar den toestand mijner gezondheid kwam vragen, was ik volstrekt onbekend met alles, wat buiten mijne kamer omging. Die gedwongene bezoekers, hadden waarschijnlijk het bevel ontvangen, om jegens mij, over alle zaken, het diepste stilzwijgen te bewaren en zij deden zulks op eene bewonderenswaardige wijze. De meest gewone of de eenvoudigste vragen, ontvingen van hun slechts een ontwijkend antwoord, dat zelfs geen antwoord was. Diensvolgens, als ik op het platte-dak des slottorens wandelde, hetgeen slechts bij lange tusschen tijden plaats had, dan vestigde ik mijne blikken op Parijs, hetwelk ik niet kende; als ik aan mijne bewaarders vroeg, hoe dit of dat gebouw genoemd werd, waarvan ik den nok ontdekte, bij voorbeeld, het koepeldak der Invalides, dan antwoordden die lieden mij droogjes: *Ik weet het niet*, en ik bekwam nimmer eenig ander antwoord. Daar mij dat eeuwige *ik weet het niet*, walgede, koos ik de partij, om niemand meer te ondervragen; maar hoe, is die toestand aan den mensch natuurlijk? Dat de religieus in het klooster het stilzwijgen bewaard, verwonderd mij niet, dat stilzwijgen is een gedeelte van zijne opoffering, het is een punt van den regel dien hij vrijwillig aangenomen heeft, en de voordeelen, die aan zijn' staat verknocht zijn, maken hem het onderhouden van zijnen regel gemakkelijk. Zij, waar-

mede hij leeft, vormen met hem slechts een hart en eene ziel; de banden verbroken hebbende die hem aan de andere menschen verbonden, heeft hij er niets meer van te hopen, maar hij heeft er ook niets meer van te vreezen; aldus, tevreden over het tegenwoordige, is hij ook nog gerust gesteld voor het verschrikkelijke der toekomst, door de oefeningen welke hij pleegt, en door de ontberingen, welke hij zich zelve oplegt. Als echter eenig wolkje de helderheid zijner ziel benevelt, dan kan hij ten minste zijne bekommelingen aan zijn' overste mededeelen, en hij is verzekerd in hem een trooster te vinden. Doch zoo is het niet met den staatsgevangene: tot een volstrekt stilzwijgen gedoemd, van alles gescheiden wat hem het dierbaarste is en om zich niets ziende dan gefronste aangezigten, en gedwongen om zijne gedachten in zijn hart te smooien, ontrust hij zich, hij wordt gramstoorig, en de smarten welke hij vreest, treffen hem nog meer dan diegene welke hij ondervindt. Ziedaar, hoe ik tijdens mijne gevangenschap, die twee jaren geduurd heeft, geleefd heb; hoe menigmaal heb ik mij aan de treurigheid overgegeven! Dikwerf meende ik bij het vallen van den avond, de schim van den hertog van Enghien om mij te zien doolen; en ik zeide alsdan tot mij zelve: Wie weet, of men mij niet in den een' of anderen nacht zal komen halen om mij op mijne beurt dood te schieten?

God had met mij andere oogmerken en reeds was, zonder dat ik het wist, de dageraad mijner bevrijding aangebroken.

Op den 6 Februarij had ik mij vroeger dan naargewoonte, ter rust begeven, toen ik tusschen acht en

negen ure een ongewoon gerucht hoorde: het was dat van menschen, die den trap opsnelden, ik rigtte mij aanstonds op, ik wende mijn hoofd, ik luisterde, ik hield mijn adem in om beter te kunnen hooren en ik onderscheidde het gekletter van sabels, die bij gelijke tusschenpoosingen op de vochtige trappen nedervielen en het gerammel der sleutels, welke tot het openen en sluiten der gevangenhokken dienden. Ik dacht eerst dat de troep zich op de eerste en vervolgens op de tweede verdieping ophield; doch ik werd weldra van mijne dooling teruggebragt: men klom ook naar de derde verdieping; men stond voor mijne deur stil, zij werd met geweld geopend en ziedaar, mijne kamer opgevuld met gevangenvaarders en soldaten. De kommandant van den slottoren, naderde toen met eene lantaarn in de hand, mijn bed: » Generaal, sta op! — Ik opstaan! En waarom? — Gij gaat vervoerd worden. — Maar, waarheen? — Men zal het u zeggen.” Ik beken het, dat ik mij toen verloren waande, en ik geloofde dit te meer nog, wijl hij, toen hij mij eenige zaken zag opnemen, tot mij zeide: » Laat dat alles, men zal het u morgen zenden.”

Intusschen beval ik mijne ziel Gode aan, en ging den trap af, door mijne wachters omgeven. Op de tweede verdieping zag ik uit een gevangenhok een bejaard man te voorschijn komen, in eene jas van grijze zijde gewikkeld, hij kwam mij voor een geestelijke te wezen: — Ziedaar, sprak ik tot mij zelve, nog een slagtoffer van de ongeruste en achterdochtige politie des keizerrijks. Wij bevonden ons op het plein, toen die onbekende mij naderde en mij in het oor fluisterde:

» Ik wed , dat de geallieerden in de nabijheid van Parijs zijn." — » Wat voor geallieerden ?" vroeg ik. — » Wel , de Russen , de Oostenrijkers en de Pruisen." Op die woorden deed ik , ik beken het , eene schrede achterwaarts , en met mijn oog mijnen zonderlingen vreemde-
deling metende , sprak ik tot mij zelve : » Ach ! voorzeker is hij zinneloos. De ongelukkige ! de gevangenschap zal zijne hersenen gekrenkt hebben. De Russen , de Oostenrijkers en de Pruisen in de nabijheid van Parijs" Intusschen naderde een rijtuig en men beval ons in hetzelfde te stijgen ; ik deed mijn reisgezel het eerste inklimmen en ik plaatste mij , zoo ver mij eenigzins mogelijk was , van hem af , daar ik wel eens had hooren zeggen , dat men de gekken moet wantrouwen. Twee agenten van politie plaatsten zich gelijktijdig op den bok , terwijl zij den koetsier toeriepen : Naar la Force ; en wij reden weg.

Een uur later wist ik , dat la Force eene andere staatsgevangenis was. Toen wij de deur der gevangenis waren binnen gegaan , vroeg men ons onze namen. Ik luisterde gretig naar hetgene , wat mijn reisgenoot zou antwoorden : hij antwoordde , dat hij bisschop van Troyes was. — Best , nu is hij reeds bisschop , het zou hem niet meer gekost hebben om zich Paus te maken : en ik lachte in mij zelve. Ik vernam intusschen weldra tot mijne groote verbazing , dat hij niet alleen geen zinneloze , maar dat hij wezenlijk bisschop van Troyes was , die beroemde abbé de Boulogne , die even vermaard was door zijne deugden als door zijne kanselwelsprekendheid ; en toen eerst werd ik onderrigt van de groote gebeurtenissen , welke gedurende mijne gevan-

genschap elkander zoo snel waren opgevolgd. » Monseigneur, sprak ik tot hem, ik heb u voor een' zinnelooze aangezien, vergeeft gij het mij? »

Eerst sedert het einde van November in hechtenis genomen, droeg de heer de Boulogne kennis van al de tegenspoeden, welke na den veldtocht van Moscou, het Fransche leger hadden getroffen en hij had met grond geoordeeld, dat het gouvernement de gevangenen zou vervoeren, uit vrees voor eenen onverhoedschen aanslag van de zijde der geallieerden; maar ik, die op het oogenblik, waarop ik werd opgesloten, zoo als ik u gezegd heb, Napoleon achterliet, aan het hoofd der legers van de andere mogendheden van Europa, tegen Rusland optrekkende en na verloop van achttien of twintig maanden eensklaps hoorde zeggen, dat die buitengewone man als een zinklood was gevallen, en dat de Russen, de Oostenrijkers en de Pruissen, Parijs naderden, ik moest natuurlijker wijze veronderstellen, dat het zinneloosheid was.

In denzelfden nacht kwamen Mgr. Gregorio, Romeinsch prelaat, thans kardinaal; pater Fontana, generaal der Barnabiten, die na dien tijd ook met het Romeinsche purper bekleed en voor eenige jaren in geur van heiligheid gestorven is; en eindelijk de abbé Pedicini, hier aan. Ik werd alleen gehuisvest; Mgr. van Troyes werd aanvankelijk met Mgr. Gregorio en pater Fontana gehuist; doch na verloop van eenige dagen, verzocht hij mij, om hem in mijne kamer op te nemen, ten einde aan die heeren meer ruimte te verschaffen, hetwelk ik met genoegen deed. Ik zal de vijf of zes weken nooit vergeten, welke ik met dien waardigen pre-

laat heb doorgebracht: zijne manieren waren ongedwongen en edel; en zijn omgang, nu eens opgeruimd, dan weder ernstig, getuigde de goedheid van zijn hart, de opregtheid van zijn gemoed en de verscheidenheid zijner wetenschappen. In elke andere omstandigheid zou die tijd mij zeer kort hebben toegeschenen.

Op den 30 Maart, verschenen de geallieerde troepen onder de muren van Parijs: het kanon liet zich hooren, en ik sliep er niet te minder om, toen de bisschop mij plotseling wekte, terwijl hij dit maal met eene vrij koddige stem uitriep: » Gij slaapt, Brutus, en Rome is in de boeijen." Op den 1 April bevonden zich de souverainen in de hoofdstad, alwaar eene hunner eerste zorgen, de in vrijheid stelling der staatkundige gevangenen was. Ik bevond mij in vrijheid.

Vaarwel, dierbare Charles!

Vierde Brief.

Parijs, 20 Augustus 1837.

Ik heb, waarde Charles! de kerk van Onze Lieve Vrouw van Lorette bezocht. Die kerk is te schoon, of liever, wat er u een juister denkbeeld van zal geven, zij is te veel versierd en te rijk. Het schilderwerk en het verguldsel zijn er met buitengewone kwistigheid in aangebragt; men vindt hetzelfde overal en de biechtstoelen zelfs, die elders iets gestrengs hebben, overeenkomstig den indruk welken zij moeten maken, stellen hier slechts bekoorlijke en luchtige denkbeelden voor. Neen, dit gedenkstuk heeft niets, dat eerbied beveelt, niets dat van die aangename gewaarwordingen doet geboren worden, welke het voedsel van den ijver en de genoegens der Christen ziel zijn. De reiziger kan er uit nieuwsgierigheid heen gelokt worden, maar ik betwijfel, of er de misdadiger den God van ontferming zal komen aanroepen.

De heer de Chateaubriand heeft met grond gezegd, dat, hoe meer godsvrucht en geloof de tijden bezaten, die onze gedenkstukken hebben opgericht, die gedenkstukken te indrukwekkender zijn geweest, door het grootsche en edele van derzelver geaardheid. Het is dus niet te verwonderen, dat men in onze eeuw van onverschilligheid, alle bouwstijlen door elkander wart en dat men geene kerk meer weet te bouwen. Hiervan is nog die van la Madeleine eene getuige: ik ben dat kollos-

sale en majestueuse gedenkstuk genaderd, ik heb die talrijke Korinthische kolommen gade geslagen, welke een reuzen-hek rondom het gebouw vormen; ik heb de verhevenheid dier zuilen-gaanderij bewonderd, waarop bij fraai weder, nouvellisten en ledigloopers zamenvloeijen; vervolgens heb ik mij zelve afgevraagd: Is dit een Christen tempel, die gemaakt is voor geloovigen, welke willen bidden en gesticht worden, of een onheilge schouwburg, aan tooneelvertooningen en aan de losbandigheid gewijd? Welk doel heeft de architect beoogd? Welk gewrocht heeft hij willen voortbrengen? Waartoe dienen die ijzeren hekken? Moet het huis van den God van goedheid niet altoos toegankelijk wezen? Is er een oogenblik in het leven, waarin de stervelingen geene behoefte aan genade en vertroosting hebben! Ja, nogmaals, het is groot, stout, kolossaal, maar, het is geene kerk.

Op zekeren avond, nadat ik onder de zuilengaanderijen van dien tempel had gewandeld, die, in zekere opzigten, mij aan dien van Balbeck herinnerde en nadat ik mij vergast had aan de betooverende uitwerking, welke vooral deszelfs zuilen-rij in het avond uur doet, stond ik stil, om op nieuw, de geduchte obelisk, die zich voor mij bevond, te beschouwen. Ik was in Egypte toen zij van Luxor werd weggevoerd en ik zou toen tot haar hebben kunnen zeggen: » Wij zullen elkander te Parijs wederzien; » maar, ik zou nooit hebben kunnen denken, dat die obelisk, sinds zoo vele eeuwen bewegeloos, aldaar evenwel het eerste zon aankomen. Ik beschouwde dan

dien reus der woestijn, ik mat in mijnen geest deszelfs proportiën, ik poogde tot het tijdvak op te klimmen dat hem had zien geboren worden, toen hij eensklaps, om mij zoo uittedrukken, verdween, en mij in zijne plaats slechts een schavot liet zien, omringd door eene tallooze bevolking, die, met de oogen aan het doodelijk werktuig geboeid, met ongeduld een slagtoffer verbeidde..... Het slagtoffer naderde.....! Ziet gij dien man met een verheven voorhoofd, met eenen majestueuzen gang? Het is Lodewijk XVI, de kleinzoon van den H. Lodewijk, van Hendrik IV, van Lodewijk, den Groote, het hoofd van het huis der Bourbons, de souverain van het schoonste koninkrijk der aarde: zijne handen hebben den scepter gedragen en ze zijn met verachtelijke koorden geboeid; zijn hoofd heeft de kroon getorscht en het valt onder den bijl van den beul.

Ik ijsde op dat gezigt, ik deinsde achter uit en door eene onvrijwillige en plotselinge beweging, bedekte ik met mijne beide handen, mijne oogen, om geen getuige te wezen van de misdaad die er zou volvoerd worden. Maar, eene andere misdaad werd voorbereid: het scheen mij toe, dat ik op dezelfde plaats, dezelfde menigte, nog een ander schavot zag omringen. Eene kar nadert langzaam, op die kar bevinden zich onderscheidene veroordeelden; en onder die veroordeelden ontwaarde ik eene vrouw, wier handen op haren rug gebonden waren. Hare door het lijden veranderde trekken, zijn bleek, maar edel, en hare houding is majestueus. Ik herken de koningin van Frankrijk, de dochter der Cesars, van dat doorluchtige huis van Oostenrijk, waarin

men, zoo als Bossuet zegt, sedert zoo vele eeuwen enkel koningen en keizers aantreft. Wie zou het gelooven? Die koningin, die gedurende twintig jaren de afgod der Franschen was geweest, die zoo schoone en zoo goede koningin, Maria Antoinette, werd, alvorens zij den noodlottigen slag ontving, door de verachtelijkste bevolking gehoond!

Nooit was, sedert dat de wereld bestaat, een grooter voorbeeld van de nietigheid der aardsche grootheid gegeven; nimmer had men, dan bij die bloedige catastrophe gezien, tot welke buitensporigheden de menschen kunnen overslaan, wanneer God, om hen te straffen voor hunne ongebondenheden, over hun de geest van dwaling verspreidt en hun aan hunne eigene zinnen overlaat.

En in de plaats van het verzoenend gedenkteeken, dat op de plaats zelve moest opgericht worden, waar eenmaal het bloed van den gezalfden des Heeren vloede, een gedenkteeken, dat dáár zou gebleven zijn als eene verschrikkelijke les voor de volken en koningen, heeft men met groote kosten een monolieth opgericht, waarvan de stijl noch kan strooken met de plaats waar dezelve zich bevindt, noch met de gedenkteeken die hem omringen. Heeft men, door het vestigen van de aandacht des reizigers op deze obelisk, eene echte getuigenis willen geven van de grootheid der Epyptenaren en mij, als het ware, op eenen anderen bodem verplaatsen, mij andere tijden en andere zeden voorstellen, om mij daardoor de misdaad te doen vergeten, welke Frankrijk bezoedeld en de geheele wereld verschrikt heeft? IJdele pogingen! het vergeten is niet

zoo gemakkelijk als het zwijgen; en voor de regtbank van het menschelijk geslacht, even als voor die van den oppersten Regter, wordt de genade slechts aan het opregte berouw verleend.

Niet ver van de obelisk staat de zegeboog van l'Étoile. Dat gedenkstuk, door Napoleon begonnen, is eerst onder den tegenwoordigen koning voltooid. Men heeft er dertig jaren aan gearbeid: het kost nagenoeg tien millioenen. Die triomph-boog, laat door zijne kolossale proportiën, alles wat van dien aard bestaat, verre achter zich: noch die van Konstantinus, noch die van Septimus, noch iets wat ik te Karnak en te Thebe gezien heb, kan er mede vergeleken worden. Het is dus met betrekking tot de kunst, een der wereld-wonderen; maar wat is het in eene andere betrekking? Gij zult mij toestemmen, lieve Charles! dat het eene heerlijke getuigenis van de ijdelheid der aardsche dingen is. Wat blijft aan Frankrijk over van de zoo vele veroveringen welker herinnering het bestemt is te ver-eeuwigen? Even eerezuchtig als Alexander, vond Napoleon de aarde niet groot genoeg voor zijne ondernemingen, minder gelukkig dan hij, heeft hij langer dan zijn rijk geleefd. Ik denk nooit aan dien buitengewonen man, zonder de volgende zinsnede van Massillon op hem toe te passen. Nadat de redenaar het afbeeldsel van een dier koningen had geschetst, die den afgod hunner grootheid enkel verheffen op het puin der volken en der natiën, riep hij uit: » Groote God! welk een geesel voor de aarde! welk een geschenk geeft gij in uwe gramschap aan de menschen, als gij hun zulk een meester geeft! Zijn roem zal immer met bloed be-

zoedeld wezen: de een of andere zinnelooze zal misschien zijne overwinningen bezingen; maar de provincien, de steden en de velden zullen er over weenen: men zal prachtige gedenkteekens oprigten, om zijne veroveringen onsterfelijk te maken; de nog rookende puinen, van zoo vele eertijds bloeiende steden; de verwoesting van zoo vele velden, die beroofd zijn van hunne vroegere schoonheid; de bouwvalen van zoo vele muren, waaronder de vreedzame burgers bedolven zijn; zoo vele rampen, die nog na hem zullen bestaan, zullen doodsche gedenkstukken wezen, die zijne ijdelheid en zijne dwaasheid onsterfelijk zullen maken. Hij zal zijn voorbijgegaan als een watervloed om de aarde te verwoesten, en niet als een majestueuse stroom, om er vreugde en overvloed te brengen: zijn naam zal opgeteekend worden in de jaarboeken van het nageslacht, onder de veroveraars, maar hij zal niet onder de goede koningen worden opgeteekend; en men zal de geschiedenis zijner regering niet terug roepen, dan om de herinnering aan de rampen, welke hij den menschen veroorzaakt heeft, te verlevendigen. Aldus zal zijn hoogmoed tot aan den hemel zijn opgestegen, zijn hoofd zal de wolken hebben geraakt, en de uitslag zijner ondernemingen zal zijne wenschen hebben geevenaard; en al die zamenhooping van glorie zal ten laatste niets meer wezen dan een hoopje slijk, hetwelk niets achter zal laten dan stank en schande."

Van den zegeboog van l'Étoile, heb ik mij naar Versailles begeven, en ik ben van daar teruggekeerd, nog verbaasd over de schoone dingen die ik er gezien

heb. Wie heeft niet ten minste hooren spreken over dat paleis, waarin Lodewijk XIV zijne residentie had gevestigd, en dat op zich zelve eene geheele groote stad uitmaakt! Het verbaasde oog gaat van het eene wonder tot het andere over en men weet niet wat men het meeste bewonderen zal, de weidsche pracht der bouwkunde, of de uitgestrektheid der met beelden versierde tuinen, die besproeid worden door overvloedige wateren, welke er een alleraangenaamst oord van maken. Dit paleis was echter eenzaam geworden en diende nergens meer toe, dan om aan de uiteinden der menschelijke zaken te herinneren. Daar koning Louis Philippe aan hetzelfde zijn' vorigen luister wilde hergeven, heeft hij het gelukkige denkbeeld gehad, om er het nationale museum van te maken. Hij heeft met reden gedacht, dat de koning, die alle kunsten had doen bloeijen, dezelve volgaarne in zijne woning ontvangen en ze nog door zijne schim beschermen zou. Hij heeft zich niet bedrogen: het nationale museum is zoo schoon, dat de onmetelijke zalen, die het bevatten, sedert de drie maanden, nadat hetzelfde voor het publiek geopend werd, door eene menigte van nieuwsgierigen, welke elkander onophoudelijk opvolgen, overstroomd worden. Ik heb het ook willen bezoeken, doch ik heb er slechts eenige oogenblikken vertoefd, wijl die overgroote menigte, die naar de baren eener onstuimige zee gelijk, mij mijne blikken op geen voorwerp liet vestigen. Ik scheidde dus van hetzelfde, en mij tot eenige opzigters wendende, verwierf ik de vergunning, om afzonderlijk, de onderscheidene zalen te mogen bezigtigen.

Ik hechte mij bij voorkeur aan alles, wat tot de eeuw van Lodewijk XIV behoorde, en vervuld met dien koning, die nog in onderscheidene gedeelten zijner oude woning schijnt te ademen, was ik onvermoeid in het beschouwen van alles, wat mij herinnerde aan den luister van zijn hof en aan de verschillende gebeurtenissen van zijne regering. Daar vond ik die beroemde mannen terug, wier roem zijn roem vermeerderd, wyl hij dezelve door zijn' geest deed ontluiken, met verstand bezigde en koninklijk beloonde. Het scheen mij toe, dat ik er de Condés, de Turennes, de Luxembourgs, de Catinats en de Villars, die zijne legers kommandeerden; de Colberts en de Louvois, die zijn' raad bestuurden; de Boileaus en de Racines, die de jaarboeken van zijne regering schreven of zijne uitspanningen bekoorden; de Bossuets en de Fenelons, die zijne kinderen onderwezen; de Fléchiers, de Bourdaloues en de Massillons, die hem zelf onderwezen, en hem door hunne profetische stem verkondigden, dat God alleen groot is, nog zag. Andere tafereelen deden mij de oogen neêrslaan, want zij herinnerden mij treurige zwakheden, en misschien nog meer dan zwakheden; doch die monarch heeft even als David, zijne misslagen erkend en hij heeft even als hij, Gode een vermorzeld en verootmoedigd hart aangeboden.

Ik ging van daar over naar de kamer, waar Lodewijk XIV stierf, en ik stond lang voor het bed stil, waarop hij den geest gegeven heeft. O, geliefde Charles! hoe welsprekend is die sponde, en, om mij van de uitdrukkingen van Bossuet te bedienen, hoe spreidt zij voor het oog der wereld hare algeheele ijdelheid ten

toon! Die koning, wiens grootheid Europa bewonderd had, zag in zijne laatste oogenblikken slechts eenige getrouwe dienaren om zijn bed verzameld; en die stem, die voorheen met eerbied gehoord en met snelheid tot zelfs in de afgelegenste provincien van zijn koninkrijk gehoorzaamd werd, hoorde men nu naauwelijks meer in het binnenste van zijn paleis. Gelukkig, verliet de gedachte aan God hem in die beslissende oogenblikken niet en zijne onderwerping was zelfs zoo groot, dat hij aan een zijner bedroefde dienaren zeide: »Waarom beweent ge mij? waandet gij mij onsterfelijk?» en aan een ander, die hem majesteit noemde: »Er is hier geene majesteit dan die van den dood, die mij omringt.»

Ziedaar mij, in de gaanderij der veldslagen aangekomen: welke heldenmoed! welke roem! Neen, tot welke natie gij ook behoort, welk gevoelen gij ook aankleeft, onder welke vaan gij ook mogt gestreden hebben, gij kunt u niet weêrhouden van het bewonderen dier gewonnen veldslagen, dier stormenderhand ingenomen steden, dier roemvolle dooden, dier wijze terugtogten, dier zegepralende marschen, met één woord, dier schoone wapenfeiten, die den krijgsroem van Frankrijk zoo hoog hebben doen stijgen. Maar, helaas! worden er onder zoo vele doorluchtige hoofdmannen velen gevonden, die hun vertrouwen op den Heer gebouwd en Hem den goeden uitslag hunner ondernemingen als eene hulde gebragt hebben! Waarom is de Godsdienst in deze tafereelen als niets? Behoort hij den krijgsman, die voor zijn vaderland strijdt, niet te bemoedigen, hem te ondersteunen in zijne pogingen, hem te ver-

zullen bij zijnen zege , of op zijn graf een straal van onsterfelijkheid te werpen? De dappere ridders waren met deze waarheden niet onbekend: ik herinnerde mij nog dien onverschrokken Duguesclin , die , nadat hij gedurende zijn leven , onderscheidene bewijzen van zijne gehechtheid aan het Christen-geloof gegeven had , stervende , nog aan zijne roemgenooten herhaalde , dat zij , in alle gewesten waar zij krijg mochten voeren , de geestelijken , de vrouwen en de kinderen behoorden te sparen. Ik herinnerde mij Bayard , die bij den terugtocht van Rebec , doodelijk gewond , zich onder een boom deed dragen: dàar , met het aangezicht naar den vijand gekeerd , kuste hij het gevest van zijn zwaard , welks vorm hem het teeken onzer verlossing voorstelde en hij smeekte God ootmoedig om de vergiffenis zijner zonden. Zonder zoo hoog op te klimmen , vond ik in de eeuw van Lodewijk XIV , die zoo vruchtbare eeuw in helden , Turenne , die dagelijks de Misse in zijn kamp deed lezen , terwijl hij aan zijne officieren , in een oogenblik waarin zij zich , en hem zelve met de zekerheid der overwinning vleiden , zeide : » Ons lot berust niet in onze handen , en als God zijn werk niet voltooid , dan zullen wij geslagen worden. » Ik stelde mij den maarschalk van Luxembourg in zijne laatste oogenblikken voor , wiens dood zoo Christelijk was , dat Bourdaloue , die hem bijstond , zeide : » Ik heb niet geleefd zoo als hij , maar ik zou gaarne zoo als hij willen sterven. » Zou ik den mededinger van Eugenius , Villars kunnen vergeten , die bij den slag van Malplaquet gekwetst , niet bloosde den bijstand van den Godsdienst te vragen , er bijvoegende : » Daar het leger Villars niet

als held ziet sterven , dat het hem dan ten minste zie sterven als Christen."

De groote veldheeren die Frankrijk sedert vijftig jaren heeft opgeleverd , doen in dapperheid niet onder voor de hoofdmannen der verloopene eeuwen ; doch men zou zeggen , dat zij denzelfden God niet kenden , of dat die God niet meer de God der legerscharen is. Ik zie verscheidenen hunner roemrijk te midden der gevechten sterven. Waarom zie ik ook de Godsdienst niet op hunne wonden den balsem zijner vertroosting en uitgieten , en hun uit een leven vol van onrust en gevaren , naar de eeuwige rust geleiden ? Zou men menen , dat het oor des soldaats , hetwelk verhard is door het gebulder van het kanon , gevoelloos moet zijn voor de stem van den priester , en zou men dengenen van zwakheid beschuldigen , die , door het doodelijke lood getroffen , en al zijn bloed verliezende , zich herinnerende aan de vermaning zijner moeder , den bedienaar der verzoening roepen liet en hem de hulp verzocht , welke hij ten minste onder het stroodak van zijn dorp zou gevonden hebben ? Grievende gedachte ! men roemt in den soldaat het gevoel van eer , als dat gevoel hem ten dood geleidt , vergeet men dat hij eene ziel heeft.

Ik keerde naar Parijs weder terwijl ik mij door deze treurige overdenkingen liet wegsleepen , en , ik kan in deze onmetelijke stad geene schrede doen , zonder stof tot nog smartelijker overdenkingen te vinden.

Gister , toen ik snel over de boulevarts reed , hield mijn koetsier eensklaps stil , om mij te toonen Wat ? gij zoudt het nooit raden , het armzalige huis , waaruit de cerlooze Fieschi , met zijn helsch werktuig , zoo

vele slagtoffers heeft doen vallen! Op dat gezigt ontwaarde ik dat gevoel van afgrijzen, 't welk het moordhol van eenen lagen moordenaar inboezemt. Een aanslag op het leven van eenen vorst te durven wagen, van eenen vorst, de bewaarder van het souvereine gezag, van eenen vorst, die vader is en op het oogenblik waarop hij door zijne kinderen en door de keur van het koningrijk omgeven is: welke woede! welke razernij! Het proces van dien booswicht, heeft bij de Parijzenaars, ten minste onder diegenen welke die zaak gevolgd hebben, een karakter van verdorvenheid geopenbaard, dat tot hiertoe, zelfs bij de verdorvenste natiën onbekend was. De bijzit van dat monster, die schaamteloze ellendige, is aanvankelijk met zekere beleefdheid behandeld geworden en toen haar Fieschi zijn hoofd op het schavot had gebragt, heeft zij het hare nog voor geld op eene openbare plaats durven toonen, en er was eene menigte aanwezig om haar te beschouwen! Dit alles is gebeurd in het middenpunt der Europeesche beschaving, in het midden van een volk, dat zich het beminlijkste der aarde noemt.

Van het huis van Fieschi begaf ik mij naar den tempel die door Châtel is opgerigt. Die tempel is eene soort van morsige loods, versierd met kleine drielokrige vlaggen, en behangen met afschuwelijke afbeeldingen. Op de deur zijn de volgende woorden geschreven: *Fransche kerk*. Nadat men een ruim plein is overgegaan, hetwelk opgepropt is met koopwaren, ballen en karren, komt men eerst aan het heiligdom. Bij den ingang zag ik het gesteendrukte afbeeldsel van den zoogenaanden primaat, achter een ijzeren traliewerk,

ongetwijfeld ten teeken van eerbied, eenige boeken bij de nieuwe kerk gebruikelijk en eindelijk deze zonderlinge aankondiging, welke goed en behoorlijk met groote letters gedrukt was: *Aanstaande dingsdag zal de primaat Châtel over de waardigheid van de vrouw preken, en na de preek zal hij aan elke dame een bloemruiker ter hand stellen.* Dat was genoeg; ik sloeg mijne oogen neder, ik schudde het stof van mijne voeten en verwijderde mij. Inderdaad, eene diergelijke kwakzalverij zou niet dan belagchelijk wezen, als zij geene verschrikkelijke ergernis en eene afschuwelijke ontheiliging was. De Franschen zagen, veertig jaren geleden, in hunne ontheiligde kerken de vergoding van de godin der Rede: dat was een tijdperk van schrik, van ijhoofdigheid en van bloed; doch terwijl de vooroordeelen en de haat tegen den Godsdienst, in onze dagen schijnen te bedaren, terwijl alle verhevene verstanden tot goede gezinningen schijnen terug te keeren, en terwijl het maatschappelijk ligchaam, op denkbeelden van orde en van behoud schijnt te steunen, een Catholijk priester die zijn karakter en zijne geloften openlijk heeft afgezworen en op die wijze zijn geweten beleeft, des morgens en des avonds de dwaling te zien prediken, zonder bewimpeling de Kerk welke hij verlaten heeft en den Godsdienst van dertig millioenen inwoners te zien honen; men behoeft voorzeker niet Catholijk te wezen, om zijn hart niet van verontwaardiging te voelen walgen; het is genoeg regtschapen mensch te wezen! Is het mogelijk, dat in de Fransche wetgeving geen middel zou kunnen gevonden worden, om de maatschappij tegen zoodanige buitensporigheden te behoeden?

Intusschen verspreidt de giftige leer van Châtel, zich niet met zoo veel snelheid, als men kon vreezen: eene onverschillige eeuw betoont zich niet ijveriger voor de logen dan voor de waarheid en onder die menigte, welke de hoofdstad bewoont, laten zij, die de ingewijden van het ongeloof zijn, de tempels zoo als ze zijn, en, voor het meerendeel vreemd aan elke soort van eeredienst, bezoeken zij enkel de schouwburgen. Wat diegenen betreft, die het geloof behouden hebben, en zij zijn nog in grooten getale, deze leven overeenkomstig de grondstellingen van hun geloof en zij vervullen zelfs met grooten ijver de pligten welke de Godsdienst hun oplegt.

Hoe schoon is het, om, terwijl zoo vele anderen nog uitrusten van de vermoeijensissen der ontucht, rondom de altaren van Jesus Christus, jongelingen en jonge maagden te zien, die uit de onuitputbare bron van alle goederen, de krachten komen putten om te wederstaan aan de ontelbare verleidingen welke dat nieuwe Babylonie hun aanbiedt! Dit is een schouwspel hetwelk zich weinig vreemdelingen verschaffen, en dat niet te min alle hunne aandacht waardig is. Men spreekt slecht over de hoofdstad, men wil haar geheel en al profaan maken, en ik zou mij niet willen belasten met haar in dit opzigt te regtvaardigen: zij bezit nogtans uitverkorenen, maar, vóór het opgaan der zon, bij het openen der kerken, moet men die geloovige zielen, zonder gerucht naar de heilige tabernakelen zien snellen, om er, als nijvere bijen, het heilzame manna te zamelen dat hun voedt en versterkt.

Ik sprak voor eenige dagen, over alle misdaden die

te Parijs gepleegd worden en die er nog dagelijks worden bedreven. Iemand antwoordde mij, dat ondanks dit alles, God Frankrijk zichtbaar beschermde en vooral de hoofdstad, die jaarlijks in rijkdom en bevolking toenam. » En weet gij, mijn heer, vroeg ik, hem in de reden vallende, als de zondige stad nog bestaat, aan wien gij dat te danken hebt? Wel hoe! Ik zal het u zeggen: aan de offerande der Misse, welke er dagelijks gecelebreerd wordt; aan de gebeden dier maagden, die zich zoo edelmoedig toewijden, aan de Christelijke opvoeding der jeugd, of aan de leening der walgelijkste menschelijke gebreken; aan de gebeden van dien beschaamden arme, die des avonds de wijk naar een' zolder neemt, nadat hij gekneust is door het rijtuig van eenen onmenschenlijken financier; aan de gebeden van eene moeder, die elken avond, hare kinderen voor het beeld van Maria verzameld en hun voor de schuldigen leert bidden; wat zeg ik? misschien aan de gebeden eener oude dienstmaagd, wier diensten men erkent en wier godsvrucht men bespoot. » Zoodanig is Parijs, dierbare Charles! men treft er groote deugden en groote misdaden aan: van de eene zijde ziet gij het levendigste geloof, de teederste godsvrucht en den zedigsten levenswandel; van den anderen kant, de vermetelste twijfeling, de zwartste goddeloosheid en de walgelijkste onbeschaamdheid. Hetzelfde contrast merkt men ook in vele andere steden op, hetwelk zekeren kardinaal boertend heeft doen zeggen, dat er voor de Franschen geen vageruur is, dat zij regtstreeks, of naar het paradijs, of naar de hel gaan.

Het liefste van al rigt ik mijne schreden naar de kerk van Saint-Sulpice: daar bevind ik mij, niet alleen in een schoon kerkruijn, dat de ziel verheft en haar met groote gedachten vervuld; niet alleen beschouw ik er naar welgevallen, eene der schoonste aan Maria toegewijde kapellen, maar ik heb ook nog de gelegenheid om die kweekschool van jonge levieten te bewonderen, die onder de leiding van bekwame meesters, de regels der moraal en de beginselen der geloofsleer bestuderen. Als ik hun eerbiedig rondom het altaar geknield zie, dan meen ik engelen te ontwaren, die voor een oogenblik op aarde zijn neêrgedaald, om er de majesteit van God te aanbidden, die er dagelijks zijn offer komt vernieuwen. Hoe veel jonge priesters verlaten jaarlijks dat gesticht, om in het midden der wereld het woord des levens te gaan verkondigen en de kunst der kunsten, te weten, de leiding der zielen, te gaan uitoefenen! Hoe vele doorluchtige prelaten hebben aan Saint-Sulpice, de schatten hunner geleerdheid, de zuiverheid hunner leer en de verhevenheid hunner deugden, dank te weten! Het is mijne taak niet om den lof der bestuurders van de seminarien te verkondigen; echter zal ik u van de bestuurders van Saint-Sulpice, om u in staat te stellen, hun te kunnen waardeeren, zeggen, dat zij geen ander doel hebben, dan om jonge geestelijken voor de onderscheidene verrigtingen van de heilige bediening te vormen, en dat zij, getrouw aan hunne instelling en vervuld met den geest, die aan de waarheid van het priesterschap betaamt, aan hunne kweekelingen, smaak inboezemen voor ernstige studiën en de gewoonte der Christelijke deugd-oefening.

Hunne onderwerping aan het gezag der Opperherders, grenzenloos zijnde, verwijderen zij zich nooit van dezelve; ook zijn zij altoos aangemoedigd en geëerd, door diegenen zelfs, in wier gevoelen zij niet deelden. Eene onveranderlijke zedigheid bezittende, duchten zij den roem, zij onttrekken zich aan de vermaardheid en blijven vreemd aan alle bewegingen welke de eerezucht, het eigenbelang, of de hoogmoed onder de menschen kunnen opwekken. Ik zal er bijvoegen, dat die zedigheid hunne zekerheid is, inderdaad, hoe achterdochtig een gouvernement wezen moge, wat zou het te vreezen hebben van leermeesters, die, vrij in hun genootschap, zich zoo gestadig in den kring hunner bezigheden en in het inwendige van hun huis opsluiten, dat zij dikwerf, onbekend bij het merendeel van de inwoners der steden, waar zij een gesticht bezitten, er enkel bekend zijn bij het gedeelte der jongelingschap, hetwelk zij onderwijzen en bij de verschillende geestelijke orden welke zij stichten.

Ik ga somwijlen ook naar de kerk van den H. Rochus: het is daar, het is in dien tempel, dat zich soms eene goede en godvruchtige prinses nederig onder de volksmenigte mengt, daar komt zij, zonder eenig gerucht, zich diep vernederen voor den God van den H. Lodewijk en van Maria-Theresia, hare voorouders; daar komt zij met vertrouwen Gode de teedere becommeringen van eene echtgenoot en van eene moeder aanbieden. In deze kerk verzeld de schoonste harmonie het gezang der gewijde lofliederen en de zoetste stemmen en de verscheidenste instrumenten vereenigen zich met de statige en sleepende toonen van het

orgel, dat de gewelven des tempels doet dreunen. Men zou gelooven de muziek der engelen te hooren; schuldelooze strik, die de ijver van den pastoor aan de nieuwsgierigheid van een groot aantal menschen spant. Hij, die enkel gekomen was om de muziek te hooren, en die vervolgens een vermaard redenaar den kansel ziet beklimmen, ziet zich schier genoodzaakt, om ook het oor aan diens stem te leenen; hij hoort hem, hij smaakt hem en de dorst der gerechtigheid, volgt on-gevoelig op dien der genoegens.

Nadat ik u, van de kerken van Saint-Sulpice en van den H. Rochus gesproken heb, zou ik u, lieve Charles! ook nog durven spreken over die, welke Clovis ter eere van den H. Petrus en van den H. Paulus begonnen had en die den naam van de H. Genoveva sedert het jaar 512 droeg, toen die maagd er in begraven werd? Dit gebouw werd vervangen door een der schoonste tempels, die de menschen ooit aan den Eeuwige hebben gewijd, ter vervulling eener gelofte, welke Lodewijk XV, tijdens zijne ziekte te Metz, gedaan had. Desnietteenstaande, werd deze tempel in 1791, aan den eeredienst Gods ontveldigd en bestemd tot het ontvangen van het stof der burgers, die zich voor het vaderland hadden verdienstelijk gemaakt. Toen werd in zegepraal, het gebeente van het hoofd der latere wijsgeeren, naar denzelven overgebracht, en dat hatelijke lijk, aan hetwelk eertijds de aarde het ontsluiten van haren schoot had geweigerd, werd dus in dezen tempel geplaatst, met de lijken zijner medepligtigen. Dat gebouw was later aan deszelfs eer-

ste bestemming teruggegeven: doch ik moet bekennen, dat ik nimmer diepere smart gevoeld heb, dan bij het vernemen, dat die bestemming op nieuw was veranderd geworden, en dat de decreten van 1791 in het leven waren teruggeroepen; toen heeft een nieuwe voorgevel deszelfs verandering getuigt en na dien tijd ziet men er Voltaire, J. J. Rousseau en Mirabeau, aan de openbare bewondering voorgesteld. Maar, goede God! in welke eeuw leven wij! Ziedaar de groote mannen waarop men zich beroemt; ziedaar de voorbeelden, welke men aan het tegenwoordige geslacht en aan de toekomstige geslachten voorstelt. Hoe! heeft de vaandrager der godsdiensteloosheid, de ongebondene Voltaire, de harten nog niet genoeg bedorven! heeft de Geneefsche drogredenaar nog niet genoeg geesten vervoerd? heeft de hevige Mirabeau dan nog niet genoeg tot opstand, tot muiterij en tot oproer geschreeuwd!

Ik was met deze gedachten, die mijne ziel diep bedroefden vervuld, toen men mij een godsdienstig tijdschrift bragt, waarin het gewrocht van den gevel uit onderscheidene oogpunten beschouwd wordt. De opmerkingen van den schrijver zijn zeer juist, en u een gedeelte daarvan af te schrijven, is reeds een troost voor mij. Zie hier hetzelfde:

»
 » Wel hoe! heeft Frankrijk
 » geen voorleden meer: het is dus van gister; alleen
 » van gister, het kan kinderen groot rekenen door
 » hunne deugden, door hunnen geest en door hunnen
 » moed! Hebben Charlemagne, de H. Lodewijk, Bay-
 » ard en Hendrik IV, aan het vaderland, dat hun

» heeft zien geboren worden , dat hun gevoed heeft ,
 » geene eer aangedaan ! Eenige drogredenaars , wier
 » stof nog niet verkoeld is , en welke het nageslacht
 » reeds verloochent , eenige menschen , die ongelukkig
 » genoeg geweest zijn , om gemengd te worden in de
 » bloedige beroeringen van hun land , ongelukkige sol-
 » daten , die een ijzeren juk op hunne medeburgers
 » hebben doen drukken ; ziedaar de groote mannen van
 » Frankrijk. Ik bedrieg mij ; men beweert dat Féne-
 » lon in de groepen figureert ; ik beken , dat ik hem
 » niet heb kunnen ontdekken ; men zal hem op den
 » een of anderen achtergrond verborgen hebben ; het
 » is eene halve welvoegelijkheid welke de kunstenaar
 » in acht heeft genomen ; hij zal begrepen hebben ,
 » dat de heilige aartsbisschop van Kameryk , niet op
 » zijne plaats was in het gezelschap , dat hij hem ge-
 » geven had. Diensvolgens had hij er Jeanne d'Arc ,
 » niet in behooren te plaatsen , toen hij er den slech-
 » ten burger , den onzuiveren schrijver in geplaatst
 » heeft , die zelfs heeft gepoogd , de heilige heldinne
 » te bezwalken ; diensvolgens had hij er den H. Vin-
 » centius van Paula , die groote weldoener der men-
 » schen , en de redder der verlatene kinderen , niet in
 » behooren te plaatsen , wjl hij er Jean-Jacques Rous-
 » seau in deed figureeren , die de schuilplaatsen , welke
 » men aan de liefdadigheid van dien heilige te danken
 » heeft , opvulde met ongelukkige schepsels , aan welke
 » zijne ontucht het leven schonk .”

Bij deze opmerkingen , zal ik het afbeeldsel van Vol-
 taire voegen , hetwelk geschetst is door eenen schrijver
 die te achtingwaardiger is , wjl hij innig gevoel bezat

en met eene ongewone geleerdheid, een levendig en vrijmoedig geloof paarde, dat noch de omwegen der vleijerij, noch de verschooningcn der ijdelheid kende. Zie hier een gedeelte van hetgene hij over dien man zegt, waarvan het goddelooze kuiperij een God had willen maken :

» Hebt gij nooit opgemerkt, dat de vloek Gods op
 » zijn gelaat geschreven was? Na zoo vele jaren is
 » het nog tijd om er de proef van te nemen. Gaat
 » zijn gelaat in het paleis van l'Ermitage beschouwen:
 » ik beschouw hetzelfde nooit zonder mij er over te
 » verheugen, dat het ons niet is overgeleverd door den
 » een of anderen geërfsden bijtel der Grieken, die er
 » misschien een zeker ideaal in zou hebben weten voor
 » te stellen. Hier is alles natuurlijk. Er is zoo veel
 » waarheid op dat hoofd, als er in een pleisterbeeld
 » zou kunnen wezen, waarvan men de vorm op het
 » lijk heeft genomen. Bezie dat verachtelijke voor-
 » hoofd, waarover zich de blos der schaamte nooit
 » verspreidt, die twee uitgedoofde kraters, waarin de
 » ontucht en de haat nog schijnen te koken. Die
 » mond, ik druk mij misschien kwalijk uit, doch dat
 » is mijne schuld niet, die afgrijzelijke *rietus*, die van
 » het eene oor naar het andere loopt, en die lippen,
 » welke door de wreede kwaadaardigheid digtgeknepen
 » zijn, even als eene springveer, die gereed is om zich te
 » openen, ten einde de godslastering of den schimp uit
 » te werpen. Spreekt mij niet van dien man, ik kan
 » er het denkbeeld niet van dulden. Ach! hoe veel
 » kwaad heeft hij ons gedaan! Gelijk aan dat insekt,
 » de geesel onzer tuinen, dat zijn beet enkel tot den wor-

» tel der kostbaarste planten uitstrekt, zoo houdt Vol-
 » taire niet op, met zijnen angel de twee wortels der
 » maatschappij, de vrouwen en de jonge lieden, te
 » steken; hij doordringt dezelve met zijn vergif, dat
 » hij op die wijze van het eene geslacht op het andere
 » overbrengt. Het is te vergeefs, dat zijne domme be-
 » wonderaars, ons met schelklinkende woordenreeksen,
 » waarin hij op eenen meesterachtigen toon over de
 » eerbiedwaardigste voorwerpen heeft gesproken, ver-
 » dooven, om onbeschrijfelijke wandaden te bedekken.
 » Die vrijwillige blinden zien niet, dat zij op die wijze
 » de veroordeeling van dien misdadigen schrijver vol-
 » tooijen. Als Fénelon met dezelfde pen, die de ge-
 » noegens van het Elyseum schetste, het vorsten-boek (1)
 » geschreven had, zou hij duizendmaal verachtelijker
 » en misdadiger wezen dan Machiavel. De groote mis-
 » daad van Voltaire is het misbruik van een talent en
 » de voorbedachte verlaging van den geest, die ge-
 » schapen was om God en de deugd te eeren. Hij zou
 » niet even als zoo vele anderen de jeugd, de onbe-
 » zonnenheid, de vervoering der hartstogten en om
 » eindelijk te besluiten, de jammerlijke zwakheid van
 » onze natuur tot zijne verschooning kunnen bijbrengen.
 » Niets ontschuldigd hem: zijne verdorvenheid is van
 » eenen aard, welke slechts hem toebehoort; zij wor-
 » telt zich in de laatste vezels van zijn hart, en
 » versterkt zich met alle de krachten van zijn vernuft.
 » Altoos verbonden met de heiligschennis, braveert zij
 » God, terwijl zij de menschen in het verderf stort.

(1) *Le livre du Prince.*

» Met eene voorbeeldelooze woede kwam die onbe-
 » schaamde godslasteraar zoo ver, dat hij zich den
 » persoonlijken vijand van den Verlosser der menschen
 » verklaarde; hij durft uit de diepte zijner nietigheid
 » Hem eenen belagchelyken naam geven, en die aan-
 » biddelijke wet, welke de God-mensch op aarde bragt,
 » noemde hij de *eerlooze*!

» Door God aan zich zelve overgelaten, die verla-
 » tende, straft, kende hij geen teugel meer. Andere
 » wellustelingen verbaasden de deugd; Voltaire ver-
 » baasde het misdrijf. Hij stortte zich in den modder,
 » hij wentelde zich in denzelven en drenkte er zich
 » mede. Hij gaf zijne verbeelding over aan den geest-
 » drift der hel, die hem alle hare krachten leende,
 » om hem, zelfs tot aan de eindpalen van het kwaad
 » te sleuren. Hij was vindingrijk in de gedrogtelijkste
 » uitspattingen, monsters die doen verbleeken. Parijs
 » kroonde hem; Sodom zou hem verbannen hebben.
 » Een schaamtelooze onheiliger van de algemeene taal
 » en van hare grootste namen zijnde, was hij na hun,
 » die hem beminnen, de laagste der menschen! Hoe
 » zou ik u beschrijven, wat hij mij doet ontwaren?
 » Wanneer ik zie wat hij had kunnen doen, en wat
 » hij gedaan heeft, dan boezemen zijne onwaardeer-
 » bare talenten, mij eene soort van heilige woede in,
 » die geen naam heeft, zwevende tusschen de bewon-
 » dering en den afschuw, zou ik hem somwijlen een
 » standbeeld willen oprigten.... door de hand van
 » den beul."

Neen, lieve Vriend! ik kan niet langer te Parijs
 blijven. Een verschrikkelijke last drukt er mijne ziel.

Het bevel tot mijn vertrek is gegeven. Vaarwel, dierbare Charles! ik omhels u zeer teederlijk en bemin u uit geheel mijn hart, in Hem die onzer aller Meester is.

Vijfde Brief.

Lyon, 15 September 1837.

Ik ben te Lyon aangekomen. Ik had mij te Châlons op de stoomboot begeven, om mij te kunnen vergasten aan de verrukkelijke landsdouwen, welke de betooverende oevers der Saône aanbieden. De dag was heerlijk, de hemel was onbewolkt en de zonnestralen, die in het water weërkaatsten teekenden in hetzelfde vurige voren. Wij daalden, om het zoo uit te drukken, af, door licht-golven. De rivier, boezemde mij weldra door hare kalmte en stilte, heilzame overdenkingen in: ik meende in haren loop, het beeld van het leven te zien, dat de genade mij heeft doen omhelzen; ik gevoelde mij gelukkig en ik dankte de Voorzienigheid, die mij van de schipbreuk heeft gered, waaraan ik zoo vaak, op de onstuimige zee dezer wereld, was blootgesteld geweest.

Van Châlons naar Mâcon, bespoelt de Saône schier niets dan uitgestrekte vlakten; doch beneden Mâcon schijnt de grond beter, het gewas schooner en ook de akkerbouw veel verscheidener te wezen. Op den rechter oever ziet men schoone dorpen, en heuvels overdekt met wijngaarden, die worden afgesneden door vrolijke dalen, welke bekroond worden door statige kasteelen of door prachtige landhuizen. Op den linker oever zijn de dorpen minder talrijk; doch de bewoners schijnen er niet minder nijverig, noch minder rijk

te wezen. De uitgestrektste velden zijn overdekt met rijken oogst en de vette weilanden zijn ten allen tijde vervuld met ontelbare kudden. De wateren der rivier vormen onderscheidene kronkelingen, die den reiziger met eene groote verscheidenheid van schoone gezigten verrukken. Somtijds scheiden zij zich en omarmen eilandjes, die bevolkt zijn met nederige wilgen en beschermd worden door trotsche populier-boomen.

Meer benedenwaarts, en nog een uur van Lyon, ontmoet men het eiland Barbe: dat eiland, hetwelk eertijds zoo druk bezocht werd, is omstreeks twaalf honderd schreden lang en niet meer dan drie honderd breed. Op het noordelijke gedeelte bestaan nog eenige muurvakken, de kostbare overblijfsels van een der eerste kloosters, welke Frankrijk heeft bezeten. Toen dat klooster door de Saracenen was verwoest geworden, heeft Charlemagne hetzelfde weder hersteld en met eenige nieuwe gebouwen verrijkt, hij riep religieusen van den berg Cassino naar hetzelfde, en om de wetenschappen en de deugden, waarvan het de bakermat was, te vereeren, verrijkte hij het nog met geschenken en overlaadde dat gesticht met voorregten. Dat klooster werd weldra eene abdij en men vierde er plegtige feesten ter eere van de H. Maagd. Het is moeilijk zich een denkbeeld te vormen van den toevloed van menschen, welke die feestvieringen naar het eiland deden stroomen. Wjl men uit alle naburige provincien daarheen kwam, werden er achtereenvolgens zes kerken gebouwd. Na den afloop der godsdienstige plegtigheden, gaf het volk zich over aan de uitboezeming der luidruchtigste vreugde: men hoorde op het ei-

land niets meer dan de toonen van muziek-instrumenten; overal zag men maaltijden en dansende groepen. Wat blijft tegenwoordig, van die oude gebruiken nog over? In 1562, deden de ketters wat de Sarracenen in de eeuwen der barbaarschheid gedaan hadden; zij verwoesteden de abdij en vermoordden de religieusen. Eenige torens waren gespaard geworden, eenige klokkentoorens getuigden nog het geloof der voormalige bewoners; de revolutie heeft dezelve gevelde en het eiland bezit nog naauwelijks eenige overblijfsels dier achttingwaardige gedenkstukken, waaraan zich zoo veel herinneringen verbonden. Evenwel begeeft men zich met het Paasch- en Pinksterfeest nog derwaarts: de wegen die langs de beide oevers der Saône loopen, zijn op die dagen overdekt met (mensen te voet, met jongelingen te paard, met reiskarren en met prachtige rijtuigen; kleine vaartuigen doorkruissen de rivier en onder de boomedren, welke het zuidelijke gedeelte van het eiland beschaduwden, zijn orchesten geplaatst, men ziet er danspartijen en tafels die met mondbehoefden bedekt zijn; maar, helaas! die feesten hebben niets godsdienstigs meer behouden. Bij het eiland Barbe worden de oevers meer zamengedrongen, de kom der Saône wordt naauwer en hare wateren schijnen zelfs langzamer te vlieten; de reiziger ziet alsdan de wijnbergen, de boomgaarden, de tuinen, de hoogopspringende fonteinen, de lusthuizen onder frisch lommer gedoken, met hunne lange wandeldreven, duidelijker en hij smaakt een nieuw genoegen.

Langs dien zoo gemakkelijken, zoo aangename en zoo schilderachtigen weg, ben ik te Lyon aangekomen.

Die stad, de tweede van het koninkrijk, in grootheid en in rijkdommen, is ontegenzeggelijk de eerste in godsvrucht, en ik twijfel er niet aan, of de Lyonnezen hebben dat levendige geloof, hetwelk hun kenschetst en die verkleefdheid aan den Godsdienst die hun onderscheidt, alleen te danken aan hunnen eerbied voor de talrijke martelaren, wier gebeenten zij bezitten en aan hunne innige gehechtheid aan Maria, welke zij op eene bijzondere wijze vereeren.

Het geloof moet zich door de werken openbaren; de Lyonnezen zijn niet onbekend met dit voorschrift en er zijn ook weinig steden, ik zeg niet in Frankrijk, maar in Europa, die zoo veel inrigtingen van liefdadigheid bezitten. Gij ziet er hier voor elken ouderdom, voor elk geslacht en voor allerlei soorten van gebreken; het pas geboren kind, de afgeleefde grijsaard, die zijne loopbaan schier voleindigd heeft, de van alle hulpbronnen verstoken ongeneeslijke kranke, de verlatene wees, de berouwhebbende dochter, en de huismoeder, wier borst door de ellende opgedroogd is; alles wordt verkwikt, alles wordt voorzien van de dingen welke men in het leven behoeft. Hier maakt de Voorzienigheid zich klein, om in de meest gewone en geringste bijzonderheden te kunnen indringen; hier behoeft de ellende ook niet te wachten, zij behoeft zich niet te vernederen om te vragen, men komt haar voor, men ontziet haar, men bespaart haar de moeite om zich aan te melden. Ja, dagelijks, en op elk uur van den dag, verlaten jongelingen vol van moed, jonge en vreesachtige maagden en huismoeders, welke te midden van overvloed leven, hunne met goud

versierde zalen, om ellendige stulpen binnen te gaan, zij klimmen naar de morsigste zolders op, tot het opsporen van behoeftigen, en zij verheugen zich meer over het vinden derzelve, dan anderen zich over het vinden van eenen schat zouden verblijden. En dit alles heeft plaats zonder gerucht, en zonder ijdele vertooning, want de ongelukkigen zien slechts de hand die hun hulp verleent, en zij weten schier nimmer den naam van den engel, die hun de aangenaamste vertroostingten komt aanbrengen.

Als gij mij nu vraagt hoe de Lyonnezen zoo veel weldadigheid kunnen betoonen, dan moet ik u, lieve Charles! antwoorden, dat te Lyon, in de voornaamste huisgezinnen, en onder de achtingwaardigste personen, de meest gewone gesprekken over de armen loopen. In deze stad hebben de armen, om het zoo uit te drukken, in alle verrigtingen, aan alle spelen en aan alle vermaken hun aandeel; de koopman behartigt hunne belangen in zijne speculatiën, de ambachtsman staat hun de eerstelingen van zijnen dag af en het kind zelfs deelt met hun zijne belooningen. Met één woord, de vindingrijke liefdadigheid der Lyonnezen bedient zich van alles, en zij maakt zich alles ten nutte van het voorwerp harer teederste genegenheid, de armen.

Zulk eene liefdadige stad was waardig de bakermat te wezen van de nuttigste instelling, waarop de kerk zich in onze dagen te beroemen heeft; ik bedoel het goede werk van de voortplanting des geloofs, een werk van wezenlijken voortgang, zegt een geleerde bisschop, wijl het ten doel heeft om de volken van een' toe-

stand van verdierlijking, tot de beschaving, van de woestheid tot de zachtaardigheid en van de roofzucht en de losbandigheid tot de regtvaardigheid en gematigdheid te doen overgaan; het is intusschen een werk, dat, hoe rijk in zijne resultaten, echter zoo eenvoudig in zijne middelen en zoo gemakkelijk in zijne uitvoering is, dat het een groot licht doet schitteren in de oogen der natiën welke nog in de duisternissen gezeten zijn, en om deel te hebben aan de verdiensten dier missionarissen, die zoo vele gevaren braveren, en die hun zelve zoo vele ontberingen opleggen, is eene geringe aalmoes en een kort gebed toereikende.

Dat werk, hetwelk verrijkt is met de gunsten der drie laatste souvereine Opperpriesters, en dat door alle bisschoppen van Frankrijk, op de dringendste wijze is aangeprezen geworden, begint zich tot de naburige staten uit te strekken en het zal weldra algemeen wezen. Mogt het geloof, dat zich op die wijze, tot de verst afgelegene eilanden verspreidt, ook onze gewesten niet verlaten! Mogten die nieuwe Christenen ons nooit aan de waarheden behoeven te herinneren, welke wij hun zullen onderwezen hebben! Zij zullen, wat er ook gebeuren moge, veelmaals hunne blikken naar Europa keeren, vanwaar hun de overvloedigste hulp is geworden, zij zullen voor alle leden van dat heilige genootschap bidden, zij zullen voor Frankrijk bidden, maar hunne eerste gebeden zullen voor Lyon wezen.

Wat zal ik u, geliefde Charles! zeggen over het schouwspel, dat de kerken van Lyon op de zon- en feestdagen opleveren. Achttien parochiale kerken, waar-

in de heilige Offerande alle uren hernieuwt wordt, kunnen ter naauwernood de geloovigen bevatten, welke elkander zonder ophouden, in dezelve vervangen. Dezelfde toevloed heeft plaats in de bijzondere kapellen, welke in onderscheidene wijken verspreid zijn, in die van de collegien, van de gasthuizen en van de religieuse gestichten. Maar vooral op de feestdagen van de heilige Maagd en des zaturdags, een dag, die meer bijzonder aan hare vereering is toegewijd, moet men, om gesticht te worden, eene bedevaart naar Fourvières doen. Welk een toevloed! op dien steilen en bogtigen weg ondersteunt en versterkt het geloof de vrouwen, de kinderen en de grijsaards; de liefde vervult alle harten en de hoop is op aller aangezigten te lezen. Treed de kapel binnen, indien het u mogelijk is, zoo opeengedrongen, is somwijlen de menigte; welk een gevoel zoudt gij niet ontwaren! welk een indruk maken niet die biddende menigte, die flambouwen die voor het altaar branden en die talrijke *ex-voto* waarmede de muren behangen zijn, schilderijen, waarop het talent niet immer zijn zegel heeft gedrukt, doch die niettemin de goedheid van Maria, hare alvermogende bescherming en eene levendige erkentelijkheid getuigen, op uw hart! Ja, die kapel is wezenlijk de kapel van Maria; daar schept zij er behagen in, om aangeroepen te worden en men roept er hare hulp nooit te vergeefs in. Twee malen is de cholera-morbus Lyon genaderd; de inwoners hebben toen hun ijver verdubbeld, zij hebben hunne offers vermeenigvuldigd; en gedurende negen dagen is de achtigwaardige prelaat, de bestuurder dezer diocese, ondanks zij-

nen hoogen ouderdom en zijne ongemakken, met een gedeelte zijner geestelijkheid, zich daar als slagtoffer voor zijne kudde gaan aanbieden. Zijne gebeden zijn niet vruchteloos geweest, Maria heeft dezelve aan den voet des troons van haren Zoon gebragt en de verdelgende engel heeft zich afgewend. Een boven de hoofddeur geplaatst opschrift, zal de herinnering aan het gevaar vereeuwigen en de Lyonnezen zullen niet ophouden, hunne oogen naar den heuvel te wenden, vanwaar hun de hulp geworden is.

Op eenigen afstand boven Fourvières is de plaats van de Antiquaille, dus genaamd naar de bouwvallen van aloude gedenkstukken, waarmede die heuvel overdekt was. Daar is op de plaats van een paleis, waar, volgens de overlevering Claudius en Caracalla het levenslicht zagen, een zeer groot gebouw, dat zeer van bestemming is veranderd. Tot in 1792 was het een nonnen-klooster; thans is het een gasthuis, 't welk bestemd is tot het behandelen dier ziekten, welke de verdorvenheid der zeden, zoo algemeen heeft gemaakt. Men ontvangt er ook zinneloozen; een graduit bestuur bevindt zich aan het hoofd dier inrigting; gasthuiszusters en onderscheidene broeders zijn er met alle de bijzonderheden van den dienst belast, onder de kerk, die aan de martelaren van Lyon toegewijd is, bevindt zich het gevangenhok, waarin de eerbiedwaardige H. Pothinus werd opgesloten, omdat hij geweigerd had aan de godheden van het Romeinsche rijk te offeren: hij was zwak, gebrekkig, en meer dan negentig jaren oud en twee dagen daarna gaf hij den jongsten snik.

Die plaats heeft immer den eerbied der geloovigen

tot zich getrokken: in 1660, bezocht Lodewijk XIV dezelve met ontblootten hoofde; en toen Paus Pius VII zich in 1805 naar Fourvières begaf, vertoefde hij op dezelve om er te bidden.

Op eenigen afstand van daar is de plaats der Minimen, waar in het jaar 177, onder de regering van Marcus Aurelius, het bloed der eerste martelaren van Gallië stroomde: van dat getal was de H. Blondina, eene jonge slavin, die, nadat zij door de beesten, aan welke zij eerst was blootgesteld geweest, gespaard was geworden, door hare standvastigheid hare registers en hare beulen vermoeide en eindelijk gewurgd werd.

Van daar komt men, als men zich naar het Zuiden wendt, aan de kerk van den H. Ireneus. Die kerk, een der eerste gedenkstukken van het Christendom in Gallië, was bij haren oorsprong slechts eene onderaardsche bidplaats, welke was gebouwd op de graven van den H. Epipodius en van den H. Alexander. De geloovigen verzamelden er zich, om uit het gebed en uit de breking des broods, de krachten te putten, welke zij behoefden om aan de vervolgingen te kunnen wederstaan. In 470, deed de H. Patientius, bisschop van Lyon, welke die onderaardsche begraafplaats wilde vereeren, haar herstellen, en boven dezelve de kerk bouwen, die tegenwoordig de parochiale kerk van den H. Ireneus is. Op den vloer dier kerk, welke men de bovenkerk noemen kan, ziet men eene inscriptie in Latijnsche verzen, welke het getal der Christenen, die te Lyon onder de regering van Severus geslagtofferd werden, op negentien duizend begroot. Dezelfde inscriptie leest men er ook in Fransche verzen op de deur

der onderaardsche kerk; zie hier dezelve:

Klop, sterfing op uw borst, bij 't zien van deze streken,
Slaak droeve zuchten en stort tranen van berouw:
Hier stroomde voor 't geloof, het Christen-bloed bij beken
En toont de Hemel u, als 't loon voor moed en trouw.
'T is Ireneus, die met zijne vrome scharen,
Hier rusten, dit gesteent, bedekt hun heilige asch.
Nog is deez' grond geverwd door 't bloed dier martelaren:
Hun geesten zijn bij God, die hun belooner was.
'T getal dier Heiligen, is duizend negen honderd,
'T getal der vrouwen en der kinderen niet geteld.
Hun glorieijke dood heeft eeuw bij eeuw bewonderd,
Eert dan die Heiligen, wier triomph hier wordt vermeldt.

Om die glorievolle martelaren te eeren, hebben onderscheidene Lyonnezen, de erfgenamen van hun geloof, een broederschap gevormd en op de dagen hunner plegtige martelaars-feesten, scharen de godvruchtige leden van dat broederschap, zich rondom hunne altaren. Deze onderaardsche kerk, boezemt door hare dikke muren, door haren duisteren ingang en door haar donker binnenste, hoogachting en eerbied in. Beneden aan den trap, die naar dezelve geleidt, bevindt zich eene put, waarin men de gebeenten van het meerendeel dier martelaren geworpen heeft. De aarde welke men er uit haalt, is nog geverwd door hun bloed.

Achter de bovenkerk, is op een plein, van waar men een ruim gezigt op den geheelen omtrek heeft, eene voorstelling van den Kalvarie-berg opgericht. Drie kruisen van gegoten metaal, dragen de in wit marmer gebeitelde beelden van Jesus Christus en van de beide moordenaars. Maria Magdalena besproeit de voeten van

den Zaligmaker met hare tranen, de H. Joannes en Maria Salome verzellen dezelve. Deze drie beelden en die van de twee aanbeddende engelen zijn ook van wit marmer. Rondom het plein, stellen veertien kleine eenvormige altaren, waarvan elk een tafereel van albast in reliëf draagt, de veertien statien van den kruisweg voor. Dit gedenkstuk werd in 1815 door de Lyonnezen opgericht, als eene hulde van dankbetuiging voor de herstelling van Pius VII, op den Stoel van den H. Petrus en voor die van Lodewijk XVIII, op den troon zijner vaderen.

O welk eene goede stad is de stad Lyon! vaarwel,

Zesde Brief.

Marseille, 13 December 1837.

Het zou mij onmogelijk zijn, u, waarde Charles! te beschrijven, wat ik lijde, wanneer ik, op het punt om eene stad te verlaten waar ik eenigen tijd vertoefd heb, mijne reiskoffers en mijne pakketten moet inpakken. Dat is eene verwarring en eene onuitsprekelijke kwelling, en gij zoudt er bij lagchen, al had gij tranen in de oogen, als ge mij in dien toestand kondet zien. Omgeven van vijf of zes koffers, begeef ik mij van den een naar den andere, zonder dat ik weet, waaraan ik het eerst zal beginnen; ik open dezelve, ik beschouw de voorwerpen, die er ingepakt moeten worden en die door elkander in mijne kamer verspreid liggen. Op dat gezigt zonder geest van orde, en niet dan met moeite kunnende bukken, word ik verschrikt en ik begin te zuchten; ik maak intusschen een begin Vele dingen ontglippen aan mijne handen Dan laat ik den moed zinken, en, reeds vermoeid zijnde, zet ik mij op eenigen afstand neder, ik sluit mijne oogen, om de voorwerpen niet meer te zien, welke mijne kwelling uitmaken. Moet ik dan nog de hindernissen van de rijkdommen kennen? Is het niet schande dat een Trappist zulk eene pakkaasje na zich sleept? Is dat die volledige afstand van het aardsche, die aan degenen welke Jesus Christus volgen willen, zoo aanbevolen is? Als ik

mij zelve die vragen doe, dan vertoonen zich duizend kwade redeneringen aan mijnen geest, om mij te verzekeren, dat ik niets te veel heb en dat men er geen sòk van zou kunnen afnemen. Overigens had ik ditmaal mijne kloosterkleeding en voorts eene menigte van allerhande voorwerpen bij mij, waarmede men mij voor Rome had belast en die ik onmogelijk kon weigeren. Werkelijk, als 'sdaags voor mijn vertrek, aan mijne deur getikt werd, was ik zeker dat het nog een gelukzalig pakje was, hetwelk aan mijne welwillendheid werd aanbevolen; en het aantal derzelve was op eene zonderlinge wijze vermeerderd. Hoe zou ik al die zaken rangschikken? Toen begreep ik de waarde dier goede bedienden, welker ijver en beleid ik nooit genoeg gewaardeerd had. Gehoorzaam naar mijne bevelen luisterende bragten zij dezelve stiptelijk ten uitvoer; en evenwel, hoe menigmalen heb ik hen door ongestadige luimen niet bedroefd? Waren zij, omdat zij van de goederen der fortuin verstoken waren, daarom te minder mijne broeders? Kon ik hun genoeg liefderijkheid betoonen en bepaalden de pligten welke mij de Godsdienst ten hunnen opzigte voorschreef, zich slechts tot een ellendig loon?

Bid voor mij, lieve Charles! opdat ik telken reize, als ik mij zelve moeilijk dien, die wederwaardigheid, met een geest van boetvaardigheid, Gode ten offer breng, voor den tijd waarin ik beter gediend werd.

Ik moest op den dag der Ontvanging met de stoomboot vertrekken. Ik stond te drie ure des morgens op en te half zes ure begaf ik mij naar de kerk van den H. Franciscus van Sales. De straten waren overstroomd:

het had den geheelen nacht door geregend en het regende nog; de wind ontrukte mij mijn hoed en belette mij mijn parapluie te houden. Het was nog geheel duister: ik vond intusschen de kerk schier met geloovigen vervuld en de kapel van de H. Maagd was als opgepropt; en, toen ik moest vertrekken, zag ik met zoete gemoeds-aandoening, dat de priesters des Heeren naauwelijks toereikend waren om het brood des levens aan die goede parochianen uit te deelen, welke om zich aan Jesus Christus nog aangenamer te maken, vóór het morgenrood zich aan zijne tafel kwamen neêrzetten en luide een der schoonste voorregten van zijne Moeder verkondigden.

Te negen ure scheepten wij ons in en wij hadden weldra

De weelderige stad, den luister van het oord,
 Waar langzaam vlietend de betooverende Saône,
 Zich als met weêrzin ziet verzwolgen door de Rhône,

achter ons gelaten.

Des avonds sliepen wij te Valence. Daar ik niemand op het schip kende, leefde ik er geheel voor mij zelve. Geheel verdiept in mijne overdenkingen, las, bad, en bewonderde ik de boorden der Rhône; ik maakte eenige aantekeningen en mengde mij niet in de gesprekken van de andere reizigers. Intusschen liet ik niet na, somtijds te luisteren naar hetgeen zij zegden en ik bespeurde, dat zij zich schier eenparig beklagden over de onaangenaamheden welke men bij het aan wal stappen te Avignon ontmoet. Hiervan kreeg ik weldra de ondervinding.

Wij kwamen te Avignon aan, het stortregende en

ik bevond mij op het dek, om het oog over mijne goederen te houden, welke men uit het scheepsruim zou halen. Naauwelijks hadden wij de plaats der ontscheping bereikt, toen een zwerm van lieden, grootendeels met lompen bedekt, zich op het dek werpende, alles wegduwden en omverwierpen wat zij ontmoetten. Zulke gretige zeeroovers klampen zwakke schepen aan, zij vernielen het reisgoed, en . . . Ik zal mijne vergelijking op een' anderen tijd voleindigen; dit zij genoeg gezegd van hen die mij komen overvallen. Zij hebben zich reeds van de plaats meester gemaakt, waar de goederen der reizigers zijn nedergelegd geworden, goederen, die zij als eene prooi beschouwen en die hun niet meer zal ontsnappen. Ik wilde mijne reiskoffers naderen, toen een hunner, zich plotseling omkeerende, op eenen vermetelen toon tot mij zeide: » Mijn heer, sla mij niet. — Maar, wie slaat u dan, vriend? — Gij! — Ik? Ja, gij duwt mij. — Pak u hier weg en gij zult niet geduwd worden! Het is mijne plaats. — Hoe! uwe plaats? bij mijne koffers? O! zijn het uwe koffers! zoo veel te beter, mijn heer, wij gaan ze wegbrengen; wees gerust. Gij vertrekt ongetwijfeld naar Marseille met de diligence van mijn heer Galine? — Volstrekt niet;” en ik keerde mij om, om met den kapitein te spreken. Maar, allerliefste Charles! oordeel over mijne verbazing, toen ik, naar mijne koffers willende terugkeeren, dezelve niet meer op de plaats zag waar ze stonden, maar op den rug van zes of zeven snaken, die reeds den boord van het vaartuig overgeklommen waren en uit al hunne magt naar de stad liepen, ter-

wijl zij schreeuwden: Naar Galine! Galine! Galine! een lustige kwant van bijna zes voeten huppelde hun vooruit, terwijl hij mijne beide rottingen en den koker mijner parapluie, waarvan hij zich had meester gemaakt, in de lucht zwaaide, en hij slingerde dezelve zoo als een tambour-majoor zou hebben gedaan. Ik vloog van het schip af, roepende: Houdt op! houdt op! en ik liep hun na . . . Zij waren reeds verdwenen; en ik, afgemat door den last van mijnen mantel, vermoeid door mijne snelle lichaamsbeweging, ik was genoodzaakt stil te staan en ik trad bij eene goede vrouw in, die aardappels verkocht, terwijl ik haar de vergunning verzocht, mij te mogen neêrzetten om uit te rusten. Ik verhaalde haar mijn ongeluk. Ik was vooral bekommerd over eenen kleinen zwarten zak zonder hangslot, waarin ik onderscheidene voorwerpen van waarde had. Zij stelde mij desaangaande gerust. Die kruijers, de geesel der reizigers, voegde zij er bij, waren voorheen nog erger: zij riepen in 1830, den reiziger, die zich tegen hunne rooverij wilde verzetten, toe: Ziedaar, een Carlist! in het water met hem! in het water! In 1814 hadden zij geschreeuwd: Ziedaar, een Bonapartist! Tegenwoordig hebben zij een tarief. — Op die wijze verbeterd alles, antwoordde ik, terwijl ik haar bedankte; en ik vervolgde mijn weg.

Toen ik aan het hôtél van l'Europe was aangekomen, vond ik een dier pakkendragers, die mij de betaling kwam afvorderen. Mijne koffers waren alle daar, de kleine zak ook. Ik betaalde alles wat de man mij vroeg, zonder hem eenig verwijt te doen, zonder zelfs eenig woord tegen hem te spreken, en, ik dankte God

daarenboven nog, dat ik er voor dien prijs van af was.

Den volgenden dag ging ik onderscheidene merkwaardigheden van Avignon bezichtigen. Mijn eerste uitstap was naar de kapel van la Miséricorde, waar men een ivooren Christus-beeld, van eene weêrgaëllooze schoonheid bewaard en hetwelk Canova zelf bewonderde. Een portier, die mij aanvankelijk in de kapel had gebragt, welke groot, schoon en met onderscheidene goede schilderstukken versierd is, liet mij in dezelfde alleen, terwijl hij zeide, dat de zuster, die belast was met het toonen van het Christus-beeld, weldra zou komen; en, werkelijk, spoedig daarna zag ik eene dier maagden verschijnen, welke zich aan het verzorgen onzer gebreken, toewijden. Nadat zij zich voor het tabernakel gebogen had, gaf zij mij een teeken om haar te volgen naar de sacristij, waar zij mij dat meesterstuk toonde, hetwelk mij met bewondering trof en waarvan mijne oogen zich niet meer konden afwenden. Ik wilde er eene luchtige schets van maken; doch gij zult mij niet ten kwade duiden, dat ik mijn slecht proza doe vervangen door verzen, welke door een ander meesterstuk, ik meen, door het schoone Christus-beeld van Michaël Angelo, zijn ingeboezemd geworden:

Als gij het stervend vleesch dus trekken ziet en beven,
 (Dat krimpen brengt de pijn der gruwbre kruisstraf voort;)
 'T verstijven van den mond, die oogen zonder leven,
 Die teedre voeten en die handen heel doorboord
 Met naglen, met geweld in 't harde hout gedreven;
 Die stroomen bloed, geperst uit iedere open wond,
 Wier drift het zamenstel der aderen doet zwellen,
 Bedriegt uw hart-gevoel u niet op dezen stond:
 Die trekken zijn het, die de menschheid hier verzellen.

Maar dat gelaat zoo vol van majesteit,
 In al de smart geduldig, kalm, verheven;
 Die blik zoo vol van goedertierenheid,
 Die 't grootste gruwelstuk barmhartig wil vergeven;
 Door al die trekken waarin liefde en grootheid woont,
 En in die schoonheid, zoo vol goddelijke waarde,
 Wordt ons een God Verlosser aangetoond,
 Wiens dood de losprijs was van onze schuldige aarde.

Dit Christus-beeld van de kerk van la Miséricorde, werd in dezelfde stad, in het jaar 1659, ontworpen en gebeeldhouwd door Jean Guillermain en de vervaardiger schonk het vervolgens om de begenadiging van zijnen neef te verwerven, die om eene hoofdmisdaad ter dood veroordeeld was geworden.

De stad Avignon is eene der steden, waarin de bijl der revolutie de meeste slagtoffers heeft geveld en waar de kinderen van het vaderland, in naam der vrijheid en gelijkheid, met de meeste werkzaamheid het zwaard en het vuur gebezigd hebben om aan hunne broeders eene grootere mate van geluk te verschaffen.

In het oude klooster der Celestijnen, waarbij men naderhand het noviciaat der Jesuiten gevoegd heeft, bewaarde men een tafereel, een geraamte voorstellende, half door de wormen afgeknaagd. Dat geraamte, van eene natuurlijke grootte, was met veel kracht en waarheid geschilderd. Ter zijde bevond zich het graf waaruit het te voorschijn was gekomen, en in een hoek van het tafereel zag men eene spinneweb, die men behoorde te betasten om zich te overtuigen dat zij geene wezenlijke was, onder het tafereel las men de volgende verzen (1):

(1) Guérin, *Panorama d'Avignon*.

Une fois fus sur toute femme belle ,
 Mais par la mort suis devenue telle ;
 Ma chair estoit très-belle , fraische et tendre
 Or elle est toute tournée en cendre.
 Mon corps estoit très-plaisant et très-gent ,
 Or est hideux à voir à toute gent.
 Je me souloye souvent vestir la soye ,
 Fourrée estois de gris et même vair ,
 Or sont en moy partout fourrés les vers.
 En grand palais me logeais à mon veuil.
 Or suis logée en ce petit cercueil.
 Ma chambre estoit de beaux tapis ornée ,
 Or est d'araigne ma fosse environnée.
 De tous costés nommée dame chièrre ,
 Or qui me voit ne fait semblant ni chièrre
 Maint me louoit qui près de moi passoit ,
 Or à présent tout le monde se tait-
 Partout estoit me beauté racontée ,
 Or n'en est vent , ni nouvelle comptée.
 Si pense celle qu'en beauté va croissant ,
 Que toujours va sa vie décroissant ,
 Soit ores , dame , demoiselle ou bourgeoise ;
 Fasse donc bien , tandis qu'elle en a l'oïse ,
 Ains que devienne comme moi pourvoye-t-elle ,
 Car chacun est comme ay esté mortelle (1).

(1) Waarvan de zin is:

Eens was ik de schoonste der vrouwen , doch door den
 dood ben ik zoodanig geworden : mijn vleesch was zeerschoon ,
 frisch en teeder , nu is het geheel in stof veranderd . Mijn lig-
 chaam was zeer aangenaam en zeer vrolijk , doch nu is het
 gezigt van hetzelfde afschuwelijk voor alle menschen . Ik was
 gewoon mij dikwerf in zijde te kleeden , gevoederd met grijs
 en zelfs met wit , doch nu zijn de wormen in mij overal inge-
 drongen . Ik bewoonde naar mijn lust groote paleizen , maar
 nu woon ik in dit kleine graf . Mijne kamer was met fraaije
 tapijten versierd , nu is mijn grafkuil met spinnewebben om-
 geven . Van alle zijden noemde men mij lieve dame , doch al
 wie mij nu ziet geeft er mij geenerlei blijk van noch noemt mij
 beminnelijk , Menigeen , die mij voorbij ging , prees mij , maar

Die verzen waren even als het tafereel, van dien goeden koning Reinier, graaf van Provence en van Anjou, die, nadat hij vruchteloos had gepoogd het koningrijk Napels te veroveren, waarop hij regten bezat, zich naar Avignon begeven had, waar hij de kunsten van den vrede beoefende, om zich te troosten over de tegenspoeden welke hij in den oorlog had ondervonden. Het onderwerp, lieve Charles! was niet vrolijk, maar het kon aanleiding tot heilzame overdenkingen geven en daar zij ontsnapt waren aan den gemeenschappelijken vijand der religieusen en der koningen, zou ik die lieden, welke, naauwelijks te Avignon aangekomen, aanstonds naar Vacluse willen snellen, om er nog op de schors der beukenstammen den naam van Laura te gaan lezen, die er door de hand van Petrarcha ingegrifd is, aanraden, hunne sentimenteele bedevaart niet te beginnen, zonder alvorens een blik geworpen te hebben op den toestand eener vrouw, die misschien nog veel schooner geweest is dan Laura, en zonder alvorens een oogenblik de waarheden overwogen te hebben, welke hun dat graf had geleerd. Zij die van mijnen raad zouden gebruik maken, als er ten minste mogten gevonden worden, die zich denzelfden zouden willen ten nutte maken zouden, weldra de zaken met een ander oog zien, en de ijdelheid van het gevoel dat hun te voren bestuurd had, behalven zwijgt iedereen. Overal werd mijne schoonheid vermeld, nu wordt er geen ophief noch nieuws meer van gemaakt. Als zij die in schoonheid opgroeit, hetzij dame, juffer of burgerdochter alnu denkt dat haar leven niet zal afnemen, dan wel begrijpe, terwijl zij er zich over verheugd, en voorzie dat zij eens zal worden zoo als ik ben, want alle zijn sterfelijk zoo als ik was."

kennende, zouden zij eindigen met hunne schreden en zuchten elders heen te wenden. Ik wil geenszins de kroon aantasten waarmede de dichter vereerd werd: ik weet, dat hij doorgaat voor den vader der goede Italiaansche poezij, dat hij den vorm derzelve vastgesteld heeft, dat hij zelfs de bestemming zijner taal bepaald heeft en dat de Italianen tegenwoordig nog van Petrarcha, niet dan met eene geestdrift spreken die noch de kritiek, noch zelfs in eenig opzigt een onderzoek toelaat; maar is het voldoende om achttingwaardig te wezen, dat men de kunst der verzen bezitte? Leggen de verschillende standen des levens ons niet verscheidene verplichtingen op, en, moet het talent om de geesten te verrukken en de harten te verleiden, den eersten titel van eenen man wezen, die, aan den kerkelijken stand verbonden, met gewijde bedieningen belast was en aanmerkelijke beneficiën genoot? Hoe kon hij, vervuld met zijne Laura, zijne handen ten hemel opheffen en den lof des Heeren zingen? Petrarcha is dus zijne geheele vermaardheid aan eene misdadige genegenheid verschuldigd; die hartstogt, die het gedurige voorwerp zijner gezangen was, moest derhalve in den rang der zwakheden, in den rang zelfs der misdaden geplaatst worden, en de bedorvenheid onzer natuur, is zelfs zoodanig, dat hij door de uitdrukking zijner afdwalingen, zich in het geheugen der menschen geplaatst heeft. Elk mensch bezit ongetwijfeld hartstogten; maar hij moet zich beijveren om dezelve te bestrijden, in het overwinnen derzelve moet hij zijn wezenlijken roem stellen. Petrarcha kon met deze waarheid niet onbekend wezen, en als hij in den Godsdienst

de geneesmiddelen had gezocht welke hij behoefde, zou hij zich niet vermaakt hebben, met aan de geheele wereld de bewegingen zijner ziel mede te deelen; en de jongelieden zouden in zijne geschriften niets aantreffen, om hun verstand op den doolweg te brengen, om hunne verbeelding te doen ontvlammen en om hunne ongeregelde heden te voeden en te vereeuwigen.

Ik zal u slechts een woord over Laura zeggen: zij had een echtgenoot, en die vereeniging legde haar verplichtingen op; zij was moeder, zij was het zelfs elf malen en negen harer kinderen overleefden haar. Dat men nu in de zeden harer eeuw de middelen zoek om haar te regtvaardigen; wat mij betreft, ik beoordeel haar volgens de onveranderlijke wetten der zedekunde, en ik geloof dat de deugd bij het hooren van haren naam, de oogen moet neêrslaan.

Die al te beruchte vrouw stierf in 1348 aan de pest en werd bij de Franciscanen begraven, Petrarcha overleefde haar en stierf eerst in 1374.

In dezelfde kerk bevond zich een praalgraf, hetwelk ter nagedachtenis van den dapperen Crillon was opgericht en het volgende opschrift voerde:

CI GIT LOUIS BERTON DE CRILLON, SURNOMMÉ LE BRAVE, CONSEILLER D'ÉTAT, CHEVALIER DES ORDRES DU ROI, MESTRE DE CHAMP DU RÉGIMENT DES GARDES, GOUVERNEUR DE BOULOGNE, DU BOULENOIS, DE TOULON ET DE TOURS, LIEUTENANT-COLONEL DE L'INFANTERIE FRANÇAISE.

PASSANT, L'HISTOIRE T'EN DIRA D'AVANTAGE.

IL MOURUT LE 2 DÉCEMBRE MDCXV (1).

Crillon had aan Hendrik III en aan Hendrik IV

(1) Hier rust Louis Berton de Crillon, bijgenaamd de dap-

groote diensten bewezen; nu, de republikeinen, welke de koningen tot in hunne graven vervolgden, behandelden hunne vrienden ook niet beter: in 1793, werd dit gedenkteeken vernield.

De oude hoogeschool van Avignon, heeft onder hare leden de eerste geleerden van Europa geteld en mannen, die door hunne geleerdheid, zich van de geringste standen, tot het Kardinalaat en zelfs tot de Pauselijke waardigheid verheven hadden. Onder het getal dezer laatsten bevindt zich Benedictus XII, waarvan een schrijver der zestiende eeuw den volgende trek verhaalt: » Tijdens zijn pontificaat, kwam zijn vader hem » met onderscheidene edellieden bezoeken, welke hem » gedost en gekleed hadden in zijden stoffen; en toen » hij, den gezegden Paus, zijn zoon groette en zijn » eerbied betoonde, zeide de Paus, dat hij hem niet » kende en dat hij zijn vader niet was, want zijn vader droeg nooit zijden kleederen. De goede man » ging toen bedroefd heen, legde de gezegde kleederen af en kleedde zich even als hij gewoon was, » vervolgens keerde hij voor zijn' zoon den Paus terug, » die hem toen als zijn vader herkende en hem geld gaf » om een molen te koopen en te leven van zijn beroep » van molenaar, zeggende dat men voor zijne ouders » de goederen der Kerk niet vervreemden mogt (1).»

pere, staatsraad, ridder van de orden des konings, ridmeester van het regiment der gardes, gouverneur van Boulogne, van Boulenois, van Toulon en van Tours, luitenant kolonel van de Fransche infanterie. Voorbijganger, de geschiedenis zal er u meer van zeggen. Hij stierf den 2 December MDCXV.

(1) J. Guérin.

» Durant son pontificat, son père le vint voir avec plusieurs

De stad Avignon behoorde aan den H. Stoel sedert 1348. Joanna, koningin van Napels en gravin van Provence, had dezelve aan Clemens VI, verkocht en de Pausen hebben er hunne residentie gehad tot in 1376, als wanneer Gregorius XI, naar Rome terugkeerde. Het was vrij natuurlijk dat die stad eenmaal weder tot de provincie zou gevoegd worden waardoor zij is ingesloten, doch er werd daartoe eene onderhandeling vereischt en de revolutie vond het eenvoudigste, zich van dezelve meester te maken. Het is evenwel eene merkwaardige zaak, dat toen in de dagen van schrik, terwijl de oproerlingen het Pauselijk gezag hoonden, zich te Avignon eene nijpende schaarschte deed gevoelen, Pius VI, de waardige Plaatsbekleeder van Jesus Christus, op zijne kosten, met graan beladene schepen, naar de ontrouwe stad zond. Ik hoop, dat deze trek aan de geschiedenis niet zal ontglippen; overigens moet hij in aller harten gegrifd wezen.

Zie hier de verzen welke de abbé Delile voor het portrait van Pius VI, gemaakt heeft; gij zult even als ik, bevinden dat zij hem zeer goed kenschetsen:

gentils-hommes, lesquels l'avoient vestu et habillé de drap de soye; et quand il vint à saluer et à faire la révérence au dit pape, son fils, le pape dit qu'il ne le connoissoit point, et qu'il n'estoit point son père, car son père ne portoit pas des habits de soye. Alors donc le bon homme tout dolent s'en alla et laissa les dits habillemens, et se vestit ainsi qu'il l'avoit accoutumé, puis retourna devers son fils le pape, lequel alors le reconnut pour son père, et lui donna de l'argent pour acheter un moulin et vivre de son mestier de musnier, disant qu'il ne falloit pas pour ses parens aliéner les biens de l'Eglise."

Als hoofd der Kerk geëerd, als Vorst grootmoedig tevens,
 Dat vol gevoel op u en aarde en Hemel staar,
 En eere in uw persoon al 't heilige des levens
 De rampen, d'ouderdom, den troon en het altaar.

Toen ik mij naar de kathedrale kerk begaf, welke de achtingwaardige prelaat, die tegenwoordig den zetel van Avignon bekleedt, op dit oogenblik doet herstellen, had ik eene zamenhooping van muren zonder regelmatigheid gezien, de meeste van eene buitengewone hoogte, een Gotthisch gebouw van ter zijde gedekt door slottorens, bekroond met kanteelen en ruim voorzien van schietgaten. Ik trad binnen, en nadat ik onderscheidene pleinen was overgegaan, onmetelijke zalen doorloopen had, onder duistere gewelven doorgegaan en bouwvallige trappen opgeklommen was, hier en daar eenige overblijfselen van schilderwerk, sporen van eene oude grootheid, opgemerkt hebbende en bespeurende dat onderscheidene gedeelten van hetzelfde bewoond waren en tot magazijnen, tot gevangenis en tot kazerne dienden, vroeg ik, waar ik mij bevond? — In het oude paleis der Pausen, gaf men mij ten antwoord.

Niet ver van daar verheft zich een toren die angst en schrik inboezemt; het is de ijskelder . . . IJzingwekkend graf eener menigte van slagtoffers van beide geslachten en van elken ouderdom, die koelbloedig vermoord werden door monsters in menschelijke gedaanten, die zich republikeinen noemden. O mijn vriend! mogt ik hier al die onrustige, eerezuchtige jongelieden, welke slechts van revolutien droomen, kunnen heenbrengen; ik zou hen die muren welke nog met bloed

bespat zijn, toonen, en ik zou hen zeggen: Dit bloed werd vergoten, in naam der vrijheid, welke gij niet ophoudt in te roepen, het is het bloed van deugdzaame burgers, van goede huismoeders, van schuldelooze maagden en van grijsaards met zilverwitte haren, het is het bloed van uwe voorvaderen.... Maar, helaas! zouden zij naar mij luisteren? Indien, zoo als men gezegd heeft, de misslagen der vaders voor hunne kinderen verloren zijn, baart het dan verwondering dat zij dit ook zijn voor de volgende geslachten en voor de naburige volken!

Ik ben hier zeer lijdende aangekomen; ik heb eenige dagen mijne kamer moeten houden en zelfs eene zieken-zuster moeten nemen; ik hoop nogtans, door de genade Gods, met de eerste stoomboot te kunnen vertrekken. Het weder is uitmuntend en ik gevoel mij beter. Ik ging op zekeren avond naar de predikatie en ik maakte de opmerking dat men niemand hoorde hoesten, terwijl in de kerken van Lyon, volstrekt niemand gevonden wordt die niet hoest. Welk een klimaat is dat van Lyon!..... Maar, er zijn vergoedingen.

Ontvang, dierbare Charles! op nieuw de uitdrukking van mijne opregte vriendschap.

Levende Brief.

Civita-Vecchia, 19 December 1837.

Waarde Charles! gij dacht van mij een brief over Marseille te ontvangen, en gij zult er geen ontvangen: ik ben in eenen aanhoudend smartelijken toestand geweest, gedurende de zes of zeven dagen welke ik er heb moeten vertoeven, om de stoomboot af te wachten, die mij naar Civita-Vecchia moest overbrengen. Des niet te min heb ik mij den 16 ingescheept aan boord van de *Maria-Christina*, op welke ik mij op het dek een vertrekje had doen daarstellen. Daar wij een overtocht van onderscheidene dagen te doen hadden, was ik blijde somwijlen alleen te kunnen zijn, om mijn gebed te verrigten, mijne getijden te lezen, enz. Voor dat ik mij inscheepte had ik te doen met eenige beambten der douanen, die mijne reiskoffers vrij gestreng kwamen doorsnuffelen: ik mogt die heeren, zoo veel als ik wilde, vragen, wat kontrebande was, zij schenen het evenmin te weten als ik, en ik geloof, dat dit hunne voornaamste bediening niet was. Het weder was prachtig: wij hadden weldra dat masten-bosch achter ons gelaten, hetwelk de haven van Marseille vervuld. Die stad heeft veel geleden gedurende de oorlogen van het keizerrijk; doch bij de terugkeering van den vrede heeft zij hare verliezen hersteld en haar handel neemt dagelijks toe. Wij stevenden langs Toulon, de eilanden

d'Hyères en Nizza, en wij kwamen na verloop van dertig uren te Genua aan.

Alvorens van Genua te spreken, zal ik u een woord over Nizza zeggen: Nizza is even als Marseille door de Phocceërs gesticht. Toen die gelukkige scheepvaarders zagen dat hunne kolonie aanmerkelijk vermeerderde, breidden zij zich langs de zee-kust uit en aan de Var, eene zeer aangename plaats aangetroffen hebbende, stichtten zij er die stad. Het graafschap, waarvan zij de hoofdplaats is, levert hoewel door hooge bergen doorsneden, wijn, olie en kostbare vruchten op. Nizza is zeer bevolkt geweest en men zag, nog niet lang geleden, de bouwvallen van hare oude voorsteden. De betrekkingen veranderen met de eeuwen en die stad heeft de voordeelen kunnen verliezen, welke de handel haar aanvankelijk had verschaft, doch er zijn andere welke zij van de natuur ontleent en welke zij nooit verliezen zal. Hare ligging, haar klimaat, en de gezondheid der lucht welke men er inademt, zullen er altoos vele vreemdelingen en vooral vele kranken heenlokken. Men moet den winter te Nizza doorbrengen; die reis is volstrekt noodzakelijk: zoo luidt dikwerf het laatste voorschrift van eenen geneesheer, die niets meer van zijne kunst verwacht en dat bevel bevat somtijds een doodvonnis, hetwelk hij zich wel wachten zou voor een troosteloos gezin uit te spreken. Hij hoopt niets meer en hij wil dat men nog blijft hopen. Ik vertoefde voor eenige jaren in deze stad en ik zag er eene moeder, welke haren zoon verzelde, die aan eene borstkwaal kwijnde. Tegen den boezem leunende van haar die hem het leven gegeven had, be-

merkte de jongeling zijn toestand niet en hij vleide zich met eene spoedige genezing: » Ja, lieve moeder! twijfel er niet aan, de lucht van Nizza zal mij herstellen....." En de moeder wendde het hoofd af, om op de wangen van haren zoon geene tranen te laten neêrvloeyen, welke zij te vergeefs poogde terug te houden.

Het graafschap van Nizza heeft een zeer beroemd man opgeleverd, Cassini, de grootste der sterrekundigen van zijnen tijd. In den ouderdom van vijf en twintig jaren was hij reeds bij geheel Europa bekend en de senaat van Bologne had hem een leerstoel gegeven en groote eer bewezen, billijke belooningen voor zijn arbeid en voor zijne gelukkige uitkomsten. Colbert benijdde aan Italië dien sterrekundige en Lodewijk XIV deed hem aan Clemens IX, en aan den senaat van Bologne voor slechts eenige jaren vragen. Men bewilligde het en Cassini kwam in het begin van 1669 te Parijs aan. De koning ontving hem als een zeldzaam man, hij wees hem eene jaarwedde toe die geëvenredigd was aan de opofferingen welke hij hem deed doen, de akademie der wetenschappen, waarvan hij bereids korrespondent was, opende hem weldra hare deuren en vruchteloos riepen de Paus en de senaat van Bologne hem eenige jaren later terug. Cassini was te Parijs gehuwd en hij is er gestorven. Die aanwinst is aan Frankrijk verbleven. Fontenelle, maakt in de lofspraak op dien academicus, de opmerking, dat hij een gelijken en vreedzamen geest bezat, vrij van ijdele bekommelingen, en hij vreest niet de eer daarvan aan den Godsdienst toe te kennen. » Een opregt godsdienstig gevoel, en wat nog meer is, de beoefening van den Godsdienst, brag-

ten veel toe tot die gestadige gemoeds-kalmte. De hemelen die de glorie van hunnen Schepper verkondigen, hadden er aan niemand meer dan aan hem van gesproken en zij hadden nooit beter overtuigd." Ik zou wel willen weten of het geloof en de beoefening der pligten van den Godsdienst, tegenwoordig ook in den lof der leden van het insituut kunnen begrepen worden?

Ik ben te Genua aangekomen; die stad, eene der voornaamste steden van Italië, bevindt zich tegenwoordig in eenen gelukkigen en vrolijken toestand. Zich amphitheatersch gewijze op de helling van eenen heuvel verheffende, levert zij aan diegenen, die er uit zee aankomen het indrukwekkendste gezicht op. Haar haven, die duizend vademen in doorsnee bevat, wordt gesloten door twee tegen elkander overstaande steenen-hoofden, tusschen welke de schepen doorgaan. Door de natuur beschermd, wordt zij ook door de kunst beschut; en zij is nogtans onderscheiden malen ingenomen geworden. Ik geloof zelfs, dat er weinig staten in Europa zijn, welke zoo veel revolutien ondergaan hebben als de staat van Genua. In 1805 bij Frankrijk ingelijfd, werd dezelve in 1815, door eene bepaling van het Weener-congres, aan den vorst van Piëmont afgestaan; en men moet gelooven dat als hij die onafhankelijkheid verloren heeft, welke hij zoo duur betaald had, hij in ruil daarvoor, onder den scepter van dien vorst, de tevredenheid en bijgevolg het geluk zal vinden.

Het anker was nog nauwelijks geworpen, toen de officieren van den *gezondheids*-dienst aan boord kwamen, om de reizigers te bezoeken en het getal derzelve op te nemen. Ik werd hiervan verwittigd door eenen

Napolitaanschen scheepjongen die mij uit al zijne magt toeriep: *Mijnheer, kom u laten tellen, want men wacht uw getal* (1). Ik vertoonde mij, en ik werd geteld.

Daar de stoomboot zich dertig uren te Genua ophoudt, moeten de reizigers zich aan wal begeven, zich aan de politie vertoonen en zes franken voor het teekenen van de reispas betalen. Als die formaliteiten vervuld zijn, dan kunnen zij het binnenste der stad doorkruisen.

De stad, welke men de trotsche noemt, is vermaard om de schoonheid van hare paleizen. Men ziet er ook prachtige kerken: de hoofdkerk is met marmer bekleedt; de kerk van de Annonciade is schitterend van goud; en die van den H. Siro geeft naauwelijks iets aan die van de Annonciade in luister en rijkdom toe. De paleizen en de kerken leveren aan de kenners schilderstukken van de grootste meesters en bewonderenswaardige beelden op.

Ik wilde de gasthuizen, het arsenaal en het paleis waar de doge resideerde en waar de senaat zijne zittingen hield, bezoeken; doch ik had een anderen pligt te vervullen: het was Zondag en de reiziger is niet vrijgesteld van het heiligen van den dag des Heeren. Ik spoedde mij dus naar Sint-Siro, waar ik de predikatie hoorde. Men zong vervolgens de Litanie van de H. Maagd, een hymnus van lof en eene hulde voor de volharding en het was voor mij eene zoete voldoening, dat ik mijn gebed kon vereenigen met dat der omstanders en dat ik mijne stem kon mengen in hunne godvruchtige lofliederen. Iedereen lag neêrgeknielt, de ingekehrtheid

(1) *Monseigneur, venez-vous faire compter, car on attend votre nombre.*

was diep en ik zag geene andere beweging dan die van eenige moeders welke hare kleine kinderen deden nederknielen, en, hen het altaar toonende, aan hare kinderen schenen te zeggen, dat zij, wier beeld zij zagen, ook hunne moeder was.

Genua heeft twee beroemde zeelieden, Christoph Columbus en Andreas Doria opgeleverd. De laatste, die minder bekend is, heeft een beter lot ondergaan. Zijn vaderland waardeerde zijne diensten, het vereerde hem bij zijn leven en noemde hem zelfs zijn bevrijder en zijn vader. Belast met het vervolgen der zeeroovers, die destijds de Middellandsche zee onveilig maakten, verrijkte hij zich met hunnen buit, hij kocht eenige galeijen en zonder eenen gewonen stand te verlaten, hield hij den rang eener zee-mogendheid staande. Franciscus I en Karel V, bewonderden zijn genie en betwistteden elkander zijn' bijstand. Columbus, integendeel..... Doch wie kent Columbus niet! Te Genua leert het kind zijn naam vóór dien van Alexander; eene spade hulde, vruchteloos leedwezen! Voor de staten is even als voor den gewonen burger, een oogenblik, dat over hunne bestemming beslist, en dat eenmaal voorbij zijnde, niet terugkeert..... Die buitengewone man beminde zijne medeburgers, hij wenschte dat zij de eersten zouden wezen in het genieten zijner ontdekkingen; doch de Genuezen beschouwden zijn voorstel als den droom van eenen man, die zich in het maken van plannen verdiept, zij verwierpen hetzelfde en verloren op die wijze voor altoos de gelegenheid, om aan hun gemeenebest deszelfs ouden luister weder te geven.

Overwinnaars der Moren, ten toppunt van glorie

gestegen, besloten Isabella en Ferdinand eindelijk, aan Columbus drie kleine schepen toe te vertrouwen en niet lang daarna vernamen zij, dat hij in zijne onderneming volledig geslaagd en eene nieuwe wereld ontdekt had. Hij zelf bragt hun de tijding daarvan over: hij werd wel ontvangen, tot den adeldom verheven, tot groot-admiraal benoemd en, met eene vloot van zeventien schepen op nieuw vertrokken zijnde, ontdekte hij nieuwe eilanden. Het eerste vreugdegevoel, door die gelukkige uitkomsten veroorzaakt, verzwakte intusschen weldra. De koningin en vooral de koning, uit hunnen aard ondankbaar, achterdochtig, al te onwetend en te baatzuchtig om den roem der ontdekking en het vooruitzicht op eenen uitgestreken handel te beseffen, leenden het oor aan het geschreeuw van de afgunst, zij schreven de weinige voordeelen welke zij uit die gewesten trokken, die naar men zeide, van goud overvloeiden, toe, aan het slechte beheer van Columbus en ten gevolge van dat gevoelen zonden zij Bovedilla, een hebzuchtig en wreed man, Columbus na, met volmagt, om het gedrag van den admiraal na te gaan en hem te vervangen. Bovedilla's eigen belang vond Columbus schuldig; hij deed hem aan boord van zijn schip sleuren en met ketenen beladen. Aldus zonder regtspleging, zonder vergrijp, zonder de schaduw zelfs van eene misdaad veroordeeld, schreef Columbus aan zijnen souverain een brief dien de geschiedenis ons bewaard heeft en die mij een onuitputtelijk onderwerp van overdenking toeschijnt.

Nadat hij met weinige woorden de belangrijkheid

dier landen had aangetoond, welke hij voor Castilje veroverd had, sprak hij van de rampen welke hij te verduren heeft en van die, waarmede hij bedreigd werd. Van alles berooft, bleven hem slechts zijne ketenen over, en, edelmoediger zijnde dan zijne vijanden, wilde hij hen de schande hunner ondankbaarheid besparen, » Helaas! zegt hij, deze ketenen zijn thans mijn » eenigen schat en zij zullen met mij ten grave dalen, als ik het geluk heb een graf te bezitten; » want ik verlang dat de herinnering aan zulk eene » onregtvaardige daad, met mij sterve, en dat zij voor » de eer van den Spaanschen naam voor altoos ver- » geten worde . . . Mogten de toekomstige eeuwen » nooit weten, dat in deze eeuw, ellendelingen laag » genoeg geweest zijn, om te gelooven, dat zij zich » eene verdienste bij Ferdinand zouden maken, door » het vernietigen van den ongelukkigen Columbus, » niet om misdaden, maar, omdat hij eene nieuwe » wereld ontdekt en aan Spanje geschonken heeft. Gij » waart het, o groote God! die mij zulks ingegeven » en mij geleidt hebt. Betoon mij barmhartigheid, » gewaardig U aan deze ongelukkige onderneming ge- » nade te bewijzen; dat de geheele aarde over mij » weene; en gij, heilige engelen des hemels, die » mijne onschuld kent, vergeeft aan de tegenwoordige » eeuw, die te wangunstig en te verhard is om mij » te beklagen. Voorzeker zullen zij, welke nog moe- » ten geboren worden, weenen, als men hun een- » maal zal zeggen, dat Columbus met zijn eigen for- » tuin, met weinig kosten en zelfs zonder kosten voor » de kroon, met gevaar van zijn leven en van dat

» zijns broeders, in twintig jaren en in vier reizen, aan
 » Spanje meer diensten bewezen heeft, dan ooit een
 » vorst of rijk, van iemand hoe ook genaamd, ont-
 » vangen heeft, en dat men evenwel, zonder hem
 » van de geringste misdaad te beschuldigen, hem arm
 » en ellendig heeft laten omkomen, nadat men hem
 » van alles had beroofd, behalve van zijne ketenen:
 » op eene wijze, dat hij, die aan Spanje eene nieu-
 » we wereld geschonken heeft, noch in deze, noch in
 » de oude eene stulp voor zich en voor zijn gezin
 » heeft kunnen vinden.

» Doch als de Hemel mij nog verder mogt vervol-
 » gen en als Hij misnoegd schijnt over hetgene, wat
 » ik gedaan heb, indien de ontdekking van deze nieu-
 » we wereld voor de oude noodlottig mogt wezen;
 » als Hij tot kastijding in dit oord een einde aan
 » mijn ongelukkig leven mogt willen maken; o, doet
 » gij dan, heilige engelen! die den onschuldigen en
 » verdrukten bijstaat, dit papier aan koningin Isabel-
 » la toekomen. Zij weet, hoe veel ik voor haren
 » roem en voor haren dienst geleden heb, en zij zal
 » regtvaardigheid en barmhartigheid genoeg bezitten,
 » om niet te gedogen, dat de broeder en de kinderen
 » van eenen man, die aan Spanje onmetelijke rijkdom-
 » men geschonken heeft en aan dat rijk uitgestrekte
 » keizerrijken en onbekende koningrijken gevoegd heeft,
 » tot broods-gebrek en tot het leven van aalmoezen
 » gebragt worden. Zij zal zien, als zij leeft, dat de
 » ondankbaarheid en de wreedheid de gramschap des
 » Hemels uitdagen. De rijkdommen welke ik ontdekt
 » heb, zullen het geheele menschelijke geslacht tot

» plundering opwekken en zij zullen mij wreekers doen
 » geboren worden; en de natie zal misschien een-
 » maal moeten lijden voor de misdaden welke nu de
 » boosheid, de ondankbaarheid en de afgunst begaan.”

Welnu, mijn Vriend! zult gij het mij euvel afnemen dat ik u dit stuk heb doen kennen? Hoe schoon is het! hoe indrukwekkend! dat was wel de stem der natuur en de getuigenis der waarheid; neen, nooit zou hij, als Columbus schuldig ware geweest, zich met zoo veel vertrouwen tot God hebben kunnen wenden, noch met zoo veel zekerheid aan zijne koningin schrijven. Intusschen zijn de tegenspoeden van Columbus zoo verre van ons en wij hebben in onze dagen zoo veel andere onregtvaardigheden te betreuren gehad, dat ik mij onthouden zou hebben van het overschrijven dezer zinsneden, als de laatste regels mij niet zoo verschrikkelijk waren voorgekomen. Als zij op u niet denzelfden indruk hebben gemaakt, herlees dezelve dan, luister naar die prophetische stem, die aankondigd, dat de zonen eenmaal zullen gestraft worden voor de ongeregtigheden hunner vaderen. Sla vervolgens de oogen op Spanje en vraag den goddelooze, of men aan een wreekend God moet gelooven?

Vijftien uren na ons vertrek van Genua, bevonden wij ons te Livorno. Men vertoeft daar tien of twaalf uren en het grootste gedeelte der reizigers besteedt dan dien tijd, om Pisa te bezoeken. Wat mij betreft, die deze stad kende, ik bleef aan boord, onledig met het schrijven van onderscheidene brieven. Toen wij Livorno verlaten hadden, bleef ik ondanks het slechte weder, in mijnen mantel gewikkeld op het dek, wyl ik

in het voorbij stevenen het eiland Elba wilde zien. Hetzelve vertoonde zich weldra aan mijne blikken en met hetzelve alle zijne herinneringen. Het is dat eiland, sprak ik toen tot mij zelve, waaruit de leeuw van Corsica, nadat hij zijne keten verscheurd had, zich op het vaste land wierp, om *alleen* een rijk te heroveren. Neen, nooit had God aan de meesters der aarde eene groote en verschrikkelijke les willende geven, op zulk eene plegtige wijze getoond, dat Hij de Koning der koningen is, en dat Hij naar welgevallen over de scepters en kroonen beschikt.

Een man vertoont zich *alleen*, om zich van Frankrijk meester te maken, en hij maakt er zich meester van, omdat God het toelaat; doch, toen hij den troon weder beklommen had, toen hij door zijne onverschrokken kene krijgslieden omringd was, onttrok zich God en men zag denzelfden man, weldra door de geheele wereld verlaten zijnde, gevangen naar eene brandende rots in den Atlantischen Oceaan voeren, om er zijn avontuurlijk aanwezen te eindigen.

Bonaparte heeft Europa met tranen en bloed overstroomd, hij is de geesel van zijn tijdvak geweest; ik heb, zoo veel mij mogelijk was, tegen hem gestreden. Ik verdedigde mijn vaderland, ik vervulde mijn plicht, had hij het regt om mij te doen oplegten en naar Vincennes te voeren? Bij die gedachte heb ik lang gehuiverd, doch toen ik had overwogen, dat ik zonder die gevangenschap den Heere niet zou toebehooren, dat ik nog van het getal dergenen zou zijn, die niet aan de eeuwigheid denken, toen heb ik de wegen der Voorzienigheid bewonderd, ik heb in Bonaparte het werk-

tuig der ontfermingen Gods over mijne ziel geëerbiedigd, en van dien eerbied ben ik tot de erkentelijkheid overgegaan. Hoe menigwerf heb ik voor de rust zijner ziel gebeden! en op dat oogenblik zelfs, toen het eiland Elba uit mijn oog verdween, bad ik, blootshoofds, en met ten hemel opgehevene oogen, bad ik nog voor den gevangene van Sint-Helena!

Manzoni heeft op den dood van dien buitengewonen man, eene ode, welke door geheel Italië bewonderd wordt, vervaardigd; zij is getiteld: *De 5 Mei*. Ik zend er u eene vertaling van, eene vertaling, welke ik te danken heb aan de vriendschap van den beroemden schrijver der *Geschiedenis van Pius VII*.

Deze ode, van een der grootste schrijvers van het Schiereiland, heeft dit merkwaardigs, dat de schrijver Napoleon nooit geleid en zich nooit voor zijne voeten gebogen had, gelijk zoo vele lage vleijers, die vervolgens zijn aandenken verscheurd hebben: Napoleon heeft, nadat hij door die ondankbaren verlaten was, dezen lof ontvangen van eenen man die hem niets te danken had. Waarom? het is, wijl Manzoni een ijverig Christen is en omdat hij liefde genoeg bezat om te gelooven, dat Napoleon, in het uur van zijnen dood, rondborstig tot den Godsdienst was teruggekeerd.

OP DEN DOOD VAN NAPOLEON (1).

(DE VIJFDE MEI.).

» Hij heeft geleefd: Aanstonds na den laatsten adem-
 » togt, was het stoffelijk overschot weduwe van zulk
 » eene edele ziel, het heelal, door die tijding getrof-
 » fen, stond in stomme verbazing. Stom bij het den-
 » ken aan het laatste uur van den man der lotge-
 » vallen, weet het niet meer, wanneer de voetstap
 » van eenen menschelijken voet het bloedige stof der
 » wereld zal komen vertreden.

» Mijn geest heeft hem gezien, op zijnen troon glins-
 » terende, en hij heeft gezwezen, toen hij door eene
 » voortdurende wisselvalligheid, viel, opstond, en op
 » nieuw viel. Toen heeft mijne stem zich niet ver-
 » eenigd met het gerucht van duizend andere stemmen.

(1) IN MORTE DI NAPOLEONE.

(IL CINQUE MAGGIO.)

O D E.

Ei fu; siccome immobile,
 Dato il mortal sospiro,
 Stette la spoglia immemore
 Orba di tanto spiro,
 Così percossa, attonita,
 La terra al nunzio sta;
 Muta pensando all' ultima
 Ora dell' uom fatale,
 Nè sa quando una simile
 Orma di piè mortale
 La sua cruenta polvere
 A calpestar verrà.

» Mijn geest , maagdelijk van lof en slaaf van den
» lafhartigen hoon , rigt zich bewogen op , bij de plot-
» selinge verdwijning van zulk eene straal , en hij
» wijdt aan de lijkbuis een gezang , dat misschien niet
» zal sterven.

» Van de Alpen tot aan de Pyramiden , van Mança-
» narez tot aan den Rhijn , volgde zijn bliksem , door
» zijne slagen verzekerd , van nabij het weêrlicht. Hij
» weêrgalmde van Scilla tot aan Tanais , van de eene ,
» tot aan de andere zee.

» Was het een ware roem ? Dit zal eene netelige

Lui sfolgorante in soglio

Vide il mio genio e tacque ,

Quando con vece assidua

Cadde , risorse , e giacque ,

Di mille voci al sonito

Mista la sua non ha :

Vergin di servo encomio

E di codardo oltraggio

Sorge or commosso al subito

Sparir di tanto raggio ,

E scioglie all' urna un cantico ,

Che forse non morrà ,

Dall' Alpi alle Piramidi ,

Dal Mansanare al Reno ,

Di quel sicuro il fulmine

Tenea dietro al baleno ;

Scoppiò da Scilla al Tanai ,

Dall' uno all' altro mar .

Fu vera gloria ? ai posteri

L'ardua sentenza ; noi

Chiniam la fronte al Massimo

Fattor , che volle in lui

Del creator suo spirito

Più vasta orma stampar .

» vraag voor het nageslacht wezen. Wij, wij buigen
 » ons hoofd voor den oppersten Regter, die in hem
 » het uitgestrektste spoor van zijnen scheppenden geest
 » wilde indrukken.

» Hij ondervond alles: de onstuimige en bevende
 » vreugde van een groot ontwerp, de angst van een
 » hart dat brandt, onbuigzaam, aan het gebied den-
 » kende, bereikte hij hetzelfde en ontving die beloo-
 » ning, welke men dwaas genoeg is te hopen.

» Hij ondervond alles: de schitterendste glorie na
 » het gevaar, de vlugt en de overwinning, de troon,

*La pocellosa e trepida
 Gioja d'un gran disegno,
 L'ansia d'un cor, che indocile
 Ferve pensando al regno,
 E'l giunge, e tiene un premio
 Ch'era follia sperar,
 Tutto ei provò; la gloria
 Maggior dopo il periglio,
 La fuga, e la vittoria,
 La reggia, e il triste esiglio,
 Due volte nella polvere,
 Due volte su gli altar.*

*Ei si nomò: due secoli,
 L'un contro l'altro armato,
 Sommessi a lui si volsero
 Come aspettando il fato:
 Ei fe' silenzio, ed arbitro
 S'assise in mezzo a lor;
 Ei sparve, e i di nell'ozio
 Chiuse in sì breve sponda,
 Segno d'immensa invidia,
 E di pietà profonda,
 D'instinguibil odio,
 E d'indomato amor,*

» de treurige ballingschap; tweemaal werd hij in
 » het stof neêrgeworpen en tweemaal op de altaren
 » hersteld.

» Hij noemde zich: twee eeuwen, de eene tegen
 » de andere gewapend, wendden zich tot hem, alsof zij
 » de lotsbestemming verbeidden. Hij maakte stilte, en,
 » scheidsregter geworden zijnde, zette hij zich tus-
 » schen haar neder. Hij verdween en hij eindigde zij-
 » ne dagen in werkeloosheid, op zulk eene enge kust;
 » geenerlei mededoogen van eene onbegrensde afgunst,

7

Come sul capo al naufrago
 L'onda s'avvolge e pesa,
 L'onda su cui del misero
 Alta pur dianzi e tesa
 Scorrea la vista a scernere
 Prode remote invan;

Tal su quell' alma il cumulo
 Delle memorie scese;
 Oh! quante volte ai posteri
 Narrar se stesso impresse,
 E sulle eterne pagine
 Cadde la stanca man!

Oh! quante volte al tacito
 Morir d'un giorno merte,
 Chinati i rai fulminei,
 Le braccia al sen conserte,
 Stette, e dei dì che furono
 L'assalse il sovvenir.

Ei ripensò le mobili
 Tende, e i percossi valli,
 E il lampo dei manipoli,
 E l'onda dei cavalli,
 E il concitato imperio
 E il celere obbedir.

» van diepe deernis, van eenen onuitwischbaren haat,
 » van eenen ontembaren geestdrift.

» Even als boven het hoofd van den schipbreukeling
 » de baren zich verzamelen en hem verzwelgen en verre
 » over den ongelukkigen uitgestrekt, beletten zij aan
 » het gezigt het zien van de vruchteloos verwijderde
 » kusten; op dezelfde wijze drukte op deze ziel de massa
 » der herinneringen neder. Hoe menigmalen ondernam
 » hij het verhalen van zich zelve aan de jaren der
 » toekomst! zijne vermoeide hand zeeg immer op de
 » bladzijden neder welke de eeuwigheid verbeidde!

Ahi! forse a tanto strazio
 Cadde lo spirto anelo;
 E disperò; ma valida
 Venne una man dal cielo,
 E in più spirabil aere
 Pietosa il trasportò;
 E l'avviò su i floridi
 Sentier della speranza,
 Ai campi eterni, al premio
 Che i desiderii avanza,
 Or'è silenzio e tenebre
 La gloria che passò.

Bella, immortal, benefica
 FEDE ai trionfi avvezza,
 Scrivi ancor questo; allegrati:
 Che più superba altezza
 Al disonor del Golgota
 Giammai non si chiud.
 Tu dalle stanche ceneri
 Sperdi ogni ria parola;
 Il Dio che atterra e suscita,
 Che affanna e che consola,
 Sulla deserta coltrice
 Accanto a lui posò.

» Hoe menigwerf, kruiste hij, bij het ongemerkt
 » verstrijken van eenen dag zonder arbeid, wanneer
 » de bliksemende zonnestrallen neêrzingen, de armen
 » over zijne borst, dan stond hij stil en hij werd over-
 » stelpt door de herinnering, aan de dagen, welke
 » vervlogen waren! Hij herdacht de beweegbare ten-
 » ten, de neêrgeworpene wallen, den bliksem der
 » soldaten, het galloperen der ruiters, het haastige
 » bevel, de oogenblikkelijke gehoorzaamheid!

» Helaas! misschien wanhoopte zijne ademlooze ziel
 » bij zulke verscheuringen, maar eene magtige hand
 » kwam van den Hemel en in haar mededoogen bracht
 » zij hem in eene meer adembare lucht over. Zij ge-
 » leidde hem naar de bloemrijke paden der hoop,
 » naar de eeuwige velden, naar de belooning die de
 » wenschen te boven gaat, waar de verdwenen roem,
 » slechts stilte en duisternis is.

» Schoon, onsterfelijk, weldadig GELOOF, aan de
 » zegepralen gewoon, boekstaaf ook deze nog. Ver-
 » blijd u; nooit hoog zich trotscher hoogte voor het-
 » gene wat de oneer van Golgotha was. Gij bant ie-
 » der schuldig woord van dit gezuiverd overblijfsel:
 » de God, die *neêrwerpt* en *opbeurt*, die *neêrslag-*
 » *tig* maakt en *vertroost*, heeft zich bij Napoleon op
 » de sponde der woestijn nedergezet."

Ik kwam te Civita-Vecchia buitengemeen vermoeid
 aan. Ik had een brief voor onzen Oostenrijkschen con-
 sul, den heer Palomba Caracciolo, wiens gediens-
 tigheid en vriendelijkheid ik niet genoeg kan prijzen. Hij
 stelde mij een *lascia passare* ter hand, die een Pre-
 laat van Rome, wel de goedheid had willen hebben,

niem voor mij te zenden, ten einde mij het bezoek der douanen-bedienden te besparen, welke eene wezenlijke plaag voor de reizigers zijn.

Civita-Vecchia, eene kleine stad aan de zeekust, heeft haar ontstaan en hare haven te danken aan keizer Trajanus. Zij is vrij goed gebouwd; Urbanus VIII, heeft haar versterkt. Het water is er afschuwelijk en de lucht gedurende den zomer ongezonder, hetwelk de reden is dat de stad niet sterk bevolkt is; het is evenwel eene bisschoppelijke stad, de residentie van den gouverneur en er bevindt zich eene regtbank van eersten aanleg. Civita-Vecchia bezit een tuighuis en daar zijn gewoonlijk de galeijen van den Paus.

Ziedaar, lieve Vriend! mij dan aangekomen op het grondgebied der Kerk, in dien Staat, dien men ons vaak heeft voorgesteld als de schuilplaats der onwetendheid en het middenpunt van het bijgeloof. Als Christenreizigers er mij dit tafereel van ophingen, kon ik over de bestemming der menschelijke dingen zuchten en ik zou mij zelve afvragen, hoe het licht des verstands van een volk uitgedoofd zou kunnen zijn, in welks midden zoo veel wonderen, het heilige vuur der wetenschap en de liefde der waarheid moeten voeden; doch ik zie, dat het wijsgeerige reizigers zijn, welke er hun vermaak in stellen om de Staten, die aan den H. Vader onderworpen zijn, met zulke sombere kleuren te schetsen en ik ben op mijne hoede tegen de schimpredenen welke in hunne reisbeschrijvingen verspreid zijn. Genoegzaam verstandige opmerkers zijnde om de zaken te zien zoo als ze zijn, genoegzaam bekwame schrijvers zijnde om immer te behagen zonder opte-

houden waar te wezen, sluiten zij evenwel de oogen, zij bedriegen zich zelven, en vermaken zich vervolgens met het bedriegen hunner lezers. Zoodanig is de geest der secte: » Laat ons liegen, zeide een hunner hoofden, laat ons liegen, er zal altoos wat van over blijven.' Men moet derhalve aan hunne philanthropie geene eer bewijzen over hetgene wat zij betrekkelijk den Kerkelijken Staat geschreven hebben; die Staat heeft den Plaatsbekleeder van Jesus Christus tot Souverein; en hoe zouden zij, die Jesus Christus niet beminnen, hem kunnen beminnen, die zijn Plaatsbekleeder op aarde is? Ja, zij verklaren den oorlog aan de geestelijkheid, enkel, omdat zij niets van den Godsdienst willen weten: zij tasten in den Roomschen Opperpriester, het Catholicismus aan; doch wij behoeven er ons niet over te ergeren, zekere aanvallen zijn zoo goed als lofspraken.

Gij zoudt kunnen denken, dat ik na deze opmerkingen, in het tegenovergestelde uiterste zou vallen, en, dat ik, vervuld met dezen schoonschijnenden ijver, van mijne reis eene lange lofspraak zal maken. Doch, lieve Vriend! wees beter onderrigt; hoewel ik innig aan den H. Stoel verkleefd ben, of liever, wjl ik geheel aan hem verkleefd ben, wjl ik zelfs bereid ben om mijn leven voor zijne verdediging te laten, zal mij niets de waarheid doen verraden, en men zal mij nooit te verwijten hebben dat ik geprezen heb, wat mij laakbaar is voorgekomen. Ik weet, dat God, die de onfeilbaarheid aan de Kerk beloofd heeft, dit evenwel niet aan alle leden welke haar zamenstellen, heeft beloofd. Het is dus somtijds

geoorloofd een misbruik te bestraffen of een misslag te gispen; doch ik zou die schrijvers niet kunnen dulden, welke een schoon talent ontheiligende, onder de maatschappij een doodelijk vergif stoken, de verschillende klassen derzelve bederven, met hunne leerstellingen zelfs de jonge geestelijken besmetten en vervolgens tegen de misdrijven declameren, die nooit zouden hebben plaats gehad, zonder de openbaarmaking hunner trouwelooze geschriften.

Als er een gevoel is, dat alle harten moet beheerschen, dan is het de liefde des naaste: ook treft gij immers niemand aan, die niet zegt gevoelig te wezen voor de rampen zijner broeders; doch die gevoeligheid is niet altoos eene wezenlijkheid, zij is dikwerf slechts een woord en dat woord, door den haat uitgebragt, kan een oorlogs-kreet worden.

De heer de La Mennais legt in zijn werk: » *Affaires de Rome*, » veel medelijden aan den dag met het lot van arme gevangenen, welke hij ontmoette, twee aan twee, aan een geketend, door de sbirren van den Paus geleid wordende. Het gelaat van onderscheidenen, zegt hij, kenteekende meer het lijden dan de misdaad. Allen drongen zich om hem heen, hieven de hand op en vroegen op eenen jammerlijken toon, eenige *BAJOCHI PER CARITA*. Na dat verhaal, was ik nieuwsgierig om het beheer der gevangnissen in den Kerkelijken Staat te leeren kennen: de gelegenheid kon niet schooner wezen, wijl deze haven de aanmerkelykste galei bevat. Ik begaf er mij heen, en, eerst nadat ik alles gezien, alles nagespoord, de registers gelezen en zelfs de gevangenen ondervraagd had, heb ik den volgenden staat opgemaakt:

De galeiboeven zijn volkomen gekleed; zij hebben twee volledige stellen kleederen, het eene voor den zomer en het andere voor den winter. Wat hunne voeding aanbelangt, zij ontvangen op de vleeschdagen een witbrood van twee en een half pond, zes oncen rund- of acht oncen schapen-vleesch, zestien oncen wijn, hetwelk nagenoeg eene flesch bedraagt, eene uitmuntende en goed toe bereidde soep, welke op de vleeschdagen met spek en op de vastendagen met olie wordt klaargemaakt. Op laatstgenoemde dagen bekomen zij in plaats van vleesch, vijf oncen kabeljauw, of drie gekookte eijeren, of drie oncen kaas: voor hun avondeten, dagelijks negen oncen brood, eene halve flesch wijn en goede salade. De zieken worden op eene bijzondere wijze behandeld: hunne soep wordt uit de beste bouillon zamengesteld; het vleesch dat men hun geeft is fijner; niet de minste verzachting van hunnen toestand wordt hun ontzegd.

Verscheidene honderden van galeiboeven, worden in eene fabriek van katoen-stoffen gebezigd, die in de nabijheid der galeijen gevestigd is; anderen in de zoutgroeven, of zijn werkzaam aan de vervaardiging van werktuigen voor waterleidingen, voor rekening van het gouvernement. Hun dagwerk wordt hun met acht tot twaalf stuivers betaald en het gouvernement staat hun daarenboven eene vermindering op den tijd toe, voor welken zij veroordeeld zijn, zoo dat elk jaar hun voor zestien maanden wordt aangerekend. Sommigen oefenen nog hun voormalig beroep uit, zij maken kleederen en schoenen, of dienen dikwerf bij partikulieren, die niet schroomen hun tot het ontladen van schepen of van

andere vertrouwde werken te bezigen. Het geld, dat de galeibooven op die wijze verdienen, wordt in drie gelijke deelen verdeeld: het eerste is voor het gouvernement, het tweede wordt aan hunne beschikking overgelaten en het derde wordt in eene spaarkas weggelegd, om hun, wanneer hun tijd verstreken is, behandigd te worden. Door die wijze beschikking voorziet het gouvernement in hunne toekomst en het verhoedt, dat zij zich ten dage hunner in vrijheidstelling, niet zonder middelen bevinden en nieuwe misdaden plegen.

Gij kunt gemakkelijk denken, dat eene administratie welke zoo zorgvuldig in de tijdelijke behoeften der gevangenen voorziet, hunne geestelijke behoeften niet vergeet: er bevinden zich vijf religieuzen Capucijnen in de galei, die zich aan hunnen dienst toewijden en die den troost smaken van er velen tot de deugd terug te voeren.

Gij zult nu instemmen, dat in geen land der wereld, de liefdadigheid jegens de gevangenen tot zulk een verheven toppunt gedreven wordt: ik geloof zelfs, dat zij te ver gaat, en dat de galeijen, op zulk eene toegeeflijke wijze bestuurd wordende, niet meer die heilzame vrees inboezemen, welke alleen geschikt is, om den arm van den ellendeling, die zonder talenten en zonder kennis van eenig beroep is en die de eer en de vrijheid voor niets acht, tegen te houden. De volgende trek bevestigt hetgene wat ik gezegd heb: Men verkondigde voor eenige maanden aan eenen gevangene, dat de tijd zijner gevangenschap ten einde liep en dat hij zich tot het verlaten der inrigting moest gereed maken. Niets evenaarde aan zijne wanhoop; hij diende

aan Z. H. smeekschift op smeekschift in, om van den H. Vader de vergunning te erlangen, zijne dagen in de galei te mogen eindigen. Zal hij dezelve verwerwen? ik weet het niet. Het antwoord van Rome moet nog komen.

In 1823 werd de Kerkelijke Staat ontrust door roovers en moordenaars, die zekeren Gasparone tot hoofd hadden, wiens schoonbroeder, een wreed man, de beul der bende was, en die overal schrik verwekte. In de bosschen of in de rotskloven verborgen, begaf Gasparone zich met eene onbegrijpelijke snelheid van het eene punt naar het andere; hij was overal en bevond zich nergens. Men had aanzienlijke belooningen aangeboden, aan elk, die hem levend of dood zou leveren, men had zelfs troepen tegen hem doen oprukken, doch alles was vruchteloos; men kon zich van hem niet meester maken, wie zou tegen hem vijandelijke bedoelingen hebben durven uiten? Gasparone had verspieters, en, wee hem, die bij het rooverhoofd verdacht werd! De wraak welke zijn schoonbroeder, vaak, ondanks het opperhoofd uitoefende, was spoedig en verschrikkelijk. De wreedheid van dien beul evenaarde aan die van den tijger; hij vergoot het bloed, om het eenige genoeg van het te vergieten. Men vierde op zekeren dag in een dorp eene bruiloft: de beide familiën waren verzameld, en zij gaven zich, rondom eene groote tafel gezeten, aan de gulste vreugde over, toen zich eensklaps angstkreten deden hooren; gelijktijdig omsingelden de struikroovers het huis, Gasparone stortte door eenigen der zijnen gevolgd, in de bruiloftzaal; toen greep er eene worsteling plaats en het bloed

stroomde; de beul sloeg de hand aan de jonge echtgenoot, hij greep haar en sleepte haar mede naar zijn moordhol, terwijl hij aan de ouders verklaarde, dat hij haar niet zou teruggeven, dan voor een losgeld van twee duizend kroonen. — Twee duizend kroonen! welk eene som voor die dorpingen! Intusschen bragt men het geld bij elkaër en men haastte zich hem hetzelfde te brengen. Hij ontving het geld met de eene hand en met de andere gaf hij een zak over, waarin zich bevond:..... het bloedige hoofd van de jeugdige echtgenoot.

Ik zou u nog meer gelijksoortige trekken kunnen verhalen, doch ik ga ze voorbij, om tot eene andere bijzonderheid over te gaan, die mij even gedrogtelijk toeschijnt. Die naar bloed dorstende booswicht, die meer dan honderd moorden met zijne eigene hand gepleegd heeft, en die behagen schepte in het folteren zijner slagtoffers, de schoonbroeder van Gasparone, dat is alles gezegd, moordde niet op Zaterdag, en vastte op dien dag ter eere van de heilige Maagd. — Hier, dierbare Charles! ontvalt de pen aan mijne hand: sedert dat de wereld, wereld is, heeft men nooit iets dergelijks gehoord.

Eindelijk heeft de Hemel zich ontfermt over het land hetwelk hij in droefheid stortte: van alle kanten ingesloten en reeds veel volk verloren hebbende, zag de bende zich tot capituleren gedwongen en gaf zich op de voorwaarde over, dat hun het leven geschonken zou worden. De beul is gestorven: doch Gasparone bevindt zich thans in de galei dezer stad, waar hij met eenigen zijner medepligtigen is opgesloten geworden. Ik was

nieuwsgierig om hem te zien en ik naderde zijn gevangenhok, doch niet zonder een gevoel van afgrijzen te ontwaren, dat ik niet zou kunnen uitdrukken. Ik had mij een dier struikroovers voorgesteld, met een fonkelend oog, met eenen trotschen gang, met een dreigend gebaar, met zwart en dik haar, met één woord, zoodanig als de fabel ons dezelve voorstelt; en hoedanig was mijne verbazing, toen ik, met de oogen op de deur gevestigd, uit welke hij te voorschijn moest komen, een man van zestig tot vijf en zestig jaren zag verschijnen, van eene rijzige gestalte, met eenen beschroomden blik en met eenen wankelenden gang, die, in een kort wambuis en in eene korte broek gekleed, met grove kousen, op het hoofd eene grijze muts, van eenen puntigen vorm, gelijk een suikerbrood, droeg en zeer rustig eene kous breidde. — Dat was die Gasparone, certijds de schrik van Italië.

Men verzekerde mij, dat hij voorheen een Oostenrijksch officier gered had: ik bezigde dat voorwendsel om hem eene aalmoes te geven, en verwijderde mij schielijk, daar ik dezelfde lucht niet wilde inademen.

Vaarwel, waarde Vriend!

Achtste Brief.

Rome, 10 Januarij 1838.

Dierbare Charles! Ik ben des morgens zeer vroeg van Civita-Vecchia in eene postchais vertrokken, welke met drie paarden bespannen was, die vlug voortsnelden. Het was zeer koud. Aan mijne regterzijde had ik de zee, langs wier kust ik gedurende eenige uren reed en aan mijne linker onbebouwd land. De weg is zeer fraai, het is de oude *via Aurelia*; hij werd in 1565 door de zorg van Pius IV hersteld. De afstand van Civita-Vecchia naar Rome is omstreeks acht en veertig mijlen. Te Monteroni verwisselde ik van paarden. Monteroni is slechts eene schuur en in die schuur bevindt zich eene herberg of liever een koffij-huis. Men bood er mij een ontbijt aan: ik bedankte, wyl mijn postillon, door onderscheidene vrienden omringd, mij desaangaande zulke levendige vertoogen deed, dat ik, weinig liefderijk, begon te veronderstellen, dat ik het ontbijt van al die heeren daar zou moeten betalen, die naar het scheen, geen gebrek aan eetlust hadden. De herbergier, een ander baatzuchtig personaadje, hield zich eerbiedig op eenigen afstand, met de muts in de hand: zijn stilzwijgen was welsprekend, doch hij bespeurde weldra dat ik onverbiddelijk was; hij zette zijne muts op zijn hoofd en verwijderde zich morrende.

Ik was nog twaalf mijlen van Rome verwijderd, toen ik het kruis van de koepel der St. Petrus-kerk begon

te zien en weldra de koepel zelve , welke zich majestueus hemelwaarts verhief. Dat voorwerp is het eerste hetwelk van welken kant men ook aankomen moge , de oogen treft ; het verheft zich boven alle andere gebouwen , zoo als de torens van Nôtre-Dame te Parijs ; doch de uitwerking die de koepel van St. Petrus doet , is veel treffender , wijl zij zich tot eene hoogte van zestig halve roeden verheft , terwijl de torens van Nôtre-Dame slechts dertig vademmen hoog zijn.

Ik geloof niet , dat een reiziger Rome ooit genaderd is , zonder eene levendige aandoening te ontwaren ; en wie zou vreemd genoeg wezen aan de grondregelen van den Godsdienst en aan de eerste beginselen van de letteren , om met eenen gerusten voet , hetzij het stof der eerste martelaren , hetzij de bakermat dier mannen te betreden , wier deugden wij na zoo vele eeuwen nog bewonderen , en wier werken wij nog bestudeeren ? De indrukken die wij op het eerste gezigt van die plaatsen ontvangen , hangen noodwendig af van de levendigheid van ons geloof , en van de uitgebreidheid van onze kennis , en moeten verschillen naar gelang der oogmerken die ons naar deze oorden roepen , of naar gelang der gemoedsgesteldheid , met welke wij dezelve bezoeken. Wat mij betreft , ik kon , gij weet het , in mij niet een zeker gevoel van schrik onderdrukken , dat ik ontwaarde , toen ik Jerusalem naderde , alles herinnerde aan mijne bedrukte ziel , de smarten en den dood van mijnen God , en toen ik die stad van vloek intrad , door die eerste gedachte beheerscht , zag ik niets dan de werktuigen van zijne doodstraf , eene doornen kroon , nagelen , een kruis , de Kalvarie-berg waarop Hij stierf ,

en het graf waarin Hij werd neêrgelegd. Op den weg van Bethlehem, ondervond ik zeer verschillende aandoeningen; het scheen mij toe, dat even als weleer aan de herders, een engel tot mij zeide: » Vrees niet." Ook gevoelde ik, even als zij, eene groote vreugde; en die vreugde verdubbelde, toen ik aan de heilige grot gekomen, de plaats zag waar mijn Zaligmaker geboren werd, die plaats, waar de herders Hem kwamen aanbidden, en waar Maria Hem zoogde, tegen haar hart drukte en aan hare borst geklemd verwarmde.

Dus ontvangt de Christen aanvankelijk in deze beide steden, als het mij ten minste geoorloofd is, daarover volgens mijne eigene gewaarwordingen te oordeelen, eenen sterken indruk, en die indruk gunt hem slechts een gevoel, hij boezemt hem slechts een denkbeeld in. Doch zoo is het niet met Rome: wanneer wij die koningin der wereld naderen, worden wij gelijktijdig door duizend denkbeelden overstelpt; onze herinneringen ontwaken, en de eeuwen tot welke wij opklimmen, de revolutionen die elkander opvolgen, vervullen alsdan onze ziel en bewegen alle hare krachten. Welke stad, is werkelijk, ook zoo vruchtbaar in groote mannen geweest! welke aarde is ooit met zoo veel bloed besproeid, door zoo veel rampen verwoest en door zoo veel deugden geheiligd geworden!

Ik was in mijne jeugd te Rome gekomen: toen, ik herinner het mij nog, was ik, hartstogtelijk de wapenen en de letteren beminnende, ongeduldig om dat Capitoool te bestijgen, waar de Scipio's en de Cesar's waren opgeklimmen; van het Capitoool daalde ik naar dat Forum neder, waar Cicero, Catilina verlegen maakte en

den bijnaam van *Vader des vaderlands* verwierf; van het Forum vloog ik naar het Pantheon, van het Pantheon naar het Colyseum, van het Colyseum naar den Zegeboog van Titus en vervolgens wilde ik den Apollo van het belvédère, den Laocoon en de andere meesterstukken welke de zeis van den tijd en de bijl van het barbarismus gespaard hebben, bewonderen. Op het gezigt van die gedenkstukken en van die meestergewrochten, ontolden de jaarboeken van Rome zich voor mij en ik waande mij een oogenblik omstuwde door al het grootsche, wat deze stad heeft opgeleverd. Die indruk was diep, en evenwel was hij niet duurzaam, wyl hij meer op mijnen geest dan op mijn hart werkte. Thans, sedert dat de ouderdom, en het nadenken mijne verbeelding verzwakt en mijn geloof levendiger gemaakt hebben, boezemt het heidensche Rome mij minder belang in, of, als ik mij herinner, dat hetzelfde de natien onder zijn juk heeft doen bukken, dan herinner ik mij gelijktijdig, dat het de dwalingen omhelsd heeft, dat hetzelfde het middenpunt der afgoderij geworden is en dat het intusschen, dat universeele rijk, hetwelk het zoo reikhalzend verlangde en dat deszelfs godspraken aan hetzelfde hadden toegezegd, niet, dan ten gunste van het Christendom heeft verworven, toen hetzelfde het heiligdom der waarheid geworden zijnde, naar niets meer dan naar den aanwinst van zielen gestreefd, en geene andere wapenen, dan het licht van het Evangelie en de dwaasheid van het kruis meer gekend heeft. Ik ga derhalve thans de hoofdstad van de Christen-wereld bezoeken, het zijn de godsdienstige gedenkstukken welke ik mij zal beijveren te leeren

kennen en ik moet mijne genegenheid bij voorkeur aan de voorwerpen van godsvrucht boeijen. Overigens, geloof niet, dat die voorwerpen hier slechts onverschillige harten zullen vinden; hoe billijk de verwijtingen ook zijn mogen, die men aan onze eeuw gedaan heeft, hoe hevig ook de declamatiën der ketterij mogen zijn, nog dagelijks komt een groot aantal bedevaartgangers op het graf der Apostelen bidden, aan den heiligen Stoel hulde bewijzen en den zegen van den Plaatsbekleeder van Jesus Christus afsmeecken. Na deze verklaring zult gij van mij geene geregeld opvolgende brieven meer verwachten: de godsdienstige pligten, de bezoeken van wellevendheid, en vele andere zaken zullen mij verhinderen, in mijne korrespondentie de orde in acht te nemen, welke gij in de reisverhalen van eenige reizigers aantreft.

Overigens ben ik geen dier genen, die alleen gekomen zijnde om de gebouwen, de standbeelden en de schilderijen te bezoeken, 's morgens uitgaan met den *Gids des vreemdelings* in de hand, een *Cicerone* aan hunne zijde en des avonds met orde de opmetingen die zij gedaan en de andere opmerkingen welke zij over hetgene wat zij in den loop van den dag hebben gezien, opgeteekend hebben, geregeld uitwerken. Mijne reis van la Trappe naar Rome is niet ondernomen geworden, om u eene beschrijving te geven van die stad, welke zoo menigmaal is beschreven geworden; ik zal haar intusschen beschrijven, omdat mijne reis ondernomen is en wijl ik er ben. Diensvolgens zult gij er niets bij verliezen, als gij u in allen gevalle met geduld wilt wapenen en mij eenige afwijkingen, eenige zonder-

linge denkbeelden vergeven, waarin gij mijne ge-
aardheid zult herkennen. Dit is alles wat ik van uwe
vriendschap verwacht.

Legende Brief.

Rome, 22 Januarij 1838.

Ik ben Rome door de poort van *Cavalligiera* binnengekomen. Ik had een prelaat, een mijner vrienden verzocht, om voor mij een verblijf op te sporen waar ik mijn' intrek zou kunnen nemen, doch die zaak had nog geen gevolg gehad en ik was genoodzaakt in een hôtel af te stappen en mijne wereldlijke kleeding te blijven dragen, welker aflegging ik reeds met ongeduld verlangde. Ik had van mijne woning nog naauwelijks bezit genomen, toen ik mij naar de H. Petrus-kerk begaf. Dáár ootmoedig neêrgeknield voor het graf der Apostelen, hetwelk dag en nacht door honderd lampen verlicht wordt, dankte ik God voor mijne gelukkige aankomst en ik smeekte vervolgens den H. Petrus en den H. Paulus, mij onder hunne bescherming te willen nemen, opdat ik gedurende mijn verblijf te Rome niets doen mogt, wat den Heer zou kunnen mishagen. Ik bad God ook voor mijn vaderland, ik bad Hem voor alle personen welke dierbaar zijn aan mijn hart en bijgevolg ook voor u, goede Charles!

Hoewel ik op mijne reizen een gedeelte der aarde was doorgetogen en nagespoord had, wat de natuur of het genie van den mensch groots heeft voortgebracht, was ik evenwel van bewondering opgetogen, toen ik dit gebouw binnentrad, hetwelk het schoonste en grootste, niet alleen te Rome, maar in de geheele wereld is.

Ik kwam er ditmaal niet om het te beschouwen; toen mijne gebeden geeindigd waren verwijderde ik mij; doch ik zal dikwerf naar hetzelfde terugkeeren, want, hoe meer men het ziet, hoe meer men het bewondert, en, zoo als gij u wel kunt voorstellen, zal ik niet nalaten u van hetzelfde te spreken.

Niets is algemeener bekend dan de oorsprong van Rome: die zoo verbazende stad, hetzij men opklimme tot den tijd van hare keizers of van hare consuls, hetzij men haar beschouwe als de hoofdstad van den Kerkeijken Staat, werd door Romulus 753 jaren, vóór Jesus Christus gesticht, door Servius Tullius vergroot, door de Galliers vernield, weldra weder opgebouwd, na de bevordering van Camillus en eindelijk verfraaid door Augustus, die zich stervende beroemde, dat hij eene stad geheel van marmer achter liet, welke hij geheel van gebakken steenen had gevonden. Onder de regering van Nero werd Rome aan de vlammen prijs gegeven en schier geheel in asch gelegd; de keizer werd beschuldigd dat hij zelf dien brand ontstoken had, om zich eene afbeelding van den brand van Troije te verschaffen; hoe dit ook zijn moge, hij wilde zich van de bouwvallen van zijn vaderland bedienen, om zijne pracht-liefde ten toon te verspreiden, hij deed op zijne kosten eenige paleizen en eenige zuilengangen oprigten en de stad werd herbouwd. Na dien tijd is Rome op zeven verschillende tijdstippen ingenomen en verwoest geworden.

Tegenwoordig heeft zij, door muren omringd en met torens versterkt, een omtrek van nagenoeg zestien Romeinsche mijlen of meer dan drie en twintig duizend acht

honderd Fransche ellen, en bevat in dien uitgestrekten omkring naauwelijks honderd zestig duizend inwoners.

Eenige schrijvers hebben voorgezet, dat Rome voor de verplaatsing van het keizerrijk vijftig mijlen in omkring besloeg en onderscheidene millioenen inwoners had. In deze berekening heerscht eene groote overdrijving en alles wat wij er uit zouden kunnen besluiten, is, dat de omstreken van Rome, destijds sterk bevolkt waren. Gij zult niet verwonderd wezen, dat zij het thans minder zijn, als gij bedenkt dat de groote steden alles tot zich trekken. Nu, in het hedendaagsche Italië zijn steden ontstaan, welke het oude niet kende, of die nog geenerlei aanzien hadden; op deze wijze hebben die bewoners, welker verlies men voorgeeft te betreuren, zich slechts uitgebreid, zij hebben zich, om het zoo uit te drukken, over hetzelfde land verstroot, ten einde er alle gedeelten van te bebouwen, en den handel en de industrie verder uit te strekken. Overigens is dat Rome, welks bestaan en bevolking zoo zeer verminderd is, niet te min de hoofdstad der wereld, en de stad, die om hare kerken, hare paleizen, hare pleinen, hare fonteinen, en misschien ook door de overblijfselen van haren ouden luister, van hare tempels, van hare zeggebogen, van hare obelisksen, van hare standbeelden, van hare amphitheatrs, van hare badstoven, van hare waterleidingen enz. onze nieuwsgierigheid het meeste waardig is. Rome, met één woord, gelijkt alleen op Rome.

De Tiber scheidt die stad in twee deelen. Het is, de Latijnsche dichters belgen zich niet! een ellendige stroom: vreezende om het zoo uit te drukken, zich te vertoo-

nen, vloeit hij in eene zeer enge bedding; zijne oevers zijn zonder kaaijen en zonder toegang; zijn water is schier altoos vervuld met een geelachtig slip van eene bederfelijke hoedanigheid en de visch dien hij voedt, is noch gezond noch aangenaam van smaak. De stroom stort zich uit twee monden in de Middellandsche zee: de arm, die den naam van Tiber behoudt, was voormaals de eenige en op zijnen Oostelijken oever bevond zich eene stad die den naam van *Ostia* had aangenomen, wyl zij de deur was, langs welke de voor het gebruik van Rome benoodigde koopwaren, binnen kwamen. Deze eenmaal zoo vermaarde stad, is tegenwoordig schier geheel verwoest.

Na verloop van eenige dagen had ik het geluk een klooster te vinden, waar de generaal zelfs der orde, mij wel een vertrek heeft willen toestaan. Dat was alles wat ik vroeg en gij kunt mijne vreugde beseffen. Ik woon dus thans in het klooster van de H. Maria Magdalena, hetwelk bediend wordt door religieuzen, die bij de drie gewone geloften, nog deze voegen: om de kranken en de pestzieken bij te staan. Altoos gereed zijnde om deze vierde gelofte, op welk uur van den dag of van den nacht, waar de droefheid hun ook roepen mogt, te vervullen, snellen zij toe, om hun leven voor het behoud van dat hunner broeders, ten offer te brengen. Zij hebben tot stichter den H. Camilla van Lellis, een waren Apostel der liefdadigheid, een tweede Vincentius van Paula. Hun gewaad komt mij schoon voor: het is eene toog en een mantel van zwart laken, met een groot rood kruis op de borst. Hunne gebouwen zijn uitgestrekt en de gaanderijen zijn prachtig; de trap is

heerlijk. De kerk is van de vorige eeuw: zij is niet zeer groot, maar zeer schoon; daar zij geheel met marmeer bedekt en met bas-reliefs versierd is; misschien zijn de sieraden er eenigzins te kwistig in aangebragt. Het orgel van die kerk, hetwelk voor mij nog eene overmaat van geluk is, gaat met alle regt voor het beste van de geheele stad Rome door. De poort van het klooster staat niet voor iedereen open; zij is aan broeders toevertrouwd en wordt vroegtijdig gesloten. In het inwendige van het gesticht verdient de geregeldheid en diensvolgens de heiligheid alle opmerking. Voeg bij die voordeelen welke reeds zoo kostbaar voor mij zijn, nog het bezit van twee cellen, van waar ik mij gelijkvloers, naar eene tribune kan begeven, welke uitzigt in de kerk heeft; en die twee cellen hebben uitzigt op een uitgestrekt en eenzaam plein, waarop men niets hoort dan het gerucht van eene watersprong en het getik van de klok. Die watersprong en die klok stemmen mij insgelijks tot de overdenking en boezemen mij eenige heilzame opmerkingen in: de eene, door mij de ijdelheid dier menschen voor te stellen, welke door gunst ondersteund zich verheffen, een oogenblik schitteren, van zelve neêrstorten, zich met de menigte vermengen en verdwijnen; de andere door mij te herhalen, dat de tijd, welken zij afmeet, mij slechts gelaten is, om mij voor te bereiden tot de eeuwigheid, welke nadert en aan welke ik misschien niet genoeg denk.

Toen ik eenmaal eene vaste woning betrokken had, trok ik mijne kloosterkleeding weder aan en ik begon mijne bezoeken. Het eerste was bij zijne Eminentie den kardinaal de Gregorio, in wiens gevangenschap in

den slottoren van Vincennes ik gedeeld had. Ik zal u de vreugde niet trachten af te malen welke wij gevoelden, toen wij elkander zagen: hij drukte mij aan zijn hart en overlaadde mij met vriendschaps-blijken. Wij hadden elkander sedert vier en twintig jaren niet meer gezien. De tijd had zijne baren doen grijzen; doch in geen ander opzigt vond ik hem veranderd: hij bezat nog dezelfde levendigheid, dezelfde goedheid en die edele en onge Kunststelde manieren, welke hem in de gevangenis en achter de grendels der politie hadden onderscheiden. Zijne Eminentie geniet te Rome een groot aanzien: iedereen bemint en vereert hem.

Van daar begaf ik mij naar den kardinaal Lambruschini, die tegenwoordig secretaris van staat voor de buitenlandsche zaken is en die langen tijd nuntius in Frankrijk is geweest. Ik verlangde vurig kennis te maken met dien beroemden man, met dien uitmuntenden diplomaat die met groote talenten eene schrandere voorzigtigheid, des noods onwrikbaren moed en eene diepe kennis van menschen en zaken paart. Zijne Eminentie is buitengemeen vriendelijk, bezit wegsleepende manieren, een geestig oog en spreekt de Fransche taal met veel bevalligheid en gemakkelijheid, ongelukkig is zijne gezondheid zeer zwak: zijn verlies zou voor den H. Stoel een' wezenlijken ramp wezen en zou billijke droefheid veroorzaken.

Daar Zijne Heiligheid den dag bepaald had, waarop hij zich gewaardigen zou, mij te ontvangen, werd ik met het rijtuig van den kardinaal Lambruschini, door Mgr. Viale, geëmployeerde aan de kanselarij van buitenlandsche zaken, naar het Vatikaan gebragt. Mgr.

Viale heeft in Zwitserland, waar hij lang aan de nuntiature geattacheerd is geweest; eene groote vermaardheid van talenten en regtschapenheid, achtergelaten. Hij stond op het punt van benoemd te worden voor de internuntiatie in Beijeren. Toen wij aan het Vatikaan waren aankomen werden wij, nadat wij de zaal der wacht, der deurwaarders en der Zwitsers waren doorgegaan, in eene zaal binnengeleid waar zich (het was de dag van den raad), onderscheidene hoofden van religieuze orden, prelaten, kardinalen enz. bevonden. Eenige kardinalen deden mij de eer aan, zich met mij te onderhouden en onder andere de kardinalen de Gregorio, Odescalchi, Sala, Polidori enz.

De nadering tot Z. H. heeft iets indrukwekkends en majestueus: buiten de kamerlingen van eer en de geheime kamerlingen met de kap en den degen, die, met de sieraden van welke zij hun naam ontleenen, eenen korten zwarten tabbaard, een gouden halsketen en een hoed met boordsel van witte vederen dragen; buiten de wacht der edelen en onderscheidene prelaten van den dienst, is daar ook altoos de meester van de kamer van Z. H. aanwezig, die aanhoudend bij den H. Vader in bediening is. Het was Mgr. Massimo, een zeer vriendelijk en zeer ervaren man, die tot eene der oudste familien van Rome behoort. Zijne moeder, die eene Saksische prinses was, is aan de cholera gestorven. De post van meester der kamer, geleidt tot het kardinalaat.

Ik werd bij Zijne Heiligheid binnengeleid, die mij met eene geheel vaderlijke goedheid ontving, mij deed nederzitten en mij vergunde, mij gedurende drie vierde

uurs met hem te onderhouden. Toen ik vertrok, bewees hij mij nog de welwillende gunst mij aan te sporen om hem dikwerf, dikwerf te komen bezoeken; dit zijn zijne woorden: zij weërgalmen nog in mijn hart.

Paus Gregorius XVI is drie en zeventig jaren oud en hij schijnt oppervlakkig niet meer dan zestig te tellen; eene sterke gezondheid genietende, belooft hij, voor het geluk der Kerk, nog vele jaren te zullen leven. Boven alle uitdrukking bevallig, matigd zijne zachtaardigheid, ik zou zelfs durven zeggen vrolijkheid, den indruk dien elk geloovige, natuurlijker wijze gevoelen moet, bij het zien van den Opvolger van den H. Petrus, de Vertegenwoordiger van Jesus Christus op aarde. Een kundig godgeleerde, een vermaard geleerde en een man van smaak zijnde, doet hij den Godsdienst, de wetenschappen en de kunsten bloeijen. De Christen vindt in hem een vader en de kunstenaar een beschermer. In de neteligste omstandigheden heeft hij zijne voorzigtigheid en zijne onverzettelijke vastheid doen bewonderen. De oppervlakkig zoo tegenstrijdige deugden zijn intusschen in hem zoo natuurlijk, dat hij zonder eenigen praal van de eene tot de andere overgaat; hij zal met een kind kortswijlen en zal hetzelfde verlaten, om, als het wezen moest, Attila te gemoet treden.

Gregorius XVI, bevond zich voor zijne verheffing, in de orde der Camaldulen en hij heeft een gedeelte van hunne strenge levenswijs behouden. Hij, wiens doorluchtig hoofd de drierovoudige kroon torscht, en wiens gezag zich over alle natiën uitstrekt, slaapt naast een prachtig bed, op een armzalig leger waarop zich

niets dan een stroozak bevindt. Zijne levenswijze is die van eenen armen edelman. Men verhaalt, dat, toen hij tot Paus verheven was, zijn gastmeester hem kwam vragen op welke wijze hij verlangde, dat zijne tafel gediend zou worden, Z. H. antwoordde: » Meent gij, dat mijne maag eene verandering ondergaan heeft? » Eene zijner bloedverwanten, wier dochter's daags daarna in het huwelijk zou treden, zou zeer gewenscht hebben naar Rome te komen, ten einde Z. H. het huwelijk mogt inzegenen: » Zij heeft haren pastoor, antwoordde hij, en dat is voldoende. »

Daar de post van groot baljuw van de orde van Malta, een post, die 5,000 Romeinsche kroonen inkomen geeft, vakant was, kwam men in deputatie bij Z. H. om hem te smeeken, wel te willen toestaan, dat men hem denzelven voor zijn neef aanbood. » Ik ontvang hem met alle genoegen, antwoordde de Paus, doch voor den kardinaal Odescalchi. »

Diensvolgens, welverre van zijne bloedverwanten te verrijken, doet Gregorius XVI, misschien niet genoeg voor hun; hij is nogtans vermaard om zijne heilige milddadigheid; doch zijn gezin is een volk, zijne kinderen zijn de armen; en zijne broeders de Christenen. Het weinige dat de staat hem geeft, komt nooit op den bodem zijner beurs; het is reeds uitgedeeld voor dat het er in komt.

Verwaardig hoofd der Kerk, der armen steun en vader,
Dat 's Heeren engel steeds uw grijze kruin bewaar'!
Dat God ter zijner liefde uw dierbre jaren spaar'.

Bij het eindigen van dezen brief, heb ik gedacht,

dat het u niet onaangenaam zal wezen, eenige bijzonderheden over de kleeding van den Paus, over zijne hofhouding én over zijn gezag te ontvangen. Daarover zal ik u in den volgende brief spreken.

Tiende Brief.

Rome, 30 Januarij 1838.

De Paus is in het inwendige van zijn paleis gekleed in eene toog van wit laken, en in een koorkleed van fijn linnen. Hij heeft op de schouders een mozet, een soort van borduursel van rood fluweel, gevoerd met hermelijn en op het hoofd een camauro, eene groote calotte, welke tot over de ooren neêrhangt. De camauro is even als de mozet van rood fluweel, en des winters insgelijks met hermelijn gevoerd. Des zomers is de mozet van gebloemd karmozijn rood moor. Zijne schoenen zijn naar gelang van het jaargetijde, van zeker rood laken met goud gestikt of van rood marokein-leder, met een in het midden geborduurd kruis. Hij verandert nooit de kleur noch de vorm zijner gewoone kleederen, ten ware gedurende den advent, den vaste of op de vastedagen, dan kleedt hij zich in eene toog van witte wol. Van des Zaturdags in de goede week af, tot op den Zaturdag daaraanvolgende draagt hij eene mozet en een camauro van witte damast. Wanneer hij alsdan uitgaat, draagt hij daarenboven eene stoel om den hals.

Wat zijne pontificale kleederen betreft, die heeft hij twee soortig: die waarvan hij zich bedient om de Misse te celebreren en die waarmede hij zich bij andere openbare ceremonien kleedt.

Als hij de Misse celebreert, dan trekt men hem de

toog, de voetzoolen, het koorkleed, het amict, de alb, eene zijden met goud gestikte ceintuur, het borstkruis, de stoel, de manipel, twee tunica's, het kasuifel, het pallium, de mijter en handschoenen, op welke in het midden een kruis geborduurd is, aan. Die sieraden zijn van eene gouden of zilveren stof, waarvan de kleur naar gelang der plegtigheid verschilt. De Paus officieert nooit dan met de kap en den mijter op het hoofd, uitgenomen op kersnacht, wanneer hij eene kap, of mantel met eene kap, van rood fluweel aanneemt; en in de goede week, wanneer hij eene kap van laken omhangt. Onder den mijter draagt de Paus altoos eene witte calot.

De H. Vader behoudt zijne gewone kleeding in alle consistorien; evenwel begeeft hij zich met kap en mijter naar het eerste, dat na zijne verkiezing gehouden wordt en hij bedankt in hetzelfde het heilig collegie, hetwelk hem verkoren heeft. Men moet hier nog opmerken, dat telken male als de Paus den mijter draagt, hij voorafgegaan wordt, door de kardinalen, welke twee aan twee gaan, eerst de kardinalen diakenen, vervolgens de kardinalen priesters en eindelijk de kardinalen bisschoppen; doch in de consistorien, waarin hij noch den mijter, noch de tiare draagt, wordt de orde omgekeerd en hij gaat voor de kardinalen, die hem insgelijks twee aan twee volgen, eerst de kardinalen bisschoppen, vervolgens de priesters en eindelijk de diakenen.

De hofhouding van het huis van den Paus, heeft den luister, die betaamt aan den rang dien hij onder de souvereinen bekleedt. Zijne waardigheid van Hoofd der

Kerk, eene waardigheid welke door alle Catholijke volken erkent wordt, wordt door de kardinalen, de prelaten en andere officieren, welke zijn' hofstoet uitmaken, en waarvan een gedeelte zijn stoet vormt, als hij zich in het openbaar vertoont, aangekondigd. De kardinalen zijn zijne raden: men noemt de gewone afgezanten nuntien en legaten de buitengewone afgezanten en de gouverneurs van provincien. De raadsvergaderingen waarin men, hetzij de belangen van den Godsdienst, of de zaken van den staat behandelt, worden congregatien genoemd. Het gerechtshof, waar men in laatste beroep, over de gewigtigste burgerlijke regtzaken uitspraak doet, wordt *het gerechtshof van de Rota* genoemd en dat, waar men de bullen uitvaardigd, de *Dataria*. Bij deze eerste beschrijving, zal ik eenige nadere uitbreiding voegen, indien ik u niet te langwijlig schijnen mogt. De naam van Paus, die voorheen aan alle bisschoppen gegeven werd, wordt thans enkel aan den Bisschop van Rome gegeven; hij is ontleend van een Grieksch woord, dat vader beteekent, en hij is boven de hoogste titels der Christenheid, verheven. De tiare welke de Paus bij de plegtigheid zijner krooning draagt, gelijkt eenigzins op den hoofdtooi der Chaldeeuwen; welke rond en in den vorm van eenen toren was, en voor de souverainen, omringd met eene kroon. Paus Bonifacius VIII, voegde bij de tiare eene tweede kroon, om de vereeniging van de tijdelijke met de geestelijke magt te beteekenen; en Benedictus XII voegde in 1334 bij de twee vorige eene derde; om aan te toonen, dat in de Souvereine Opperpriesters zich nog de vaderlijke magt vereenigde.

Deze drievoudige kroon is evenwel slechts eene doornen kroon, want het Opperpriesterlijk karakter, vordert eene onthouding en een staat van slavernij, welke de luister van den verheven rang te naauwernood kan vergoeden: de Paus kent noch schouwburg, noch spel; hij eet alleen en zijne tafel wordt op de eenvoudigste wijze bediend. Nadat hij den geheelen voormiddag heeft besteed aan den goddelijken dienst of aan het beheer van de openbare zaken, bezoekt hij eene kerk of een gasthuis en dat is zijne eenige uitspanning. Met één woord de oefeningen van godsvrucht en de zorgen van het gouvernement vervullen beurtelings de uren van den vorst en van den Opperpriester. Zouden er wel vele menschen gevonden worden, die, ten prijs van eenen troon, zich aan zulke groote ontberingen, zouden willen onderwerpen?

Het gebruik van het kussen der voeten van den Paus, is een gevolg van zijne verheffing boven alle andere magt. Keizer Constantijn kuste de voeten van den heiligen Sylvester; keizer Justinus I, die van Paus Joannes; Justinianus, die van Paus Constantinus; en Karel V, die van Clemens VIII. Men zou andere voorbeelden kunnen aanhalen: het is eene hulde welke de Christen aan Jesus Christus, in den persoon van zijnen Stedehouder betoont en alle afgezanten, alle koningen nemen diezelfde ceremonie in acht.

De kardinalen zijn de hoogste personen aan het hof van Rome, zij zijn de raadslieden van den Paus en de bewaarders en ministers van zijn gezag. Zij verkiezen den souverain en verkiezen hem alleen uit hun midden; hetwelk hun eene verwachting en een regt geeft.

dat hun boven alles, wat niet kardinaal is, verheft.

Het woord kardinaal, in zijn eigen en natuurlijken zin, drukt de hoedanigheid van eerste, voornaamste of aanzienlijkste uit. Het komt heen van het Latijnsche woord *cardo*, hetwelk *duim* (*gond*) beteekent, wyl het schijnt dat alle zaken van dezelfde geaardheid, om het zoo uit te drukken, op de voornaamste punten dragen en draaijen. Het is derhalve niet zonder reden, dat men ten allen tijde de priesters, welke den raad van den Souvereinen Opperpriester vormen, kardinalen genoemd heeft en men bewaart in het vaticaan eene constitutie van Paus Joannes, welke zegt, dat even als de Paus Mozes beteekent, zoo ook de kardinalen de zeventig ouderlingen voorstellen, die, onder het opperpriesterlijk gezag, de bijzondere geschillen beoordeelden en besluiten.

De kardinalen zijn echter niet altoos boven de bisschoppen geplaatst geweest; doch toen hun aan het einde der elfde eeuw, de verkiezing van den Paus was toegekend geworden, verzekerden zij zich gemakkelijk van hunnen voorrang, niet alleen boven de bisschoppen, maar ook boven de aartsbisschoppen en patriarchen.

Daar alleen de kardinalen den Paus verkiezen, zoo is het ook de Paus alleen, die de kardinalen verkiest. Hun getal schijnt op zeventig vastgesteld te wezen: zes kardinalen bisschoppen, vijftig kardinalen priesters en veertien kardinalen diakenen. De kleeding der kardinalen bestaat in de toog en koorkleed. De toog is rood of naar gelang van den tijd, violet-kleurig. Zij vertoonen zich met den rooden hoed niet, dan bij zeer

groote plegtigheden: Innocentius IV, gaf hun dien hoed in 1265, in het concilie van Lyon, ten bewijze hunner verpligting, om des noods hun bloed te vergieten voor den dienst van God en de verdediging der Kerk.

De gewigtigste bedieningen worden aan het hof van Rome vervuld door de kardinalen en de andere door de prelaten.

De kardinaal kamerling, *camerlingo*, wordt dus genoemd, wjl hij de beheerder is der Apostolische kamer, de *camera Apostolica*; hij is met alles belast wat het finantie-wezen aangaat. Deze waardigheid is de hoogste van het hof van Rome. Hij heeft nogtans den algemeenen tesorier onder zich, wiens werking onafhankelijk is en die met den Paus werkt.

De Kardinaal secretaris van staat bevindt zich aan het hoofd van het beheer en doet Z. H. verslag van alle zaken, hetzij kerkelijke of politieke.

De kardinaal dataris bestuurt de benoeming van alle benificien. Hij wordt dus genoemd, wjl zijne voornaamste bezigheid, voormaals bestond, in het stellen der dagteekening op de brieven der benificien. Hij is nog belast met de dispensatien der huwelijken en met alles, wat de annaten betreft.

De kardinaal vicaris is diegene, die te Rome de bisschoppelijke bedieningen verrigt, die het vormsel toedient en de priesterlijke ordinatien doet.

De ambten welke het kardinalaat het meest nabij zijn, en die men nooit verlaat zonder tot hetzelfde verheven te wezen, zijn onder andere die van gouverneur van Rome, van tesorier, van major domo,

van minister van finantien enz. enz. Zij worden door prelaten vervuld. De prelaten zijn de kerkelijke officieren aan het hof van Rome.

Het consistorie, *concistoro*, is de vergadering der kardinalen, welke in tegenwoordigheid van den Paus gehouden wordt. Er zijn twee soorten van consistorien; het buitengewone of geheime consistorie, hetwelk de Paus voor netelige zaken verzameld, en waartoe hij slechts een klein getal van uitgelezene kardinalen bijeen roept; en het gewone of openbare consistorie, hetwelk alle maanden gehouden wordt en waar de vereenigde kardinalen raadplegen, over de gunsten of voorregten, welke aan den H. Stoel afgesmeekt zijn.

Er zijn ook bijzondere congregatien: dezelve zijn zamengesteld uit kardinalen en prelaten, die de zaken bediscuteren alvorens zij in het consistorie gebragt worden.

Ik zal u ook nog met een woord spreken over de congregatie van den Index, *dell' indice*, en over die der kerkgebruiken (ritus), wyl zij alle Christenen aangaan.

De eerste heeft de censuur ten doel der boeken, welker lezing verboden moet worden, uithoofde van de gevaarlijke grondstellingen welke zij bevatten. Zij is zamengesteld uit onderscheidene kardinalen en verscheidene raadsliden, onder welke zich altoos de theologant bevindt, meester van het heilige paleis genaamd en die directeur van de boekerij is. De *Index* is de catalogus dier boekwerken. De eerste druk van dien werd in 1559 onder Paulus IV uitgegeven. Die, welke voor eenige jaren verschenen is, moet aanmerkelijk zijn vermeerderd geworden, want sedert nagenoeg eene

eeuw, is in Europa eene goddelooze en stoutmoedige secte opgestaan, welke hare valsche wijsheid met den naam van philosophie versierd heeft en die heeft gewaand alle kennis te bezitten. » Hare aanhangers, zeide » de heer Séguier in 1770, hebben zich de leermeesters » van het menschelijk geslacht verklaard: *Vrijheid van » denken*, ziedaar hun kreet, en die kreet heeft zich » van het eene uiterste der wereld, tot het andere » doen hooren. Met de eene hand hebben zij getracht » den troon weg te nemen; met de andere hebben » zij de altaren willen omverwerpen. De proselyten » hebben zich vermenigvuldigd, hunne leerstellingen » hebben zich verspreid, de koninkrijken hebben hunne » aloude grondslagen voelen wankelen; en de natien, » verbaasd, toen zij hunne beginselen vernietigd zagen, » hebben elkander gevraagd, door welk noodlot zij » zoo verschillend van elkander waren geworden.»

Lieve Vriend! wat zou die magistraat zeggen, als hij aan het leven weder gegeven, zag, dat de voorspelde revolutie tot stand gekomen is, en dat de filosofen er in geslaagd zijn om het oude geloof uit te dooven, en om de geesten andere denkbeelden over de burgerlijke en godsdienstige instellingen te doen opvatten. Helaas! de congregatie van den *Index* kan ons wel die werken aanwijzen, welke in de zielen de verschrikkelijkste besmetting doen ontstaan; doch hoe zal men het kwaad voorkomen, hoe zal men de verspreiding van hetzelfde tegenhouden? Reeds in het jaar 1771, rigtte Paus Clemens XIV, verschrikt over de rampen die ons dreigden, eene breve aan den koning van Frankrijk, om hem aan te sporen tot het in het werk stellen

van al zijn gezag tegen de medestanders der ongodsdienstigheid. Hoe zeer moest hij zich toen de vernietiging verwijten van die beroemde sociëit, de school der wetenschap en der deugd, die nooit was vervolg- geworden dan omdat zij alle dwalingen aantastte, en wyl zij door het wijselijk opvoeden der jeugd, de verlichting der eeuw uitbreidde, of ten minste hare verdorvenheid verminderde!

De tweede congregatie waarvan ik u wilde spreken, is die der kerkgebruiken. Zij handhaaft de overlevering der Kerk, het rigtsnoer der Feestdagen, en stelt de kerkelijke plegtigheden in de geheele uitgestrektheid der Catholiciteit vast. In het midden van deze vergadering verklaart de Souvereine Opperpriester, ten opzichte van iemand, wiens leven is gekenmerkt geworden door ware Christen-deugden in eenen heldhaftigen graad, en wiens dood is gevolgd geworden door eenige wonderen, dat die persoon kan gecanoniseerd worden, dat is, hem onder het getal der Heiligen stellen, welke wij vereeren kunnen. De protestanten hebben zich vermaakt met de canonisatie der Heiligen in een belagchelijk daglicht te stellen: de regts- gedingen, welke de onvermijdelijke preliminairèn eener uitspraak van canonisatie zijn, zijn intusschen zeer lang en gestreng. De congregatie heeft hare regters, hare officieren en haar notaris; zij beroept tolken, als het noodig is, voor de acten welke in vreemde talen zijn opgemaakt; zij beroept ook geneesheeren, natuurkundigen en wiskunstenaars, als de omstandigheden het vereischen; de daadzaken moeten derhalve met dezelfde naauwkeurigheid bewezen worden en de pleitgedin-

gen worden met dezelfde naauwgezetheid gevolgd, als voor het straffen van misdaden gevorderd wordt. De verdachte of onduidelijke getuigenissen, die niet voldoende zouden wezen, tot het ter dood veroordeelen van eenen beschuldigde, zijn door dezelfde gebreken, onvoldoende tot het vaststellen van de heiligheid van eenen persoon. Die zoo wijze praktijk steunt op het gewigt der materie en op het nadeel, dat eene niet wél door-dachte uitspraak, aan den Godsdienst zou toebrengen.

De schrijver van het leven van den H. Joannes Franciscus Regis, verhaalt te dezen opzigte, de volgende daadzaak, welke hij uit den mond van eenen in alle opzigten achttingwaardigen man vernomen had: » Een Engelsch edelman was te Rome gekomen en legde er eenige veroordeelen openlijk aan den dag: een Romeinsch prelaat gaf hem een regtsgeding ter lezing, hetwelk het bewijs van onderscheidene wonderen behelsde; toen hij het vervolgens terug gaf, zeide de Engelschman: » Ziedaar voorzeker het zekerste middel » om de wonderen te bewijzen; als alle, welke men » in de Roomsche Kerk opneemt, op zulke baarblij- » kelijke en echte bewijzen gegrond waren, als deze » zijn, dan zouden wij niets tegen het erkennen der- » zelve hebben; en gij zoudt u daardoor vrijwaren van » alle spotternijen, welke wij ten koste van uwe ge- » waande wonderen doen. — Welnu, antwoordde de » prelaat, weet dan, dat van al die wonderen, welke » zoo bewaarheid en zoo goed gestaafd schijnen, geen » enkele door de congregatie der kerkgebruiken is » toegelaten geworden, wjl zij niet voldoende ge- » noeg bewezen schenen.” De protestant, die verbaasd

stond over dit antwoord, hetwelk hij niet had gewacht, bekende, dat slechts een blind vooroordeel de canonisatie der heiligen zou kunnen bestrijden en dat hij zich nooit zou hebben kunnen verbeelden, dat de oplettendheid der Roomsche Kerk in het onderzoek hetwelk zij over hare wonderen in het werk stelt, zoo ver ging. De protestanten bezitten tegenwoordig zoo veel goede trouw niet; overigens gelooft men, dierbare Vriend! in de eeuwen, waarin de minste heilige gevonden worden, het minste aan de heiligheid.

Nu blijft mij nog over, u een woord te zeggen over de regtbank der Rota. De Rota, *sacra Ruota*, is een gerechtshof, belast met het onderzoeken der gewigtigste burgerlijke geschillen welke plaats kunnen hebben, hetzij tusschen de onderdanen van den Paus, of tusschen die van andere staten, in gevalle zij zich op het oordeel van den H. Stoel mogten beroepen. De auditeurs van de Rota zijn dus genoemd, hetzij wijl ze rondom een groot rond bureau geplaatst zijn, of, wijl ze beurteelings belast zijn met het uitbrengen van het verslag der geschillen, welke beoordeeld moeten worden. Zij zijn gewoonlijk twaalf in getal, en onder dat getal bevindt zich een Duitscher, een Franschman, twee Spanjaarden enz. Daar de regtbank der Rota geschillen te beslechten heeft, welke uit alle landen der wereld komen, zoo was het billijk dat zij regters uit die verschillende landen in haar midden had: het was het middel om aan elk derzelve meer vertrouwen in te boezemen.

Ik bespeur dat deze brief zeer lang is en ik kies de partij om tot eenen volgenden koerier te verschuiven,

wat ik u over de Romeinsche staten en over het dubbele gezag van den Souvereinen Opperpriester te zeggen heb.

Vaarwel, lieve Vriend!

Elfte Brief.

Rome , 6 Februarij 1838.

Het gouvernement der Romeinsche staten is monarchaal en het volk is er niet te minder gelukkig om. Men kan zeggen dat er geene zoo oude monarchij bestaat, en dat er geen souverein is, wien men in zijne staten zulke uitstekende hulde-bewijzen geeft, en die tegenwoordig nog in een groot aantal rijken zoo geacht is; en waarom zou hij zulks niet wezen? hij draagt gelijktijdig het kenmerk van het koningschap en van de goddelijkheid en hoewel hij als aardsche vorst zijn gezag niet buiten de grenzen zijner beperkte heerschappij uitstrekt, strekt hij het als Stedehouder van Jesus Christus, over de geheele aarde uit. De Paus heeft derhalve twee heerschappijen, de eene geestelijk en de andere tijdelijk: zijn tijdelijk gebied, in het midden van Italië gelegen, dat is, in de rijkste en in de aange naamste streek van dat gewest, bevat dertien provincien, waarbij men nog het vorstendom van Benevento en het hertogdom Ponte-Corvo moet voegen, welke beide door het koninkrijk Napels ingesloten zijn. Deze staat is drie honderd mijlen of honderd uren lang; en honderd mijlen of omtrent acht en dertig uren breed. Hij strekt zich van de eene zee tot de andere, van de haven van Civita-Vecchia, aan de Toskaansche zee, tot aan die van Ancôna aan de Adriatische zee uit; en van den mond der Pô tot aan de golf

van Terracina. De Paus beheert zelf de provincien, welke in de nabuurschap van Rome liggen; diegene, welke verwijderd zijn, hebben legaten of vice-legaten tot gouverneurs en alle genieten insgelijks een geluk, hetwelk men moeilijk ergens elders zou kunnen vinden. Werkelijk, ik ken geen staat, waar grootere rust heerscht en die rust getuigt de eerbiedige onderwerping van een volk, welks gouvernement, geene andere beginselen dan de regtvaardigheid en de deugd kent. Als de inwendige rust van de Kerkelijke Staten eenige malen gestoord is geworden, dan ontstonden die kortstondige woelingen door den onvermijdelijken omgang met de naburige volken en zij hadden nooit eenige verandering, noch in de wetten, noch in den Godsdienst, noch in den aard van het gouvernement ten doel. Ja, ik herhaal het, die oorzaken waren er vreemd aan, terwijl de beroeringen waarvan de andere staten ons zoo vele voorbeelden opleveren, zichtbaar voortspruiten uit de constitutie zelve dier staten en vooral uit de verscheidenheid van beginselen welke er binnen sluipen. Wij hebben dus reden om te gelooven, dat de rust, welke in het inwendige van de Romeinsche staten heerscht, insgelijks in het binnenste van de andere staten heerschen zou, als de volken, tot de eenheid terugkeerende, in den Souvereinen Opperpriester, den Opvolger van den H. Petrus en den Plaatsbekleeder van Jesus Christus erkenden.

Wij moeten het oor niet aan de ijdele redeneringen der menschen leenen; de stem van Jesus Christus is de eenige welke wij moeten hooren; nu, Jesus Christus heeft, tot Petrus sprekende, in tegenwoordig-

heid van de andere apostelen , gezegd : » Gij zijt Petrus , en op die rots zal ik mijne Kerk bouwen en de poorten der hel zullen niet tegen haar vermogen. Ik zal u de sleutelen van het rijk der hemelen geven ; alles wat gij zult binden op aarde ; zal in den hemel gebonden zijn , en alles wat gij zult ontbinden op aarde , zal ontbonden zijn in den hemel. » De ketters zullen te vergeefs de kracht dezer goddelijke woorden zoeken te ontkrachten : zij zullen immer de zegepraal der Roomsche-Catholijken wezen , wijl zij voldoende zijn om het geestelijk gezag van den Souvereinen Opperpriester daar te stellen. Inderdaad , in den stijl der H. Schriftuur beteekenen *de poorten der hel* , de helsche magten en de *sleutelen* zijn het zinnebeeld van het gezag en van het beheer. Jesus Christus heeft zijne Kerk immer het rijk der hemelen genoemd en het is op die wijze , dat Hij hetzelfde ook hier nog zoo noemt ; dat rijk , hetwelk Hij ten koste van zijn leven verworven heeft en waarvan Hij alleen de Koning is , is volledig gescheiden en onafhankelijk van de rijken dezer wereld en het beschouwd den mensch alleen bestemd , om God te dienen en Hem eeuwig te bezitten. Maar , hoe zou dat rijk der hemelen op aarde bestuurd worden als deszelfs Koning ten hemel opgeklommen zou zijn ? Wie is het , die in zijne plaats , tot aan het einde der eeuwen , een tijd die aan de voortduring van dat rijk beloofd is , zal heerschen ? Het is de H. Petrus , want aan hem zijn de sleutelen van het rijk der hemelen gegeven geworden en daar dat rijk altoos voortduren en Petrus sterven moest , moest men met Petrus ook zijne Opvolgers

verstaan : zoo hebben het de Catholijken begrepen en zoo begrepen het de ketters zelven voor hunnen afval. Die magt, om te binden en te ontbinden, wordt in de Kerk door den Paus, door de bisschoppen en door de priesters uitgeoefend; alles wat zij van dien aard doen, overeenkomstig met de voorgeschrevene regels, wordt in den hemel bekrachtigd; het zijn de woorden van Jesus Christus zelve. De goddeloosheid en de verhardheid kunnen derhalve deze banden slechts versmadden; hoewel zij onzichtbaar zijn, zijn dezelve niet minder geducht. Het behoort niet tot mijn doel om hier de onderscheidene plaatsen aan te halen, waarvan men zich gewoonlijk bedient om het gezag van den H. Stoel te bevestigen. Als ik dat wilde doen, dan zou ik verre moeten afwijken van het spoor, hetwelk ik mij heb afgebakend; en ik zou niets kunnen zeggen, hetgeen de kardinalen Bellarminus, Orsi en andere kerkelijke schrijvers, niet bereids vóór mij gezegd hebben; ik zal mij derhalve vergenoegen met het aanhalen der daadzaken: die, welke ik u thans zal herinneren, heeft in onze dagen plaats gehad en bewijst zoo goed als eene godgeleerde verhandeling, dat God over zijne Kerk waakt, en dat de poorten der hel nooit tegen haar zullen vermogen. Ik zou overigens moeilijk mijn beknopte verklaring van de plaats uit den H. Mattheus, beter kunnen eindigen.

In het begin van het jaar 1799 bezetten de Franschen Italië. Zij hadden Pius VI, een grijsaard wien slechts een ademtogt levens meer overbleef, doen wegslepen: zij hadden door alle gedeelten van Europa de leden van het heilig Collegie, hetwelk alleen bevoegd

was om hem eenen wettigen Opvolger te geven, verstrooid.

Meesters van de muren van het Vatikaan zijnde, vleiden de revolutionairen zich, weldra de Catholijke Kerk te zullen verscheuren, door het namaaksel eener verkiezing waarvan bereids het plan voorbereid was en zij lachten de hoop reeds toe van weldra naar alle gedeelten van het Christen-Europa, de godsdienstige verdeeldheden te zullen uitstrekken welke Frankrijk verwoesteden. Doch God had de beloften niet vergeten welke Hij aan Simon Petrus gedaan had: Hij verlengde de levensdagen van Pius VI, en terwijl Hij de belooning voor zoo vele deugden vertraagde, riep Hij van de eindpalen van het Noorden, de bevrijders van het Zuiden; Hij koos den beschermmer der Grieksche kerk, tot verdediger der Roomsche Kerk; Hij gelastte hem de gedaante van Italië te veranderen, alle hinderpalen te verwijderen en alle wegen te banen, opdat zich een conclave geregeld zou kunnen verzamelen, zonder zelfs den schijn, noch het voorwendsel van de geringste verdeeldheid op te leveren.

De legers der verbonden mogendheden verspreidden zich weldra over de geheele uitgestrektheid van Italië; zij lieten de hoofden der Christen stammen doortrekken; en, toen alles toebereid was om aan de Kerk een wettig Opperhoofd te geven, riep God dien doorluchtigen grijsaard tot zich, welks nagedachtenis zoo lang zal voortduren als de Godsdienst welks Opperpriester en martelaar hij was. Venetië werd toen de schuilplaats van het heilig collegie: al zijne leden verzamelden er zich; een eenig gevoel bezielde hun in dat

beslissend oogenblik, het was, om aan de Kerk een hoofd te geven dat geschikt was, om alle hare rampen te herstellen; en, den 13 Maart 1800 viel hunne keus op den kardinaal Chiaramonti, die den naam van Pius VII aannam, om de nagedachtenis van zijnen voorganger te huldigen.

Doch die gebeurtenis moest het kenmerk van de goddelijke tusschenkomst dragen. Al de hoop welke de verbeelding op de vorderingen der Russische legers gebouwd had, verdween in rook, en, toen de Paus verkoren was, hernamen de Franschen den loop hunner overwinningen.

Ik geloof, waarde Vriend! dat het onmogelijk is, om in den zamenloop van zoo vele buitengewone gebeurtenissen, de werking eener Voorzienigheid niet te ontwaren, welke verre verheven is boven den menschelijken wil en die alles ter bewaring van hare Kerk heenleidt (1).

Ik weet niet, of de Fransche revolutie, welke het graf van het Christendom scheen te moeten wezen, integendeel, niet strekt, om de kracht en de schoonheid van hetzelfde te openbaren; maar, eene andere gebeurtenis, een ander tooneel van dat groote drama kan ten bewijze strekken, dat de tijdelijke onafhankelijkheid der Pausen, ook met de oogmerken der Voorzienigheid strookt. Hoor desaangaande den heer von Haller: » De Bisschoppen van Rome, zegt die beroemde schrijver, immer een groot aanzien door hunne opperpriesterlijke waardigheid genietende, begiftigd met

(1) Mgr. de bisschop van Alais heeft deze schoone overweging bondig ontwikkeld: het stuk is te uitgebreid om het hier mede te deelen.

onderscheidene goederen, zoowel door de eerste Christen keizers, als door de milddadigheid der gelovigen, en vooral door Pepin en Charlemagne, zijn zij van lieverlede tot de onafhankelijkheid geraakt zonder dezelve te zoeken, of liever, zij zijn met de daad vrijgesteld en aan hun zelven overgelaten geworden, door den stilzwijgenden of formeelen afstand van de keizers van Konstantinopel en van de koningen van Duitschland, die hun gezag over die gewesten niet meer konden en niet meer wilden doen gelden; zoo dat er geen troon is, die zoo wettig is verkregen geworden als die der Roomsche Opperpriesters. En is die voortdoring en die onafhankelijkheid, te midden van alle catastrophen welke de rijken en zoo vele schitterende bisschoppelijke zetels het onderste boven keerden, dan geene wondervolle zaak? De Bisschoppen van Rome hebben meer vijanden gehad, dan alle andere bisschoppen der wereld; en alleen, staan zij nog daar met alles, wat zij sedert tien eeuwen bezeten hebben; zij alleen zijn noch onderdanen, noch bezoldigden van iemand hoege-naamd. Rome is verscheiden malen ingenomen en geplunderd geworden, en altoos heeft het zijne onafhankelijkheid herkrege. Nog in onze dagen zijn de territoriale eigendommen van den Souvereinen Opperpriester ontveldigd en in allen uiterlijken schijn gesecculariseerd geworden, zoo wel en even onregtvaardig als die der bisschoppen van Frankrijk en inzonderheid der bisschoppen van Duitschland, waarvan onderscheidene bij hun eene schier volledige onafhankelijkheid genoten en zelfs aanzienlijke eigendommen (apanages) aan groote souvereinen aanboden, terwijl

men integendeel op den Stoel van Rome gewoonlijk slechts Italianen verheft. Evenwel verhief zich in *dat vermaarde kongres van Weenen, waarin de protestantsche mogendheden de overhand hadden*, en waar de geest der eeuw, onder andere betrekkingen, maar al te veel invloed heeft gehad, geene enkele stem, om de beroofde bisschoppen weder in het bezit hunner goederen te stellen, en, *alle stemden zamen om dezelve aan den Souvereinen Opperpriester terug te geven*. Laat al, wie het kan, zoodanige gebeurtenissen door de menschelijke voorzigtigheid en de staatkunde verklaren; het schijnt ons toe, dat men de oogen voor het licht moet sluiten om er geene onzichtbare en geheel goddelijke bescherming in te zien. De philosophie zou des noods hebben bewilligd in het sparen der takken, tot het vernietigen van den stam; doch duizenden van takken zijn afgehouden geworden en de stam is blijven staan, opdat hij in nieuwe twijgen zou uitbotten. Het geschokte gebouw der Kerk rigt zich op nieuw op de rots van den H. Petrus op: Rome is nog tegenwoordig en zichtbaar de moeder en de wortel van alle andere kerken."

Beken, dierbare Vriend! dat dit fragment merkwaardig is; het is schoon, de vijanden van den H. Stoel zelve te zien arbeiden aan het bevestigen van den zelve; en als men bedenkt, dat de eigenbaat, het sterkste wapen geweest is, waarvan de ketterij zich te allen tijde bediend heeft, om de vorsten te misleiden, en aan de dwaling den steun van het gezag te verschaffen, dan gevoelt men beter wat de Heer bij die gelegenheid gedaan heeft en men kan zich niet weêrhouden, van Hem

te danken dat Hij dien zegenpraal aan zijnen Plaatsbe-
der wel heeft willen vergunnen. Werkelijk, mijn
Vriend, hoe zouden de Pausen, als zij geene tijdelijke
onafhankelijkheid genoten, hun geestelijk gezag uit-
oefenen? Om te beseffen tot welk eenen graad de eerste
noodzakelijk is ter handhaving van het tweede, is het
voldoende zich te herinneren, wat in 356 aan Paus
Liberius; in 537 aan Paus Silverius; en eindelijk in
652 aan Paus Martinus wedervoer. De eerste werd
naar Thracië verbannen omdat hij het Arianismus met
den ban-vloek getroffen had; de tweede werd vermoord
wijl hij zich tegen den voortgang van het Eutychianismus
had verzet; en de derde werd omdat hij de ketterij der
Monotheliten veroordeeld had, uit Rome weggerukt, en
naar de Krim vervoerd, alwaar hij van ellende omkwam.
Voorzeker zouden zoodanige vervolgingen nooit plaats
hebben gehad, als die heilige Opperpriesters reeds des-
tijds, de eigendommen hadden bezeten, welke hunne
Opvolgers tegenwoordig bezitten. Wij zullen te dezen
opzigte twee redenaars aanvoeren, wier naam meestal
door onze tegenstrevers tamelijk wel ontvangen wordt.
Bossuet, zegt in zijne *Verdediging der verklaring der*
geestelijkheid van Frankrijk: » Wij verheugen ons
» met den H. Stoel, dat de souvereiniteit van Rome
» hem is afgestaan geworden, opdat hij meer vrijelijk
» en met meer zekerheid, het apostolische gezag in de
» geheele Kerk zou kunnen uitoefenen, en wij houden
» niet op, met de grootste vurigheid voor die souve-
» reiniteit te bidden."

» Als de Paus, sedert dat Europa, zegt de abbé de
» Fleury, onder verscheidene van elkander onafhan-

» kelijke vorsten is verdeeld, zich in het gebied van
 » een derzelve bevond, zou men kunnen vreezen, dat
 » de anderen hem niet met welgevallen als den gemeen-
 » schappelijken vader zouden hebben beschouwd, het-
 » welk aanleiding tot onderscheidene scheuringen zou
 » hebben kunnen geven. Men mag derhalve gelooven,
 » dat de Paus, door eene bijzondere beschikking der
 » Voorzienigheid, onafhankelijk en meester van een
 » land is, zoodat hij zich niet zoo gemakkelijk door
 » andere souvereinen zal laten onderdrukken.”

Derhalve heeft volgens het oordeel aan den abbé de Fleury; zoowel als volgens dat van den bisschop van Meaux, de Paus behoefte aan zijne onafhankelijkheid, om de magt der sleutelen in hare geheele volheid te kunnen uitoefenen, als hij er van beroofd mogt worden, zou hij niet meer kunnen binden noch ontbinden, hij zou niet meer Paus wezen, en zoo als zekere geestelijke, in 1820, die alstoen zulke schoone hoop gaf, terecht zeide: » Geen Paus, geene Kerk; geene Kerk, geen » Christendom; geen Christendom, geen Godsdienst » en bijgevolg, geene maatschappij.” Ja, geliefde Charles! het Christendom is de hechtste steun der maatschappij en ik zou door dit woord, de Christen Godsdienst in het algemeen willen verstaan; doch het is ligtelijk te zien, dat dit voorregt slechts aan de Catholijke Kerk toekomt, wjl er geene eenheid is dan bij haar, en omdat dáár waar geene eenheid is, verdeeldheid, tegenkating, twist, wanorde en ongeluk bestaan. Kan men er zich over verwonderen? De mensch heeft behoefte aan het gelooven, en gelooven

is met gedweeheid de indrukken en leiding ontvangen van een wezen dat hooger is dan wij, door zijnen aard of door zijne werkingen, in de wettige orde der magt welke hij het regt heeft, ten onzen opzigte uit te oefenen. Nu, laat ons in plaats van die gedweeheid, den individueelen geest met zijne eischen, de philosophie met hare twijfelingen en het Protestantismus met zijne onzekerheden stellen, en, wij zullen de volken zich losrukkende van hun oud geloof, zich weldra ook zien losscheuren van hun oud gouvernement: wars van het gehoorzamen, wijl men hun gezegd heeft dat de gehoorzaamheid eene slavernij is, zullen zij zich onderdrukt beschouwen als zij niet bevelen, en die geest van onafhankelijkheid, meer of minder ontwikkeld, meer of minder door de gebeurtenissen begunstigd, zal in revolutiën uitbarsten of heimelijk de grondslagen der maatschappij ondermijnen.

Wie zou zulke groote rampen kunnen voorkomen?
 » Het is de taak der gouvernementen, heeft de heer
 » La Mennais, zeer wel gezegd; de toekomst der natiën
 » en hunne eigene toekomst, hangt, ten minste ge-
 » deeltelijk, van hen af. Dat zij er ernstig over na-
 » denken; het geldt het leven. Wat hebben zij tot
 » hiertoe anders gedaan, dan tegen elkander zamen-
 » gezworen? Het behoud is niet, waar zij het gezocht
 » hebben; dat zij het eindelijk wel begrijpen, er be-
 » staan tegenwoordig in de maatschappij slechts twee
 » krachten: eene kracht van instandhouding, waar-
 » van het Christendom het beginsel en waarvan de
 » Kerk het middenpunt is; eene kracht van vernietig-
 » ing, die overal doordringt, om alles te ontbinden,

» de leerstellingen, de instellingen en het gezag zelfs.
 » Het meerendeel der gouvernementen heeft zich
 » tusschen die beide krachten ingeplaatst, om ze beide
 » te bevechten. Zij bestrijden de Kerk, wijl zij hard-
 » nekkig een stelsel van volstreckte onafhankelijkheid
 » aankleven, die met de afschaffing van elk denkbeeld
 » van regt, overal de souvereiniteit tot in zijne grond-
 » slagen schokt. Zij verdedigen zich zoo als ze kunnen,
 » met de politie en met bajonnetten, tegen de revo-
 » lutionnaire magt, die hunne eigene grondstellingen
 » tegen hun keert.

» Als zij niet, en wel zeer spoedig, die stelling ver-
 » laten, dan is hun ondergang zeker; want het is evi-
 » dent, dat geene magt zou kunnen bestaan, dan
 » steunende op de krachten der maatschappij. Men
 » regeert niet lang als men enkel door zich zelve wil
 » regeren; nimmer draagt een mensch vrijwillig het
 » juk van een ander mensch. De magt moet ontleend
 » worden van Hem die gezegd heeft: *Per me reges*
 » *regnant*. Men kan het derhalve met zekerheid voor-
 » zeggen: als de gouvernementen zich niet naauw met
 » de Kerk vereenigen, dan zal in Europa geen enkele
 » troon overeind blijven staan: als *het geblaas der stor-*
 » *men*, waarvan de Geest Gods spreekt, zal komen,
 » zullen zij medegevoerd worden *even als de dorre*
 » *stroohalm en even als het stof*. De revolutie kon-
 » digd openlijk hun val aan, en, in dat opzigt be-
 » driegt zij zich niet: hare vooruitzigten zijn juist.

» Maar, waarin bedriegt zij zich zelve op de domste
 » wijze, het is, wijl zij denkt, dat zij andere gouver-
 » nementen zal vestigen, in de plaats diergenen welke

» zij omvergeworpen zal hebben, en met geheel ver-
 » nietigende leerstellingen zal zij iets duurzaam, eene
 » nieuwe maatschappelijke orde daarstellen. Hare eenige
 » schepping zal de anarchie wezen, en de vruchten
 » harer werken, tranen en bloed.”

Hoe schoon is dit stukje, dierbare Vriend! hoe veel
 waarheid behelst hetzelfde en hoe veel overdenkingen
 doet het geboren worden! Men hervindt er dien abbé
 La Mennais wel in, die sedert..... Doch toen was
 hij regtzinnig.

Vaarwel, geliefde Vriend!

Twaaalfde Brief.

Rome , 8 Februarij 1838.

Hoewel de Souvereine Opperpiesters altoos de beschermers der burgerlijke wetten , de instandhouders der kunsten en de weldoeners van het menschdom geweest zijn , worden er evenwel lieden gevonden die onbillijk genoeg zijn om hen te beschuldigen , dat zij het despotismus begunstigen en hun gezag op de onwetendheid der volken vestigen. Ik weet niet , waarde Vriend ! wat de grond dier beschuldiging wezen kan ; want het is voldoende de oogen te openen om te zien , dat de natiën welke van de Kerk gescheiden zijn , en die , bij welke Jesus Christus nog miskend wordt , onder het juk van het despotismus gebukt blijven , terwijl Europa , dat men den zetel van het Christendom noemen kan , ook die der vrijheid is.

Hoe zou het Evangelie den mensch aan zijne waardigheid hebben kunnen hergeven en ten minste het aantal der rampen verminderen , waartoe hij gedoemd scheen ? Om deze vraag te beantwoorden , is het voldoende te zeggen , dat onder het Evangelie , *geene andere , dan de wet der liefde bestaat* , en dat het vervullen van dat eenige voorschrift , het vervullen van de geheele wet is. Zie hier evenwel eenige opmerkingen over de veranderingen welke hetzelfde in de gemoeederen heeft uitgewerkt.

Toen Jesus Christus op aarde verscheen , waren de

regten der menschheid nog onbekend: de wijsgeeren hadden, in stede van dezelve toe te lichten, die nog meer verduisterd. De Grieken en de Romeinen, die twee zoo verlichte en beschaafde natiën, hadden bepaald, dat onder de menschen sommigen geboren werden voor de vrijheid en de anderen voor de slavernij, en dat alles tegen de barbaren, dat is, tegen de vreemdelingen, geoorloofd was. Die grondstellingen, hoe hatelijk zij ook zijn mogen, werden staande gehouden door het geweld, voortgeplant door de hebzucht en het weefsel der slavernij omhulde schier de geheele aarde. Alleen in de stad Athene waren twee honderd duizend slaven voor twintig duizend burgers; en Rome had onder Tiberius, meermalen veel te vreezen van de menigte der slaven waarmede het overstroomd was, terwijl de familiën van den vrijen stand van dag tot dag verminderden. Die onevenredigheid was zoo schrikwekkend, dat, toen iemand voorgesteld had om den slaven eene onderscheidende kleeding toe te wijzen, de senaat er zich tegen verzette, uit vrees, dat zij als dan beter hunne krachten kennen en tot opstand geraken zouden, zoo als zij dit onder het gemeenebest hadden gedaan. Een opstand zou niets verbazends hebben gehad, want de toestand der slaven was weinig beter, dan die der lastdieren en men huivert, als men leest op welke wijze die ongelukkigen behandeld werden. Zuchtende onder het juk eener afgrijsselijke onderdrukking, werden zij nooit toegelaten tot het doen gelden van de regten der rechtvaardigheid; voor de geringste zaken op de pijnbank geworpen, werden zij met roeden geslagen of aan een kruis gehecht. Zij,

die het ongeluk hadden zich in een huis te bevinden , waar de meester vermoord was geworden , werden allen , onschuldig of schuldig , meêdoogenloos veroordeeld. Dit geval had onder Nero plaats : zekere Pedanius een consulair personaadje werd in zijn bed vermoord ; het getal zijner slaven bedroeg vier honderd ; eenige stemmen deden zich ter hunner gunste hooren : men stelde hun getal , ouderdom , geslacht en de ontwijfelbare onschuld van onderscheidenen voor ; de wet des doods kreeg niet te min de overhand en die vier honderd ongelukkigen werden naar de strafplaats gesleept.

Zoodanig was , dierbare Vriend , het algemeene regt van alle natiën , toen het Evangelie hen leerde , dat zij de kinderen van denzelfden Vader en de erfgenamen van dezelfde beloften waren.

Wij zien in de brieven van den H. Paulus , wat de de zedenleer van het Evangelie in dit opzigt voorschreef : » Dat een iegelijk , zegt die apostel , in den » staat blijve waarin hij tot het geloof is geroepen geworden Na het doopsel , bestaat noch Jood , » noch heiden , noch meester , noch slaaf meer ; gij » zijt allen een ligchaam in Jesus Christus Sla- » ven , gehoorzaamt aan uwe tijdelijke meesters met » vreeze en in eenvoudigheid des harte , even als of » gij God en niet de menschen diendet en gij , » meesters , behandeld uwe slaven op dezelfde wijze , » bedenkende , dat gij in den hemel een Heer hebt , » die uw meester en de hunne is en dat er van » zijne zijde geenerlei onderscheid van personen be- » staat . »

De wijsgeeren hadden zich weinig moeite gegeven

tot het onderwijzen der geringe klasse; zij verachtten haar te zeer, om ze tot hunne verhevene lessen toe te laten: doch de apostelen en de opvolgers der apostelen, welke noch op de kleederen, noch op het uitwendige zagen en wisten dat alle zielen voor God even kostbaar zijn, ontvingen allen die hen wilden hooren; en nadat zij hen met hetzelfde licht hadden verlicht, deden zij hen in dezelfde Sacramenten deelen.

Het was ongetwijfeld voor den Godsdienst een zeer troostvol schouwspel, in dezelfde vergadering, den rijken senator en den armen plebeiër, den centurio en den soldaat, den meester en den slaaf, vereenigd te zien. De eerste vruchten, welke de vergaderingen van dien aard opleverden, was de eenheid der harten. Welke meester zou, bij het verlaten der plegtigheden, waarbij zij hetzelfde brood hadden gebroken en zich bij hetzelfde liefdemaal verbroederd hadden, zich hebben kunnen overgeven aan barbaarsche handelingen, tegen diegenen welke de fortuin of de geboorte aan hem onderworpen hadden? Zoo viel de scheidsmuur welke de weelde tusschen de verschillende standen had opgericht, en de geest van godsdienstige gelijkheid werd onder die nieuwe Christenen, weldra zóó sterk, dat zij er eeniger mate een artikel hunner geloofsbelijdenis van maakten. Een martelaar, van voornamen bloede, door den regter over zijne geboorte ondervraagd zijnde, antwoordde, dat hij een dienaar van Jesus Christus was; een ander, van slaafsche afkomst, dat hij door den Zaligmaker in vrijheid was gesteld; een derde, de verhevenheid van zijn geloof

willende aantoonen , zeide , dat het beveelt dat wij elkander onderling moeten beminnen.

Wat moet men nu denken van zekere wijsgeeren , die niet geschroomd hebben te beweren , dat in het Evangelie geen enkel woord gevonden wordt , dat het menschdom tot de vrijheid roept , waartoe het geboren is en dat het Christendom in niets heeft medegewerkt tot de verzachting der slavernij ? De zinneloozen , zij lasteren wat zij niet kennen !

Intusschen was het der Kerk niet moeilijk het leven der menschen in zekerheid te stellen , zij wilde hun ook nog bevrijden. Eenige vorsten ondersteunden haar in dit opzicht ; en beseffende dat het geschenk der vrijheid kostbaarder zou wezen , als het door den Godsdienst geheilgd zou zijn , bekrachtigden zij de vrijmakingen welke in tegenwoordigheid der bisschoppen gedaan werden , en zij wilden dat het doopsel , hetwelk aan de slaven de vrijheid van de kinderen Gods schonk , hun gelijktijdig de voordeelen der burgerlijke vrijheid zou verzekeren.

Terwijl de Kerk arbeidde aan het vrijmaken der slaven , kon zij geenszins ontveinzen dat de meesters ook hunne regten hadden , zij eerbiedigde die regten ; en een onder de Christenen van dien tijd meest gewone goede werk , was het koopen van de vrijheid hunner broeders. Onderscheidene dreven den heldenmoed der liefde zoo ver , dat zij zich zelven in slavernij begaven om er anderen van te verlossen. De bisschoppen meenden van de rijkdommen hunner kerken geen beter gebruik te kunnen maken , dan dezelve aan die vrijkoopingen te wijden ; en de Pausen breid-

den hun ijver overal uit, werwaarts hun gezag zich uitstrekte.

Zal ik u bij deze gelegenheid herinneren wat Gregorius de Groote aan het einde der zesde eeuw ten gunste der Engelschen deed? Hij was nog slechts diaken, toen hij op zekeren dag, over de markt te Rome gaande, slaven zag, welke men ter verkoop had ten toon gesteld: die van eene buitengewone blankheid en schoonheid waren. Hij vroeg den koopman, uit welk land hij dezelve had aangebragt. » Van het eiland Brittannië, antwoordde deze, welks inwoners allen even welge maakt zijn. — Zijn ze Christen? — Neen, zij zijn nog Heidenen.” Toen sprak Gregorius zuchtende, » welk een jammer, dat zulke schoone menschen nog onder de dwingelandij van den duivel zijn!” En op staanden voet ging hij Paus Benedictus opzoeken, hem dringend smeekende, bedienaren van het woord Gods naar Brittannië te willen zenden. Toen hij vervolgens op den troon van den H. Petrus geplaatst was, deden de gewigtige bezigheden waarmede hij zich belast zag, hem de bekeering der Britten niet verwaarloozen, hij zond hun veertig missionarissen, aan wier hoofd hij een’ heiligen religieus, Augustinus genaamd, had geplaatst; en deze, hunne predikingen door talrijke en schitterende wonderen bevestigende, bekeerden den koning van Kent tot het Christendom, onderwezen zijne volken, bragten dezelve in den schoot der Kerk en bereidden hen op die wijze voor, tot het genieten van de voordeelen der beschaving.

Als wij de jaarboeken der middeleeuwen openslaan, dan zullen wij zien, dat het met de andere volken

eveneens gesteld was: door het genade-licht van het Evangelie zijn zij op den weg geraakt die hun naar het geluk moest voeren; door Christenen te worden hebben zij opgehouden barbaren te zijn. Evenwel, men moet het toestemmen, zelfs na de vestiging van het Christendom, gaven de verdeeling der rijken onder de leden van dezelfde dynastie, de gebrekkige bepaling der grenzen en de onbepaaldheid van het regt, aanleiding tot invallen, welke niet missen konden de vrijheid van partikulieren, in gevaar te brengen; doch hoe meer zich het geweld verstoitte tegen de regten der menschheid te ondernemen, zoo meer pogingen de bisschoppen in het werk stelden om ze te verdedigen. Men zag hun toen eene heilige ligue vormen, en, gebruik makende van het gezag hetwelk hun de Godsdienst verleende, onder de onuitsprekelijkste hinderpalen, de aanslagen op de vrijheid der menschen verdedigen. Eindelijk schafte Paus Alexander III, in 1167, in het derde concilie van Latranen, de slavernij geheel en al af, en, door die wet verdiende hij voor altoos in de nagedachtenis van alle menschen te leven. Het grootste gedeelte zijner Opvolgers heeft zijn voetspoor gedrukt, door zoo veel zij konden het despotismus van sommige souverainen tegen te houden, door het aanvullen van het gemis van een tegenwigt en door het verminderen der zwarigheden van het feodale beheer, zoodat men kan zeggen, dat God, het Opperpriesterlijke gezag wilkende doen beminnen, zich van hetzelfde heeft bediend om aan de volken, het onwaardeerbare geschenk der burgerlijke vrijheid weder te geven, hetwelk de bedorvenheid van het heidendom hun ontroofd had.

Daar het natuurlijker wijze onmogelijk was te arbeiden aan het beschaven der volken, zonder te werken aan het onderwijzen derzelve, moest de stad, aan welke het gegeven was, het middenpunt van het Christendom te wezen, ook de bewaarster van de menschelijke kennis wezen. Aangezien Italië dus, te midden van de duisternissen der onwetendheid het heilige licht bewaarde, daar uit deszelfs boezem vervolgens levendige lichtstralen uitschoten en daar het later nieuwe meesterstukken baarde, heeft het enkel aan den Godsdienst en aan de Souvereine Opperpriesters die roem te danken.

De schrijvers die zich het eerst aan de herleving der letteren beroemd maakten, waren Dante, Petrarca en Boccace. Die schoone vernuften deden aan hunne medeburgers al de waarde der meesterstukken gevoelen, welke de eeuw van Augustus hun had nagelaten; en, den smaak voor de Romeinsche letterkunde opwekkende, prikkelden zij de weetgierigheid aan voor de Grieksche letterkunde, welke de bron der andere was geweest.

Derhalve had zich de liefde voor de letteren reeds in het begin der vijftiende eeuw, vóór dat Konstantinopel ingenomen was en vóór dat de geleerden, verschrikt over den bedroevenswaardigen toestand, waarin die stad verkeerde, de wijk naar onze westelijke streken hadden genomen, door Italië verspreid. Onderscheidenen dier vlugtelingen kwamen naar Rome en die stad verrijkte zich met de letterkundige schatten welke zij medebragten.

Er werd echter nog veel tijd gevorderd, om den menschelijken geest vrij te maken van alle kluisters, welke zij nog van de eeuwen der onwetendheid hadden overge-

houden. De eerste pogingen waren niet gelukkig; doch de dag die begon te schemeren, werd helder, hij breidde zich allengskens uit en schitterde eindelijk met den heldersten glans, in het begin der zestiende eeuw, onder het Oppperherderschap van Leo X.

Die Paus, uit het doorluchtig geslacht der Medici voortgesproten, was slechts zes en dertig jaren oud, toen hij op den zetel van den II. Petrus verheven werd. Reeds van zijne prilste jeugd af, aan de bekwaamste meesters van zijnen tijd toevertrouwd, was zijn geest met de schoonste kundigheden verrijkt. Zijn hof was het schitterendste van Europa: hij had er alle wetenschappen en kunsten heen geroepen, zoodat de talenten er een vleijend onthaal, aanzien, eer en belooning vonden. De letterminnaars waren de vrienden van den Paus: hij leefde met hun in eenen gewonen omgang, hij moedigde hunne werken aan door zijne milddadigheid, hij bestuurde hun met zijn' raad en beoordeelde hun als een vernuftig kenner. Die liefde voor de schoone kunsten en de gunsten waarmede hij hen die ze beoefenden overlaadde, hebben hem de eer verworven van zijn naam te geven aan de eeuw waarin hij heeft geleefd. Eene eer, in welke onder de menigte van vorsten, die op de aarde geheerscht hebben, slechts drie met hem deelen: Alexander, Augustus en Lodewijk XIV.

De eeuw van Leo X scheen aan den abbé Barthélemi, zoo schoon toe, dat hij haar ten stelregel gekozen had om er het onderwerp zijner studiën en het gedenkstuk zijns roems van te maken; ik weet niet, wat hem later aan de eeuw van Alexander de voorkeur deed geven. Het is niet, dat ik gestoord ben

over het bezit der reis van Anacharsis in Griekenland : dat werk is zeer beminnesswaardig en ik geloof , dat het allen bijval zou vereenigen , als men er geene zinsneden in aantrof die naar de leerbegrippen van dien tijd rieken. Doch , als de schrijver besloten had om eenen anderen reiziger in het Christen Italië te geleiden , zouden de nasporingen welke hij betrekkelijk de bewoners van Latium zou hebben moeten doen , zijne opmerkingen over den invloed van eenen Godsdienst , die de gedaante der aarde had veranderd , zijne beschrijving van het oude Rome en zijne beschrijving van het Christen Rome , dat alles zou even veel belangstelling hebben ingeboezemd als opmerkingen over de zeden en gewoonten van Griekenland ; en wij zouden niet minder genoeg gesmaakt hebben in het onderhoud met Michaël Angelo , Raphaël , Ariosto en Tasso , dan wij hebben ondervonden bij het wederzien van Epaminondas , Aristoteles en Philippus , die , hoewel verder van ons verwijderd , echter beter bij ons bekend waren.

Het meerendeel der Opvolgers van Leo X heeft zich door denzelfden geest bezielde getoond ; en als het waar is , dat het vereeren der talenten , het geschiktste middel is , om dezelve te doen schitteren , dan zijn wij aan hen eene menigte van groote mannen verschuldigd welke het licht hunner eeuw en de weldoeners van het menschdom geweest zijn.

Waar zou men een vorst kunnen vinden , die de geleerden met zoo veel luister beloond heeft , als Clemens VIII , die Baronius , Bellarminus , Ossatius en du Perron tot kardinaal verheven heeft en aan Tasso de eer van den zegenpraal heeft toegekend ?

Was hij de vijand van het onderwijs? Schepte die Gregorius XIII, welks Opperpriesterschap eeuwig beroemd is geworden, door de verbetering van den kalender, behagen in het doen voortduren der onwetendheid? Door die verbetering bewees hij gelijktijdig aan de sterrekunde en den Godsdienst groote diensten; en evenwel, (wat doen de vooroordeelen niet?) kostte het hem meer moeite om dezelve door zekere natiën te doen aannemen, dan het hem gekost had om ze door zijne wiskunstenaars te doen daarstellen. De Protestanten verwierpen dezelve, wijl ze van den Paus kwam; even als of het een redelijk man niet geoorloofd ware om de reden te ontvangen, van waar die ook komen moge; en de Russen verwerpen haar tegenwoordig nog, wijl zij liever, zegt een schrander schrijver, met den ganschen hemel in oneenigheid willen wezen, dan in iets met de Roomsche Kerk overeen te stemmen.

Nam die Gregorius XV, die in 1622, het collegie der propaganda stichtte, niet alle volken in zijne teedere zorgvuldigheid op? De propaganda is eene inrigting wier uitwerksels zich tot de verst verwijderde gewesten uitstrekken. Als gij te Rome komt, moet gij niet nalaten dat collegie te bezoeken: gij zult er eene boekerij vinden, welke boeken in zes en dertig onderscheidene talen bevat en een gelijk aantal personen, die gebezigd worden tot het drukken der werken, welke bestemd zijn om alle natiën, die zich onder den hemel bevinden, met de kennis van den waren God te vervullen; en, wat u nog bewonderenswaardiger zal toeschijnen, is een aantal van twee honderd jonge geestelijken, die zich voorbereiden tot het verkondi-

gen van het Evangelie aan de ongelooovigen en die zich bij voorbaat oefenen in het spreken van de onderscheidene talen.

Hier zou nu de plaats wezen om van de akademiën te spreken, welke zich te Rome bevinden; doch, daar ik niet genoeg verscheidene kundigheden bezit, om dezelve voldoende te waardeeren, en vervolgens aan elke derzelve de schatting van lof welke zij verdient, te betalen, zal ik mij vergenoegen met te zeggen, dat er geene stad is, waar dezelve zoo talrijk zijn; ook schroom ik niet, hier bij te voegen, dat alle kunsten alle wetenschappen en alle takken van menschelijke kennis er aangekweekt worden; en dat onderscheidene schrijvers, die zich in deze laatste tijden een naam bij de naburige natiën verworven hebben, het beste gedeelte van hunnen roem, aan de vernuften te danken hebben, welke Italië in de voorgaande eeuwen had opgeleverd.

De oude Romeinen waanden zich bestemd tot de verovering van de wereld, zij beminden niets dan de wapenen en de gevechten. Ik weet niet welke Sybille hun gezegd had:

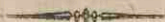
Eens zullen anderen (laat dezen roem hen over)
 Het lijnwaad kleuren en met een bekwame hand
 Het marmer en 't metaal doen leven in dit land;
 Een lievelijker taal, zal 't luistrend oor bekooren,
 Van 's hemels wonderen beschrijvingen doen hooren:
 Romein, herinner u het roemvol *algebied*;
 Geef als verwinnaar vrede, en spaar de muiters niet;
 Ziedaar de kunst van Rome en van de wereld-dwingers.

De zaken zijn veranderd, en de hedendaagsche Romeinen, vrij van alle eerezucht, stellen hun' roem in

het aankweeken dier kunsten welke hunne vaderen verachteten. Zij overtreffen zelfs in dit opzigt, alle andere volken, en Rome zal er niet te minder de koningin der natiën om wezen; doch het is niet meer door de wapenen, maar door het woord, dat het zijne heerschappij uitstrekt en het heelal zal beheerschen.

Ik zal u in mijn' eerstvolgenden brief over de voornaamste hoofdkerken van Rome spreken en bij het zien der kosten, welke de Pausen hebben aangewend, om nieuwe gedenkstukken op te rigten en der bezorgdheid welke zij hebben aan den dag gelegd, om de oude gedenkstukken te behouden, zult gij nog een nieuw bewijs erlangen van hunnen smaak voor alles, wat met de wetenschappen en de kunsten in verband staat.

Vaarwel, lieve Charles!

Dertiende Brief.

Rome, 28 Februarij 1838.

Waarde Vriend! om in staat te wezen tot het leveren eener beschrijving van Rome, zou men er onderscheidene jaren moeten wonen, veel kennissen moeten vereenigen, eenen fijnen smaak, eene levendige verbeelding en het talent moeten bezitten, om aan anderen de denkbeelden mede te deelen waarvan men vervuld is, en eindelijk verscheidene boekdeelen moeten samenstellen.

Rome gelijkt, zoo als ik u gezegd heb, slechts op Rome. Verbeeld u eene stad met vijf en dertig poorten, welke dertig hoofdkerken, twee honderd kerken, honderd vijftig groote kapellen, die even als kerken zijn, vijftig merkwaardige paleizen, zestig oude tempels, twintig *villa*, zestien zegebogen, vele uit Egypten afkomstige obeliskken, een groot aantal muzeums, welke met standbeelden opgevuld zijn, en nog een veel grooter aantal galerijen, die duizenden van schilderstukken behelzen, bevat. Hoe veel schoonheden, hoe veel vernuft, zijn in die gedenkstukken, in die standbeelden en in die schilderstukken, welke aan verschillende eeuwen toebehooren, besloten! Ik zou die meesterstukken verminken, als ik poogde om er u zelfs een vlugtig denkbeeld van te geven. Vruchteloos zou ik alle hulpbronnen der taal, en alle uitdrukkingen van bewondering uitputten, ik zou nog verre beneden de

waarheid blijven. Ik getroost er mij echter in, wijl Rome, zoowel voor u als voor mij, minder het heilgdom der kunsten, dan dat des Christendoms is; en door die bedenking gerust gesteld, zal ik voornamelijk de hoofdstad der Christen wereld, met betrekking tot den Godsdienst beschouwen.

Ik zal u thans onderhouden over hare vier groote basilieken: van den H. Petrus, van den H. Joannes van Latranen, van den H. Paulus en van de H. Maria de Meerdere. Ik begin met de vierde, en gij raadt er de reden van: zij voert den naam van de Moeder Gods, en de Moeder van God is ook onze Moeder.

Maria, lieflijk woord zoo teeder,
 Dat uit den zang des seraphs schijnt ontleend;
 Een hemeltaal met menschentaal vereend,
 Ge ontroert het hart en troost het weder;
 Maria, o hoe gaarne noemen wij
 Dien schoonen naam, die 't al beheerscht op aarde,
 Hij overtreft den diamant in waarde
 In zuiverheid de bron, hoe helder die ook zij.

Voor deze basiliek is een schoon plein, in welks midden zich eene prachtige kolom van graniet verheft, welke honderd dertig voeten hoog is en die bekroond wordt door een standbeeld van Maria van verguld metaal. Men verhaalt dat in 353 onder Paus Liberius, een heer, Patrizi genaamd, op den 5 Augustus sneeuw hebbende zien vallen, zoo als de H. Maagd hem in zijn slaap had aangekondigd, eene kleine kerk deed bouwen, welke ter gedachtenis aan dit wonder, de kerk van onze Lieve Vrouw ter sneeuw genoemd werd. In 442 deed Paus Sixtus III dezelve herbouwen, hij gaf haar de uitgestrektheid die zij thans heeft en deed

de kribbe des Zaligmakers naar dezelve overbrengen; zij nam toen den naam van H. Maria van de Kribbe en vervolgens dien van H. Maria de Meerdere aan, wijl zij de schoonste der kerken is, welke ter eere van Maria opgericht zijn.

Er zijn tempels die eene zekere vrees inboezemen en waarin men zich niet kan weêrhouden van te sidderen, even als voor de regtbank van den oppersten Regter; doch hier, wordt alles wat dit denkbeeld voor onze zwakheid beangstigends heeft, getemperd door hetgene wat de Godsdienst aangenaamst en troostrijkst bezit; men bevindt zich in het huis van Maria en men vindt de kribbe des Zaligmaker in hetzelfde. Het eerste wat ik bij het intreden in de kerk deed, was, mij neder te werpen voor de kapel waarin die kribbe bewaard wordt. Dààr dacht ik aan Bethlehem, ik herinnerde mij de dagen welke ik er had doorgebracht en ik waande mij een oogenblik op de plaats terug gebracht, waar Jesus geboren werd, in die verhevene grot, welke ik zoo dikwerf met mijne tranen besproeid had. Ja, waarde Vriend! ik weende op nieuw, doch ik weende van vreugde; ik gevoelde mij gelukkig. Intusschen, nadat ik mij eenigen tijd in zoete gedachten verdiept had, deed ik een terugblik op mij zelve en een diepe zucht ontglipte aan mijn beklemd hart: Het is reeds zes jaren geleden, sprak ik tot mij zelve, dat gij op het marmer van het heilighdom te Bethlehem, uwe lippen, welke van liefde en dankbaarheid gloeiden, gedrukt hebt.... Zes jaren! gij wist dat de Christen en inzonderheid de religieus, dagelijks naar de volmaaktheid moet streven;

gij wist het: sla thans uwe blikken achterwaarts, welke vorderingen hebt gij na dat tijdstip gemaakt? zijt gij beter? — Ik beantwoordde die vraag niet, ik vreesde dat ik door de kribbe gehoord zou worden. Ik stond op, terwijl ik op mijne borst klopte, en mijne tranen vloeiden nog overvloediger; doch het waren niet meer dezelfde tranen.

Onder het portiek dezer kerk bevindt zich een kolossaal standbeeld van brons, Philippus III, koning van Spanje voorstellende. De koningen van Spanje bezitten den titel en de voorregten van eerste kanunnikken van de H. Maria de Meerdere. Ik weet niet of Christina en Isabella er op staan, om er kanonikessen van te wezen.

De kerk is zamengesteld uit drie beuken, welke onderschraagd worden door zes en dertig kolommen van wit marmer, van de Inoische orde. De midden-beuk, welke veel hooger is dan de zij-beuken, is van eenen grooten rijkdom en van een' uitgelezen smaak. Zij is ten tijde van Alexander VI verguld geworden met het eerste goud, dat Ferdinand en Isabella uit Amerika ontvangen hadden. Ik zie zeer gaarne de souvereinen hunne goede uitkomsten aan God ten offer brengen, Hem de eerstelingen hunner veroveringen toewijden en op die wijze belijden, *dat zij, hoewel op eenen troon gezeten, zich niet te min in zijne hand en onder zijn opperste gezag bevinden!*

Het pontificale altaar staat even als in de andere hoofdkerken, ledig. Onder een paviljoen geplaatst dat door vier kolommen van porphyrt gedragen wordt, is het gevormd uit eene groote urne, welke men zegt tot

graf voor den stichter van deze hoofdkerk gestrekt te hebben. Het deksel der urne, dat van zwart en wit marmer is en door vier kinderen van verguld brons opgehouden wordt, dient tot altaar-tafel.

Niet verre van daar bevinden zich twee prachtige kapellen: in de eene, welke door Sixtus V is gesticht geworden en die men om deze reden de Sixtynsche noemt, bewonderd men het praalgraf van dien Opperpriester. Dat mausoleum is gevormd uit vier kolommen van groen marmer, welke een verhemelte ondersteunen, waar boven het beeld van dien Paus in eene knielende houding geplaatst is. De beelden van de liefde en van de regtvaardigheid, van den H. Franciscus van Assisie en van den H. Antonius van Padua, versieren dat gedenkstuk. Tegen over hetzelfde ziet men het graf van Pius V, welks urne, van groen marmer uitmuntend gewrocht is. Het heilige Sacrament wordt in de kapel in een prachtig tabernakel bewaard.

De andere kapel wordt de Borghesiaansche genoemd: Paulus V, van het doorluchtige geslacht der Borghesen, is er begraven en wordt als de stichter derzelve beschouwd. Misschien had hij dezelve enkel doen herstellen, want Clemens VIII, die voor hem gestorven is, is er insgelijks begraven. Hunne graven zijn met beelden en bas-reliefs versierd. Het altaar is van eenen buitengewonen rijkdom en men vindt aan hetzelfde alles wat men slechts kostbaars en zeldzaams bedenken kan. Het achterste gedeelte is van lapis-lazzuli en in het midden staat, onder eene kroon van diamanten, het beeld van de H. Maagd, hetwelk men zegt door den H. Lucas geschilderd te zijn. Het voorste gedeelte van

het altaar bestaat in een bas-relief, het wonder van de sneeuw voorstellende.

Onder de andere graven, die zich in deze basiliek bevinden, merkt men nog dat van Nicolaas IV en dat van Clemens IX op.

Bij den ingang van de sacristij, staat de doopvont, welke door eene schoone balustrade omgeven is. Het water der wedergeboorte wordt er in eene groote kom van porphyrt ontvangen, in welker midden zich het beeld van den H. Voorlooper verheft.

Terwijl ik u spreek over hetgene wat zich in deze kerk bezienswaardigs bevindt, moet ik de schilderstukken in mozaïk niet vergeten, welke in de vijfde eeuw op bevel van Sixtus III in dezelve geplaatst zijn en die men nog in de boog ziet, welke het koor van de beuk afscheidt. Die Paus deed er het afbeeldsel van de H. Maagd in plaatsen, om eene plegtige getuigenis van hare hoedanigheid van Moeder van God te geven, nadat het algemeene Concilie van Ephese de ketterij van Nestorius veroordeeld had. Dit gedenkstuk der Christenoudheid, waarbij weinig reizigers vertoeven, is nogtans te belangrijker, wijl het in de tweede kerkvergadering van Nicea werd aangevoerd, als een bewijs van de overlevering der Kerk, aangaande de vereering der beelden.

Men moet de kerk van de H. Maria de Meerdere, met kersmis bezoeken, als men haar in hare volle heerlijkheid zien wil; op dien plegtigen dag wordt de glans van het goud, dat, misschien alsdan te kwistig in die kerk wordt ten toon gespreid, verblindend door de weërkaatsing der flambouwen, welke aan alle kanten ontstoken zijn; en voor de kribbe, die men in eene re-

liken-kas van massief zilver besloten houdt, komen even als eertijds te Bethlehem, herders en koningen knielen.

Ik deel u eene opmerking mede die mij zeer geschikt is voorgekomen om den eerbied te vermeerderen, dien men aan deze kerk verschuldigd is: de kribbe welke men er vereert, is het hout van de echte krib, terwijl Bethlehem den reiziger, niets meer, dan de plaats der grot vertoont, waar dat hout is geplaatst geweest.

Eenige geleerden verzekeren dat de kerk van de H. Maria de Meerdere, op de plaats staat, waar voormaals de tempel van Juno-Lucina stond en dat van de bouwvallen diens tempels, de kolommen herkomstig zijn, waarmede de kerk versierd is.

Anderen bestrijden deze bewering. Wat mij betreft, dierbare Charles! die geen geleerde ben, ik zal niet trachten mij deswegens een gevoelens te vormen; doch, met de oogen op de kribbe gevestigd, zal ik mij voeden met de gevoelens, welke zij aan alle Christenen inboezemt, en ik zal lagchen met Juno, met Jupiter en met die menigte van goden en godinnen, die een, in de armoedigheid van eenen stal geboren kind, uit hunnen Olympus geworpen heeft.

Laat ons nu, lieve Vriend! overgaan tot de kerk van den H. Petrus en laat ons dat gebouw bewonderend beschouwen, waarbij geen ander kan vergeleken worden, noch wat de uitgestrektheid en geregeldheid der proportiën, noch wat den rijkdom en de wijdse pracht der sieraden, noch wat de zorg en de reinheid, waarmede het onderhouden wordt, aangaat. Men moet haar

onderscheiden malen gezien, en haar in vele bijzonderheden beschouwd hebben, om over de edelheid der teekening, de stoutheid der onderneming en de volmaaktheid waarmede zij gevolgd is, te kunnen bewonderen. Als dat gebouw alleen te Rome was, zou het eene reis verdienen, want, noch Parijs, noch Londen leveren iets, zoo bewonderenswaardigs op. Alle kunsten hebben bijgedragen om het te verfraaijen en de beste kunstenaars hebben er hunne talenten aan ontwikkeld. Het is het meesterstuk van Italië, het is het wonder der wereld.

De kerk van den H. Petrus staat in het Noordwestelijke einde van Rome, aan den voet des bergs van het Vatikaan, op de plaats, waar zich voorheen de tuinen van Nero bevonden.

In het jaar 323, had Constantijn op die plaats eene aanmerkelijke kerk, ter eere van den prins der apostelen doen bouwen. In het midden der vijftiende eeuw bespeurde men, dat zij met instorting dreigde en Paus Nicolaas V, vormde van toen af het plan, om haar te herbouwen. Doch die roem was aan een zijner opvolgers voorbehouden.

Julius II, die in 1503 verkoren werd, was een genie voor groote ondernemingen bestemd; hij wilde zich door een merkwaardig gedenkstuk onderscheiden, en, nadat hij de vermaardste bouwkundigen geraadpleegd had, legde hij op den 18 April, 1506, den eersten steen van hetzelfde.

Het plein dat er voor ligt en aan hetzelfde tot toegang verstrekt, kondigd roemvol het gebouw aan, waarvoor het gemaakt is. Het is versierd met eene gaanderij

met vier zuilen reijen , die zich in eenen halven cirkel naar den voorgevel van het gebouw uitstrekken en denzelfden eene breedte geven welke geevenredigd is aan zijne onmetelijke diepte. Die kolonade , welke het oog bekoort , vormt eene groote bedekte gaanderij , die bekroond wordt met eene balustrade , waarop honderd zes en dertig beelden van heilige martelaren , en van stichters van religieuze orden , geplaatst zijn , die van tijd tot tijd afgewisseld worden door de wapens van de Souvereine Opperpriesters , die aan het gebouw hebben doen arbeiden. Paus Alexander VII legde op den 25 Augustus 1661 den eersten steen voor dit portiek , dat vervolgens naar de teekening en onder het oog van den ridder Bernini uitgevoerd werd. In het midden van het plein staat eene obelisk uit een stuk graniet gehouwen , welke vier en zeventig voeten hoog is , en die , het voetstuk en het kruis waarmede zij is bekroond , er bij gerekend , zich tot eene hoogte van honderd vier en twintig voeten , boven den steenen vloer verheft.

Deze obelisk is eene diergene , welke men aan Phero , de zoon van Sesostris toeschrijft , die volgens Herodotus , twee obeliskken aan den zonne-tempel had toegewijd. Keizer Caligula deed haar van Alexandrië naar Rome overbrengen. Het schip , waarvan men zich tot dat einde bediend had , was volgens Plinius , het verbazendste dat men ooit op zee gezien had ; dat schip was zelve een wonder.

Die obelisk was in het renperk van Nero overeind blijven staan , toen Nicolaas V het denkbeeld vormde , om dezelve naar het plein van den H. Petrus te doen overvoeren ; doch de dood verhinderde hem in de uit-

voering van dat ontwerp. Paulus III wilde Michaël Angelo Buonarotti belasten met die onderneming, doch deze weigerde, wyl hij vreesde de hinderpalen niet te kunnen overwinnen, die zich daartegen aankantten. Dertig jaren later besteede Sixtus V den H. Stool. Met eene ondernemende en onversaagde geaardheid begaafd, zoo als zulks het beheer der Kerk vorderde, die destijds door woedende stormen geteisterd werd, schroomde die Opperpriester niet aan Europa te toonen, dat hetgene, wat eenigen zijner voorgangers wederhouden had, niet in staat was, hem tegen te houden. Hoe dit ook zijn moge, zijne eerste zorg was, de middelen op te sporen, om het voorplein van den H. Petrus met dit nieuwe sieraad te verrijken. Met dat doelwit, riep hij alle bouw- en werktuigkundigen naar Rome; er kwamen er uit geheel Italië en zelfs uit Griekenland. Meer dan vijf honderd plannen werden aangeboden en eene kommissie werd tot het onderzoeken derzelve benoemd. Na een lang onderzoek nam de kommissie het plan van Dominicus Fontana aan, zich echter voorbehoudende, de uitvoering toe te vertrouwen aan twee bouwkundigen die bejaarder waren en gevolgelijk meer ondervinding bezaten. Doch de Paus vond dien maatregel onbillijk, daar hij met grond oordeelde, dat hij, die in staat was, om een dergelijk plan te vormen, beter dan iemand anders in staat was, hetzelfde ten uitvoer te brengen en hij belastte er hem alleen, met groote volmagten mede.

De grootste moeilijkheid ontstond uit de massa van dat gedenkstuk, hetwelk volgens de berekening van Fontana, negen honderd zestig duizend vijf honderd

en zeven en dertig Romeinsche ponden woog: intus-
schen werd het op den 15 April 1586, twee palmen
van zijn voetstuk verschoven; op den 7 Mei werd het
naar den grond gerigt; en ondanks den korten afstand,
had men vervolgens vier maanden noodig, om het naar
de plaats over te voeren, waar het opgerigt moest
worden. Eindelijk werd het op den 10 September,
met behulp van vier en veertig werktuigen, die door
acht honderd mannen en honderd vijftig paarden in
beweging gebragt werden, met eene evenredige bewe-
ging, opgerigt en perpendiculair op ontzettende ijzeren
staven gesteld, welke het op zijn rustpunt hielden.
Dit was het werk van vijf uren tijds.

Aanstands kondigde het gebulder van het kanon en
het gelui der klokken den gelukkigen uitslag aan, die
zoo roemvol voor den bouwkundige en zoo voldoende
voor den Paus was. Men verhaalt nogtans, dat Fon-
tana zich bedrogen had in de lengte-maat der touwen
en dat de obelisk niet opgerigt zou zijn geworden, als
zich onder de toeschouwers, niet een zeeman, Bresca
genoemd, van San-Remo had bevonden, die, voorzien-
de wat er het gevolg van zou zijn, ondanks het ver-
bod tegen het doen hooren van het minste woord,
plotseling uitriep: *Acqua alle funi!* water op de tou-
wen! en door dien uitroep bragt hij den bouwkundige
op het denkbeeld om de touwen nat te maken, ten
einde dezelve door dat middel te doen inkrimpen. Men
voegt er zelfs bij, dat die kapitein voor zich en zijne
nakomelingen tot belooning, het voorregt verwierf, om
aan de kerken van Rome, de palm op den Zondag te
leveren, waarop men er zich van bedient. Misschien,

zoo merkt de schrijver aan, van wien ik deze anecdote heb ontleend, is ook dit eene dier duizend vertellingen, waarmede de minderheid zich over den gelukkigen uitslag van het genie troost. Intusschen wordt deze daadzaak in de fresco's der bibliotheek van het Vatikaan voorgesteld.

Op den 27 derzelfde maand werd de obelisk, na eene plegtige processie gezegend en op derzelver kruin, het teeken onzer Verlossing geplaatst, zoo als het algemeen op alle obeliskken van Rome gesteld is. De kosten beliepen 40,000 Romeinsche kroonen.

Het graniët waaruit deze obeliskken gehouwen zijn, is een zeer harde steen, zamengesteld uit andere rooden steen en vermengd met zwarte vlakken. Het was bij de ouden bekend onder den naam van Sienitisch marmer, » De koningen, zegt Plinius, sprekende van de » koningen van het herdersvolk, bezigden om strijd » het Sienitisch marmer, tot het maken van eene soort » van balken, welke zij obeliskken noemden: zij wijdden » dezelve aan de zon toe. Haar vorm stelt eeniger mate de » stralen van dat hemelligchaam voor; en het woord zelve » beteekent in de Egyptische taal, straal. Hij die dezelve » begon was Nuncoreus, die in de stad der zon regeerde: » hij had in den droom het bevel daartoe ontvangen. Hij » had vele navolgers." Het is dus waarschijnlijk dat die obeliskken van de verste oudheid zijn. Toen de Romeinsche keizers meester van Egypte waren geworden, deden zij verscheidene derzelve naar Rome overvoeren, om er de openbare pleinen, de renperken en de andere plaatsen, waar zij zich vermaakten met het ten toon spreiden hunner magt, mede te versieren. Wat

het merkwaardigste is, in de obelisk, waarvan wij spreken, alsmede in twee obelisksen van minder gewigt, welke eertijds voor het praalgraf van Augustus stonden, en die tegenwoordig, de eene achter de kerk van de H. Maria de Meerdere en de andere op Monte-Cavallo geplaatst zijn, is, dat men er geene hieroglyphen op ziet; intusschen vorderden, volgens den Heer Champollion, de gedenkteeken welke men voor de tempels plaatste en die eene geschiedkundige eigenschap bezaten, een opschrift.

Zie hier, de opschriften welke Sixtus V, op dezelve heeft doen stellen; zij hebben betrekking op het kruis, waaraan hij ze heeft toegewijd.

Boven aan, tegenover de Kerk, leest men:

SANCTISSIMÆ CRUCI SACRAVIT SIXTUS V. PONT. MAX.

È PRIORI SEDE AVULSUM ET CÆSARIBUS AUGUSTO

ET TIBERIO ABLATUM (1).

Op het voetstuk, naar de Oost-zijde ziende:

ECCE CRUX DOMINI: FUGITE PARTES ADVERSÆ:

VICIT LEO DE TRIBU JUDÆ (2).

Naar de West-zijde:

CHRISTUS VINCIT, CHRISTUS REGNAT, CHRISTUS IMPERAT,
CHRISTUS AB OMNI MALO PLEBEM SUAM DEFENDAT (3).

(1) Sixtus V, Souvereine Opperpriester, heeft deze obelisk toegewijd aan het allerheiligste Kruis, onder de Cesars Augustus en Tiberius van zijne eerste plaats weggenomen en vervoerd zijnde.

(2) Ziedaar het Kruis des Heeren; vlugt, vijanden; de leeuw van den stam van Juda heeft overwonnen.

(3) Christus zegepraalt, Christus heerscht, Christus beveelt; dat Christus zijn volk tegen alle kwaad behoede.

Naar de Noord-zijde :

SIXTUS PONT. MAX. CRUCI INVICTÆ OBELISCUM VATICANUM AB IMPURA SUPERSTITIONE EXPIATUM JUSTIUS ET FELICIUS CONSECRAVIT ANNO MDLXXXVI. PONT. II. (1).

Naar de Zuid-zijde :

SIXTUS V. PONT. MAX. OBELISCUM VATICANUM AD APOSTOLORUM LIMINA OPEROSO LABORE TRANSTULIT ANNO MDLXXXVI. PONT II. (2).

En geheel beneden , ter nagedachtenis van den bouwkundige :

DOMINICUS FONTANA EX PAGO MILI AGRI NOVOCOMIENSIS TRANSTULIT ET EREXIT (3).

Ter regter- en linker zijde van de obelisk , heeft men op eenen gelijken afstand fonteynen daargesteld , waarvan elke uit eene dubbele kom van graniet , heerlijke watersprongen opschiet. Die fonteynen doen eene groote uitwerking en dragen aanmerkelijk ter verfraaijing van het plein bij , door de menigte van water , hetwelk zij onafgebroken geven , en tot zulk eene hoogte doen

(1) Sixtus , Souvereine Opperpriester , heeft , nadat hij de obelisk van het Vatikaan gezuiverd had , welke het bijgeloof had bezoedeld , haar regtmatiger en gelukkiger aan het onverwinnelijke Kruis toegewijd , in het jaar MDLXXXVI , het tweede van zijn Opperpriesterschap.

(2) Sixtus V , Souvereine Opperpriester , heeft , door moeilijken arbeid , de obelisk van het Vatikaan , bij het graf der Apostelen overgebracht , in het jaar MDLXXXVI , het tweede van zijn Opperpriesterschap.

(3) Dominicus Fontana , van Mili , van het grondgebied van Cômô , heeft haar overgebracht en opgericht.

opspringen, dat het zich verheffende, eene dikke en witte waterpijlaar vormt, die zich schijnt te ontbinden, wanneer het water neêrstort.

Toen koningin Christina van Zweden dit schouwspel voor de eerste maal zag, was zij er door getroffen en zich verbeeldende, dat men het alleen voor haar vertoonde, bedankte zij de officieren welke haar verzelden en verzocht dat men het water zou doen ophouden. Doch zij stond niet weinig verbaasd, toen men haar zeide, dat sedert bijna eene eeuw, het water niet ophield zich op zulk eene wijze te verheffen.

Dat water wordt van acht uren ver aangebragt, het stijgt vijf en twintig palmen en de kom die het ontvangt, heeft honderd zes en twintig palmen in omtrek. Het is toereikend voor groote molens.

Ofschoon het plein van den H. Petrus, de kunstminnaars boeit, door de schoonheden welke het aan hunne bewondering ten toon stelt, boeit het niet minder de geloovigen, door de wonderen welke het aan hun geheugen voormaalt: dat plein was het renperk van Nero: het was het tooneel zijner woede, dáár was het, dat hij zich verzadigde aan den moord en aan de slagting der Christenen. Daar een brand, onder zijne regering bijna de geheele stad Rome in asch had gelegd, meende men dat Nero zelf dien had doen aansteken, alstoen die oproerige geruchten, welke tegen hem liepen, willende stillen, en een ander voorwerp aan den openbaren haat willende geven, legde hij den Christenen die misdaad ten laste en hij gebod dezelve te vervolgen. Zich met de gewone doodstraffen ten hunnen opzigte niet vergenoegende,

vond hij onbekende uit en overtrof zich zelve. Hij nam een groot aantal Christenen, welke hij in huiden van wilde dieren deed wikkelen en vervolgens aan de honden deed blootstellen, om er door verscheurd te worden. Anderen werden met harst overdekt en aan palen gebonden; men stak dezelve in brand en bij het schijnsel dier afgrijsselijke flambouwen, wandelde de keizer, gevoelloos voor de angstkreten van de slagtofers en voor de reuteling van den dood, des nachts door zijne tuinen, bestuurde zijne wagens en zong verzen. Het was onder die vervolging, het was aan den voet van het capitol, dat de H. Petrus en de H. Paulus hun leven door het martelaarschap eindigden en het is op dezelfde plaats, dat men sedert achttien eeuwen, uit alle wereldgewesten, hun dierbaar overschot komt vereeren. Dus zijn altaren op den grond opgericht, die door het bloed der Christenen was doorweekt geworden en niet zonder eene bijzondere besturing van de Voorzienigheid, is de basiliek van den vorst der apostelen, op den bodem gebouwd, waarop het paleis van den eersten der vervolgers had gestaan. Inderdaad, wat is meer dan deze overeenkomst geschikt, tot het getuigen van den zegepraal van het geduld op de barbaarschheid, van de deugd op de verdorvenheid, van de waarheid op de dwaling en van het Christendom eindelijk op de fabels van het heidendom? Bestaat er een treffender contrast? Is er een voorwerp, dat onze overdenkingen meer waardig is?

Dit plein van den H. Petrus was voorheen zoo geëerd, dat Pius V, hetzelfde met eenen Poolschen afge-

zant overgaande, die hem relikven verzocht, om ze naar zijn land mede te nemen, zich neder boog, in zijne beide handen aarde nam, dezelve in zijn' zakboek deed en aan den ambassadeur overgaf. » Ziedaar, sprak hij, ik zou u geene kostbaardere kunnen geven."

Men gaat langs eenen prachtigen trap naar de kerk op, waarvan de trappen schier allen van marmer zijn en aan welks voet zich de standbeelden van den H. Petrus en van den H. Paulus bevinden. Hoe hooger men opstijgt, zoo meer men den voorgevel bewonderd, die twee honderd een en vijftig palmen hoog en vijf honderd twee en dertig palmen breed is en waarvan de proportiën zoodanig zijn, dat de kolommen welke er zich voor bevinden, aanvankelijk van eene middelmatige grootte schijnen en men moet dezelve naderen om over hare afmeting te kunnen oordeelen. Elke kolom, voetstuk en kapiteel er onder begrepen, is honderd acht en twintig palmen hoog. Hoe majestueus die gevel ook zijn moge, komt men eenparig overeen, dat hij wat laag is naar evenredigheid van zijne breedte. Misschien heeft Maderno, die denzelven gebouwd heeft, hem liever die onvolmaaktheid willen laten dan een gedeelte van den koepel verbergen, welks indrukwekkend gezigt het schoonste sieraad dezer basiliek is.

Men gaat het voorportaal door vijf groote openingen binnen, te weerszijden van dat portaal strekken zich twee gaanderijen uit die aan hare einden, een standbeeld te paard, van eene heldhaftige houding vertoonen, in eene groote nis geplaatst, ter verdieping onder paviljoenen en drapperijen. Ter regterzijde herkent men Constantinus en ter linker, Charlemagne. Constantijn

is voorgesteld op het oogenblik, waarop hem het teekenen verscheen, waaronder hij overwinnen moest. Karel de Groote heeft den lauwerkrans om het hoofd, zoo als de Romeinsche keizers denzelven droegen. Deze vestibule is van eene ongewone pracht; ook verzekerd men, dat zekere Zwitser die enkel uit zijn land gekomen was, om de kerk van den H. Petrus te zien, nadat hij het portaal naauwkeurig beschouwd had, weder vertrok, zonder de kerk binnen te gaan, wijl hij nooit wilde gelooven, dat hij slechts het voorportaal had gezien.

Met de vijf deuren in den gevel, corresponderen vijf andere deuren die naar het inwendige der kerk voeren. Die aan de regterzijde, is toegemetseld; men noemt haar de heilige deur, en, sedert het jaar 1500 begint men alle vijf en twintig jaren het jubilé met het openen dier deur, om de opening van een tijd van genade en afsaat voor te stellen. Bij het eindigen van het jubilé wordt zij weder gesloten. Op den muur die deze deur sluit, bevindt zich een groot kruis van verguld metaal; de bedevaartgangers kussen hetzelfde in het voorbijgaan en krabben de kalk van den muur, waarvan zij gaarne eenige brokjes als eene relik, medenemen. De beide vleugels der midden-deur, zijn geheel van metaal; op die deur ziet men eenig gewijd beeldwerk en eenige tooneelen uit het leven van Eugenius IV; boven dezelve ziet men een bas-relief van den ridder Bernini, hetwelk Jesus Christus voorstelt, de woorden uitsprekende, waarmede Hij aan den H. Petrus de zorg over zijne kudde opdroeg: » *Pasce oves meas*, weidt mijne lammeren;” plegtige woorden, welke

voldoende zouden zijn om de scheuring en de ketterij te verstommen. Die twee deuren en de drie andere zijn versierd met kolommen van een heerlijk marmer-soort.

Laat ons eindelijk binnen treden. Dat gebouw heeft binnenwerks, zes honderd en zeven palmen breedte en acht honderd zeven en dertig lengte; intusschen wordt men, bij den eersten oogopslag, niet verrast door die groote uitgestrektheid. Alles is er goed op zijne plaats, alle de partijen hebben onderling zulke natuurlijke betrekkingen en zulk eene wel zamengevoegde evenredigheid, dat er niets lang, breed, noch hoog schijnt, wjl er geenerlei voorwerp van vergelijking aanwezig is, dat het gebouw zoodanig kan doen toeschijnen, dat is, wjl men er niets aantreft, wat kort, laag of eng is. Wat u derhalve bij het gezigt van de schoonste kerk der wereld het meeste verrast, is, dat gij geenerlei verrassing ontwaart. Ja, het eerste gevoel dat zij inboezemt is het gevoel van eerbied: men gevoelt zich doordrongen van de Majesteit Gods wien zij is toegewijd. Het is zijn Tempel, het is de plaats waar men Hem moet aanbidden. Ik spreek er hier over, waarde Charles! naar hetgene, wat ik heb ontwaard, toen ik er voor de eerste maal binnen trad; ik zag er niets, wjl ik te veel voorwerpen voor mijne oogen had en omdat ik alles gelijktijdig zien wilde. Eerst na menigvuldige bezoeken, eerst nadat men het in alle bijzonderheden beschouwd heeft, kan men zich een denkbeeld van dat gebouw vormen, dat onmetelijk is en waarin men immer nieuwe bewonderenswaardige schoonheden ontdekt. Als men het op die wijze na-

vorscht, zal men ongetwijfeld eenige fouten vinden; want, de mensch is onvolmaakt en zijne meesterstukken zelfs, deelen in zijne natuur; doch die fouten kwetsen het gezigt niet; zij verliezen zich in de regelmatigheid van het geheel.

Bij het binnenkomen der Kerk, merkt men ter rechterzijde, aan het einde van de groote beuk, een oud beeld van den H. Petrus, van metaal op. Dat beeld verwekt den grootsten eerbied. De heilige zegent, in eenen leuningstoel van marmer gezeten, met de eene hand het volk, terwijl hij in de andere de sleutelen, het zinnebeeld van het gezag, hetwelk God hem over de aarde gegeven heeft, houdt. De bedevaartgangers hebben door het veel kussen van deszelfs voeten, dezelve zeer blinkend gemaakt. De regtervoet vooral, is bijna afgesleten. Op den Feestdag van den H. Petrus, hult men dat beeld in opperpriesterlijk gewaad. Volgens de archieven der kerk, zou de H. Leo dat beeld hebben doen vervaardigen, bij de bevrijding van Rome, dat door Atila bedreigd werd, het was eene bevrijding, waaraan die Opperherder het grootste deel had, en die hij geheel aan de voorbede der Apostelen toekende, aanvankelijk in het klooster van den H. Martinus geplaatst, deed Paulus V, hetzelfde naar de plaats overbrengen, waar het zich tegenwoordig nog bevindt.

Aan het einde van dezelfde beuk, vertoont zich het pontificale altaar; het werd in 1594, door Clemens VIII gebouwd en gewijd. Het bovenste gedeelte is eene fraaije marmeren tafel, die meer dan negentien palmen lang en meer dan negen breed is. In dit al-

taar is, volgens eene vrome overlevering, een oud altaar besloten, hetwelk in het jaar 330, ten tijde van den H. Sylvester en van Constantinus, aan den H. Petrus toegewijd is. De Paus officieert driemaal in het jaar, aan het groote altaar: met Kersmis, met Paschen, en op den feestdag van den H. Petrus. Hij alleen heeft het regt om er de Misse te lezen en als een kardinaal hem vervangt, hetgeen gewoonlijk op het feest des Stoels van den H. Petrus plaats heeft, dan moet die kardinaal er door eene bijzondere breve toe gemagtigd worden; het is eene breve, die nitsluitend voor eenmaal van kracht is.

Op het pontificale altaar, staat een kolossaal, kostbaar en in den antieken vorm gewrocht tabernakel. De hemel, die hetzelfde bekroond, is van verguld brons, hij is in den vorm van eenen troonhemel, gedragen wordende door vier spiraalvormige kolommen van hetzelfde metaal, omslingerd door wijngaardranken, welke zich tot aan de kapiteelen verheffen, die van de Korinthische orde zijn. Aan elken hoek van het paviljoen zijn groepen Engelen, waarvan sommigen de tiare, de sleutelen en de andere onderscheidende pontificale waardigheids-teekenen dragen; de andere houden kransen van bloemen, welke zij op het altaar schijnen te werpen. Deze bewonderenswaardige compositie, het grootste werk van brons, dat bekend is, werd onder het Opperpriesterschap van Urbanus VIII, door Bernini nitgevoerd, en het wapenschild van den Paus ziet men aan het voetstuk van elke kolom. Het gieten van dien troonhemel heeft 60,000 Romeinsche kroonen en het vergulden 40,000, gekost. Wat het metaal betreft,

hetzelve is te Venetië aangekocht geworden; men heeft er 186,000 Romeinsche ponden van gebezigd. (Het Romeinsche pond is twaalf oncen.)

Het was naar de teekeningen van dienzelfden Bernini en op last van Alexander VII, dat vijftien jaren later, aan het einde der kerk, aan het ronde einde van het koor, het prachtige gedenkstuk, de Stoel van den H. Petrus genaamd, werd opgericht. Op een pla-vond dat door twee vaders van de Latijnsche kerk, den H. Ambrosius en den H. Augustinus, en door twee vaders van de Grieksche kerk, den H. Joannes Chrysostomus en den H. Athanasius gedragen wordt, is een stoel geplaatst, waar boven zich twee geniën vertoonen, die denzelven schijnen te beschermen. Daarboven schittert eene groote glorie, in wier midden de H. Geest, onder de gedaante eener duive is afgebeeld. De stralen dier glorie zijn glinsterend, wyl het geheele werk van verguld metaal is en wyl het verlicht wordt door glazen die den glans van het verguldsel verdubbelen. Die bronzen stoel is eene reliënkas, waarin men eerbiedig den Stoel van den H. Petrus bewaard. Hij is van hout en versierd met kleine kolommen. In de geheele rondte van denzelven bevinden zich figuren van ivoor. Daar de achterleuning, verwrikt was, heeft men dezelve met eenen ijzeren band versterkt en te weerskanten bevinden zich de draagzeelen, waardoor men stokken stak, welke dienden tot het dragen der Pausen op den dag hunner krooning, zoo als dit gedurende verscheidene eeuwen plaats had. Onder het pontificale altaar is eene onderaardsche kapel, en in die kapel, waarin de eerste

Christenen gingen bidden en welke de geloovigen der volgende eeuwen versierd hebben, is het graf hetwelk de overblijfsels der groote Apostelen bevat. Dit noemt men de belijdenis van den H. Petrus, hoewel men door uitbreiding dien naam ook aan het groote altaar, dat er boven is opgericht, heeft gegeven. Men daalt naar dezelve, langs eenen dubbelen trap van wit marmer af, die door eene balustrade, met marmer van onderscheidene kleuren bekleed, omgeven is, waaraan negen en tachtig immer brandende lampen gehecht zijn. Die lampen zijn van verguld koper. Voormaals waren zij van zilver; men zegt dat in de gruwel-dagen, het republikeinsche Frankrijk zich van dezelve meester maakte, daar het oordeelde, dat dit te veel prachtvertoonning was voor *burgers*, die de losmaking van de rijkdommen hadden gepredikt. De muren van het inwendige zijn met kostbare gesteenten ingelegd. De deur, die naar het graf geleidt, is van verguld brons. Tegen over die deur ziet men het kolossale standbeeld van den eerbiedwaardigen Pius VI, in eene biddende houding. Dit is een der schoonste werken van Canova.

De lampen van het altaar van den H. Petrus, werden voorheen op Goeden Vrijdag uitgebluscht. Daarin werd door een niet minder prachtig schouwspel voorzien, het was het gebruik om 's daags te voren, tegenover den troonhemel, een metalen kruis van vijf en twintig voeten hoogte, op te hangen, verlicht door drie honderd veertien lampions, hetwelk een allerschitterendst gezigt opleverde, en eene buitengewone uitwerking deed. Hoe groot ook de uitgestrektheid dezer basiliek is, verlichtte dat kruis toch zeer goed de beide groote

beuken en men kon het zelfs aan het uiterste einde van het plein zien; doch het was juist de uitwerking welke die verlichting deed, die in 1824, Leo XII, heeft doen besluiten, tot het verbieden derzelve en na dat tijdstip heeft zij niet meer plaats gehad. De jonge schilders verbeidden dat oogenblik, om het licht en bruin waar te nemen en de heerlijke weërkaatsingen van het licht en van de schaduw te teekenen. Er had nog meer ergerlijks plaats. Eene menigte van vreemdelingen stroomde er heen, en zonder te denken aan het teeken van onze zaligheid, ontheiligden zij de heiligheid der plaats, en smaadden het geheim, waarvan de kerk op dien dag, de gedachtenis vernieuwt. Die dag is evenwel een dag van Christelijke treurigheid, het heiligdom is in rouw gehuld, het altaar heeft geene offerande meer, en ofschoon de geloovige zich niet van allen arbeid onthoudt, is dit, wijl de arbeid eene der straffen van de zonde is, en wijl de dag van den dood des Heeren, een dag van boetvaardigheid wezen moet. Eere zij derhalve den Souvereinen Opperpriester, die, afschaffende wat hij niet kon verbeteren, ten minste het kruis voor nieuwe versmadingen behoed heeft, waarmede de ketterij en het ongeloof, niet zouden nagelaten hebben, hetzelve te overladen! wie waren inderdaad de vreemdelingen, welke op dien heiligen dag, in de hoofdstad van het Christendom in den tempel die het meeste geschikt is tot het inboezemen van verhevene denkbelden, kwamen spotten met het geloof der Christenen, lagchen, praten, eten en zich veroorlooven wat zij zich voorzeker niet in eene moskee zouden hebben onderstaan? wat zeg ik?

Het waren Christenen, welke onbillijke vooroordeelen of verborgene belangen, nog verwijderd houden van de Kerk, waarin hunne voorvaderen gestorven zijn. Het waren van die Engelschen, die zich te Londen een gewetens-bezwaar zouden maken, uit het aanraken der piano op Zondag; bewoners van een zeker gedeelte van Duitschland, die zulk eene diepe stilte in hunne ledige tempels bewaren. Men zag er ook van die jonge Franschen, in welke de studie der wetenschappen alle gevoel heeft uitgedoofd, en die, wat den Godsdienst aangaat, geene andere waarheden meer aannemen dan die, welke zich door cijfers laten verklaren. Ziedaar, hoedanig ze zijn, die God zelfs tot in zijn lijden komen hooren. Er zijn voorzeker uitzonderingen: alle Franschen die de wetenschappen beoefenen, zijn daarom niet ongeloovig; vele Engelschen hebben eerbied voor de heilige zaken behouden en kwetsen de welvoegelijkheid nooit; alle Protestanten van Duitschland, beschouwen het kruis niet als een teeken van bijgeloovigheid, want ik kan verzekeren, dat meer dan een prediker een crucifix in zijn huisselijk bidvertrek heeft. Het is niet te min waar, dat de dagen van groote plegtigheden, waarop de Godsdienst te Rome den grootsten luister en de heerlijkste pracht ten toon spreidt, ook die zijn, waarop de vreemdelingen in grooter getal derwaarts komen en er de grootste ergernissen veroorzaken. De nieuwsgierigheid is niet de eenige drangreden die hen geleidt, zij brengen er verachtelijke oogmerken mede, en als zij in hun vaderland teruggekeerd zijn, stellen zij de wanorde, waarvan zij eeniglijk de oorzaken geweest zijn, op re-

kening der Roomsche kerk. Eertijds toonde de Zalig-
 maker der wereld, zich op het gezigt der ontheiligin-
 gen, welke het huis zijns Vaders ontcerden, ontvlamd
 door eenen brandenden ijver, Hij dreef de verkoopers
 en de koopers uit hetzelfde en iedereen zweeg en ge-
 hoorzaamde. Onze tempels zijn heiliger dan die van
 Jerusalem was; aan welke misdaden maken zij zich
 dan niet schuldig, die er eene schouwburg-zaal van
 maken! Gij ziet nogtans die buitensporigheden, o mijn
 God! Gij ziet ze zelfs tot aan het altaar waar Gij rust
 en zelfs op het tijdstip, waarop Gij U slagtoffert voor
 hen die ze begaan. Hoe geducht is dat geduld.....!
 Wat mij betreft, ik heb mij voorgenomen, om mij
 voortaan van alle die onstuimige plegtigheden te ont-
 houden; ik heb ze gelukkiglijk op mijne eerste reizen
 gezien, en hoewel ik dezelve niet met alle aandacht
 die zij verdienen heb bijgewoond, hebben zij nogtans
 op mij een indruk gemaakt, dien de tijd niet heeft
 kunnen uitwischen. Wat zou het thans wezen, nu
 de gewoonte van het gebed, mij gevoeliger heeft ge-
 maakt voor de waarheden van het geloof! Doch ik ken
 mijne geaardheid, de oneerbiedigheid op de heilige
 plaats brengt mij buiten mij zelve, ik zou eene ernsti-
 ge kibbelarij kunnen hebben en op die wijze eene er-
 gernis voegen, bij de ergernissen, welke ik bejammer. Ik
 doe derhalve, mij er van verwijderende, wat de voor-
 zigtheid gebiedt en ook willende voldoen aan de plig-
 ten welke de Godsdienst mij voorschrijft, ga ik 's daags
 daarna, mij aan den voet van het altaar nederwerpen
 en Jesus Christus nederig om vergeving smeeken,
 voor allen hoon, die Hem den vorigen dag mogt zijn

aangedaan. Wat vermogen zwakke gebeden? Overigens, is het niet genoeg over die wanorde te zuchten; het openbare gezag moet dezelve beteugelen en als zij reeds te verouderd zijn om het met goed gevolg te kunnen doen, moet ten minste het privaats gezag toedragen tot het tegenhouden derzelve: alsdan moet elk geloovige, door zijn voorbeeld, door zijne vermaningen, door een uiterlijk voorkomen van afkeuring, dezelve veroordeelen en diegenen die er de bewerkers van zijn, doen bloozen.

Ik heb u, dierbare Charles! gesproken, over de beelden van den H. Petrus en wat mij het meest in de groote beuk der kerk getroffen heeft; ik zou niet eindigen, als ik van daar overgaande naar de zij-beuken, de bijzondere kapellen poogde te beschrijven, die hun tot steun verstrekken en van de prachtige praalgraven die onder hunne gewelven opgericht zijn. Alle die kapellen zijn merkwaardig door de mosaïken, de schilderstukken en de beelden waarmede zij versierd zijn; doch, wat den reiziger die er voor de eerste maal in komt, en dezelve afzonderlijk beschouwt, het meest treft, is, dat zij hem zoo groot toeschijnen als kerken, en, naar mate hij er zich van verwijderd, keeren zij, om het zoo uit te drukken, tot de behoorlijke proportiën terug en zijn in zijne oogen enkel kapellen. Door die verplaatsing leert hij de uitgestrektheid van elk gedeelte kennen en oordeelt beter over de uitgebreidheid van het geheel.

In eene dier kapellen bewondert men een beeld van de H. Maagd, haren dooden Zoon, in hare armen houdende. Die groep wordt als een der meesterstukken

van Michaël Angelo beschouwd ; hij was slechts vijf en twintig jaren oud , toen hij ze beitelde.

De Gregoriaansche kapel, ontleent haren naam van Gregorius XIII, die haar deed bouwen en die de vol-doening smaakte, van haar gedurende zijn Opperherderschap te zien voltoojen. Zij kostte hem meer dan 600,000 Romeinsche kroonen. Onder het altaar, hetwelk buitengemeen rijk is, rust het gebeente van den H. Gregorius van Nazianze, hetwelk hij er in 1580 had doen overbrengen. Niet verre van daar is het praalgraf van dien Paus, die in 1585 gestorven is. Het bas-relief, dat op het voorstuk van het graf geplaatst is, stelt de verbetering van den kalender voor, die in 1582, door de bemoeijingen van dezen Paus tot stand gebracht en zelfs door de Protestantsche staten aangenomen is.

Twee andere praalgraven hebben mij er ongewoon getroffen; het eene is van koningin Christina van Zweden, welke in 1689 te Rome stierf. Het bezit een bas-relief, de afzwering van het Lutheranismus, welke zij in 1655 te Inspruck deed, voorstellende. Het andere is dat van de vermaarde gravin Mathilda, wier stoffelijk overschot, door de zorgen van Urbanus VIII, van Mantua naar Rome werd overgebracht. Die gravin, welke de Pausen verdedigd had, wordt voorgesteld met een' scepter in de regter hand en de tiare en de sleutels op den linker arm. In het bas-relief van dit denkstuk, ziet men Gregorius VII te Canossa, de absolutie gevende aan keizer Hendrik IV, die nederig aan zijne voeten geknield is.

Nadat ik u een denkbeeld van de beneden-gedeelten

der H. Petrus-kerk gegeven heb, zou ik u willen onderhouden over de koepel, die het voornaamste voorwerp van dit verbazingwekkende gebouw is. Ik zal er u nogtans slechts met een woord van spreken. Ik wil u niet verwijzen naar de omslagtige beschrijvingen die er van gemaakt zijn; die beschrijvingen zijn ontegenzeggelijk zeer naauwkeurig; doch er zijn dingen, welke men niet goed kan begrijpen zonder dezelve gezien en zelfs meermalen gezien te hebben. Ik spoor u dus liever aan, om naar Rome over te komen en als gij, zoo als ik hoop, overkomt, zult gij, niet voldaan met het bezigtigen van het inwendige der kerk, ook het uitwendige derzelve, willen bezigtigen. Dan zult gij verzeeld van eenen kunstenaar die er het plan van bestudeerd heeft en die de verdeeling van dezelve kent, niet schroomen naar de platte daken derzelve op te stijgen, gij zult in de dikte der muren en tusschen de kolommen welke de koepel schragen, doordringen, en gij zult alsdan bekennen, dat het onbetwistbaar, het stoutste gewrocht is, dat de bouwkunst ooit ondernomen heeft.

» Men zou, zegt een beroemd schrijver, tot eene
 » grootere hoogte, op eene grootere oppervlakte en in
 » veel grooteren getale steenen kunnen opeenstapelen:
 » maar van zoo veel kolossale partijen een geheel za-
 » men te stellen dat groot schijnt; van zoo vele op-
 » eengehoopte rijkdommen een gedenkstuk te maken,
 » dat slechts heerlijk toeschijnt; en door de verbazen-
 » de overeenstemming der proportiën een eenig won-
 » dergewrocht, van zoo vele vereenigde wonderen te
 » maken; ziedaar het meesterstuk der kunst en het
 » werk van Michaël Angelo.

» De koepel van de H. Petrus-kerk, is misschien
 » het verbazendste. Het laat geen twijfel, of het
 » Pantheon heeft er het eerste denkbeeld toe gegeven.
 » De kunstenaars bewonderden de indrukwekkende
 » massa van dien tempel van alle goden: het volk
 » scheen verwonderd dat de aarde denzelven droeg.
 » Michaël Angelo zeide: *Ik zal dezelve in de lucht*
 » *verheffen*, en hij verhief den dom van den H.
 » Petrus.”

De trom der koepel van den H. Petrus wordt door
 hoogen gedragen, welke pilasters van drie honderd
 twintig palmen in omtrek, tot steun hebben. Beneden
 aan die pilasters zijn vier kapellen, welke versierd
 zijn met kolossale beelden van den H. Andreas, van
 de H. Veronica, van de H. Helena en van den H.
 Longuinus. Deze beelden zijn zeer fraai en staan in
 verband met de vier kostbaarste relikven der kerk,
 na die van de heilige Apostelen: het zijn deze, de
 doek waarmede de H. Veronica het gelaat van Je-
 sus, op den weg naar den Kalvarie-berg droogde; een
 gedeelte van het hout van het ware kruis, hetwelk de
 de H. Helena het geluk had te ontdekken; de speer,
 waarmede de soldaat, die sedert onder den naam van
 Longuinus bekend is, de zijde des Heeren doorboorde en
 het hoofd van den H. Andreas. Die relikven, welke men
 op zekere dagen aan het volk toont, worden bewaard
 in prachtige nissen, die zich boven de standbeelden
 bevinden en tot welke men opklimt langs trappen, die
 in de dichte der pilasters gemaakt zijn. De kanun-
 nikken van de H. Petrus-kerk, mogen alleen naar de-
 zelve opstijgen en wie ze verlangt te zien, moet zich

eerst vooraf , tot titulair-kanunnik dezer kerk doen benoemen , eene gunst , welke alleen aan vreemdelingen van hooge onderscheiding , verleend wordt. In het jaar 1625 , verleende Urbanus VIII , dezen titel aan Ladislaus , die later koning van Polen was ; en in 1700 schonk Innocentius XII , denzelven aan Comus III , groot-hertog van Toskanen. In nog vroegere tijden , ten jare 1425 , verwierf keizer Frederik III , die zich voor zijne krooning te Rome bevond , van Nicolaas V de vergunning , tot het zien van den doek der H. Veronica , als kanunnik gekleed. Deze koepel wordt bekroond door eene lantaarn , en die lantaarn , welke op het plein zich zoo klein vertoont , is niet te min eene tweede koepel , rondom welke men met zekerheid wandelen kan. De bol van verguld metaal , die zich boven de lantaarn bevindt , heeft acht voeten in doorsnee ; vijftien personen kunnen er gemakkelijk ingaan. Het kruis , waarmede dezelve bekroond wordt , is dertien voeten hoog.

Ik was zeventien jaren oud , toen ik voor de eerste maal te Rome kwam : het was eene plezierreis , welke mijn vader aan zijne kinderen toegestaan had en de geheele familie was er vereenigd. Nadat ik het oude Rome doorkruist en mij eenigen tijd voor alle zegebogen opgehouden had , doorliep ik ook het Rome van Leo X , en begeerlijker om de koepel van den H. Petrus , dan de graven der heilige Apostelen te bezoeken , klom ik tot in den bol en vervolgens op het kruis , dat boven dezelve geplaatst is. Er zijn weinig menschen die zich op zulk eene buitengewone hoogte van zekeren schrik kunnen weêrhouden ; wat mij be-

treft, ik was er naauwelijks aangekomen, of ik schreef er mijn naam met krijt op, waarvan ik mij te dien einde voorzien had, even alsof mijn naam met meer snelheid naar den tempel der gedachtenis had moeten overvliegen, en toen was ik op niets meer, dan op het afdalen bedacht. Onder mijne oogen was eene kleine ijzeren ladder, buiten aan de koepel vastgemaakt: langs dien weg was ik opgestegen, langs dien weg moest ik afdalen; doch bij het opklimmen, gedwongen om mijne blikken op de ladder te vestigen, waaraan ik aanvankelijk mijne hand slaan moest, had ik slechts een punt te beschouwen, terwijl ik bij het afstijgen niet kon nalaten, mijn oog te werpen op dat plein van den H. Petrus, dat ik zes honderd voeten beneden mij zag en dat mij enkel eenen vreesselijken afgrond vertoonde. Hoe werd ik toen te moede, ik, die nooit zonder duizelig te worden van eene vierde verdieping naar beneden had kunnen zien? Mijn hoofd draaide mij zoodanig, dat ik mijn' broeder, die voor mij was afgegaan, toeriep, dat het mij onmogelijk was, af te dalen, zonder mijn leven in de waagschaal te stellen en dat ik gedwongen zijnde om te blijven waar ik was, hem smeekte aan mijne familie vaarwel te zeggen, mij niet te vergeten en mijn nieuw adres aan mijne vrienden te willen opgeven: *Aan mijn heer, den baron Ferdinand de Géramb, buiten den bol van den dom der basiliek van den H. Petrus te Rome.*

Ik weet niet of dat afscheid aan mijne familie overgebracht werd, of dat het door den wind werd meêgevoerd; doch zeker is het, dat mij geenerlei denkbeeld van

de wijze overblijft, hoe ik van daar ben weggekomen; doch wat ik nog verzekeren kan, is, dat ik geenerlei begeerte meer heb, om er naar op te klimmen, hoewel men er thans gemakkelijker opstijgt.

Ik had hier mijn' brief willen eindigen; doch ik dacht, dat ik, door u met weinig woorden, den tijd op te geven, dien het bouwen van de H. Petrus-kerk gevorderd heeft, de Pausen die er aan gewerkt hebben en de geldsommen welke er aan besteed zijn geworden, eene nieuwe belangrijkheid aan mijne beschrijving zou toevoegen, welke meer, dan al het voorafgaande, u over de grootheid der onderneming en over de verdienste der uitvoering kan doen oordeelen.

Ik heb u in den aanvang gezegd, dat Julius II, den eersten steen van deze kerk, op den 18 April 1506, gelegd heeft. Hij had het plan van den beroemden Bramante aangenomen, aan wien men het eerste denkbeeld van de koepel te danken heeft. Het ongeduld van den Opperherder werd door onvermoeiden ijver ondersteund; en, hoewel hij reeds een zeventigjarig grijsaard was, genoot hij voor zijnen dood, de voldoening, om de pijlaren te zien, welke bestemd waren tot het dragen der koepel, en die reeds tot aan de kroonlijst opgevoerd waren.

Die groote haast kon aan de hechtheid van het gebouw schadelijk zijn geweest: na den dood van Julius en van Bramante, nam Leo X bouwkunigen, welke de begonnen pijlaren versterkten en het een en ander in het plan van Bramante veranderden, uithoofde van de onberekenbare onkosten die het na zich zou hebben gesleept.

Bij den dood van Leo X, werd het werk gestaakt en eerst onder Paulus III weder opgevat. De bouwkunstenaar, welke die Paus gekozen had, stelde een nieuw plan voor; en men begon naar dat plan te arbeiden, toen de beroemde Michaël Angelo verscheen, wien het voorbehouden was, een plan daar te stellen, waarvan men niet meer afwijken zou. Alle zijne teekeningen werden goedgekeurd. Toen die beroemde kunstenaar zijne jaren zag klimmen, deed hij een model van hout vervaardigen, opdat zijn dood geene verandering in zijn plan zou te weeg brengen; en nadat hij onder vijf verschillende Pausen, aan de hoofdkerk van den H. Petrus gearbeid had, stierf hij in 1564. De bouwkundigen die hem tot opvolgers gegeven werden, hadden bevel om zich in alles stipt naar zijne teekeningen te voegen; een hunner verloor zijn post, omdat hij er van afgeweken was.

Eindelijk voltooide Maderno, zes en veertig jaren later, onder Paulus V de kerk en rigtte de gevel derzelve op; onder Alexander VII, bouwde de ridder Bernini de zuilengangen die het plein omgeven; en ten laatste heeft, bijna in onze dagen, de ongelukkige Pius VI, dit schoone gedenkstuk geheel voltooid, door er eene sacristij bij te voegen, welke de aanhoudende behoeften van den goddelijken dienst vorderden en waarvoor Michaël Angelo, geene plaats had overgehouden, noch in het binnenste, noch aan het uitwendige, daar hij voorzeker verlangde, dat zijne basiliek, van alle zijden, vrij en in haren omtrek zeer regelmatig wezen zou. Deze sacristij, in 1776 begonnen, werd in 1780 voltooid en op den 15 Junij 1784 gewijd. Als wij van

dien dag, waarop wij ongetwijfeld de voltooiing van het geheele werk kunnen vaststellen, opklimmen tot den dag waarop Julius II, den eersten steen des tempels legde, vinden wij een tusschentijd van nagenoeg drie eeuwen; en in die tijdruimte zijn elkander vier en dertig Pausen opgevolgd.

Het is niet even gemakkelijk de geldsommen te bepalen, welke aan dit onmetelijke gebouw besteed zijn geworden. Volgens de berekening van den ridder Fontana, die er eene volledige omschrijving van nagelaten heeft, beliepen de onkosten in 1693, bereids op zeven en veertig millioenen Romeinsche kroonen. Voegen wij bij die som, wat het verguldsel, het beeldhouwerk, het schilderwerk en zoo vele schoone zaken welke er na Fontana bijgevoegd zijn en eindelijk de nieuwe sacristij gekost moeten hebben; en wij zijn er niet verre meer af, van te kunnen gelooven, dat de geheele uitgave, vijftig millioenen Romeinsche kroonen, of twee honderd vijf en zeventig Fransche millioenen bedraagt.

Als ik overweeg, wat er nog jaarlijks gevorderd wordt, tot het onvermijdelijk onderhoud van zulk een groot gebouw, dan vraag ik mij zelve af, waarom de Christen vorsten zich geene eer maken, uit het bijdragen tot dit onderhoud? Onder de oude wet, wilde God alleen in den tempel van Jerusalem aanbeden worden; en in dien tempel moesten de Israëlitcn hunne offers brengen, opdat zij den Heere aangenaam zouden wezeh: doch, onder de wet der genade, sedert dat het Evangelie aan alle natiën is gepredikt geworden, is er geene plaats meer op aarde: van waar onze gebeden niet tot den troon des Eeuwigen kunnen

opstijgen. Ik geloof intusschen, dat zij ons meerdere genadegunsten zouden verwerven, als wij somwijlen onze blikken naar de hoofdkerk van den H. Petrus wenden, die, zoo als ik u bereids gezegd heb, ook het wereld-wonder is. Als die hulde aan den Vorst der Apostelen bewezen werd, zou zij in onze harten den eerbied en de liefde, welke wij aan zijne Opvolgers verschuldigd zijn, onderhouden; gewoon, om in hun hetzelfde gezag te erkennen, zouden wij vastelijk alles gelooven wat de Kerk gelooft: wij zouden met afschrik alles verwerpen, wat zij veroordeeld, en, door die daad van geloof, zouden wij misschien verdienen, de rampen, welke het vergeten van den Godsdienst en de liefde voor nieuwe leerbegrippen, boven onze hoofden opeengestapeld heeft, te zien eindigen.

Aan de kerk van den H. Petrus, belendt het paleis van het Vatikaan; dat paleis, waarin de Pausen hun verblijf houden, is onmetelijk, en men kan deszelfs uitgestrektheid bij eene stad vergelijken.

Door Constantinus aan de Souvereine Opperpriesters geschonken, werd het in het midden der twaalfde eeuw, door Eugenius III, geheel herbouwd. Tegen het einde der vijftiende eeuw, voegde Sixtus IV, er eene kapel bij, welke naar zijn naam, de *Sixtijnse kapel* genoemd wordt; en Paulus III, tegen het midden der volgende eeuw, de *Paulijnsche kapel*: Sixtus V, deed er in 1588 nieuwe vertrekken in bouwen, en hij plaatste eene boekerij in hetzelfde, welke van toen af, de rijkste in Europa geworden is. Hij begon zelfs een nieuw paleis, hetwelk zijne opvolgers voltooid hebben. Eindelijk, deed Urbanus VIII, in 1625, in het-

zelve eene wapenzaal oprigten, waarin men een voorraad bewaard, tot het wapenen van achttien duizend man.

Gij begrijpt, beste Vriend! dat dit gebouw, het werk van onderscheidene Pausen zijnde, niet regelmatig kan wezen; ook, hoewel de bekwaamste bouwkundigen er hunne talenten in ten toon gespreid hebben, maakt de ongelijkheid der partijen, die het geheel vormen, dat het van den kant der bouwkunst slechts eene geringe verdienste bezit.

Ik zal u, noch van de schilderstukken van Raphaël, noch van het antieke beeldwerk, dat men er in bewonderd, spreken; doch ik kan niet nalaten, u een woord over de Sixtijsche kapel en over de Paulijnsche kapel, te zeggen.

De eerste, beroemd door de godsdienstige Ceremoniën, welke er gedurende de goede week verrigt worden, is dit ook nog, door de schilderij, het *laatste Oordeel* voorstellende. Dit schilderwerk, door Michaël Angelo in fresco geschilderd, beslaat het geheele achtervak dier kapel, van het plafond af, tot op eene hoogte van zes voet van den vloer toe. Niets is meer geschikt dan deze compositie, om een denkbeeld van het uitgestrekte en stoute genie des kunstenaars te geven. In het bovenste gedeelte des tafereels dragen Engelen de attributen van het lijden in zegepraal; in het midden is Jesus Christus geplaatst, die aan zijne regterzijde de uitverkorenen en aan zijn linker, de verworpenen heeft; lager is een groep Engelen, die de bazuin blazen: ter regterzijde van die Engelen ziet men de regtvaardigen ten hemel opklimmen, en aan de linker de zondaars, die in de hel nedergestort worden. Daar

beneden vloeit een stroom en de oude Caron verzameld de schimmen in zijn vaartuig. Men vindt ook op den voorgrond van het tafereel, spooken, wraakgodinnen, gedrogtelijke figuren en buitensporigheden der verbeelding. De kunstenaar had er, tot zelfs onkuische en naakte figuren, op gemaald, waarover de Pausen zorgvuldig drapperijen hebben doen werpen, ongelukkig echter door onbekwame handen.

Ondanks de verwarring van denkbeelden en die onverklaarbare dooreenmenging van het profane en van het gewijde, is het *laatste Oordeel* van Michaël Angelo, voor een der voornaamste en grootste werken in fresco beroemd; men vindt zelfs kenners, welke beweren, dat men nimmer iets schooners, van dien aard, gemaakt heeft. Het onderwerp liet eene zekere wanorde toe en dit is eene reden te meer, welke den goeden uitslag van deze, meer bewonderenswaardige, dan aangename compositie verzekerd hebben.

De Paulijnsche kapel, welke Gregorius XVI, met even veel smaak, als pracht, hersteld heeft, bezit twee groote schilderstukken van denzelfden Michaël Angelo. Het eene stelt de *bekeering van den H. Paulus* voor en het andere den *marteldood van den H. Petrus*. Deze twee schilderwerken, zijn in denzelfden smaak van kracht en zonderlingheid. Michaël Angelo was vijf en zeventig jaren oud, toen hij dezelve schilderde en men kan veronderstellen, dat zij het laatste werk van dien beroemden meester zijn.

Niet verre van die kapel zijn de vertrekken, waarin de Paus de voetwassching verrigt.

Ik zal mij niet ophouden met het beschrijven van de

andere zalen die het geheel van het Vatikaan vormen: In alle bevinden zich uitmuntende schilderstukken en eenige kostbare meubelen; doch de beschrijving derzelve zou niet minder langdradig en eentooning wezen. Het gezigt en de geest worden vermoeid als men dezelve doorgaat; en wat zou het wezen, als men ze eens beschrijven moest!

Vaarwel, lieve Vriend! ik zal u in mijnen eerstvolgenden brief, over de hoofdkerk van St. Jan van Latranen en over die van den H. Paulus, spreken.

Veertiende Brief.

Rome, 5 Maart 1838.

De basiliek van den H. Joannes van Latranen, is de eerste patriarchale kerk van het Westen, het is de moeder van alle kerken van Rome en van de geheele aarde: *Ecclesia urbis et orbis mater et caput*. Zij draagt onderscheidene namen: men noemt dezelve *Constantijnsche basiliek*, naar Constantinus den Groote, die haar omstreeks het jaar 323 bij zijn paleis van Latranen deed bouwen en haar vervolgens aan de Souvereine Opperpriesters gaf; *basiliek van den Zaligmaker*, naar de toewijding welke Paus Silvester op den 9 November 324, van dezelve aan den Zaligmaker, *Christo Salvatori*, deed; *gulden basiliek*, *basilica aurea*, naar de kostbare voorwerpen waarmede zij verrijkt was geworden; eindelijk werd zij in de zevende eeuw, aan den H. Joannes den Dooper toegewijd, en sedert dien tijd wordt zij aanhoudend *basiliek van den H. Joannes van Latranen* genoemd.

Onder den zuilengang dier kerk, staat het standbeeld van Constantinus, hetwelk ten tijde diens keizers vervaardigd en in zijne badstoven in het Quirinaal gevonden is. Dat portiek is een der schoonste van Rome, het is versierd met vier kolommen en zes pilasters, en draagt eene balustrade, waarop twaalf kolossale beelden geplaatst zijn. Te midden dier beelden verheft zich het standbeeld des Zaligmakers, van wit marmer.

Men gaat die kerk door vijf deuren binnen: de midden-deur is van metaal; ter regterzijde ziet men eene, welke toegemetseld is; het is de heilige deur; want de vier hoofdkerken van Rome bezitten de heilige deur, welke enkel ten tijde van het jubilé geopend worden: die van den H. Petrus, door den Paus; en die van den H. Joannes van Latranen, van de H. Maria de Meerdere en van den H. Paulus, door de kardinalen, welke te dien einde afgevaardigd worden.

Het inwendige der kerk is zeer groot, en in uitgestrektheid even als in rijkdom, doet zij slechts voor die van den H. Petrus onder. Zij is ook in vijf beuken verdeeld: in de midden-beuk, merkt men twaalf nissen op, waarin de beelden der Apostelen, van marmer, geplaatst zijn. Die beelden zijn zeer fraai en de nissen zijn versierd met vier en twintig kolommen van groen marmer, welke eene grootsche uitwerking doen. Het achtervak van het koor is bedekt met zeer oude mozaïken, Jesus Christus in het midden zijner heiligen voorstellende. Het plafond is verrijkt met verguldsel, doormengt met loofwerk van verschillende kleuren, doch wat het meest onze blikken tot zich verdient te trekken, is het hoog-altaar, waar, onder een paviljoen van gesneden marmer, hetwelk door vier kolommen van porphyр gedragen wordt, het hoofd van den H. Petrus en dat van den H. Paulus, bewaard worden, welke de H. Silvester er in plaatste, toen hij de relikven, welke van die beide Apostelen waren overgebleven, aan de kerken van den H. Petrus en van den H. Paulus, toedeelde. Die hoofden zijn beslooten in twee zilveren borstbeelden, welke op de borst eene

lelie van diamanten dragen, een geschenk, hetwelk door een der koningen van Frankrijk, Karel V, bijge-
naamd de Wijze, aan de kerk is vereerd geworden.

In deze kerk vindt men zeer fraaije kapellen: de merkwaardigste, is die van Corsini. Clemens XII, een telg van dat doorluchtig geslacht, bezit er zijn graf. Dit graf is zamengesteld uit eene urne van porphyrr, welke zich sedert langen tijd onder den zuilengang van het Pantheon had bevonden en in welke men meent, dat de asch van Agrippa bewaard werd. Die urne is van eenen prachtigen vorm, en haar deksel, een werk van lateren tijd, is door bekwame kunstenaars vervaardigd geworden. Boven dezelve bevindt zich het beeld van dien Paus: het is in eene zittende houding voorgesteld en den zegen gevende. Tegen over hetzelfde is een ander gedenkteeken, hetwelk is opgericht ter nagedachtenis van den kardinaal Neri Corsini, zijn oom. Men ziet, als men door de zijdeur de kerk binnen komt, een standbeeld te voet van Hendrik IV. Men zegt, dat de koningen van Frankrijk, sedert de afzweering van dien vorst, den titel van eerste kanunnikken van St. Jan van Latranen bezitten.

Tegen over St. Jan van Latranen is eene vermaarde kerk, die een prachtig portiek met vijf trappen heeft. De middenste trap, *la scala santa*, bevond zich eertijds in het paleis van Pilatus en is door de zorgen van Paus Sixtus V naar Rome overgebracht. Hij is gevormd uit acht en twintig trappen van wit marmer, welke geheiligd zijn, door onzen Zaligmaker, die dezelve twee malen op en af gegaan is en ze met zijn

bloed en zijne tranen besproeid heeft. De pelgrims koesteren eenen grooten eerbied voor denzelfen en zij bestijgen hem alleen op hunne knieën, terwijl zij langs eene der zijtrappen naar beneden gaan. Groote aflaten zijn aan deze godvruchtige verrigting verleend; ook is het marmer door den grooten toevloed van geloovigen zoo afgesleten geworden, dat Clemens XII zich genoodzaakt zag, dezelve met dikke planken van nootenboomen hout, te laten bedekken, om het verdere afteslijten voor te komen.

Het meest in het oogvallende sieraad van het plein van St. Jan van Latranen, is een obelisk van rood graniet, die van hieroglyphen voorzien en honderd en acht voeten hoog is.

Deze obelisk, welke op bevel van Ramses gemaakt is, die, naar het algemeene gevoelen, in het jaar 1300 vóór Jesus Christus, leefde, werd eerst in den tempel der zon te Thebe geplaatst. Door Cambises omvergeworpen, lag die obelisk daar tusschen de bouwvallen, toen Constantinus, naijverig om dat sieraad aan zijne nieuwe hoofdstad te verschaffen, bevel gaf om het langs den Nijl naar Alexandrië over te brengen. Doch, de dood hem verrast hebbende, deed Constantius, zijn zoon en opvolger, die obelisk van Alexandrië overvoeren en begeerde, dat zij in het midden van het groote renperk geplaatst zou worden. Op nieuw door de Gothen omvergeworpen en in drie stukken gebroken, lag zij daar, ter diepte van vijf en twintig voeten onder de aarde bedolven, tot dat Sixtus V, dezelve deed opsporen en herstellen. Die pronknaald werd den 10 Augustus 1583, op hare plaats opgericht en aan het kruis des Zaligmaars toegewijd. Het is de grootste bekende obelisk.

Aan de vier zijden van het voetstuk, zijn ook zoo veel opschriften geplaatst, waarvan ik hier de twee voor- naamste afschrijf:

FL. CONSTANTIUS AUG. CONSTANTINI AUG. F. OBELIS-
CUM A PATRE LOCO SUO MOTUM, DIUQUE ALEXAN-
DRIÆ JACENTEM, TRECENTORUM REMIGUM IMPOSITUM
NAVI MIRANDÆ VASTITATIS, PER MARE TIBERINQUE
MAGNIS MOLIBUS ROMAM CONVECTUM, IN CIRCO MAX.
PONENDUM S. P. Q. R. D. D. (1).

SIXTUS V. PONT. MAX. OBELISCUM HUNC SPECIE EXI-
MIA TEMPORUM CALAMITATE FRACTUM, CIRCI MAX. A
RUINIS, HUMO LIMOQUE ALTË DEMERSUM, MULTA IM-
PENZA EXTRAXIT, HUNC IN LOCUM MAGNO LABORE
TRANSTULIT, FORMÆQUE PRISTINÆ ACCURATE RES-
TITUTUM CRUCI INVICTISSIMÆ DICAVIT, A. MDLXXXVIII.
PONT. IV. (2).

Ik heb u gezegd, dierbare Vriend! dat de kerk

(1) Flavius Constantius Augustus, zoon van Constantinus Augustus, heeft deze obelisk, in het groote renperk doen op- rigten en aan den senaat en het volk van Rome toegewijd, (zijn vader had dezelve van hare plaats doen wegnemen en zij was langen tijd te Alexandrië blijven liggen), nadat hij haar in een schip van eene verbazende grootte, bemand met drie hon- derd roeijers, had doen plaats en met onberekenbaren arbeid over de zee, langs den Tiber, naar Rome had doen overvoeren.

(2) Sixtus V, Souvereine Opperpriester, heeft uit de bouw- vallen van het groote renperk, met groote kosten, deze ge- denknaald, van eene bewonderenswaardige schoonheid, die door de verwoestingen van den tijd omvergeworpen en diep on- der de aarde en slijk bedolven was, opgericht; hij heeft dezel- ve met groote moeite naar deze plaats doen overbrengen en nadat hij haar derzelve oude gedaante had teruggeven, heeft hij dezelve aan het onoverwinnelijke kruis toegewijd, in het jaar MDLXXXVIII, het vierde zijns Opperpriesterschaps.

van den **H. Joannes** van Latranen, den voorrang boven alle kerken der aarde bezit; het is de bisschoppelijke kerk van Rome, de eerste waarin de Pausen gezeteld hebben, en hunne Opvolgers verzuimen niet, eenigen tijd na hunne krooning bezit van haar te gaan nemen.

Op den voor deze groote plegtigheid bestemden dag, zijn alle straten, waardoor de prachtige optogt te paard trekken moet, luistervol met vloerkleeden bedekt: de vensters, de voorgevels der kerken en die der paleizen, zijn bedekt met drapperijen van de kostbaarste stoffen. Een zegeboog wordt in het Forum, in naam van den hertog van Parma opgericht en de senaat doet er insgelijks een op het plein van het Kapitoool plaatsen, als de nieuwe Paus een Romein is. Wanneer het bestemde uur gekomen is, dan begeeft de Paus, in koorgewaad gekleed, zich naar het paleis van het Vatikaan, alwaar hij de kardinalen verzameld vindt, en van daar begeeft hij zich naar St. Jan van Latranen in de volgende orde: Een peloton dragonders en een detachement van de wacht van Zijne Heiligheid, openen den trein en banen den weg, daarna volgen in twee reijen geschaard, de fourrier en de intendanten der pontificale stallen, de stalmeesters der kardinalen, de edellieden welke aan den dienst van het paleis verbonden zijn, de stalmeesters van Zijne Heiligheid, de kamerling, de fiskaal van Rome, de commissaris der Apostolische kamer, de kapellanen, de consistoriale advokaten, de baronnen en Romeinsche prinsen, met hunne pages en lakeijen in groot liverei; eindelijk de kapitein der Zwitser-wacht, met vier

Zwitsersche soldaten, met den hellebaard in de hand. Na hem volgen de prelaten-klerken, gezeten op met zwarte schabrakken getooide muilezels; de auditeurs van de Rota gezeten op met violetkleurige schabrakken getooide muilezels; de ambassadeur van Bologne en de gouverneur van Rome, ter regterzijde van een der prinszen des troons, dat is, van een diergenen, die het regt hebben, om altoos ter zijde van den opperpriesterlijken troon te staan. Het Pauselijke kruis wordt gedragen door den laatsten auditeur der Rota, en onmiddellijk daarna, verschijnt Zijne Heiligheid, omringd door de wacht der Zwitsers en op een wit, met karmozijnrood fluweel en gouden franjes getooid paard. De toom van het paard, wordt door een der prinszen van den troon, tot aan het plein van de H. Petrus-kerk gehouden en van daar, tot aan St. Jan, door de bewaarders van Rome, welke in lange tabbaarden van goudlaken gekleed zijn.

De Paus wordt gevolgd door vijf en twintig in goud laken gekleedde pages: een hunner draagt den pontificalen hoed; een ander een karmozijn roode sluijer, welks rand met goud kantwerk versierd is en waarin zich handschoenen en andere soortgelijke voorwerpen, ten gebruike van Z. H., bevinden. Wachten te voet volgen op de pages en sluiten, om zoo te zeggen, het eerste gedeelte van den stoet. In het tweede gedeelte, dat door een eskadron ruitery geopend wordt, ziet men den meester der kamer, op eenen, met eene violetkleurige schabrak getooiden muilezel gezeten; de lijfarts van den Paus, de bewaarder van de kleederen, en onderscheidene officieren van het huis. De zetel van den Paus, *la sedia Papale*, wordt door twee muilezels gedragen, wel-

ke gedekt zijn, met schabrakken van karmozijn rood met goud gestikt fluweel. Vervolgens verschijnen de kardinalen twee aan twee, in volgorde van ouderdom, in kappen gehuld, met den rooden hoed op het hoofd en gezeten op muilezels met roode schabrakken, elk geleid wordende door twee stalmeesters, welke staven dragen, die met de wapens van hunne meesters prijken. Na de kardinalen volgen de patriarchen, de aartsbisschoppen, de bisschoppen assistenten, *assistenti al soglio*, de auditeur van de kamer, de schatmeester, de major domo, de apostolische protonotarissen, de niet assisterende aartsbisschoppen en bisschoppen, en de referendaris der signaturen. Voorts verschijnt de koets van Z. H., overdekt met karmozijn fluweel en bespannen met zes witte paarden. Bij de koets bevinden zich twee kapiteins van de garde, voorafgegaan door twee pages die hunne lans en hun' helm dragen; tusschen die beide hoofdmannen bevindt zich de standaard-drager van de heilige Kerk met ontrolde vaan. Eene kompagnie van de wacht der edelen, eene kompagnie dragonders en een regiment infanterie sluiten den trein en eindigen deze allerprachtigste cavalcade.

Wanneer de Paus niet te paard kan stijgen, uit hoofde van ouderdom of van eenig ongemak, dan wordt hij op eene soort van half opene draagbaar gedragen.

Zijne Heiligheid houdt zich op den togt nergens dan op het plein van het kapitoel op, waar de stedelijke troepen onder de bevelen van den senator van Rome geschaard staan. Die senator is in eene toog gekleed, met het gulden halssieraad om den hals en den ivooren scepter in de hand, en rigt in naam van het geheele Ro-

meinsche volk eene Latijnsche redevoering aan den Souverijnen Opperpriester, waarbij hij hem getrouwheid en gehoorzaamheid belooft. Zijne Heiligheid beantwoordt deze aanspraak met de gewone formulieren.

Van daar zet de stoet zich weder in beweging en vervolgd zijn' weg naar de hoofdkerk van St. Jan van Latranen. De geestelijkheid en het kapittel dier basiliek, treden Z. H. met het kruis en twee vanen te gemoet. Zoodra de Paus van het paard afgestegen en onder den zuilengang gekomen is, knielt de kardinaal-aartspriester, het hoofd van het kapittel, op den drempel van het portiek neder en geeft hem een goud kruis te kussen, terwijl het koor zingt: *Ecce sacerdos magnus* ... In dien tusschentijd wendt de H. Vader zich naar den pontificalen troon, die bij de heilige deur is opgericht, bekleedt zich met de Opperpriesterlijke ornamenten en ontvangt den kostbaren mijter op het hoofd. Alsdan biedt de aartspriester, die in naam van het kapittel spreekt, Z. H. de sleutels der kerk, de eene van goud en de andere van zilver op eene met bloemen versierde schaal, van verguld zilver aan, en smeekt den H. Vader, de geestelijkheid der hoofdkerk tot den voetkuis te willen toelaten, hetwelk toegestaan wordt.

Wanneer die plegtigheid geëindigd is, en de kardinalen zich met de gewijde sieraden bekleed hebben, komt de H. Vader aan de groote deur; hij wordt drie maal bewierookt en begeeft zich vervolgens naar het altaar van het crucifix, waar het allerheiligste Sacrament uitgesteld is. Terwijl hij er zijn gebed verrigt, zingen de toonkunstenaars het *Te Deum Laudamus*....

enz. Van het altaar van het crucifix, gaat hij naar het hoog-altaar, stelt zich onder de bescherming van den H. Petrus en van den H. Paulus en als hij hunne geheiligde relikven geëerd heeft, gaat hij op den troon, die in het midden der tribune opgericht is, neêrzitten, op welks trappen, de kardinalen hem gehoorzaamheid komen beloven en het *presbiterium*, dat is, twee medailles, de eene van goud en de andere van zilver, ontvangen. Wanneer hij den troon verlaat, begeeft hij zich andermaal naar het altaar, waar hij zijn' zegen geeft, voorts, zich naar het balkon van den gevel der hoofdkerk begevende, geeft hij daar zijn zegen op nieuw aan al het volk, onder het gelui der klokken, bij het gebulder van het geschut en het herhaalde geweer-vuur der troepen, die op het plein geplaatst zijn.

Na die zegening, legt de Opperpriester de gewijde ornamenten af, trekt zijne gewone kleeding weder aan en keert naar zijn paleis terug, verzeld wordende door de pages, de conservateurs van Rome, den gouverneur der stad en den prins assistent.

Ik wilde u van de hoofdkerk van den H. Paulus spreken, doch, ik ontwaar een treurig smartgevoel als ik er aan denk. Dat gebouw, begonnen door den grooten Theodosius, voltooid door zijn zoon Honorius en versierd door zoo vele keizers en Opperpriesters, was een der schoonste gedenkstukken van de Christen oudheid. Het is in 1823 eene prooi der vlammen geworden. Men werkt intusschen onvermoeid aan de herstelling van hetzelfde Zal het ooit, hetgeen het eenmaal was, nabij komen?

Vaarwel, lieve Charles!

Tijftiende Brief.

Rome, 11 Maart 1838.

Het is eene waardige en billijke zaak, dierbare Vriend! het is eene heilzame zaak, dat de kerken der Catholijke wereld, in de Moeder-kerk het voorbeeld der godsvrucht, der betamelijkheid en des luisters vinden, welke bij de heilige ceremonien moeten heerschen. De Pausen zijn in dit opzicht nooit achterwege gebleven. Reeds in de derde eeuw, begeerde Zephrinus, die de Kerk bestuurde en die de kroon van het martelaarschap verwierf, dat, daar de verborgenheid der huizen, de diepten der grotten en destijds nog de eerbiedwaardige en uitgestrekte bewaarplaats van relikwiën, de catacomben, getuigen waren van de heilige geheimen, dit ook zouden zijn met al den luister, dien de omstandigheden, hoewel nog hagchelijk, zouden veroorlooven aan te wenden. In de daarop volgende eeuw, toen het Gode had hehaagd aan de vervolgingen een einde te stellen, kon de Koning der zielen na Jesus Christus, den eeuwigen Opperpriester in zijn Opperhoofd, zich met zijne verhevene hoedanigheid aan de wereld vertoonen en haar als een teeken zijner magt, de stoel van Melchisedech, toonen. Alstoen, bevrijd van hare bloedige kluisters, ontdeed zich de Kerk van haar rouw-gewaad en de Herder van de lammeren des goddelijken schaapstals, spreidde bij het celebreren van de heilige geheimen, eenen heiligen

luister ten toon en legde daarbij, om het zoo uit te drukken, eene prijzenswaardige heerlijke pracht aan den dag. Ongevoelig vormden de Pausen zich eene bisschoppelijke kroon, waarmede zij zich aan het altaar bedekten en die met hun bijdroeg, tot het verhoogen van den luister der heilige plegtigheden. De Catholijken van de geheele wereld, welke de godsvrucht op het tijdstip van zekere feesten naar Rome voert, weten ongetwijfeld, wat er alsdan merkwaardigs plaats heeft; wat u betreft, waarde Charles! aan wien ik deze regelen rigt, en voor wien Rome tot hiertoe, slechts eene stad van verlangen is, is het goed, dat gij u, reeds van dit oogenblik af, een denkbeeld vormen kunt van de plegtigheden, welke in de hoofdkerk van den H. Petrus en in het bijzondere heilighdom zijner Opvolgers, plaats hebben. Ook stel ik mij voor, u dezelve, zoo goed als mij mogelijk is, te schetsen. Ik begin met die der Pauselijke kapel.

De geestelijkheid die den Souvereinen Opperpriester, onder de plegtigheden assisteert, waarbij Z. H. tegenwoordig is, en welke men met den naam van Pauselijke kapel bestempeld, is zamengesteld uit zeventig kardinalen of vorsten van de heilige Kerk, die zijn koor vormen. De Mis wordt gewoonlijk door eenen kardinaal, of door een' bisschop die bij den troon assisteert, gezongen; en de Paus, hoort dezelve met het pluviale, eene soort van lange en wijde kap bekleed, op zijnen troon gezeten, aan, van welken hij enkel voor de aanbidding nederdaald. Aan zijne zijde zitten twee kardinalen-diakenen en tegenover Z. H. een kardinaal-priester. Ter linkerzijde zijn de prelaten-

bisschoppen, assistenten bij den troon; ter rechterzijde de prinsen, aan welke dezelfde eer bewezen wordt. Op de derde trap zitten de bewaarders van Rome; en op de laatste, de auditeurs van de Rota, de meester van het heilige paleis, van de orde der predikheeren, de klerken van de kamer en onderscheidene andere dignitarissen, achter de kardinalen-diakenen, die een vleugel van het koor bezetten, nemen de Apostolische proto-notarissen en de huis-prelatten van Z. H. plaats. Na deze laatsten, heb ik generalen van religieuze orden, de Apostolische prediker, de gouverneur van Rome, de vice-kamerling, de auditeur van de kamer, den schatmeester, den major-domo, de bisschoppen en de procuratores-generaal van elke orde, opgemerkt. Aan den voet van het altaar zijn de ceremonie-meesters, de acolythen en de aan de Pauselijke kapel verbondene officieren geplaatst. Deze plegtigheid heeft plaats, of in het Vatikaan, in de Sixtijn'sche kapel, welke minder beroemd is door den rijkdom van haar altaar, dan door de schoonheid harer schilderstukken; of in het Quirinaal, in de kapel van dat paleis, die ik minder rijk, maar meer versierd vind.

De Paus celebreert zelf driemalen in het jaar: op Paaschdag, op den Feestdag van den H. Petrus, in de basiliek van den Prins der Apostelen en op het Kersfeest in die van de H. Maria de Meerdere. Men zou op die dagen zeggen, dat alle Catholijken te Rome zijn zamengevloeid, om zich met hun Hoofd te vereenigen en de banden der eenheid te vernauwen: het is voor het nieuwe Jerusalem een ander Pinksterfeest; men ziet er menschen van alle natiën, men hoort er

alle talen spreken en even als bij de geboorte van het Christendom, omhelzen de Armeniërs, de Meden, de Parthen en de Kopthen elkander en geven elkaër de hand. Welk penseel, lieve Charles! zou de trekken van dit heerlijke tafereel kunnen afmalen!

Zingt, volken, die op de aarde woont,
Jerusalem herleeft, nog schooner dan te voren.

Wend nu uwe oogen op den heiligen Vader, op zijnen zetel, in de houding van een slagtoffer gedragen wordende, lijdt hij de eer welke aan zijne waarheid bewezen wordt; aan hem is op aarde de hoogste magt gegeven, het is de hoogste majesteit der wereld en hij wil dienaar der dienaren Gods genoemd worden; onder de tiare die hem kroont, straalt de diepe ootmoedigheid van een kind van den H. Benedictus door; het is de kleinste en de grootste, de zwakste en de sterkste, de armste en de rijkste, het is de alpha en de omega.

Gregorius XVI, dien ik op die wijze, tusschen den Hemel die hem met liefde aanschouwt en tusschen de aarde, welke hij door zijne deugd sticht, heb zien zweven, weent gewoonlijk bij die plegtigheden en werkelijk hij weent. Hoe kan hij weenen, vroeg ik mij zelve toen, wanneer alles rondom hem, het lofsied der overwinning zingt? Ik vergat op dat oogenblik, dat de tranen niet altoos dochters der smart zijn, dat er zeer zoete tranen zijn, welke uit de voldoening des harte voortvloeijen; en het waren ongetwijfeld van die tranen welke hij toen plengde: hij zag zich in het midden zijner kinderen.

Als de Paus, bij het celebreren van de Offerande, aan het Evangelie gekomen is, zingen twee diakens, de een van den Latijnschen ritus en de andere van den Griekschen, achterevolgens het evangelie ten teeken van gemeenschap. Hoe veel beteekenend, hoe Christelijk is dat gebruik en hoe veel gebeden zond ik toen opwaarts, om den schoonen dag te verhaasten, waarop de verdeelde natiën, zich onder den herdersstaf van denzelfden Herder vereenigen en slechts ééne kudde vormen zullen! Gij ziet het ongelukkige Grieken, de Latijnen hebben noch den vrede van Lyon, noch dien van Florence vergeten; laat ons elkander op nieuw omhelzen, om nimmer meer te scheiden! Politieke inzichten hebben u onlangs van eene wreede slavernij verlost en gij regelt misschien uwe hoop op de verwantschap der eerediensten. Houdt op, u te vleijen, een beroemde diplomaat zegt u te dien opzigte: » Men heeft geene broeders, als men geene gemeenschappelijke moeder heeft, »

Ik verzoek verschooning voor deze uitweiding; ik keer tot mijn onderwerp terug. De heilige Vader daalt bij het offertorium, van zijnen troon af, om de offerande te beginnen en blijft aan het altaar tot aan den *Agnus Dei*. Na den *Agnus Dei*, keert hij naar zijnen troon terug, waar hij de gebeden verrigt, welke de Communie moeten voorafgaan en waar men hem de H. Eucharistie ter nuttiging brengt. Hij neemt de hostie, welke hij in tweeën verdeeld en eene helft derzelve nuttigt, de andere helft, mede in tweeën verdeeld, reikt hij den diaken en den subdiaken; vervolgens neemt hij met de gouden hevelpijp een gedeelte

van het kostbare bloed en geeft den kelk aan den diaken terug, die denzelven weder naar het altaar brengt, waar hij het overige met den subdiaken nuttigt.

Wanneer de Misse geëindigd is, wordt de Paus naar de groote tribune gedragen, welke zich boven de vestibule der kerk bevindt; daar, zegent hij de ontelbare volksschaar, welke voor hem, ter aarde geknield ligt, met luider-stemme; en zich vervolgens naar de vier hoofd-windstreken keerende, zegent hij nog met de eeuwige stad, het uitgestrekte rijk der kinderen Gods. Die plegtigheid wordt met even veel majesteit als luister verrigt: zoodra de heilige Vader verschijnt, verkondigt het gelui der klokken zijne tegenwoordigheid aan het volk en het geschut van het kasteel St. Angelo, verkondigt haar vervolgens aan de geheele aarde.

Het feest van het heilige Sacrament wordt hier niet zoo gevierd als in Frankrijk. Elk land, elke stad heeft, gebruiken, die haar eigen zijn en Rome heeft de zijne. Als het schouwspel, dat het bij die plegtigheid oplevert, niet dezelfde bevalligheid en denzelfden luister heeft, dan ontvangt het door de tegenwoordigheid van het Opperhoofd der Kerk, toch meer grootschheid en majesteit.

Zoodra het luistervolle morgenrood het feest van den Koning der koningen aangekondigd heeft, laat het kanon van den ouden engelen-burgt zich hooren en aanstonds stellen de stad en het land zich in beweging. De vreemdeling zelf, die door nieuwsgierigheid herwaarts gevoerd is, geeft zich aan de algemeene beweging over en snelt met de digte volksdrommen naar die beroemde plaats, waar de overwinningen, de magt en de eeuwige

bestemmingen van het kruis geschreven staan. Intusschen verzamelen de Opperpriester en de kardinalen zich in de Sixtijn'sche kapel en terwijl er de Misse gecelebreerd wordt, begint de processie zich in reijen te scharen.

Het kruis opent den plegt-trein en men ziet onmiddellijk achter hetzelfde de kinderen van het Apostolische hospicium, in zwarte zaai gekleed, verschijnen; die van het weeshuis in lange witte kleederen met koorhemden; de religieuse orden, zoo als de vaders van de boetvaardigheid, de ongeschoeide eremijten van den H. Augustinus, de capucijnen, de minimen, de benedictijnen, de camaldulen, de reguliere kanunnikken van den H. Joannes van Latranen, enz....

Na de reguliere geestelijkheid volgt de seculiere: dit zijn de kweekelingen van het Romeinsch seminarie, de vier en vijftig pastores der stad, de collegiale kanunnikken, de kapittels van de mindere basilieken en die van de drie patriarchale hoofdkerken, van de H. Maria de Meerdere, van den H. Petrus en van den H. Joannes van Latranen. Elk kapittel heeft eene conope of eene vaan; de basiliek van den H. Joannes van Latranen, de moeder en de meesteresse der stad, heeft het regt om er twee te doen dragen. Op die wijze door de geheele geestelijkheid voorafgegaan, verschijnt eindelijk de kapel van den Paus, welke is zamengesteld uit kamerlingen van eer, met den degen en de kap, met het gouden halssieraad en den witten vederbos op den hoed; uit edellieden in violetkleurige toog, met kappen van roode saai; uit collegiale procureurs, den biechtvader van het huis van Z. H. den

Apostolischen prediker, uit de procuratores generaal van de religieuse orden, den commissaris der kamer, uit consistoriale raden, uit kapellanen-zangers, uit auditeurs van de Rota, den meester van het heilige paleis, uit geheime aalmoezeniers, welke de tiare en den mijter dragen, waarvan de Paus zich bedient, den subdiaken die het Pauselijke kruis draagt, uit twee officieren van de roode roede; uit de penitensiers van de patriarchen, voorafgegaan door twee jonge klerken in toog en koorkleed, welke in de eene hand een bloemruiker houden, uit welker midden een lang stokje uitsteekt, het zinnebeeld van de geestelijke magt; uit de gemijterde abten, den archimandriet van Messina, den kommandeur van den H. Geest, uit bisschoppen, aartsbisschoppen en de patriarchen van Konstantinopel, van Antiochië en van Jerusalem met mijter en kap; uit Grieksche, Armenische, Syrische bisschoppen en andere Oostersche patriarchen, welke volgens hun' ritus gekleed zijn; uit kardinalen diakens in dalmatiek, uit kardinalen priesters in kazuifel, uit kardinalen bisschoppen in kap, elk gemijterd, gevolgd door hunne sleepdraggers, en ter regter zijde verzeld door eenen edelman, die eene ontzaggelijk groote brandende toorts draagt en ter linker door hunnen kamermeester die hunne baret draagt; uit den deken in stads-gewaad, den grooten rooden hoed, pastorale genoemd, dragende. Het H. Collegie wordt geescorteerd door de wacht der Zwitsers, gewapend met harnassen en hellebaarden, alsmede door de wacht van het kapitoel, op wier hoeden een vederbos prijkt. Vervolgens komen de bewaarders van het Romeinsche volk, de gouverneur van Rome,

ter regter zijde van den prins assistent des troons, in zwart fluweel gedost; en eindelijk de Paus, op zijnen zetel gedragen wordende en onder eenen prachtigen troonhemel het heilige Sacrament houdende; de hemel wordt beurtelings door de afgevaardigden van de onderscheidene natiën gedragen. Twee kardinalen gaan Z. H. vooraf; te weërszijden dragen vier edellieden zilveren lantarens en twee kamerlingen, twee ontzettend groote witte vederbossen (*flabelli*) in den vorm van eenen waaier; vier referendarissen zwaaijen den wierook-geur; te weërskanten van den troonhemel dragen twaalf edellieden waskaarsen. Het heilige Sacrament wordt gevolgd door acht kapellanen-zangers, door den auditeur der kamer, door den tesaurier generaal, door den major-domo, door de apostolische proto-notarissen, door de generalen van religieuze orden, door de referendarissen van de signatures en door de Pauselijke stafdragers. De lijfwachten te paard, de banierdrager van de heilige Kerk in gala, een eskadron karabiniers, een van dragonders, de infanterie en de keurbenden der schutterij, sluiten met hunne muzijk-korpsen, den togt en eindigen deze prachtige processie. Van de Sixtijn'sche kapel uitgetogen, trekt zij eerst de zuilengangen van het H. Petrus-plein door en komt onder het zuilen-gewelf terug. Zoodra de Souvereine Opperpriester den tempel binnentreedt, heffen twee stemmen den Ambrosiaanschen lofzang, den *Te Deum*, aan; de galmtoon der klokken vermengt zich met het gedonder van het geschut en als de Paus het allerheiligste Sacrament uitgesteld en aanbeden heeft, geeft hij van het altaar zijnen drievoudigen zegen aan het volk.

Zoo wordt deze plegtigheid gevierd, waarvan de tegenwoordigheid van het Opperhoofd der Kerk, die van het heilig collegie en de toevloed van zoo vele andere stichtingwekkende lichamen, een wezenlijk feest van het heilig Sacrament maken; doch in Frankrijk, en alleen in Frankrijk, ik moet het zeggen, is dit feest gelijktijdig een aardsch feest. Gij ziet hier noch die groepen van volwassenen, die, om mij van de woorden van de heer de Chateaubriand te bedienen, » op een » herhaald teeken van den ceremonie-meester, zich » naar het afbeeldsel der eeuwige zon keeren en ont- » bladerde rozen, op deszelfs weg door de lucht doen » vliegen; noch van die levieten, in witte tuniken, » welke voor den Allerhoogsten, de golvende vazen » van vuur zwaaijen.” Ik heb de stad doorwandeld en ik heb geene rust-altaren op de openbare pleinen gevonden; ik heb te vergeefs die witte, met bloemfستonnen doorslingerde, met rozen versierde en met smaak geplooid behangsels gezocht; ik heb dien aangename geur, waarmede uwe steden en dorpen op dien schoonen dag vervuld zijn, niet ingeademd en ik heb aan eenige Romeinen gezegd: » Uwe feesten zouden weêrgaêloos wezen, als gij het bevallige met het verhevene, den rozenknop met den goudknop wist te paren.” Die processie is niet te min een der heerlijkste schouwtooneelen, welke men in Italië genieten kan en de vreemdelingen rigten gewoonlijk hunne reis zoo in, dat zij zich op dien dag te Rome bevinden.

Op den vierden Zondag van den Vaste welke de Kerk den Zondag der verblijding, *Lætare* noemt, zegent de Paus, in zijn opperpriesterlijk gewaad gekleed, eene

gulden, met edele gesteenten versierde roos, terwijl hij over dezelve deze schoone en treffende woorden uitspreekt: » Aan God! wiens magt alles gemaakt » heeft en wiens magt alles regelt en behoudt. God, » die de blijdschap en de vreugde der geloovigen zijt, » gewaardig U, deze zoo schitterende en zoo aange- » naam geurende roos te zegenen en te heiligen. Uw » volk, is door de genade van uw Woord, uit de » Babylonische slavernij verlost, dat, vleeschgewor- » den zijnde, de glorie en de vreugde van Israël, de » Koning van het hemelsche Jerusalem, ons gelukza- » lig vaderland geworden is; uw volk zal deze roos » ten teeken van geluk en vreugde dragen, gelijk het » zinnebeeld van dien geheimzinnigen stam van Jesse, » van die bloem der velden, van die lelie der dalen, » welke onze Profeten verkondigd en bezongen heb- » ben en onder welker afbeelding zij den Zaligmaker » voorzegd en voorgesteld hebben, die eeuwige bloem, » die in uwen schoot geboren is en die het aardrijk » met vreugde vervuld en gebalsemd heeft." Als die aanroeping geëindigd is, zalft de Paus dezelve met balsem en strooit er muskus-poeder over, hij besproeit dezelve met gewijd water, bewierookt dezelve en plaatst haar op het altaar, waarop zij gedurende de Offerande uitgesteld blijft. De prefect van Rome ontving eertijds die gewijde roos, tot vergelding van de hulde, welke hij den heiligen Vader bewees; tegenwoordig zendt de Paus die roos aan eenen koning of aan eene koningin der Christenheid, ten ware zich op den dag dier plegtigheid een monarch of een voornaam persoon te Rome mogt bevinden, wien hij met dat geschenk

mogt goedvinden te vereeren. Welke zoete herinneringen doet die roos herleven! welk eene overvloedige bron van godvruchtige zinspelingen! Op die wijze, allerliefste Charles! verhoogt de Godsdienst alles, en er is niets in de natuur, dat ons niet tot haren Schep-
per terugvoert.

Zie hier eene andere plegtigheid, welke ik met genoegen gezien heb, en die, om juist te spreken, bevallig en beminnelijk schoon is. Vergeef mij, dat ik zoo plotseling van den ernstigen stijl tot den vrolijken stijl en van de statige beschrijving van mysteriën, tot de vrijheid der bijzonderheden, overga. Ik heb beloofd u en mijne opmerkingen en mijne gewaarwordingen, met één woord, tot zelfs de beelden welke zich aan mijne verbeelding mochten voordoen, mede te deelen; ik zal u derhalve van niets verschoonen en ik zal er, ten uwen opzichte, dus met vertrouwelijheid, gebruik van maken.

In het eerste jaar van hun Opperpriesterschap en alle zeven jaren, zegent de Paus in het octaaf van paschen, een zeker aantal medailles, met het afbeeldsel van een lam, het zinnebeeld van de zachtmoedigheid en het geduld van Jesus Christus. Er komt onder de mengstof dezer medailles noch goud noch zilver; zij worden vervaardigd uit het overblijfsel van het was der paaschkaars des voorgaanden jaars. De Paus maakt op den dingsdag in de goede week, een mengsel van wijwater, van balsem en van heilige olie, waarin hij dezelve doopt en zij ontvangen bij dat welriekende doopsel den naam van *Agnus Dei*. Op Zaterdag in de goede week, vertoont zich een subdiaken, voorafge-

gaan door het kruis, aan de deur der kapel waarin de heilige Misse gecelebreerd wordt; en eene schaal met zulke medailles in de hand houdende, heft hij met luider stemme de volgende woorden aan: » Heilige » Vader! ziedaar de lammeren welke u de opstanding » verkondigd hebben; de boden die u de overwinning » hebben aangekondigd: zij komen aan de bronnen, » zij zijn blinkend van helderheid. — Alleluja! ant- » woord een koor, Gode zij lof, Alleluja!» Hij treedt vervolgens toe tot aan den troon en de Paus neemt de medailles en deelt dezelve aan de dignitarissen der kapel volgens hunnen voorrang uit. Toen Urbanus I, drie dezer medailles aan den Griekschen keizer Joannes Palaologus zond, schetste hij de grootheid van dat geschenk, door de opnoeming der gratiën, welke er aan verbonden zijn. » Zij doen, sprak hij tot den » keizer, de zegeningen des hemels, op diegenen af- » dalen welke dezelve bezitten en door de heiligheid » van hun leven vereeren; zij behoeden tegen brand, » tegen schipbreuk en zijn een onderpand van vrede » en rust.”

Nog eene herinnering der jeugd: is de feestdag van de H. Agnes, maagd en martelaresse..... Hoe be- haagt mij die naam, ik vind hem zoo zoet; hij draagt eene bloem van onschuld, een kenmerk van kracht en ik weet niet wat, dat uit den hemel komt. Als ik denzelven hoor uitspreken, dan stel ik mij het indrukwekkendste, wat een vreesachtig geslacht bezit en wat in de helden het bewonderenswaardigste is, voor. Op den dag, zeg ik, waarop de Kerk het feest dier jeugdige martelares viert, zegent de Paus twee lamme-

ren, wier wol bestemd is tot het weven van het pallium. Dit sieraad, dat enkel voor de Souvereine Opperherders moest zijn bewaard gebleven, is door hun zelve aan de patriarchen, aan de aartsbisschoppen en aan eenige bevoorregte bisschoppen geschonken geworden. Die twee lammeren worden uit de kerk van de H. Agnes, waar zij eene eerste wijding hebben ontvangen, tot voor de voeten van Zijne Heiligheid gebracht, die hun een tweeden zegen geeft. De kamerling van de Apostolische subdiakens, vertrouwt dezelve vervolgens aan een klooster van nonnen toe, die zich met de voeding en de noodige oppassing dier lammeren belasten. Wel nu, dierbare Vriend! zoudt gij het kunnen gelooven? een mijner eerste wenschen was, het zien dezer twee kleine bevoorregte dieren, welke op een grasperk weiden dat nimmer door eenen ongewijden voet betreden wordt; welk genoegen zou ik gesmaakt hebben bij het streelen derzelve! Niets is schuldelloozer, niets is zoo zuiver, doch niets is ook moeilijker te zien. Die kleine gasten deelen in het lot hunner kuische en herbergzame verzorgsters, welke eene ondoordringbare afsluiting aan aller blikken onttrekt. Daags voor het feest van den H. Petrus, legt men de *palliums* op het graf der heilige apostelen; den volgenden dag plaatst men dezelve tusschen de relikven, alwaar zij blijven berusten tot de deken der kardinalen diakens dezelve, op eenen formeelen wensch van hunne zijde, aan de candidaten zendt.

Ik zou zeer gaarne gezien hebben dat de Opperprieesters, de Opvolgers van den H. Marcellus, in plaats van die onderscheiding aan zekere zetels te verbinden, haar

even als hij , enkel tot belooning van de eene of andere daad in het belang van de Kerk verrigt, toekenden. Het pallium moest het onderscheidende kenmerk der belijders van het geloof wezen, even als de palmtak dat der martelaren is.

Vaarwel , beste Vriend !

Zestiende Brief.

Rome, 20 Maart 1838.

Lieve Vriend! van alle tempels der heidensche oudheid, is de best bewaarde en de schoonste van zijne soort het Pantheon. Men gelooft algemeen dat Agrippa, de schoonzoon van Augustus denzelven liet bouwen en aan Jupiter den Overwinnaar toewijdde, ter gedachtenis van de beroemde overwinning van Actium. Cybele en andere godheden werden er vervolgens in aanbeden; en het schijnt dat deze tempel uit die verzameling van goden en godinnen, zijn naam ontleend heeft.

Men gaat denzelven binnen door een zuilengewelf, hetwelk gevormd is uit zestien kolommen van graniet, waarvan elke kolom uit een stuk vervaardigd is. Men ziet er acht in het front, die een uitstek en een frontispice dragen van de schoonste proportie, welke de bouwkunde ooit zou kunnen opleveren. Oudtijds klommen langs zeven trappen naar dat portiek op, hetgeen aan hetzelfde een prachtiger aanzien gaf, dan het tegenwoordig heeft: thans gaat men slechts met twee trappen naar hetzelfde, de eenige welke de verhooging van den grond nog niet bedekt heeft.

Het binnenste is van eenen ronden vorm, dat zijnen ouden naam met dien van rotonde heeft doen verwisselen. De doorsnee van den tempel is honderd vier en vijftig voeten, zijne hoogte bedraagt nagenoeg even

veel en hij wordt enkel door een rond dakvenster, dat in het midden van het gewelf geplaatst is en acht en twintig voeten opening heeft, verlicht.

Hoewel die tempel door de hechtheid van zijn' bouw aan de pogingen der barbaren weêrstaan heeft, die hem herhaalde malen hebben gepoogd te vernietigen, zou hij eindelijk voor de verwoestingen van den tijd bezweken zijn, zoo niet Paus Bonifacius IV, de herinnering aan de afgoderij willende uitwischen, van keizer Phocas de vergunning had bekomen om hem in eene kerk te veranderen, die hij in het jaar 607, aan de H. Maagd en aan alle martelaren toewijdde. Toen werd op de plaats, waar de onkuische Venus was geëerd geworden, het kuischste aller schepselen geëerd; en een God aan een kruis gehecht, nam de plaats, van den met den bliksemschichten gewapenden Jupiter in.

Gregorius VI, wijdde die kerk in 830, aan alle heiligen toe, die in den Hemel heerschen; en zoodanig is waarschijnlijk de oorsprong van het feest, dat de Catholijken op den 1 November vieren. De volgende dag, zijnde het feest van Allerzielen, wordt ook in de Rotonde feestelijk gevierd.

Urbanus VIII, herstelde deze kerk in 1640 en deed er tusschen den zuilen-gang en de koepel, twee klokkentorens op plaatsen, die ongetwijfeld noodzakelijk waren, maar die niet zeer goed met het geheel van het overige des gebouws strooken.

Eindelijk deed Benedictus XIV, tegen het midden der vorige eeuw, nieuwe verbeteringen aan dat grijze gedenkstuk maken; en de kunstenaars beklagen zich zeer, dat men door het witten van het gewelf, de sta-

tige pracht van het gebouw verminderd heeft. » Een oud gebouw witten , heeft een hunner uitgeroepen , is even slecht , als het zwart maken van een modern gebouw. »

Het is zeker dat het stof van Raphaël onder den vloer van dezen tempel is geplaatst geworden ; en de grootste der schilders , waarop Italië zich beroemt , verdiende voorzeker het meester-gewrocht der eeuw van Augustus , tot graf te hebben. Nog niet lang geleden zag men er nog zijn borstbeeld en die van onderscheidene beroemde mannen ; doch Pius VII , overwegende , dat als die borstbeelden nog meer vermenigvuldigd werden , de plaats ongevoelig van bestemming veranderen zou en dat zij heilig geworden zijnde , nadat zij onder de keizers profaan was geweest , onder de Opperpriesters op nieuw profaan zou worden , deed al die borstbeelden naar eene der zalen van het paleis der bewaarders van Rome overbrengen , en hij stelde zelf het reglement op , dat voortaan gevolgd moest worden , als de kunstenaars het voortzetten dier belangrijke verzameling mogten behartigen.

Ik zou hier mijn brief eindigen , als ik u niet beloofd had , u alle mijne gedachten voor te stellen en u verslag te geven van alle indrukken welke ik ondervind. Ik moet u dus zeggen , lieve Vriend ! dat ik mij nooit naar het Pantheon begeef , zonder aan alles te denken wat het Jesus Christus gekost heeft , om zijne Kerk te stichten en de natiën uit de duisternissen van het heidendom tot het licht van het Evangelie te doen overgaan. Als ik vervolgens overweeg , dat er , hoewel dit licht de geheele wereld behoort te verlichten , nog volken zijn , die in de schaduwen des doods

zitten; en dat er onder diegenen, welke het bereids verlicht heeft, in den schoot van het Christendom, nog gevonden worden, die dit licht niet willen begrijpen, en, die uit hoogmoed of uit gehechtheid aan hunne eigene zinnen, de middelen welke zij tot het bewerken hunner zaligheid ontvangen hadden, tot hun verderf keeren; ik zucht over hun lot en ik gevoel mij met diepe droefheid vervuld; en eenen terugblik op mij zelve werpende, dank ik den den Heere die mij in de zuiverheid van het geloof bewaard heeft, mij, die onder mijne meesters mannen geteld heb, welke door de dwaling besmet waren. Ik heb mijne broeders nooit willen beoordeelen en gij zult mij nimmer als godgeleerde, over de oneenigheden hooren spreken, welke de Kerk verscheuren; doch ik kan niet nalaten mij zelve deze vraag te doen: spraken die mannen, die zoo veel bloed hebben doen stroomen, die stichters eener zoogenaamde hervorming, opregt, toen zij, om redenen te hebben, tot hunne scheiding van de Roomsche Kerk, zoo ver gegaan zijn, dat zij de vereering welke wij aan de heiligen bewijzen, voor afgoderij uitkreten, voorgevende dat wij dezelve niet konden aanroepen zonder de verdiensten van Jesus Christus te beledigen en zijne hoedanigheid van Middelaar te krenken? Die mannen hebben ook verboden voor de overledenen te bidden. De zinneloozen! Zij hebben niet begrepen, dat zij op die wijze den geheimzinnigen keten verbrekende, waarmede wij aan den eenen kant aan de zielen verbonden zijn, die zich in den Hemel reeds aan het zoetste geluk verzadigen; en aan den anderen kant aan die zielen, welke in een

zuiveringsoord nog smarten moeten verduren, gelijktijdig aan de eerstgenoemde, een voorwerp van vreugde, aan de andere een middel van verzachting en aan ons, die nog op de aarde verkeerden, het geschiktste middel ontroofden, dat ons in de beoefening der werken van liefde aansporen moet.

Gister trad ik, met deze overdenkingen geheel vervuld, in mijne kamer: de geestelijke werken van Fénelon lagen op mijne tafel; ik sloeg er onwillekeurig een deel van open en ik vond juist de plaats, waar de schrijver de leer der Kerk op die twee punten staft. Gij zult dit stukje met genoeg lezen; zie hier hetzelfde: » Ik zie uit de geschiedenis der Machabeën, dat het bidden voor de overledenen lang vòòr Jesus Christus in de synagoge in gebruik was: ik zie dat hetzelfde door de Christen Kerk, reeds van haar zuiverste begin af, is onderhouden geworden. Die gebeden kunnen niet te vergeefs, noch op eene blinde wijze zijn gedaan geworden. Daar de Kerk de verzachting van het lijden der geloovigen verzoekt, veronderstelt zij op eene zichtbare wijze, dat zij in eenige smart verkeerden, welke door hare voorspraak geleenigd kan worden. Het is, zegt de H. Augustinus, omdat er Christenen zijn, die niet slecht genoeg geleefd hebben om van het rijk der Hemelen uitgesloten te worden en niet goed genoeg om hetzelfde aanstonds binnen te gaan, *wijl niets met den minsten smet den Hemel ingaat*: zij moeten voor zekere zonden boeten, welke *den dood niet ten gevolge hebben*. Die smartelijke terughouding van hun geluk is eene zuivering, waardoor zij, *even als door het vuur*, gaan. De Kerk heeft im-

mer geloofd dat hare gebeden tot hunne verzachting en ter bevordering van hunne rust konden bijdragen. Kan men aan de bruid van den Zoon Gods, weigeren, zich met haar in zulk een godvruchtig verzoek te vereenigen.

» De Kerk verzoekt ons, om onze broeders die bereids in den Hemel zijn, even als zij, die nog op aarde leven, te smeeken, dat zij voor ons bidden mogen, door Jesus Christus onzen gemeenschappelijken en eenigen Middelaar. God zelf, die onmiddellijk aan de vijanden van Job, hunne vergiffenis op hun onmiddellijk verzoek kon verleenen, legde hun op, om dezelve, door de tuschenkomst van Job, dien zij veroordeeld hadden, af te smeeken. Op die wijze verleent ons God, ten gunste van de zuivere gebeden der heiligen die zijne vrienden zijn, wat Hij ons misschien niet op onze enkele gebeden, die zijner minder waardig zijn, verleenen zou. Als wij onzen eenigen Middelaar niet beleedigen, door de gebeden van zondige menschen, die nog aan de bekoringen van den pelgrims-togt blootgesteld zijn, te verzoeken, met hoe veel te meer reden moeten wij dan niet onze gebeden vereenigen, met die der Kerk, om den bijstand van de Moeder Gods en van de andere heiligen, welke God van aangezigt tot aangezigt zien en die in zijnen schoot nooit meer zondigen kunnen, te verzoeken?

» De Kerk heeft, van de eerste tijden af de graven der martelaren geëerd, op welke zij hunnen zegepraal bezingt en het bloed des Lams, waarvoor zij het hunne geplengd hadden, ging ten offer brengen: zij bewaarde hunne overblijfsels als een kostbaren schat; en de overblijfselen werkten ontelbare wonderen uit, gelijk de

oude vaders ons dit verhalen. Kan men het bijgeloof vreezen, als men door zulk eenen zuiveren eeredienst, de verlichtste oudheid navelgt?

» Het is waar, de Schriftuur heeft gezegd: *Gij zult geene gesnedene beelden maken*; doch zij laat er onmiddellijk op volgen, *om ze te dienen*, dat is, om dezelve te aanbidden. Overigens waren er beelden in den tempel en zelfs op de ark des verbonds. God verhoede, dat wij de beelden als godheden zouden aanbidden! Wij dienen ze niet; integendeel, zij dienen ons. Het zijn slechts eenvoudige voorstellingen van de wondervolle visioenen der Schriftuur, van de handelingen van Jesus Christus en van de heiligen. Als zij beschadigd of onbetamelijk zijn, dan breken wij dezelve zonder gewetens-bezwaar. De beelden onderrigten de onwetenden en treffen de geleerdsten; zij stellen als het ware de geheimen der zaligheid voor onze oogen. Waarom zouden wij weigeren, ons in zulk eene oude, zuivere, van alle afgoderij zoo verwijderde en van de volks-bijgeloovigheden, die men poogt er van te verwijderen, zoo bevrijde en eindelijk ter voeding van de godsvrucht der geloovigen, zoo geschikte handeling, met de kerk te vereenigen?"

Dezelfde waarheden worden met nog meer kracht aangetoond in een klein werkje van Bossuet, hetwelk ten titel voert: *Voorstelling van de leer der Catholijke Kerk, over de grondstoffen tot controvers*. Er is geen gebrek aan goede boeken; maar zijn er wel veel blinden, welke even als die van Jericho roepen: *Heer! geef, dat ik zie?*

Vaarwel, lieve Charles!

Zeventiende Brief.

Rome, 23 Maart 1838.

Het colyseum, dat gebouw, welks weidsche pracht de pyramiden van Egypte, den tempel van Ephesen en de andere wereldwonderen overtrof, is een onmetelijk amphitheater, dat bestemd was voor den worstelstrijd der gladiators, en dat dikwerf met het bloed der Christenen besproeid werd. Keizer Vespasianus bouwde hetzelfde in het jaar 71 na Jesus Christus, nagenoeg in het midden van Rome, op de plaats waar zich de vijvers van Nero bevonden; hij deed er twaalf duizend Joden, die hij uit Jerusalem aangevoerd had, aan arbeiden terwijl hij er tien millioenen kroonen aan besteedde. Titus, zijn zoon, voltooide hetzelfde en wijdde het in. Die inwijdingen waren verschillend, naar gelang van de bestemming der gebouwen die er het voorwerp van waren: de inwijding van eenen schouwburg had met eene tooneel-vertooning plaats; die van de renperken door eenen wed-ren met wagens; die der spiegelgevechten, door gevechten op het water; en die der amphitheaters, door de spelen der gladiators en door jagen van wilde beesten. Bij laatstgenoemde, deed Titus vijf duizend van zulke dieren verschijnen, welke alle gedood werden. De spelen duurden honderd dagen voort.

De vorm van het colyseum is langwerpig rond en heeft eene lengte van vijf honderd een en tachtig voe-

ten, vier honderd een en tachtig voet in de breedte en duizend zes honderd en tachtig voet in omtrek. Men verzekert dat het zeven en tachtig duizend zittende en twintig duizend staande toeschouwers bevatten kon. Hoewel het zeer beschadigd is, zien wij evenwel uit hetgene ons nog is overgebleven, dat alle voorzorgen genomen waren om aan dit werk eene eeuwige duurzaamheid te verschaffen; ook zeiden de Romeinen bij wijze van spreekwoord, dat, als het colyseum viel, Rome met hetzelfde vallen zou, en als Rome viel, dat dan de geheele wereld zou instorten.

Dit gedenkstuk bestond in het begin der zesde eeuw, nog in zijne geheele schoonheid; doch in 546 wilden de barbaren, die Rome overstroonden, het metaal waarmede de steenen aan elkander verbonden waren, wegnemen en zij waren dus de eersten die het beschadigden. Dit voorbeeld werd maar al te vaak gevolgd; en, terwijl de Pausen te Avignon vertoefden, deden vermogende personen een gedeelte van hetzelfde afbreken, terwijl zij de bouwstoffen bezigden tot het doen bouwen van prachtige paleizen voor minder kosten. Op die wijze, zegt men, is het paleis van Farnese en het paleis Barbarini gebouwd; en ten opzichte van laatstgenoemde, veroorloofde zich in der tijd, een schrandere vernuft te zeggen: » De Barbarini's hebben er meer van gemaakt dan de barbaren." Pausen zelven, hebben in onwetende tijden, de hand aan dit gedenkstuk geslagen en Paulus II, Petrus Barbe een Venetiër, ontleende van hetzelfde alle steenen die hij tot het bouwen van het paleis van Venetië noodig had.

Dit amphitheater werd diensvolgens niet anders be-

schouwd , dan als eene steengroeve en het zou geheel aan de roofzucht van ondernemers vervallen zijn , zoo niet Clemens X , den oorsprong en het gebruik van hetzelfde overwegende , besloot om het voor den Godsdienst en voor de kunsten te behouden. Met dat oogmerk deed hij rondom het strijdperk veertien ongedekte altaren , ter gedachtenis aan de geheimen van het lijden en in het midden eene kapel oprigten , die aan onze Lieve Vrouw van Barmhartigheid , werd toegewijd. In vervolg van tijd verrijkte Benedictus XIV , het werk van Clemens X , met eenige sieraden en verleende aflaten aan hen die er de oefeningen van den kruisweg , mogten komen verrigten.

Van dat oogenblik af , veranderde alles , het colyseum werd geëerbiedigd en men heeft het niet in 't minste meer beschadigd. Te dezen opzichte had ik willen nitroepen. » O bewonderenswaardige magt van het kruis ! » doch ik herinnerde mij , dat het Rome reeds tegen de woede van Attila gespaard had en ik verwonderde mij niet meer , dat het later over de eischen der hebzucht gezegevierd heeft en een gedenkstuk heeft gespaard , dat zelfs in den toestand waarin het is gebracht , meer dan eenig ander geschikt is , om een groot denkbeeld van de magt der Romeinen te geven. Ja , beste Vriend ! als het kruis niet in dit strijdperk was geplaatst geworden , zou er thans geen steen van het colyseum meer zijn overgebleven en de verbaasde reiziger zou vragen waar het gestaan had. Het oprigten van altaren op deze plaats was derhalve een bewijs van geest en het was zelfs een verheven denkbeeld. Ik voeg er bij dat het zelfs eene verpligting was : het bloed der eerste Christenen heeft met groote stroomen in dit

strijdperk gevloeid, zij zijn bij duizenden omgekomen, niet strijdende even als die gladiators, welke zich beroepshalve den dood wijdden, maar weerloos overgeleverd aan wilde dieren, welke met groote kosten, uit de brandende zandwoestijnen van Afrika herwaarts waren gebracht. Gedurende drie eeuwen werden de moordrijen dagelijks vernieuwd, O! als een Christen het colyseum ingaat, dan moet hij de muren van hetzelfde kussen en tot zich zelve zeggen, wat eertijds de Engel op den berg Horeb, tot Mozes zeide: » Ontbind het schoeisel uwer voeten, want de aarde, waarop gij staat, is eene heilige aarde." Inderdaad, het bloed van onze broeders, van onze voorvaderen in het geloof, heeft deze plaats beproeid; overdekt met pik en harst, brandden zij er levendig als flambouwen, om de Romeinsche dames te verlichten, of, men wierp die moedige martelaren ook voor de bloeddorstige dieren en het verzamelde volk verlustigde zich aan hunne foltering.

Het was ongetwijfeld veel, dat men het colyseum gespaard had tegen den beukhamer der barbaarschheid en de roofzucht der begeerlijkheid; doch men moest de vernielingen van den tijd nog herstellen en hieraan werkte de eerbiedwaardige Pius VII aanhoudend voort, toen hij uit zijne staten weggerukt werd. Onder het keizerlijk gouvernement, werd deze arbeid niet afgebroken; de Franschen, die gehoorzame werktuigen der Voorzienigheid waren, zuiverden het strijdperk dat half met puin bedekt was; en, sedert hun vertrek hebben de Pausen, zich met de uitwendige gedeelten die met instorting dreigden, onledig gehouden. Op die wijze zullen, dank hebbe de ijver van een herstel-

lend gouvernement, de toekomstige eeuwen, even als wij, zich aan dit gedenkstuk kunnen vergasten, dat, aan den eenen kant volgens de opmerking van eenen reiziger, voldoende bewaard is, opdat de verbeelding het gemakkelijk in zijn geheel kunne herstellen; en van den anderen kant, vertoont het, bijna verwoest, aan het gezigt een der schoonste bouwvallen die ergens bestaan.

Een arme Francisciaan komt alle Vrijdagen in het colyseum, en dáár, waar de priesters van Jupiter de wierook tot hunnen afgod opzwaaiden, leert hij het volk het lijden des Zaligmakers overwegen. Denk niet, lieve Vriend! dat hij, om zijne toehoorders te treffen, eene groote welsprekendheid noodig heeft. De daden overtuigen beter dan de woorden; en hij behoeft om de tranen te doen vloeijen, hun slechts de namen der Christenen te herinneren welke op dit afgesloten plein geslagtofferd zijn. Bij het hooren dier innig vereerde namen, worden de versteendste harten vermurwd, de beneveling van het geloof verdwijnt en zij maken het vaste voornemen om zich naauwgezet te gedragen, naar de voorbeelden welke gegeven zijn.

De kalender dier heilige martelaren is te zien op de deur dier kapel van Onze Lieve Vrouw en onder hun onderscheidt men den H. Ignatius, bisschop van Anti-ochië, die in het jaar 107 na Jesus Christus, onder keizer Trajanus, voor de bloeddorstige beesten geworpen werd; want, ofschoon het destijds verboden was de Christenen op te sporen, liet men toch niet na, hun ter dood te veroordeelen als zij aangeklaagd werden.

Ik weet niet, dierbare Vriend! of gij het leven van

dien edelmoedigen martelaar kent; wat mij betreft, ik heb het op de plaats zelve, waar hij zijn offer heeft volbragt, willen herzeggen, en, gister morgen, mij naar het Colyseum begeven hebbende, las ik er het volgende:

» De H. Ignatius, bijgenaamd *Theophorus* of *God-drager*, was een leerling van den H. Joannes den Evangelist. Hij werd na den dood van den H. Evodius, op den zetel van Antiochië verheven. Gedurende de veertig jaren, tijdens welke hij zijne kerk bestuurde, gaf hij het voorbeeld van alle bisschoppelijke deugden. Daar den vrede door den dood van keizer Domitianus, aan de Christenen geschonken was, verheugde Theophorus zich daarin voor het welzijn der geloovigen; doch hij bedroefde zich gelijktijdig, dat hij niet waardig geoordeeld was, om voor den Heer te lijden. Onder keizer Trajanus ontvlamde de vervolging op nieuw in eenige provincien. Toen die vorst zich te Antiochië bevond, wilde hij den roem zijner goden, aan welke hij de overwinning toeschreef, die hij op de Scythen behaald had, verbreiden en hij vorderde dat de Christenen die goden zouden aanbidden, op straffe van ter dood te worden veroordeeld.

» De heilige bisschop werd voor zijne vierschaar gevoerd. » Gij zijt het derhalve, sprak de keizer tot » hem, gij zijt het dus, ondeugende duivel, die mij » ne bevelen durft overtreden, en de anderen durft » aanspooren tot het ondergaan van eenen ellendigen » dood? — Niemand noemt Theophorus een' ondeugen- » den duivel. — En wie is Theophorus? — Hij, die » Jesus Christus in zijn hart draagt. — Gij gelooft dus

» dat wij de goden, die ons helpen in het overwin-
 » nen onzer vijanden, niet in het hart dragen? —
 » Het is eene dwaling, de duivels welke gij aanbidt,
 » goden te noemen; want er is slechts één God, die
 » Hemel en aarde en alles wat zij bevatten, gemaakt
 » heeft en één Jesus Christus, zijn eenigen Zoon, in
 » wiens rijk ik vurig verlang, toegelaten te worden.
 » — Gij wilt ongetwijfelt van Hem spreken, die onder
 » Pontius Pilatus gekruisigd is? — Hij is het zelf, die
 » door zijn dood de zonde met den oorsprong der zonde
 » gekruisigd heeft; die heeft gezegevierd over de boos-
 » heid der duivelen, en hen onder de voeten dergenen
 » geworpen heeft, die Hem in hun hart dragen. — Gij
 » draagt derhalve Christus in u? — Ja, want er staat
 » geschreven: *Ik zal in hen wonen en ik zal in*
 » *hen rusten.*”

» Trajanus was vertoornd over de standvastigheid
 waarmede hij zijn geloof beleden had en hij sprak het
 volgende vonnis uit: » Wij bevelen dat Ignatius, die
 » zegt dat hij den Gekruisigde in zijn hart draagt,
 » gebonden en naar Rome overgevoerd worde, om er
 » door de beesten verslonden te worden en aan het
 » volk tot schouwspel te dienen. — Heer! riep de
 » martelaar uit, ik dank U, dat Gij mij eene vol-
 » maakte liefde voor U geschonken hebt en dat Gij
 » mij vergunt, dat ik nog even als uw apostel Pau-
 » lus in boeijen geklonken worde.” Deze woorden
 gesproken hebbende, legde hij zelf zijne ketenen aan,
 bad voor zijne kerk, beval haar met tranen Gode aan
 en gaf zich aan de soldaten over, die hem naar Rome
 moesten brengen.

» Toen hij te Seuleucië aangekomen was, plaatste men hem op een schip, dat langs de kusten van Klein-Azië stevenen moest. Men koos vervolgens een anderen weg, die de reis veel vertraagde. Ignatius werd dag en nacht, zoo wel te water als te land, door tien soldaten bewaakt, welke hij met den naam van lui-paarden bestempelde, uit hoofde hunner wreedheid en wijl zijn geduld en zijne zachtzinnigheid hen slechts hoe langer zoo meer verbitterde. Ondanks de waakzaamheid zijner wachters, vond hij immer het middel om de kerken der steden, door welke hij toog, in het geloof te bevestigen. In de onderrigtingen welke hij haar gaf, drong hij voornamelijk op de noodzakelijkheid aan, om de ketterijen te ontvlugten en zich onwrikbaar aan de overlevering der apostelen te hechten. Alle geloovigen der omstreken, door welke hij trok, snelden toe om hem den bijstand dien hij mogt behoeven aan te bieden. De kerken van Azië vaardigden bisschoppen en priesters naar hem af en gelastten onderscheidene geloovigen, om hem gedurende het overige der reis te verzellen; hetgeen den heilige deed zeggen, dat hij onderscheidene kerken met zich had. Alle waren met grooten troost vervuld, toen zij hem tot zulk eene hooge mate van liefde, het lijden zagen verduren.

» De H. Ignatius, die het vermogen der heiligen bij God kende, was bevreesd dat men zijne bevrijding vragen en verwerven zou. Hij smeekte de geloovigen, hunne gebeden met de zijne te vereenigen, opdat de Heer hem de genade mogt toestaan, om door de beesten verscheurd te worden en op die wijze naar Jesus

Christus te gaan. Met dat oogmerk schreef hij nog van Smyrna aan de Christenen te Rome, die voor hem genade hadden kunnen vragen en hem de kroon van het martelaarschap hadden kunnen ontrooven, als de beesten hem op eene wondervolle wijze sparen mochten, zoo als zij reeds andere martelaars hadden gespaard. Die brief, die misschien eenig in zijne soort is, is de uitdrukking van een, door de vurigste liefde ontgloeid hart. Zie hier eenige trekken uit denzelfden:

» Gij kunt mij geen grooter bewijs van uwe teederheid geven, dan door mij zelve Gode te laten slagtofferen, terwijl het altaar toeberaid is. De eenige gunst die ik u verzoek, is, dat gij een danklied aan God den Vader zingt, wyl Hij door de verdiensten van Jesus Christus, den bisschop van Syrië naar het Westen heeft doen komen, ten einde hem in den schoot der glorie op te nemen. Laat u niet tot een valsch medelijden met mij wegsleepen. Gedooft, dat ik het aas der wilde beesten worde, opdat ik God kunne genieten. Ik ben het graan van God, en ik moet door de tanden der beesten gemalen worden, om een rein brood voor Jesus Christus te kunnen wezen. Prikkelt liever de dieren aan, opdat zij mijn graf worden en niets van mijn ligchaam overlaten.... Bidt den Heer voor mij, opdat ik een slagtoffer van God zij.... Als ik lijdde, zal ik de bevrijdde van Jesus Christus wezen en Hij zal mij in eene volmaakte vrijheid opwekken.... Mogten die beesten mij aanstonds in stukken rijten. Ik zal hen tergen opdat ze mij spoedig verslinden en

dat het met mij niet ga, zoo als met eenigen die zij niet hebben durven aanraken. Als zij niet willen, dan zal ik er hen toe dwingen... Ik verlang slechts het geluk om met Jesus Christus vereenigd te wezen. Ja, aangezien ik Jesus Christus genieten zal, vrees ik noch het staal, noch het kruis, noch de beesten, noch de afscheiding mijner gebeenten, noch de verdeeling mijner ledematen, noch de vernietiging van mijn ligchaam, noch alle folteringën, welke de woede des duivels uitvinden kan.

» Toen het gerucht zich verspreid had, dat de H. Ignatius op het punt was, van te Rome aan te komen, gingen de Christenen dier stad hem te ontmoet, wenschende dat het volk zijne genade verwerven mogt. Toen de martelaar door een bovennatuurlijk licht zag wat er in hunne harten omging, smeekte hij hen nog dringender dan hij zulks bereids in zijnen brief gedaan had, van zich toch niet tegen zijn geluk te verzetten. Hij wierp zich vervolgens met zijne broeders op de knieën neder om den Zoon Gods te smeeken, zich over zijne Kerk te ontfermen, de vervolging te doen eindigen en de liefde onder de geloovigen te bewaren.

» Hij kwam op den 20 December te Rome aan en werd naar het amphitheater gebragt. Twee leeuwen vielen op hem aan en verslonden hem in een oogenblik, zonder iets van zijn ligchaam dan de grootste en hardste zijner gebeenten over te laten."

Hier viel mij het boek uit de hand: ik meende het geschreeuw der toeschouwers te hooren, op het zien der leeuwen die elkander de ledematen van den H.

Ignatius betwistten en ik vroeg mij zelve met schrik af, met welke dolzinnigheid dat volk, dat met welbehagen het menschenbloed zag stroomen, bezielde was: dat volk, dat nimmer meer tevreden was, dan als het van die afgrijsselijke tooneelen terugkeerde en dat des niet te min, door eene vreemdsoortige verachting aan de andere volken, den naam van barbaren gaf. Vervolgens mijne oogen op de statien van den kruisweg werpende, die op de plaats zelve is opgerigt, waar zoo veel bloed is vergoten geworden, overwoog ik wat onze Heer geleden heeft en ik zag in zijne aanbiddelijke wonden, de bron, waaruit de martelaren hunne kracht en hunne standvastigheid hebben geput.

Men zegt, dat gladiators op zekeren dag, aan eenen keizer zeiden, terwijl zij hem voorbij gingen: *Cesar*, zij die gaan sterven, groeten u. *Cæsar, morituri te salutant*. Wat beteekenden die woorden? De zinneloozen! Zouden zij er zich eene eer uit gemaakt hebben om met hunne laatste stuiptrekkingen, de wreede werkeloosheid van eenen dwingeland te vermaken? De toestand der martelaren was hiervan zeer verschillende: bij het ingaan van het amphitheater zeiden ze ook: Zij die gaan sterven, groeten u: *Morituri te salutant*; doch zij zegden dit aan eenen God, aan eenen God, die die voor onze zaligheid gestorven is; en gelijktijdig de oogen hemelwaarts wendende, zagen zij even als Stephanus, den schoot der glorie, zij spoedden zich in den geest naar dat onvergankelijk vaderland, waarna zij zoo sterk verlangd hadden en lieten aan de beulen, niets, dan een gevoelloos ligchaam achter.

De Kerk wordt niet meer door het bloed der mar-

telaren besproeid , wij hebben geene vervolgingen meer te duchten , maar hebben wij geene vijanden meer te overwinnen? In mij zelve het antwoord op deze vraag vindende , wierp ik mij aan den voet van het kruis neder , ik aanbad den Zaligmaker der wereld , en keerde stil en ingekeerd naar het klooster terug.

Vaarwel , geliefde Vriend!

Achttiende Brief.

Rome, 31 Maart 1838.

De opmerking welke men over het colyseum heeft gemaakt, zal ik volgaarne op geheel Rome toepassen. Ja, waarde Vriend! hoedanig ook de veranderingen zijn mogen, welke de opvolging der eeuwen, deze stad heeft doen ondergaan, kan de verbeelding dezelve toch herbouwen; en als de reiziger die haar bezoekt, bij het licht van den fakkel die de geschiedenis hem aanbiedt, voortwandelt, geniet hij gelijktijdig het bestaande Rome en het Rome dat niet meer aanwezig is. Inderdaad, hoe zou hij den tusschentijd ontwaren, die dezelve van elkander scheidt, als alles voor zijne oogen die beroemde mannen doet herleven, met welke hij zich reeds, van zijne kindschheid af, gemeenzaam heeft gemaakt; en bij gemis aan hunne afbeeldingen, verschijnen hunne schimmen voor zijnen geest en wekken nog zoo vele herinneringen op. Ik begaf mij gister naar het paleis Spada en ik zag er het beeld van Pompejus, dat beeld, aan welks voet Cesar, door drie en twintig steken gewond, neêrzeeg, terwijl hij met een gedeelte van zijn kleed, zijn hoofd, bedekte. Pompejus was ook door het staal eens moordenaars bezwiken, en, op het gezigt van zijn hoofd, had Cesar de oogen afgewend, terwijl hij dengenen die het hem bracht, deed heengaan. Men zegt zelfs dat dit noodlottige beeld van de wisselvalligheid der menschelijke zaken, hem eenige tranen

afperste; intusschen maakte hij zich die verschrikkelijke les niet ten nutte en de overwinnaar onderging hetzelfde lot als de overwonnene.

Welke beweegreden wapende die beide beroemde mededingers, en verstoorde den vrede die tusschen hun scheen te heerschen? Als wij de geschiedschrijvers en de dichters kunnen gelooven, dan was het de naijver der glorie. Luister naar Lucanus:

Pompejus ziet misnoegt zijn vroegre heldendaen
 Door grootere daden schier geheel verloren gaan.
 'T verwonnen Gallië durft stout zich veel vermeten,
 Zelfs den veroveraar van Azië vergeten;
 En voor den grooten held, voor wien 't zich eindlijk boog,
 Acht nu de Galliër de tweede plaats te hoog.
 Uit al het eischen wordt in 't eind de krijg geboren;
 Deez wil niet van: gelijk, die niet van: meester hooren.
 Dat dan het zwaard beslisse

Het is zeker, dat de hartstogten der grooten vaak den oorlogs-brand hebben doen ontvlammen; doch menigwerf heeft God ook die hartstogten ter vervulling van zijne oogmerken doen strekken, en, hoedanig de verwaten hoogmoed der veroveraars ook zij, ze zijn nooit meer dan de dienaren en de brooze werktuigen van de eeuwige raadsbesluiten. Sla de geschiedenis open en gij zult zien, dat Hij zich van de Babyloniërs heeft bediend, om zijn volk te tuchtigen; van de Perzen om het te herstellen; van Alexander om het te beschermen; van de Romeinen om het tegen de Syrische vorsten, die het onder het juk der slavernij wilden krommen, te verdedigen; en toen dat volk Hem gekruisigd had, leenden diezelfde Romeinen, zonder er aan te denken, toen niet hunne handen aan de goddelijke wraak?

Die daadzaken zijn tegenwoordig zeer goed bekend, doch de tijd moest ons de ware reden daarvan ontsluijeren; en, in afwachting daarvan, hebben de schrijvers aan zuiver menschelijke middelen, de revolutiën toegeschreven, welke in de raadsbesluiten der Voorzienigheid vastgesteld waren; wat mij betreft, dierbare Vriend! als ik van den eenen kant overweeg, dat de overwinning van Pharsale een einde aan het gemeenebest maakte; van den anderen kant, dat de nieuwe vorm van gouvernement, gunstig voor de vestiging van het Christendom wezen moest; overtuigd zijnde, dat God alles, ten zegepraal zijner Kerk bestuurt, dan schroom ik niet te verzekeren, dat Cesar, zoowel als Cyrus, zoowel als Alexander, een werktuig geweest is, waarvan het Gode behaagd heeft, zich te bedienen, tot het openen van den weg aan het Evangelie en tot het onderwerpen der volken aan dezelfde wet. » Daar God, zegt ons Bossuet, besloten had om zich uit alle natiën een nieuw volk te vormen, heeft Hij aanvankelijk de landen en zeeën onder dezelfde heerschappij vereenigd. Het verkeer van zoo vele verscheidene volken, die voorheen aan elkander vreemd waren en die vervolgens onder de Romeinsche heerschappij waren vereenigd, is een der krachtdadigste middelen geweest, waarvan de Voorzienigheid, zich ter uitbreiding van het Evangelie heeft bediend. Hoewel hetzelfde Romeinsche rijk gedurende drie honderd jaren, het nieuwe volk, dat van alle zijden in zijnen boezem geboren werd, vervolgd heeft, heeft die vervolging nogtans de Christenkerk bevestigd. Zij heeft haren luister met haar geloof en met haar geduld doen nitblinken. Eindelijk

heeft het Romeinsche rijk moeten zwichten : en iets onoverwinnelijks dan het zelf was , gevonden hebbende , heeft het vreedzaam die Kerk , tegen welke het eenen zoo langdurigen en zoo wreeden oorlog gevoerd had , in deszelfs midden ontrangen. De keizers hebben hun gezag aangewend om de Kerk te doen gehoorzamen en Rome is het hoofd geworden van het geestelijke rijk , dat Jesus Christus over de geheele aarde heeft willen uitbreiden.

» Toen de tijd gekomen was , waarin de Romeinsche magt vallen moest , en waarin dit groote rijk , dat zich vruchteloos de eeuwigheid had toegezegd , de lots-bestemming van alle andere rijken ondergaan moest , heeft Rome , de prooi der barbaren geworden zijnde , door den Godsdienst zijne oude majesteit behouden.

» Intusschen kostte het Rome , dat grijs geworden was in den eeredienst der afgoden , buitengewone moeite , om er zich , zelfs onder de Christen keizers van te ontdoen ; en de senaat maakte zich eene eer uit het verdedigen der goden van Romulus , waaraan hij alle de overwinningen van het oude gemeenebest toeschreef. De keizers werden vermoeid door de bezendingen van dat groote ligchaam , die de herstelling van zijne afgoden verzochten en dat geloofde , dat het verbeteren van Rome van zijne oude bijgeloovigheden , een smaad was , die aan den Romeinschen naam werd aangedaan. Dus kon dat genootschap , hetwelk was zamengesteld uit alles wat Rome groots bezat , en eene ontelbare menigte van volk , waaronder zich bijna al de vermogendste burgers van Rome bevonden , niet uit hunne dwalingen getrokken worden , noch door de

prediking van het Evangelie, noch door eene zichtbare vervulling van de oude voorzeggingen, noch door de bekeering van bijna geheel het overige des rijks, noch eindelijk, door die der vorsten, waarvan alle dekreten het Christendom wettigden. Integendeel, zij gingen voort met de Kerk van Jesus Christus met smaad te overladen, die zij nog, naar het voorbeeld hunner vaderen, van alle onheilen des keizerrijks beschuldigden; zij waren immer gereed om de oude vervolgingen te vernieuwen, als zij niet door de keizers onderdrukt waren geworden. Zoo stonden de zaken nog in de vierde eeuw der Kerk en honderd jaren na Constantinus, toen God zich eindelijk wreekte over zoo vele bloedige dekreten van den senaat, tegen de geloovigen en gelijktijdig over het woedend geschreeuw, waarmede het Romeinsche, naar het bloed der Christenen dorstende volk, zoo vaak het amphitheater had doen weërgalmen. Hij leverde derhalve die, zoo als de H. Joannes zegt, *van het bloed der martelaren dronkene stad*, aan de barbaren over. God vernieuwde over haar de verschrikkelijke tuchtigingen welke Hij over Babylonië had uitgeoefend. Dit nieuwe Babel, de navolger van het oude, even als hetzelfde door zijne overwinningen opgeblazen, zegevierende in deszelfs lusten en in zijne rijkdommen, en vervolger van het volk Gods, deed even als het eerstgenoemde een grooten val en de H. Joannes bezingt zijn' ondergang. De pralende roem van deszelfs veroveringen, die het aan zijne goden toeschreef, werd aan hetzelfde ontnomen: het wordt de prooi van de barbaren, drie of vier malen ingenomen, geplunderd, uitgeroofd en ver-

woest. Het zwaard der barbaren spaarde slechts de Christenen. Een ander geheel Christen Rome ontlook uit de puinen van het eerste en het was eerst na de overstroming der barbaren, dat de zegepraal van Jesus Christus over de Romeinsche goden, die men niet alleen vernietigd, maar vergeten ziet, geheel voltooid werd."

Deze aanhaling is wat lang, doch zij is te schoon, dan dat ik er u verschooning voor vragen zou. Herlees haar, lieve Vriend! merk wel op, dat de senaat, zelfs na de bekeering van Constantinus, nog aan de goden van Romulus gehecht bleef en gij zult bekennen, dat, zonder een volstrekt gezag, de worstelstrijd van het stervende heidendom, veel langer geweest zou zijn. Het was derhalve voor het Christendom van belang, dat het gemeenebest vernietigd werd, en dat de keizers, de natiën gewennende om slechts een meester te erkennen, dezelve voorbereidden tot het insgelijks aanbidden van slechts eenen God. Petrus had zijn zetel in hunne hoofdstad, hij heeft er Opvolgers en het is van hunnen stoel, dat het licht van het Evangelie uitgaat en Rome werd toen werkelijk de eeuwige stad.

Wij hebben zoo even gezien, dat God tegen Rome vertoornd, hetzelfde viermalen aan de barbaren overleverde, opdat het geplunderd, uitgemoord en vernield zou worden. Ik zal trachten u, in mijnen eerstvolgenden brief, eenige bijzonderheden, over die gebeurtenissen mede te deelen. Mijn verhaal zal eindigen, met u de oordeelen Gods over die stad te ontdekken en het zal u gelijktijdig doen zien, welken dank zij aan de Opperpriesters verschuldigd is. Ik zal eenige

nasporingen desaangaande moeten doen; gun mij, dat ik, alvorens er mij aan over te geven, tot het paleis van Spada terugkeere, waarvan ik voorzeker verre afgeweken ben, en u nog een woord over het standbeeld van Pompejus zegge.

Op het plein van dat paleis, ziet men onderscheidene bas-reliefs, waarvan sommigen aan de profane oudheid en andere aan de eerste tijden van het Christendom toebehooren. Er zijn eenige oude gedenkstukken aanwezig; doch dat, hetwelk aller aandacht trekt, is het standbeeld van Pompejus, het eenige dat men te Rome vindt en hetzelfde, verzekert men, zoo als ik bereids gezegd heb, aan welks voet Cesar vermoord werd. Dit beeld is op de plaats weder gevonden, waar eertijds de woning van Pompejus was, onder de fondamenten van eenen muur, die twee kelders van een moest scheiden, doch op eene wijze, dat het hoofd zich in den eenen kelder bevond en het overige van het ligchaam in den andere, hetgeen aanleiding gaf tot een proces tusschen de beide naburige eigenaars, daar elk derzelve het geheele beeld wilde bezitten. Daar de regter de wijsheid van Salomon meende te moeten navolgen, deed hij de nitspraak, dat het standbeeld in tweeën verdeeld zou worden en dat elk der partijen het gedeelte zou ontvangen, dat op zijnen grond gevonden was. Die arme Pompejus was dus veroordeeld om ten tweeden male het hoofd te verliezen, en het vonnis stond op het punt van zijne uitvoering te erlangen, toen Julius III, die destijds regeerde, van de zaak onderrigt werd. Die Paus, een minnaar der schoone kunsten, besloot aanstonds om

dat beeld ongeschonden te bewaren; hij kocht hetzelfde voor vijftien honderd kroonen en het proces werd op die wijze, tot genoegen van beide partijen geëindigd.

Dit beeld is omstreeks twaalf voeten hoog; Pompejus houdt in zijne linker hand een globe en zijne regter strekt hij uit, even alsof hij in het openbaar sprak. De globe stelt de verschillende gedeelten der bekende wereld voor, waarin hij krijg gevoerd had en waarover hij achtervolgens had gezegevierd.

Vaarwel, geliefde Vriend!

Regentiende Brief.

Rome, 2 April 1838.

Onder de regering van Arcadius en Honorius konden den ondergang der Romeinsche magt bepalen. Die zonen van den grooten Theodosius, bezaten geene der schoone hoedanigheden van hunnen vader. Even onbekwaam om zelve het rijk te besturen als om goede ministers te kiezen, schonken zij hun vertrouwen aan eerezuchtigen, die om zich verdienstelijk te maken, het rijk beroerden en er zelfs de barbaren in riepen.

Op dat tijdstip verscheen Alaric, een Goth van afkomst. Die man, dien Arcadius onvoorzigtelijk tot bevelhebber over de hulptroepen in Illyrië benoemd had, verveelde zich zelve in eene werkellooze eer en be- raamde het plan, tot het doen van eenen inval in Italië. De soldaten, wier opperhoofd hij tot dusverre slechts geweest was, riepen hem toen tot koning uit; en onder dien nieuwen titel, rigtte hij zich naar de Juliaansche Alpen.

Op de eerste tijding van dien inval, rukte Stilico, die het geheele bewind over het Westen in handen had, tegen hem op, sloeg hem en dwong Alaric den weg naar Illyrië weder in te slaan.

Vijf jaren later, kwam de koning der Gothen op nieuw in Italië, doch ditmaal, kwam hij door dengenen geroepen zijnde, die er hem had uitgedreven en die er hem ditmaal den weg toe opende, met oogmerk,

om hem tot het bereiken zijner plannen van vergrooting te bezigen.

Met welk eenen sluijer des geheims, Stilico zijn ontwerp ook mogt omhuld hebben, zijne zamenzwering werd ontdekt en zijn hoofd viel onder het moordstaal. De Romeinsche soldaten sabelden toen de vrouwen en de kinderen der barbaren neêr, welke in de Romeinsche legers dienden en die zij toen als zijne gewapende huurlingen beschouwden; deze van hunne zijde woedend over zulk eene schandelijke daad, gingen van alle kanten zich bij Alaric voegen en boden hem den bijstand hunner sterke armen tegen Rome aan.

Deze omstandigheid was voor hem zeer gunstig, evenwel toonde hij gematigdheid en vergenoegde zich met het vragen der geldsommen welke Stilico hem beloofd had. Op die voorwaarde bood hij aan, naar Illyrië terug te keeren. Den vrede te weigeren, zonder in staat te wezen den oorlog te voeren, was een overmaat van verblindings en dit was evenwel de partij welke Honorius koos. Toen Alaric zijne voorstellingen zag verwerpen, trok hij de Pô over; en zonder tijd te verspillen met het aantasten der steden die hij op zijnen weg ontmoette, trok hij met snelle vaart naar de hoofdstad en legerde zich voor hare poorten.

Toen ontsluisde zich het lot van Rome, dat even als eene pooi voor de barbaren bestemd was. Alaric, omsingelde de stad van alle kanten en maakte zich meester van de beide oevers van den Tiber, zoodat men er geenerlei leefstogt meer kon invoeren; weldra deed er zich de hongersnood gevoelen en de pest volgde denzelfden. Rome werd met lijken overdekt: de in-

woners waren tot zulke wanhoop gebragt dat zij op het punt waren van elkander te verscheuren. Nadat men eindelijk alle hulpbronnen uitgeput had, besloot men een gezantechap naar Alaric af te vaardigen om den vrede af te smeeken. Alaric weigerde denzelven niet, doch hij vorderde al het goud, al het zilver en al het kostbare huisraad, dat zich in de hoofdstad bevinden mogt. *Koning!* riepen toen de afgevaardigden uit, *wat zal er dan aan de Romeinen overblijven?* — *Het leven*, antwoordde de barbaar. Hij werd intusschen zachtzinniger en bewilligde in het vredesverdrag tegen eene aanzienelijke som. Men vaardigde eene deputatie naar Honorius af, die zich te Ravenna ophield, om hem te smeeken dat verdrag te bekrachtigen; de koning der Gothen brak toen de belegering op en ging zich in Toskanen legeren, in afwachting van het antwoord van het hof en van de sluiting des vredes.

Het weifelende hof wilde tot niets besluiten. Daar Alaric begon te gelooven, dat men met hem beuzelde, trok hij op Rome terug en belegerde die stad ten tweeden male.

Het was nog niet mogelijk geweest, om er voorraad van leeftogt in te brengen en daar de senaat voorzag, dat men weder tot de uitersten van het gebrek aan levensmiddelen vervallen zou, zond hij andermaal een gezantschap naar den keizer om hem de noodzakelijkheid van het onderhandelen met de Gothen, onder het oog te brengen. Hij bewilligde er eindelijk in. De vorst der Gothen trok toen zijn leger van onder de muren van Rome terug en naderde Ravenna om met

Honorius te onderhandelen. Het liet zich aanzien, dat Honorius, de wonde van Italië gadeslaande, aan Alaric iets zou toestaan en alles scheen tot vrede geneigd te zijn, toen bijzondere belangen nieuwe verschillen deden ontstaan en geheel die hoop deden verdwijnen. Alaric sloeg toen den weg naar Rome weder in en het was op dien weg, dat hij een religieus ontmoette, die hem smeekte, die stad te sparen, hij antwoordde: *Ik kan mij niet weêrhouden, ik gevoel in mijn binnenste iemand die mij dringt en mij voortstuwt om haar te verwoesten.* Hij belegerde dus Rome ten derden male. Wij bezitten geenerlei bijzonderheden over die belegering; het schijnt nogtans, dat zij langdurig genoeg was om de inwoners al het verschrikkelijke van den hongersnood te doen gevoelen.

» Die stad, welke de wereld aan zich onderworpen
 » had, zegt de H. Hieronymus, kwam door den hon-
 » ger om, alvorens zij door het zwaard te gronde
 » ging; er bleven in dezelve naauwelijks eenige menschen
 » over om de ketenen van den overwinnaar te dragen.”

Alaric trok in den nacht van 24 Augustus des jaars 410, dezelve binnen en gaf die stad over aan de wreedheid zijner soldaten, die zich gedurende zes dagen bezig hielden met het uitplunderen en vernielen derzelve. Vrouwen en kinderen, werden op het lijk hunner mans, op het lijk hunner vaders vermoord, vele huizen werden aan de vlammen prijs gegeven; en, even als of de Hemel zich in overeenstemming met den vijand had gewapend, om die hoofdstad der afgoderij te tuchtigen, roegde zich een woedend onweder bij de verwoestingen der Gothen; de bliksem vernielde on-

onderscheidene tempels, deed metalen wanden smelten en verbrijzelde die eertijds aanbedene beelden tot gruis, welke de Christen keizers, voor de versiering der stad, bewaard hadden.

De eerbied der overwinnaars voor het Christendom spaarde echter aan de Romeinen veel bloed. Alaric had, alvorens hij de stad introk, bevolen, alle inwoners te sparen, welke de wijk in de kerken mogten nemen. Zijne soldaten gehoorzaamden hem naauwgezet. Men zag hen de menschen, welke zij tegen het moordstaal behoeden wilden, naar die plaatsen brengen. Onderscheidene heidenen behielden hun leven, door hunne toevlugt tot de kerken te nemen, of door zich enkel Christenen te verklaren. De Gothen eerbiedigden de gewijde vaten, die zij in de huizen der Christenen verborgen vonden en zij deden dezelve met zorgvuldigheid in de tempels bergen. Toen die verwoedde krijgslieden, die gewijde plaatsen naderden, zag men in hun de vurigheid, waarmede zij overal het bloed deden stroomen of de gevangenen in kluis- ters klonken, verdooven. Die vlugtelingen, welke het geluk hadden, in die schuilplaatsen aan de algemeene woede te ontsnappen, bevolkten Rome op nieuw en bouwden, om het zoo uit te drukken, eene nieuwe stad op de bouwvallen der oude. Na verloop van eenige dagen verliet Alaric zijne verovering, zijne taak was vervuld.

Rome had den tijd nog niet gehad om zich van zijne verliezen te herstellen, toen Attila, koning der Hunnen, zijne blikken op Italië vestigde, met het doel,

om op dat gewest, de schande te wreeken, die hem in Gallië te beurt gevallen was.

Die veroveraar, dien zijne vijanden met den naam van geesel Gods hestempelden, trok eene tallooze schaar van barbaren achter zich. Nadat hij Milaan uitgeplunderd had, hield hij zich aan de oevers van de Pô op en bleef daar eenigen tijd, in zijne tent overwegende of hij op zijn voetspoor terugkeeren of naar de eeuwige stad optrekken zou. Intusschen sidderde Valentinianus in zijne hoofdstad en de senaat wist niet welke partij men kiezen moest. Na vele beraadslagingen, vond men geen ander middel van behoud, dan naar den vorst der Hunnen afgevaardigden te zenden, om den vrede af te smeeken. De heilige Leo, Paus, de eer van Rome en van de Kerk, werd tot dat gezantschap verkoren, als een Opperpriester, wiens deugden, welsprekendheid en grijzen ouderdom, zelfs aan eenen barbaar, den schrik der wereld, eerbied moesten inboezemen. Overtuigd dat God naar zijn welbehagen over de versteendste harten beschikt, belastte de H. Leo zich met die gevaarlijke zending; verzeld door een gedeelte van zijne geestelijkheid, begaf hij zich naar de legerplaats van Attila. In zijne tegenwoordigheid toegelaten zijnde, sprak hij met eerbied, doch met kracht tot hem, om hem tot het schenken van den vrede aan Italië te bewegen. De onverschrokkenheid van den Opperpriester, maakte indruk op den woestvaardigen vorst; verbaasd, dat hij zich gevoelig bespeurde, zeide hij tot degenen die hem omringden: »Ik weet niet waarom de woorden van dezen Priester mij getroffen hebben." Van dat oogenblik af, meer handel-

baar geworden zijnde, luisterde hij naar de voorstellen van den keizer, deed de vijandelikheden staken en zijn leger uit Italië terug trekken.

Nieuwe rampen moesten den H. Leo, nieuwe regten op de dankbaarheid der Romeinen verschaffen: Genseric, koning der Wandalen, kwam op zijne beurt Italië verwoesten, terwijl hij overal sporen zijner wreedheid achterliet. Reeds bevond hij zich onder Rome's muren en Rome was weerloos. De H. Leo vreesde niet zich voor hem te vertooncn en hij smeekte hem, daar de goddelijke gerechtigheid de stad en hare schatten in zijne handen stelde, ten minste het bloed harer inwoners te sparen en de gebouwen niet in brand te steken. Hij verwierf die gunst. De Wandalen-koning, trok den 5 Junij, van het jaar 455 Rome binnen, zes en veertig jaren, nadat zij in de magt van Alaric gevallen was. Noch vuur, noch zwaard werden gebezigd, doch de plundering duurde veertien dagen voort. Gedurende dien tijd namen de Wandalen alles wat aan de Gothen ontsnapt was, mede, en, toen Genseric zich weder inscheepte, voerde hij de rijkdommen van Rome naar Carthago over, even als Scipio, de rijkdommen van Carthago naar Rome had overgebracht. Alle schepen kwamen behouden aan, uitgenomen, merkt een geschiedschrijver aan, dat, hetwelk beladen was met de standbeelden der valsche goden. Dus waren er nog in het midden der vijfde eeuw, te Rome, handtastelijke sporen der afgoderij overgebleven en na dit alles, verwonder ik mij niet meer, over de rampen welke het onderstaan heeft, noch over die, welke de hemelsche wraak aan hetzelfde nog voorbehoudt.

Om de oogmerken der Voorzienigheid te vervullen en de hoofdstad der afgoderij in de hoofdstad der Christen-wereld te veranderen, werd een nieuw volk gevorderd, een volk, dat zuiverer was dan de Romeinen, die uitgeput door hunne misdrijven en altoos trotsch op eenen ijdel naam, te hoogmoedig waren om onder het juk des geloofs te bukken en te lafhartig om zich tot eene nieuwe beschaving te verheffen. God had gesproken en reeds hadden zich twee malen drommen van barbaren in Italië geworpen. Niet in staat zijnde om ze terug te drijven, hebben de keizers hun grondeigendommen geschonken en hun zelfs in hunne legers ingelijfd; zoodat op dat tijdstip, de strijdkrachten van het keizerrijk, slechts eene zamenhooping van Gothen, van Alanen en van Herulen was, die de staat in zijne soldij had.

Onder dien hoop van krijgslieden bevond zich een man, welks afkomst onbekend is, Odoacris genaamd, welks stoutmoedige geest gemaakt was om anderen te beheerschen. Toen hij zag dat zijne medegezellen misnoegd waren over de wijze op welke men hunne diensten betaalde, spoorde hij hen tot den opstand aan, hij plaatste zich aan het hoofd en maakte zich op den 23 Augustus 476 meester van Rome. Van Rome trok hij naar Ravenna op, waar zich de jonge Augustulus bevond, hij beroofde hem van het purper, zond hem naar de Campania, hem veroordeelende om er met zijne ouders een afgetrokken leven te leiden. Daardoor maakte Odoacris een einde aan het Westersche keizerrijk, want hij nam den titel van keizer niet aan, maar eigende zich slechts dien van koning toe.

Odoacris regeerde sedert veertien jaren toen hij Theodoric koning der Ostrogothen bestrijden moest; hij werd overwonnen en sneuvelde door de hand van zijnen overwinnaar. Theodoric wist de vruchten zijner overwinning te plukken; hij begaf zich naar Rome en werd er door den senaat en het volk, met alle blijken van onderwerping ontvangen, en, daar hij zich als den hersteller van de Romeinsche magt aankondigde, begeerde hij dat zijne natie de wetten en de gebruiken van de Romeinen zou aannemen en hij vormde met hen slechts een en hetzelfde volk. Nadat hij zeven en dertig jaren roemvol geregeerd had, werd Theodoric gierig en wreedaardig. Op een bloot vermoeden deed hij den heiligen Paus Joannes, in een gevangenhok werpen en liet hem in hetzelfde door ziekte sterven; hij overleefde hem slechts drie maanden.

Na den dood van Theodoric, vormde de Oostersche keizer Justinianus het plan om de Westelijke provincien, die van het Oostersche rijk waren afgescheurd, weder aan hetzelfde te verbinden. Te dien einde zond hij Belisarius naar Italië, en Belisarius maakte zich van Rome meester. Hij riep hem terug, de Ostrogothen vatteden weder moed, zij riepen Totila tot koning uit en gingen onder de leiding van dien nieuwen koning, Rome belegeren. De inwoners waren bereids door den honger geprangd, toen Justinianus, Belisarius naar Rome terug zond; doch die veldheer kwam er slechts aan om de stad, die hij moest gaan bevrijden, in de handen der barbaren te zien vallen. Totila trok in den nacht van 16 op 17 December 546, Rome binnen, en zoodra de dag aangebroken was, begaf hij zich naar de kerk

van den H. Petrus, om God voor den zegen te danken, dien Hij aan zijne wapenen verleend had. Onderscheidene van de voornaamste inwoners der stad, hadden de wijk in dat kerkgebouw genomen: Totila verbood zijne soldaten het ombrengen van iemand hoege-naamd, hij verbood hen ook het schenden der vrouwen, maar vergunde hen het plunderen en geen huis werd gespaard. De rijkste inwoners verloren toen alles wat hun nog overgebleven was, en men zag leden van den senaat, die met lompen bedekt, genoodzaakt waren, om hun brood van deur tot deur te gaan bedelen en te leven van de aalmoezen, die zij van de barbaren ontvingen.

Daar Totila zeer goed wist, dat hij Rome niet behouden kon, koos hij de partij om die stad te vernietigen; hij deed diensvolgens de muren derzelve afbreken en hij zou haar geheel en al omvergehaald hebben, als hij niet van dat oogmerk was afgebragt geworden, door de vertoogen van Belisarius; die aan Totila een brief schreef om hem te smeeken, die oude meesteres der wereld, het schoonste gedenkstuk zijner overwinning, niet te vernielen. De wijze raadgevingen van den H. Benedictus, hadden ongetwijfeld Totila, tot het gunstig ontvangen van dien brief gestemd. Bij het doortrekken der Campania was hij hem in zijn klooster op den berg Cassino gaan bezoeken; en de heilige had tot hem gezegd: » Gij doet veel » kwaad, gij hebt reeds veel gedaan; staak dan eindelijk het plegen van nieuwe ongeregtigheden. Gij » zult Rome binnen trekken, gij zult de zee overste- » ken en nadat gij negen jaren geregeerd hebt, zult

» gij sterven.» Dit alles is in het vervolg stipt vervuld geworden. Alvorens Rome te verlaten, deed Totila alle inwoners met hunne vrouwen en kinderen uit die stad trekken; hij verstrooide dezelve in de naburige provincien, zoodat de grijze hoofdstad der wereld, in eene ijzingwekkende eenzaamheid veranderd werd, en als God haar niet bestemd had om het heiligdom van den Godsdienst te worden, zou zij waarschijnlijk onder eene ontzettende zamenhooping van bouwvallen, zijn bedolven geworden en zij zou niets hebben nagelaten, dan de schaduw van eenen grooten naam.

Ik zal niet verder gaan, dierbare Vriend! en daar ik u niets gezegd heb over de Galliërs, die het eerste in het jaar 564 na deszelfs stichting, Rome verwoesteden, zal ik u ook niet spreken, noch van Karel V, die er zich in het jaar 1527 van meester maakte, noch van de Franschen welke in het begin van het jaar 1798 Rome innamen. Het is mijn doel niet om de taak van geschiedschrijver op mij te nemen en ik heb mij enkel voorgesteld, u de wegen te herinneren, welke de Voorzienigheid gevolgd heeft, om de oogen der Romeinen te openen; om hunne versteende harten te vermurwen en zich een nieuw volk te scheppen. Alles, was op het tijdstip, waarbij ik blijf stilstaan, niet afgelopen, en als gij de jaarboeken der midden-eeuwen doorbladerd, dan zult gij zien, dat Rome, nadat het aan de Gothen onderworpen was, nog veel te lijden had van de Exarken van Ravenna, en dat het op het punt was van in de magt der Lombarden te vallen, toen Charlemagne, naar Italië trok, alle donatiën welke Pepyn aan de Kerk gedaan

had, bekrachtigde, den Opvolger van den H. Petrus, magtiger maakte dan hij ooit geweest was, en verlangde dat hij voor immer van elk vreemd gezag bevrijd zou wezen. Onderscheidene gebeurtenissen hebben na dien tijd bijgedragen tot het uitbreiden van de Kerkelijke Staten, en het bezit dier Staten geschraagd door authentieke acten en bevestigd door eene reeks van eeuwen, is, volgens de opmerking van eenen Engelschen schrijver, gewaarborgd door de vrijwillige toestemming der Romeinen, wier erkentelijkheid en bewondering aan hunnen Bisschop, de opperste magt hebben opgedragen. Ja, lieve Vriend! de dankbaarheid en de bewondering vermeederen de titels, op welke het tijdelijk gezag der Pausen rust. Na de uitdrijving der barbaren, toen de hongersnood en de pest de ontroostbare gezinnen verteerden, keerden de Romeinen hunne blikken naar hunnen Bisschop, en zij vonden in hem eenen vermogenden beschermer, die zijn ouderlijk erfdeel opofferde om hun te voeden; hij bouwde op zijne kosten hunne wallen op, hij stemde de onderscheidene vorsten van Europa ten hunnen voordeele, hij voorzag in alle hunne behoeften en verzachtte alle hunne rampen. Zoodanig hebben de Pausen zich gestadig getoond; en, dank der wijsheid van hun beheer, de Romeinsche Staten genieten, zoo als ik u bereids gezegd heb, al het geluk, dat het menschedom redelijker wijze verlangen kan.

Vaarwel, beste Vriend!

Twintigste Brief.

Rome, April 1838.

De cholera , die geesel , die Europa verschrikt , onderscheidene steden gedecimeerd en alle maatregelen vruchteloos gemaakt had ; die geesel , waarvan men slechts de verwoestingen kent , en waarover de kunst nog stom blijft staan , is , nadat hij het grootste gedeelte van Italië doorgetrokken was en twee malen Rome bedreigd had , in het begin van het vorige jaar , met al zijn gewigt op die stad neêrgevallen en heeft haar van schrik doen verstijven. Die inval was zoo onvoorzien en zoo plotseeling , dat hij stomme verbazing , ontsteltenis en wanorde verwekte ; en dat de inwoners , die zich misschien onttrefbaar gewaand hadden , geenerlei andere behoefte gevoelden , geenerlei anderen wensch koesterden , dan zich aan het gevaar te onttrekken , en door de vlugt of door eene volstreckte afzondering , in hun behoud te voorzien.

De vijanden van onzen heiligen Godsdienst bleven niet in gebreke , bij die gelegenheid de godsvrucht der Romeinsche Catholijken te hoonen ; ongetwijfeld vroegen zij , waartoe de bescherming der heiligen diende , wjl die stad , met hunne overblijfselen verrijkt , niet beschut was , tegen de slagen van den verdelgenden engel.

Laat hen zegevieren over die rampen , aan welke wij allen blootgesteld zijn ; en wetende , dat de

wederwaardigheden , de middelen ter zaligheid kunnen wezen , onderwerpen wij ons zonder morren aan de bevelen der Voorzienigheid. De wereld wordt door algemeene wetten beheerd en ik ben niet meer verwonderd , als ik de pest zoowel op den regtvaardige , als op den booze zie nederdalen , dan ik verwonderd ben , dat de zon zoowel over den booze als over den regtvaardige opgaat. Op die wijze ontspruiten de tegenspoeden , waarmede onze loopbaan bezaaid is , niet immer uit de hand van eenen wreekenden God , en er zijn er zelfs , die de Voorzienigheid enkel toelaat , om aan de aardé groote voorbeelden van deugd te verschaffen.

Onder de religieuse orden die zich aan het verplegen van cholera-kranken hebben toegewijd , zijn er die boven allen lof verheven zijn , wijl hun ijver , hun boven alle vrees heeft geplaatst en wijl zij zich bij die wreede omstandigheid , tot het hoogste toppunt hunner roeping verheven hebben. Zoodanig zijn de paters *Cruciferi*. De vermenigvuldigde oefeningen hunner weldadigheid , zullen eeuwigdurend in het geheugen der Romeinen voortleven en alle menschen die er van zullen hooren spreken , zullen de goedheid der Voorzienigheid bewonderen , die , bij het smartelijk bedroeven dezer gewesten met eenen nieuwen geesel , aan dezelve in de kinderen van den H. Camillus van Lellis , eene onuitputtelijke troostbron had voorbereid. Getrouw aan de geloften , die zij aan den voet der altaren hadden uitgesproken , naauwgezet in het vervullen der verbindtenis , welke zij hadden aangegaan , om elk , die hunnen bijstand mogt inroepen , aan de doodelijke sponde bij te staan , moest die hulp nood-

lottig voor hun wezen, doch zij hebben zoo lang de geesel heeft voortgeduurd, niet opgehouden, bij de zieken tegenwoordig te wezen; en hun leven verachtende omdat hunner broedersteredden, hebben zij onderscheidene derzelve aan den dood ontrukkt en aan anderen hebben zij den overgang tot de eeuwigheid verzacht.

Daar ik, geliefde Charles! niet alles, wat ik stichtelijks, betrekkelijk den dienst der cholera-zieken, opgezameld heb, in het enge bestek van eenen brief kan beperken, zal ik u enkel over hetgene, wat mij het mees- te getroffen heeft, spreken en ik zal aan anderen duizend kleine bijzonderheden overlaten, die hoewel minder in het oogvallend zijnde, evenwel voor God eene groote verdienste hebben kunnen. Ik bejammer intusschen, dat ik onder zoo vele priesters en religieuzen, niet een zeker aantal van wereldlijke personen kan aanvoeren, die in hunne zorgen gedeeld en zich aan hunne gevaren aangesloten hebben; doch daar hij, die lijdt, door zijn lijden een ledemaat van Jesus Christus wordt, wil ik gaarne gelooven, dat God begeerd heeft, dat zijne dienaren meer bijzonder met die zorg zouden vereerd worden.

Er bestaat nog een vermaard genootschap, waarvan de oorsprong en de voortgang u bekend is: tegen het midden der zestiende eeuw door den H. Ignatius gesticht, heeft het reeds bij zijne geboorte den naam van Jesus ontvangen, wijl het even als zijn goddelijk voorbeeld, voor tegenspraak en lastering moet bloot staan. Op eene verbazende en om zoo te zeggen geheimzinnige wijze, wekt dit genootschap, even als de Kerk, welker sieraad het is, bij sommigen liefde en

bewondering en bij anderen, schrik en afschuw; even als de Kerk, ontleent het nog zijne kracht uit de innige vereeniging dergenen die het vormen en door eene bijzondere gunst van den heiligen Geest, vindt het in zijnen boezem de middelen, om alle dwalingen te bestrijden, om alle ellenden te leenigen en in alle behoeften te voorzien. Welnu, waarde Charles! dit genootschap telde zelfs vijanden in het midden der heilige stad: de valsche wijsbegeerte, die het ontmaskert en tot in hare uiterste schuilhoeken vervolgd heeft; de ongeregeldheid, die het heeft doen bloozen, door de naauwgezette beoefening van zijnen regel; de bijzondere gunst van den Souvereinen Opperpriester, die onder de leden van hetzelfde talrijke dienaren vindt, welke immer gereed zijn naar de eindpalen der wereld te snellen; het hooge vertrouwen en den grenzenloozen invloed, welke de opregtheid van zijne deugden en de voorrang van zijne geleerdheid, aan hetzelfde bij eenige magtigen der eeuw verworven had: alle die voordeelen, wie zou het kunnen gelooven? hadden de hel tegen hetzelfde gewapend en voorwendsels aan de hatelijkste lasteringen geleverd. Doch God was eener congregatie indachtig, die hij van den beginne af bezeten heeft, en, terwijl zij in stilte hare taak voortzette, is de verschrikkelijke geesel, de onschatbare hoedanigheden, waarmede zij zich verrijkt heeft, in haar volle daglicht komen plaatsn.

Werkelijk, kon men in die omstandigheid, meer zelfopoffering verlangen, dan de Jesuiten hebben ten toon gespreid? Welk schouwspel hebben zij niet aan Rome, ik zou zelfs zeggen aan Europa gegeven, want

geheel Europa vestigde toen zijne blikken op Rome? Men heeft hen, zich verheffende boven alle vrees en boven alle zwakheden der natuur, naar alle oorden zien snellen, die door de besmetting aangestoken waren; en daar verleenden zij aan de armen overvloedige aalmoezen, en aan de rijken zielroerende vertroostingën. Gij weet dat in die dagen van onheil, het gevaar schier even groot is voor hem die lijdt en voor hem die den lijder bijstaat; zij stelden zich desniettegenstaande bloot, aan de zuchten die de dooden en de stervenden uitademden; zij droegen in hunne hulpvaardige handengeneesmiddelen voor ziel en ligchaam, zij hoorden biecht, dienden het laatste Oliesel toe en boden zich zelve Gode aan, om huisvaders vrij te koopen, en, als hun offer niet werd aangenomen, namen zij de weezen in hun huis op, zij namen dezelve als hun kroost aan en alle pligten vervullende, welke de vriendschap, het bloed en de natuur, toen meenden te mogen uitoefenen, toonden zij krachtdadig, dat zij enkel eerezucht, voor het heil der zielen en enkel rijkdommen bezitten, om te voorzien in de behoeften van hen, die niets hebben.

Ziedaar, dierbare Vriend! wat Rome gezien, wat Rome bewonderd heeft; even eenparig in zijne gevoelens, looft het thans diegenen, tegen welke men het zoo veel wantrouwen had ingeboezemd; en trots, op het bezit derzelve, acht het zich verplicht, om ze onder zijne weldoeners aan te wijzen.

De dankbaarheid die de Romeinen aan de Jesuiten bewijzen, doet hun noch de Capucijnen, noch de Franciscanen, noch de goede broeders der Christelijke scholen, noch de vaders van de orde der barmhartig-

heid, noch de reguliere kanunnikken van St. Jan van Latranen, noch de broeders van den H. Joannes van God (1), vergeten: het is dus billijk, dat ik al die hoogvereerde namen vereenig; en zij, die de voorwerpen hunner zorgvuldigheid geweest zijn, die misschien het leven dat zij genieten, aan hunne zorgen te danken hebben, zouden het mij euvel opnemen, als ik hier niet de tolk hunner dankbaarheid was.

Daar mijn doel is, aan te toonen, dat het heiligdom van den Godsdienst, ook dat van de liefdadigheid is, zou ik mijne taak niet vervullen, als ik niet vertoevende bij afzonderlijke daadzaken, die ontegenzeggelijk bewonderenswaardig, doch die des niet te min niet eenig zijn, en die de goddelijke barmhertigheid zelfs dikwerf in gewone omstandigheden van dezen aard, doet uitblinken, of als ik stilzwijgend, die onschatbare gestichten voorbij ging, welke de liefdadigheid reeds sedert lang gevestigd heeft, die zij met hare onuitputtelijke hulpbronnen onderhoudt en welke zij nog dagelijks uitbreidt. Ja, goede Vriend! mijn werk zou onvolledig wezen, als ik Rome als Christen en religieus ziende, niets van de overvloedige vruchten gewaagde, die de geest, waarmede het bezielde is, in zijnen boezem doet ontkiemen.

Ik zal dus trachten het tafereel dezer gestichten op te hangen en als dat tafereel niet in alles overeenkomstig is met datgene, hetwelk reeds onderscheidene reizigers er u van hebben medegedeeld, bedenk dan, bid ik u, gij die mijn karakter kent, dat ik op de plaats zelve schrijf en dat ik alvorens te schrijven, de na-

(1) Zie de *Bewijs-Stukken*.

men, de daadzaken, de dingen en de menschen, heb willen raadplegen.

Onder de inrigtingen van weldadigheid welke Rome bezit, verdient het eerst de berg van barmhartigheid opmerking. Daar Barnabe van Terni, een ootmoedig broeder van de minderbroeders-orde, met buitengewone droefheid zag, dat de arme dikwerf de prooi van den woekeraar is, was hij op middelen bedacht om in zijne behoeften te voorzien, zonder hem in zijne luiheid te begunstigen, hij nam te Perousa de proef van een huis van dezen aard. De bijval beantwoordde zijne wenschen, en die instelling door Leo X, die destijds regeerde bekrachtigd, werd vervolgens door Paulus III en door Gregorius XIII begunstigd en is in onze dagen door Pius VII, roemrijker gedachtenis, verlevendigd, terwijl zij aan de minst door de fortuin begunstigde klasse, groote diensten bewijst. Dit gesticht kon ook niet aan de staatkundige tegenspoeden ontsnappen en het was nu eens bloeiende en dan weder verwaarloosd. In de dagen van deszelfs bloei, waren de sommen die het leende, zoo aanmerkelijk, en de intressen die het er van trok, zoo gering: dat het, als Rome zich destijds op den handel of op de industrie had toegelegd, daartoe op eene bijzondere wijze den weg gebaad zou hebben; tegenwoordig houdt het zich, ondanks de voorledene rampen, nog staande en draagt gelukkige vruchten; doch als men, zoo als dit Spina teregt opgemerkt heeft, er eene spaarbank aan verbond, die door den staat gewaarborgd en even als in Frankrijk kosteloos door eene administratie bediend werd, waarvan het bare geld, in zijn geheel, uit de hand van den bewaarder in die

van den leener overging, zou men die inrigting nog voordeeliger doen zijn, wjl men aan dezelve de zwargheid, van de werkeloosheid in te boezemen, ontnemende, een lokaas aan de arbeidzaamheid, aanbieden en de spaarzaamheid aanmoedigen zou.

Het fonds dat het gesticht in omloop heeft, bedraagt ongeveer een millioen, honderd en vijftig duizend franken en het beleent jaarlijks nagenoeg twee honderd duizend panden: tot welk eenen graad van verbetering zou het zich met zulke middelen niet kunnen verheffen, als het beheer daarvan toevertrouwd was aan eenen meer vrijen ijver!

Hoewel de berg van barmhartigheid veel te wenschen overlaat, zoowel met betrekking tot de behandeling van zijne fondsen, als met die van zijne administratie, die meer in overeenstemming met zijn doel zou kunnen wezen, is het niet te min waar, dat hij zich ten opzichte van den Godsdienst die niet nalaat, alles wat voor zijne kinderen nuttig kan wezen, met vreugde toe te juichen, zeer verdienstelijk heeft gemaakt.

Het beste gebruik dat men van de fondsen voor goede werken bestemt, zou kunnen maken, is ontegenzeggelijk het verschaffen van bezigheid aan den gezonden en sterken arme. Daar de arbeid waartoe hij geroepen is, schier immer eene strekking ten algemeenen nutte heeft, vloeit daaruit een dubbel voordeel voort, dat van het vermeederen van de maatschappelijke genoegens door het verfraaijen der plaatselijke gesteldheid, en, wat niet minder van belang is, het ontrukken van den behoefte aan de ledigheid, door het verheffen van hem zelve in zijne eigene oogen en door

het in loon veranderen der aalmoes welke hij ontvangt. Rome, dat zoo menigwerf beschuldigd is geworden van het aanmoedigen der werkeloosheid, om daardoor het volk te vernederen en gemakkelijker aan zich te onderwerpen; Rome, dat men goed gevonden heeft onder de kleuren van het hatelijkste despotismus af te schilderen, dat niets meer vreesde dan de welgesteldheid, de vrucht van den arbeid, en dat slechts sterk was door de zwakheid der Romeinen en rijk door hunne armoede; wel nu! dat zoo gelasterde Rome, wint het verre van alle andere steden, wat de openbare werken betreft en ik voeg er bij, dat zij nergens edelmoediger betaald worden. De Opperpriesters Pius V en Innocentius XI, stichteden de kas der openbare werken; Leo XII gaf aan die werken eene nieuwe levendigheid en onder de regering van den tegenwoordigen Paus, ontving elke arbeider ruim tien stuivers Hollandsch daags en zijn brood; bij de plegtige feesten werd hun loon verdubbeld en zij ontvingen daarenboven, vleesch en een zekere maat lijnwaad. Pius VIII besteedde aan die zelfde werken, wekelijks vijf honderd Romeinsche kroonen; en Gregorius XVI, wiens Opperpriesterschap even moeitevol als roemrijk is, heeft in zijne liefdadigheid het geheim gevonden, om dien onderstand op zes honderd veertig kroonen te brengen, dat jaarlijks eene som van drie en dertig duizend twee honderd en tachtig kroonen uitmaakt, welke uit de openbare schatkist genomen wordt.

Daar evenwel de behoeftigen vermenigvuldigd waren, heeft men het dagloon der arbeiders moeten vermin-

deren en zij ontvangen tegenwoordig niet meer dan zeven stuivers Hollandsch en een brood. De commissie voor den onderstand schijnt mij toe; zeer goed georganiseerd te wezen; ik betreur echter dat men zoo vele bezoldigde ambtenaren die er het personeel van uitmaken, niet gemakkelijk vervangen kan, door een zeker aantal dier mannen, welke zoowel door hunnen rang als door hunne bekwaamheid uitmunten, die het behartigen van de belangen der armen zich overigens tot roem rekenen en die zich verplicht zouden achten, hunne vermogende medewerking, kosteloos den armen aan te bieden.

Gij ziet, lieve Vriend, uit deze schets, dat te Rome de luiheid, de ellende en de bedelarij geene ontschuldiging kunnen vinden dan in eene soort van onoverwinnelijke neiging tot het *far niente*.

Van alle middelen die de liefdadigheid tot het ondersteunen der behoeftigen heeft uitgedacht, zijn er geene betere, geene liefdadiger, als het geoorloofd is mij zoo uit te drukken, dan de onderstand die aan de woningen verleend wordt. Van den onderstand die in openbare gestichten wordt verleend, hebben slechts diegenen genot, die er bij worden toegelaten; doch bij den onderstand, die aan huis verleend wordt, hebben geheele huisgezinnen voordeel. De vader die denzelfven ontvangt, deelt hem met zijne vrouw en kinderen; deze worden hem daardoor dierbaarder, de banden der natuur worden door die onderlinge deeling nauwer toegehaald en allen danken gezamenlijk, met door tranen bevochtigde oogen, de Voorzienigheid die hen bezocht heeft. Voeg hierbij, dat het aandeel van den

arme in soortgelijk geval, vermeerderd zou worden, met alles, wat men aan de beambten heeft moeten uitkeeren, die immer eigenbaatzuchtige menschen en die somwijlen zoo hartvochtig zijn, dat ze zich vet mesten met het onderhoud der armen. Paus Cono benoemde zich in de zevende eeuw den eersten aalmoezenier, dien hij bijzonder belastte met het ondersteunen der behoeftige gezinnen, hetzij door hun eene bepaalde jaarwedde uit te betalen of door op eene geheime wijze, hulpmiddelen in hunne handen te storten, die geëvenredigd waren aan hunne behoeften. Zijne opvolgers volgden zijn voorbeeld en die bediening van troost, is tegenwoordig aan eenen prelaat, eenen titulairen bisschop, toevertrouwd, die naauw met het huis van Zijne Heiligheid verbonden is.

Het Apostolische aalmoezenierschap, dat oplettend is in het lenigen van alle soort van rampen, doet ook aan elken gevangene, als ook aan diegenen welke in verbeterings-huizen geplaatst zijn, driemaal in het jaar, te weten met Paschen, met Kersmis en op het jaarfeest der krooning, een *paolo*, dat is zes stuivers Hollandsch, ter hand stellen. Zij strekt hetzelfde gunstbewijs tot alle armen uit; en hoewel de Pausen even als eertijds uw goede Hendrik, genoodzaakt zijn, om het bij den wensch te laten, dat de geringsten hunner onderdanen 's Zondags een hoen in hunnen pot kunnen steken, doen zij toch zoo veel goed, dat de ongelukkigen, ten minste op de groote feesten, hunne ellende vergeten en dat die dagen voor hun wezenlijke feestdagen zijn.

De H. Gregorius, die heilige en geleerde Opper-

priester, verlangde, dat dagelijks, twaalf armen in zijn paleis werden toegelaten om er te spijzen. Dat zoo geheel Christelijke en den Apostelen zoo waardige liefdewerk, is, nadat het door de wisselingen van den tijd geschorst was geworden, door Leo XII, weder in zwang gebragt en hij begeerde dat zijn aalmoezenier, aan de tafel zou voorzitten, waaraan die twaalf armen bediend zouden worden. Thans heeft men beter gevonden hun de gelijke waarde in geld toe te kennen, opdat zij er hun gezin ook in zouden kunnen doen deelen.

Het aalmoezenierschap heeft nog zware uitgaven en zijne inkomsten bedragen slechts 22,800 kroonen, die aan hetzelfde door de *dataria* verschaft worden, en die de goede werken waarvan ik gesproken heb, geheel uitputten.

Gij begrijpt, dierbare Charles! en voorzeker zeer goed, uit de bijzonderheden welke ik heb medegedeeld en die alle op zekere bewijsstukken gegrond zijn, dat de Pausen immer een ruim gedeelte van de hulpmiddelen, waarover zij konden beschikken, aan de armen hebben doen toekomen. Gij zult gelijktijdig moeten bekennen, dat de zetel der waarheid, ook die der liefdadigheid is; en ik schroom niet te zeggen, dat alle inrigtingen van weldadigheid, welke men in onderscheidene landen aantreft, en waarop zich de menschlievendheid beroemd, dit Apostolische aalmoezenierschap, waarvan ik getracht heb u een oppervlakkig denkbeeld te geven, tot voorbeeld en tot eerste model hebben gehad, behoudens de wijzigingen, welke de tijden en plaatsen mogten vorderen. Aan den Godsdienst moet men diensvolgens al het goede, dat aan

de menschen , onder welke gedaante het ook zijn moge , gedaan wordt , toeschrijven ; en wij moeten het goede met eenen geest van Godsdienst verrigten als wij daarvoor het loon willen ontvangen.

Vaarwel , lieve Charles !

P. S. De cholera , lieve Vriend ! waarover ik u lang onderhouden heb , heeft velerlei ellenden achtergelaten. De indrukwekkendste , die het meeste de ingewanden roeren zijn ontegenzeggelijk die rampen , welke arme kleine weezen , onschuldige schepsels treffen , aan welke geen ander voordeel overblijft , dan dat zij onbekend zijn met hun ongeluk. Rome telt een groot aantal dier weezen en het heeft zich gehaast hun eene schuilplaats te openen en zich met hunne voogdijschap te belasten. Bij die gelegenheid moest men een nieuw goed werk verwezenlijken , dat geschikt was om te voorzien in nieuwe behoeften ; in behoeften , die ten minste zoo lang zullen duren als de kindschheid dergenen die er het voorwerp van zijn. Na dat de middelen uitgeput waren welke de liefdadigheid doet toevloeijen , en de prinses Borghese zag , dat die hulpmiddelen ontoereikend waren , nam zij de toevlugt tot de industrie. Zij heeft eene loterij uitgedacht , waaraan men zich algemeen verplicht achtte deel te moeten nemen. De uitkomst is zeer gunstig geweest ; doch hoeveel blijft in dat opzigt nog te doen overig !

De prinses Borghese , de gravin Lutzow , de gade van den ambassadeur van Oostenrijk en lady Acton zijn te Rome de ziel van alle goede werken.

Die dames klimmen naar de ellendige verblijven van den arme op , alsof zij op vleugelen gedragen werden en zij dalen nog veel gelukkiger uit dezelve neder , door de vreugde welke

zij gevoelen, dat zij er eenige aalmoezen achtergelaten, en eenige tranen gedroogd hebben.

Het zijn drie zusters van liefde, doch drie zusters, die gelijkelijk haar geluk en haar roem, stellen in het dienen van Jesus Christus in den persoon der armen. De gravin Lutzow, doet dertig jonge meisjes in een, nabij haar paleis gelegen huis opvoeden; zij bezoekt dezelve dikwijls, zij bemoedigt en liefkoost hare voedsterlingen en boezemt haar met de liefde voor den arbeid, de liefde voor de deugd in.

Gen en twintigste Brieſ.

Rome, April 1838.

Als ik de goedheid van uw hart niet kende, zou ik vreezen uw geduld te misbruiken, door voort te gaan met u over de inrigtingen van liefdadigheid te onderhouden, waarmede Rome vervuld is; doch ik weet, dat niets, wat voor het welzijn der menschheid belangrijk is, u vreemd is en derhalve vrees ik niet, met u in eenige bijzonderheden te treden, welke men schier algemeen verzuimd heeft, bekend te maken en welke het evenwel van belang is te kennen, zoo wel om den geest te kunnen waardeeren die deze inrigtingen heeft daargesteld, als om het uitstekende en nuttige derzelve te kunnen gevoelen.

Ik heb u bereids gezegd, dat te Rome elke ellende, van welken aard zij ook zijn moge, verzachting, troost en een toevlugtsoord vindt. De liefde is er zonder praalvertooning; zij bedient er zich niet van het afgeven van *bons* op eenen bakker; en de schaamte van den arme sparende, doet zij hem zijne aalmoezen niet ten koste der schande, die aan derzelve openbaarheid verbonden is, uitbetalen.

Tegen het einde der zestiende eeuw, boezemde Jesus Christus, de oorsprong en de vervulling van elke heilzame gedachte, in de Kerk der twaalf Apostelen, aan den voet van het altaar van het allerheiligste Sacrament, aan eenige goede Christenen het besluit in,

om zich bijzonder toe te wijden aan het lenigen van den toestand dier klasse van ongelukkigen, die minder lijden onder het gewigt der tegenwoordige behoefte, dan door de smartelijke gedachte aan het voorledene welzijn. Pater Jacobus Lainez, de tweede generaal der Jesuiten, zegende hunne verbindtenis, en ondersteunde hen uit al zijne magt. Ik behoef niet te zeggen, dat zij van toen af, aan dat belangrijke gedeelte der menschheid, de gewigtigste diensten van allerlei aard bewezen; ik zal mij vergeeuen, met hier bij te voegen, dat hun ijver, gevoed en onderhouden wordende door de medewerking der kardinalen Barberini en Altieri, zich tot op den huidigen dag, even vurig en even verlicht heeft staande gehouden, als het kiesche en verhevene denkbeeld, dat denzelven bezielde had, was geweest. Zij hebben een zinnebeeld dat mij getroffen heeft: Jesus Christus het Avondmaal met zijne leerlingen houdende, dat is, Jesus Christus zich zelve aan zijne leerlingen gevende; welk voorbeeld! welk voorschrift! Ziedaar wat ik er in ontdekt heb en wat zij, die het hebben aangenomen, zoo goed begrepen hebben.

Er bestaat nog eene andere congregatie, die hier bekend is onder den naam van de *Goddelijke Barmhartigheid*, wier hoofddoel, even als dat van het broederschap der twaalf heilige Apostelen, het verzachten der verborgenste ellenden is. Deze congregatie werd in 1679, door een eerbiedwaardig priester, Joannes Stanchi di Castel-Nuovo gesticht, terwijl zij den kardinaal Carpegna tot eersten beschermheer had. Ik zou haar stilzwijgend zijn voorbijgegaan, uit hoofde der

duizend trekken van gelijkheid die zij met de voorgaande heeft, als ik niet in hare statuten een artikel gevonden had, hetwelk volgens mijne wijze van zien, aan degenen, die het opgesteld hebben, veel eer aan doet. Zie hier hetzelfde: » Van geen der geassocieerden of bezoekers, zal rekenschap kunnen gevorderd worden, van het aanwenden der som die hem zal zijn toevertrouwd, om ze als aalmoezen uit te deelen en aangezien de namen der personen, welke onderstand ontvangen hebben, onbekend moeten blijven, om de achting die men aan zekere klasse van ongelukkigen verschuldigd is, zullen zij nooit op eenig register mogen geplaatst worden.” Ik weet niet, of ik mij bedrieg, doch ik vind in deze bepaling zoo veel edelmoedigheid en tevens zoo veel kieschheid, dat ik zou wenschen dat zij in de andere gewesten aangenomen werd en dat alle instellingen van liefdadigheid, op den leest van die der *Goddelijke Barmhartigheid* geschoeid werden. Ja, waarde Vriend! dezelve ontwerpende, heeft de ootmoedige Joannes Stanchi, de geheele menscheid geëerd; de arme, in hem een lijdend lidmaat van Jesus Christus vereerende; de rijke, hem onbekwaam tot eene laagheid oordeelende.

De naam der Carpegna's, is een algemeen geëerde naam: Ik heb van den kardinaal gesproken, doch het is mij ook zeer aangenaam, hier eenige woorden over den markies en de markiezin te kunnen bijvoegen. Het leven dier achttingwaardige personen had niets uitstekends, niets dat hun in de oogen der wereld kon verheffen, niets dat hun den lof kon verwerven, dien hunne nagedachtenis verdient, en waarmede ik

het genoegten smaak, hun graf te kunnen vereeren. Overladen met de gaven der fortuin, bezigden zij die enkel tot verzachting van het lot hunner broeders. Hunne spaarzaamheid ten opzichte van zich zelve, was zoo gestreng, dat het publiek, hetwelk zij in hunne geheimen niet hadden ingewijd, hun meermalen van gierigheid beschuldigde. De dood regtvaardigde hun en trok den sluier weg, die hunne goede werken voor aller blikken verborgen had. Hun testament is een meesterstuk van liefdadigheid en het lezen van hetzelfde is zeer belangrijk: het behelst de algeheele donatie van hun vermogen, ten voordeele van gebrekkige grijsaards, van arme weduwen, van weezen, van blinden, van verlamden en van huisvaders, wier arbeid, voor het onderhoud van hunne gezinnen niet toereikend is. Daar zij verlangden dat hunne aalmoezen zouden bijdragen, tot het inboezemen der liefde voor de deugd, hebben zij de bezorgdheid gehad er bij te voegen, dat zij nooit verleend zullen worden dan aan diegenen, die naar hunne krachten arbeiden, en zich niet aan het misdrijf zouden overgeven, maar die in de vreeze Gods leven, hunne godsdienstige pligten vervullen, hunne kinderen Christelijk opvoeden en dezelve geregeld naar den catechismus zenden. De kardinaalvicaris, prins Odescalchi, werd door de testateurs, tot uitvoerder van deze heilige bepalingen benoemd; en hij besteedt voortdurend dit erfgoed met het schranderste beleid: Gewoon zijnde, om met milde hand overvloedige aalmoezen uit te strooijen, boven de evenredigheid zelfs zijner eigene inkomsten, welk eene vreugde moet hij dan niet gevoelen, dat de Voor-

zienigheid, om zijne eigene opofferingen te beloonen, zich van hem bedient, om nog het goed van anderen uit te deelen, om een grooter aantal van ongelukkigen te kunnen verzorgen.

Gij denkt te regt, lieve Vriend! dat zich in eene stad, die zoo veel geestelijken telt, ook eene hulpbron bevinden moet, welke bijzonder voor hun bestemd is; want zij zijn niet allen toereikend bedeed en eene gaping in dit opzigt, zou zich noch laten verklaren, noch vergeven. Onder de instellingen die ten hunnen voordeele gemaakt zijn, merk ik in de eerste plaats die van den kerkelijken onderstand op. Petrus Miré, die de insteller derzelve was, vertrouwde er het bestuur van toe, aan twaalf seculiere geestelijken, met last om te voorzien in de behoeften van twaalf arme klerken, over hun het opzigt te houden, hun te besturen in hunne studiën en van dezelve eenmaal goede priesters te maken. Zij, die hun doel bereikt hebben, houden op de weldaden der instelling te genieten en worden vervangen door jonge aspiranten, die op hunne beurt de voorwerpen van de waakzaamheid der bestuurders van het gesticht worden. De godvruchtige Miré oefende die schoone verrigting gedurende veertig jaren uit en liet bij zijn' dood, zijn geheel vermogen aan het huis, dat hij gesticht had. De Voorzienigheid heeft zich belast met het vermeerderen der inkomsten van hetzelfde en die inkomsten zijn thans aanmerkelijk genoeg om in de opleiding van een grooter aantal klerken te voorzien.

Na die jonge levieten, die bestemd zijn tot het ver-
eeuwigen van het priesterschap, zie ik de ouderlingen

van het heiligdom, die eerbiedwaardige Priesters, welke in den arbeid der heilige bediening zijn grijs geworden, die enkel schatten voor den Hemel hebben willen vergaderen en die zich zelve misschien hebben ontbloot om hunne broeders te kleeden. Wie heeft meer aanspraak op den onderstand der liefdadigheid? Tot loon voor hunne langdurige zelfopoffering vinden zij hier in een bijzonder gesticht, de geneesmiddelen die de gebreken van den ouderdom vereischen, met eene penluw om er hun hoofd op ter ruste te vleijen en den jongsten snik te geven.

De arme jonge meisjes worden hier beter dan ergens elders verpleegd. Het is reeds zes eeuwen geleden, dat zich een genootschap onder de bescherming van de H. Maria de Meerdere vormde, met het doel om te voorzien, in het plaatsen van arme meisjes, die zich voor het huwelijk geroepen gevoelen en die, uit gebrek aan middelen, haar leven in een treurig en gevaarlijk celibaat zouden slijten. Zulk eene belangwekkende onderneming moest noodwendig algemeene aanmoediging vinden: het genootschap is dus met den tijd verrijkt geworden en vervult thans behoorlijk het doel, dat het zich van zijnen oorsprong af, had voorgesteld. Jaarlijks geeft het aan veertien meisjes een uitzet. De H. Bonaventura heeft bepaald, dat acht dier huwelijks-uitzetten, zouden gegeven worden in naam der ijverigste leden van het genootschap.

Een ander goed werk, dat hetzelfde oogmerk heeft, en den naam van *Aartsbroederschap van de heilige Boodschap* draagt, ontstond in 1460, te Rome, onder

het Opperpriesterschap van Pius II. De kardinaal Torrecremata, die er het plan van ontworpen had, vormde aanvankelijk een raad van twee honderd Romeinsche burgers, die hij met het opzamelen van liefde-offers belastte, om huwelijksgiften voor arme meisjes daar te stellen en dezelve door dat middel aan de gevaren der verleiding te ontrukken. Het goede werk verwierf eenen weligen bloei, en men besteedde de hulpbronnen aan jonge, ter goeder naam staande Romeinsche meisjes, die uit een wettig huwelijk voortgesproten waren. De statuten vorderen daarenboven, dat de jonge meisjes, welke dezen weldadigen onderstand genieten willen, zich reeds in den onderdom van vijftien jaren, van goede getuigschriften voorzien, zullen aannemen. Van het oogenblik af, dat zij onder het getal der aspiranten toegelaten worden, zullen zij aan eene zeer naauwgezette bewaking worden onderworpen. Die maatregel, eene soort van beproeving, schijnt mij zeer gepast toe en ik denk dat hij eenen gelukkigen invloed op de openbare zedelijkheid uitoefenen moet. Op den feestdag van Maria boodschap, ontvangen zij haar uitzet, en worden in de kerk van de H. Maria van la Minerva, bij Zijne Heiligheid ten voetkus toegelaten, welke zij vervolgens, processie-wijze volgens oud gebruik, verlaten.

De jonge meisjes, aan welke eene meer teedere godsvrucht, smaak voor het religieuze leven inboezemt, en die naar eenen onsterfelyken bruidegom haken, konden niet vergeten worden bij de aanmoedigingen welke men der deugd aanbiedt. Het klooster dat zij mochten gekozen hebben, ontvangt in haar naam de

geringe som, welke zij aan hetzelfde volgaarne zouden betaald hebben, als de hemel haar in eenen beteren stand had doen geboren worden. De huwelijks-gift van diegenen welke in den echt treden, is twee honderd franken; en de gift van haar die in een klooster gaan, drie honderd. Die sommen waren op het tijdstip der instelling, voorzeker zeer redelijk, doch thans zijn zij schier niets meer; doch de edelmoedigheid van zekere familiën, vermeerderd die geschenken gewoonlijk, en, door een der geheime raadsbesluiten der Voorzienigheid, vermenigvuldigen de hulpmiddelen naar gelang van de behoeften. Wat zou er zonder die besturing, van het meerendeel der liefdadige inrigtingen worden? Dat men het denbeeld bewondere, dat ze heeft doen ontstaan! ik bewonder nog meer den vinger die ze ondersteunt; het is de vinger Gods!

Naar het voorbeeld van die genootschappen, zijn later die van de H. Apollonia, van den H. Rozenkrans, van den H. Verlosser en eindelijk in 1773, dat van de onbevleete Ontrangenis gevormd. Daar zij, even als de vorige, hetzelfde doel beoogen, hebben zij ook nagevoeg dezelfde statuten, en ik zou ze u niet opgenoemd hebben, als die optelling mij niet geschikt ware voorgekomen, om u te doen beseffen hoe voorzienend, hoe werkzaam en hoe overvloedig in hulpmiddelen de liefdadigheid der Romeinen is. Onder die hulpbronnen is, eene, die ik schroom u voor te stellen; ik vrees, dat gij u zeer zult ergeren. — Welke is het dan? — Het is de loterij. Ja, beste Vriend! de loterij, die Frankrijk, uw vaderland, het

middenpunt van alle vrijheid, het brandpunt van alle verstand, na rijpe overweging, van de lijst zijner instellingen heeft gemeent te moeten uitwisschen, en die het om zoo te zeggen aan de schandpaal der onzedelijkheid heeft gehecht, de loterij bestaat te Rome nog, en zij wordt er niet alleen toegelaten maar door het hooge gezag zelfs bekrachtigd. Nu, dat aan de loterij zwarigheden verbonden zijn, dat er eenige wanorde uit voortspruit, hieraan twijfelt niemand; doch hoewel het met het grootste gedeelte der menschelijke instellingen zoo gelegen is, moeten wij dan die, welke slecht uit hunnen aard zijn, niet onderscheiden van die, welke dit enkel zijn door het misbruik dat men er van maken kan en moet men bij het verbannen van de eerste, niet trachten aan de andere eene heilzame wending te geven? In Frankrijk zoowel als elders, hebben de opbrengsten van de loterij tot den huidigen dag toe, een gedeelte der openbare inkomsten uitgemaakt; te Rome evenwel, strekken zij niet ten voordeele van het gouvernement; dáár zie ik eenen ongelijken strijd, een speculatie op de begeerlijkheid, de gezellin der armoede, en gevolglijk een ongeoorloofde winst; hier is het eene schatting welke op eene dwaze hartstogt geheven wordt en die vervolgens met naauwgezetheid wordt teruggegeven. In Frankrijk zou de arme, die niet in de loterij speelt, daarom niet minder behoeften hebben, wjl niets tot hem zou terugkeeren van de onberekenbare voordeelen, die zij aan den staat verschaft; te Rome, daarentegen, wordt de inleg van den rijke, het voedsel van den arme en onttrekt hem vaak aan de bitterheden der wanhoop.

Ja, lieve Vriend! de loterij houdt op eene slechte instelling te wezen, als de Godsdienst de misbruiken derzelve verbetert, en, daar zij niet met goed gevolg de al te sterke neiging van den speler aantasten kan, poogt zij weg te nemen wat haar schadelijk maakt en somwijlen slaagt zij er in, om eenigermate, uit het kwade, het goede te trekken. Dit heeft Benedictus XIV gedaan: daar die groote Paus bedacht, dat de loterij een bedrieglijk lokaas voor het volk is, schafte hij dezelve af en bepaalde zelfs straffen tegen diegenen, die er heimelijk in spelen mogten. Doch wat was er het gevolg van? het volk stoorde zich geenszins aan die maatregelen, het legde zijn misnoegen openlijk aan den dag en ging voort met spelen, maar in het geheim, op die wijze het gezag braverende, hetwelk, door het groote aantal der overtreders niet in staat was om gestrengelijk te werk te gaan. De Opperpriester meende dezelve toen te moeten herstellen; doch altoos door denzelfden geest bezield, veranderde hij derzelver aard en herschiep haar in een werk van liefdadigheid.

Hij bepaalde onder andere, dat bij elke trekking vijf jonge meisjes haar huwelijks-uitzet van de winst der vijf uitkomende nummers zouden ontvangen. Dit is na dien tijd voortdurend in gebruik gebleven, zoo dat het publiek alle maanden, aan elk nummer den naam van het Romeinsche meisje gehecht ziet, waaraan het toeval de kans van eenen man te bekomen, verschaft, en dat deze, naar het altaar gaande om er dien man haar hart en hare hand te schenken, hem noch een gewoone naam, noch een eigennaam aanbrengt, maar een naam van een getal: zoo als bijv.:

meisvrouw zes en dertig, of jufvrouw acht en tachtig.

Wat zegt gij over die uitvinding? wat mij betreft, die de afschaffing der loterij, immer heb toegejuicht, daar, waar zij mij eene wonde, een knagende kan-ker, toescheen, ik zou haar hier niet kunnen veroor-deelen, omdat hare besturing, hare strekking, en hare uitwerking, zich aan mij uit een geheel verschil-lend oogpunt vertoonen en wijl ze mij meer nuttig dan schadelijk voorkomen.

Zie hier nog eene andere instelling, welke voorze-ker allen bijval aan zich zal boeijen: het is die, welke de verdediging van de regten der armen bijzon-der ten doel heeft. De godvruchtige Yvo, welks naam zij draagt, en die haar met zijnen geest bezielde, zag het eerste levenslicht, in dat gedeelte van Frankrijk, dat het beste, met het geloof der eerste eeuwen, hetwelk het zuiver bewaard heeft, die zachtaardigheid en die wellevendheid, welke de vrucht van den Gods-dienst en niet het gevolg van eene eigenbaatzuchtig-e en uitdroogende beschaving zijn, weet te paren. In die gelukkige streken, de advokaat der armen zijnde, oefende hij er, gedurende eene lange reeks van jaren dat roemvolle patronaatschap uit; zijn dood onsluierde de heiligheid van zijn leven, en, den roep zijner deugd-en verbreidende, verwekte hij hem navolgers. Rome, waaraan slechts ontbroken had, hem het leven te schenken, wilde het eerste wezen in hem na te vol-gen; en de magistratuur dier groote stad beijverde zich, terwijl zij zich onder zijne bescherming plaatste, het goede werk voort te zetten, dat hij zoo gelukkig

begonnen had. Rome zag dus, voor de eerste maal, zich in haar midden eene vereeniging van mannen vormen, die gereed waren, om eene klasse van ongelukkigen ter hulp te snellen, welke door de armoede aan goederen dezer wereld, menigwerf genoodzaakt waren, om van eene betere wereld de gerechtigheid te verwachten, welke men niet altoos op aarde vindt, en die gedurende eenige achtereenvolgende eeuwen, aan de rijken en magtigen ter leen scheen gegeven te zijn. Om zijne regten te doen gelden en dezelve des noods te doen zegevieren had de arme geen goud meer noodig en hij vond in eene even schrandere als liefdadige instelling, alle middelen welke gevorderd werden om zich voor de regtbank der menschen tot eene gelijke hoogte te kunnen verheffen, als hij, die er hem voor gedaagd had, hoedanig overigens ook zijne titels of zijne schatten zijn mogten. Die nuttige en kostbare troostbron wordt thans even als voorheen, aan elk een aangeboden die voor het geregt geroepen zijnde, niet in staat is, om de kosten te dragen, welke het noodzakelijk maken mogt, en de kerk van Rome, rekent het zich, ondanks de tijdelijke verliezen, welke zij ondergaan heeft, ten pligt, eene instelling te handhaven die den arme behoedt tegen de hinderlagen van den rijke, den zwakke, tegen de onderdrukking van den magtige en daardoor zoo wél in den geest van den goddelijken Wetgever doordringt.

Zal ik u thans, dierbare Charles! spreken over de onderscheidene genootschappen, die zich onledig houden met het bezoeken, troosten, onderrigten en verbeteren der gevangenen? Dit doel is ongetwijfelt, niet

het minst nuttige, en ik geloof, dat in dit opzigt de liefdadigheid der Romeinen oneindig gepaster is, dan de weldadigheid der uitvinding van het huishoudelijke vleeschnat (*bouillon économique*). Deze, buiten de behoefte der natuur niets ziende, brengen alles tot cijfers terug; en om aan de gevangenen eenige stuivers meerder te verschaffen, dwingen zij hen om van den ochtend tot den avond te werken: doch gene, bedenkende dat die ongelukkigen eene ziel te redden hebben, vergenoegen zich niet met hun wat brood te geven, zij verleenen hun ook nog tijd om te bidden; zij onderwijzen hen en trachten hen te verbeteren.

Het is een zeer stichtelijk schouwspel, hetwelk op Zon- en Feestdagen die processie van godvruchtige personen, zich naar de gevangenissen begevende, oplevert. Volg hen, ga met hen die treurige verblijven binnen, zie welke diensten zij aan de gevangenen bewijzen, met welke zachtzinnigheid zij hen toespreken, hoe zij hen bemoedigen in hunne beangstheid, en hoe zij zich beijveren om hen berouw en hoop in te boezemen!

De schuldige, dien de gerechtigheid der menschen naar het schavot zendt, vindt ook, zoo als ik u dit breedvoeriger in eenen anderen brief zeggen zal, niet alleen priesters die hem in dat verschrikkelijke oogenblik bijstaan, maar ook geheele corporatiën, die er zich een pligt uit maken, hem tot zijn offer voor te bereiden, hem te verzellen, zijn overschot weg te nemen en te begraven.

Ik weet, dat genootschappen van dezen aard eertijds in uw vaderland bestonden, en dat zij in die rampzalige dagen vernietigd zijn geworden, waarin de

onschuldige zoowel als de schuldige ten dood gezonden werd, en waarin het weenen zelfs niet geoorloofd was; ik zou vurig wenschen dat zij thans hersteld werden en dat zij zich overal heen verbreidden, wijl er overal misdaden te straffen zijn en dat men niet meer aan den beul de zorg overliet om eenen ongelukkige te begraven, die het berouw dikwerf geregvaardigd heeft, en die aan de aarde wedergegeven, met hetzelfde regt als wij, de vervulling der eeuwige beloften verwacht.

Na u de verschillende vormen te hebben voorgesteld, die de liefdadigheid te Rome aanneemt, om zich op allerlei soort van rampen te kunnen toepassen, schroom ik niet, u, waarde Vriend! te vragen, of er eene stad in de wereld is, waar, in allen gevalle naar de verhouding van hare bevolking, zoo veel goede werken verrigt worden; eene stad, waarin de armen, de grijsaards, de weezen, de jonge meisjes en de gevangenen, zoo veel ondersteuning, vertroosting en onderstand ontvangen? Zeg mij, denkt ge dat uwe philanthropen met hunne schoone theoriën, ooit zulke voldoende resultaten bekomen? Wat mij betreft, die door mijne reizen in staat gesteld ben, om alles te vergelijken, ik verklaar, dat ik niets soortgelijks gezien heb en die geaardheid zou, als zij alleen ware, naar mijn inzicht, voldoende wezen, om aan Rome, de roemvolle namen van heilige stad en van hoofdstad des Christendoms te verzekeren.

Inderdaad, lieve Charles! als heidenen of barbaren de onderscheidene hoofdsteden bezochten, zouden het dan de schoone gebouwen en de prachtige paleizen

wezen, die hen derzelver inwoners zouden doen be-
 minnen, die hun zouden aansporen tot het navolgen
 hunner gebruiken, tot het aannemen hunner zeden en
 tot het beoefenen van hunnen Godsdienst? Ach! het
 zouden veeleer die huizen wezen, waarin zoo vele van
 godsvrucht-ijver blakende personen, zich aan den dienst
 hunner broeders wijden: Ja, niets zou hen grooter
 toeschijnen dan die edelmoedige zielen, die zich van
 hunne goederen berooven om er de behoeftigen mede
 te ondersteunen; en de stad die hen de meeste voor-
 beelden van dien aard zou opleveren, zou in hunne
 oogen de zetel van den waren Godsdienst en de ko-
 ningin der aarde wezen.

Frankrijk, zult ge mij welligt toevoegen, telt ook
 zeer vele gestichten van liefdadigheid. Ik weet het,
 en men zou hetzelfde die roem niet kunnen ontzeggen;
 doch, vergun mij het te zeggen, want, vreemd aan
 de beide natiën, acht ik mij vrij van partijdigheid;
 Rome behoudt de voorkeur boven Frankrijk, door het
 aantal van schuilplaatsen die het aan de lijdende mensch-
 heid geopend heeft, door de opofferingen die het heeft
 gedaan, om ze daar te stellen en te verrijken, door
 zijn ijver om ze te bedienen en door de ontberingen
 welke de Romeinen vaak hun zelve opleggen, om ze te
 schragen; wat zou het wezen, als het bezat!
 Ja, Frankrijk komt mij in dat opzigt gelukkiger voor;
 Frankrijk bezit een schat die Rome niet kent, hoe
 waardig het ook zijn moge om hem te genieten, die
 schat is de instelling der zusters van liefdadigheid. Ach!
 ik zeg het met verteedering en erkentelijkheid, Vin-
 centius van Paula, heeft aan de liefdadigheid in Frank-

rijk, een karakter van waardigheid gegeven, een tint van kieschheid, welke zij zelfs in het middenpunt der Christenheid mist. Bij het doorwandelen van de straten der heilige stad, zocht ik met gretige blikken, eenen wit linnen hoofdtooi, een dier engelachtige aangezichten, een dier kuische voorhoofden, eene dier zuivere handen . . . Die ontmoeting zou mij van vreugde hebben doen opspringen; wat zou ik niet gegeven hebben, om die zedige maagd, de moeder der armen, de troost der bedrukten te ontwaren? Geene derzelve vindende, heb ik onderscheiden malen uitgeroepen: » O Rome! gij die zoo groot zijt, onder alle steden, u faalt slechts, dat gij het daglicht, niet aan den H. Vincentius van Paula geschonken, of uwe poorten voor zijne kinderen geopend hebt.”

Ik zou nog vele trekken bij het tafereel kunnen voegen, dat ik getracht heb u te schetsen; doch ik houde op, om u niet te vermoeijen, door de uitgebreidheid van mijnen brief.

Vaarwel, goede Vriend!

Twee en twintigste Brief.

Rome, April 1838.

Er zijn omstandigheden, waarin magistraten niet kunnen nalaten, een schuldige tot de doodstraf te veroordeelen; doch als zij er hem toe veroordeelen, mogen zij niet vergeten, dat hij eene ziel te redden heeft. Dit vergeet men te Rome niet.

Men voert den bleeken man ter schrikbre strafplaats heen:
 De hemeldienaar en de dienaar van deez' aarde,
 De priester en de beul, verzellen zijne schreën.
 Maar is gerechtigheid der menschen vol van smarte,
 't Is Gods gerechtigheid die troostvol is voor 't harte.
 Neen, God verlaat hem niet wien 't menschlijk regt verstiet;
 De priester laat hem nog 't vertroostend kruisbeeld kussen,
 Hij spreekt, vermaant, vergeeft....., het slagmes valt in.
 Op hem in wien ge'een lid van Jesus Christus ziet. (tusschen

Onder de godvruchtige instellingen, welke der wereld hoofdstad tot sieraad verstrekken, en die er in zijnen vollen luister dien geest van liefde doet schitteren, die het onderscheidend kenmerk van het Catholicismus is, is er eene, die bijzonder is toegewijd aan het bijstaan der boosdoeners, welke ter doodstraf veroordeeld zijn. Deze instelling noemt zich het aartsbroederschap van de onthoofding van den H. Joannes. Zij is zamengesteld uit godvruchtige mannen, zoo geestelijken, als wereldlijken en de Souvereine Opperpriesters hebben hetzelfde met voorregten en aflaten ver-

rijkt, daar zij de gewigtige diensten, welke het aan die ongelukkigen bewijst, in aanmerking genomen hadden.

's Daags voor de voltrekking van het doodvonnis, doen de medebroeders in alle wijken der stad door aanplak-biljetten bekend maken, dat dien dag het allerheiligste Sacrament in hunne kerk uitgesteld staat en dat de geloovigen uitgenoodigd worden, om er ten gunste van den misdadiger, eenen gelukkigen overgang tot de eeuwigheid, te komen afsmeeken. Zij geven hetzelfde berigt aan alle kloosters en doen hun dezelfde uitnoodiging; vervolgens gaan zij, met hunnen zak bedekt, en met eene beurs in de hand, de geheele stad door, wijl de aalmoezen die zij inzamelen, strekken tot het doen lezen van Missen, voor de rust der ziel van den ter dood gebragten misdadiger.

Daar ik niets wilde overslaan van alles wat er bij die gelegenheid verrigt wordt, zal ik tot het berigt terugkeeren, dat de gouvernements-regtbank 's daags voor de voltrekking der doodstraf, aan den proveditor van het broederschap van den H. Joannes mededeeld, ten einde hem te verwittigen, dat den volgenden dag op dit of dat uur en op die of die plaats, een of meer veroordeelden, de doodstraf zullen ondergaan.

Zoodra de proveditor deze kennisgeving ontvangen heeft, noodigt hij vier of vijf medebroeders, waaronder zich een priester bevinden moet, uit, om zich des avonds naar de kerk van den H. Joannes te begeven, om vervolgens naar de nieuwe gevangenen te gaan, welke in de nabijheid van gezegde kerk zijn. Op het bepaalde uur verrigten de vereenigde mede-

broeders voor het altaar eenige gebeden om den goddelijken bijstand af te smeeken, bij den smartvollen liefdedienst dien zij zullen gaan verrigten. Zij eindigen die gebeden door het driewerf herhalen: *O Sapientia* enz. Hierop verlaten zij twee aan twee de kerk en begeven zich, door lantaarns voorafgegaan, in de diepste stilte naar de gevangenissen, alwaar zij door de ambtenaren van het gouvernement ontvangen worden. In de gevangenis binnengetreden zijnde, begeven zij zich terstond naar de kapel, welke men *conforteria* noemt, of plaats van versterking, zij trekken den zwarten zak over hun hoofd, en omgorden zich met een ruw, van hennep gevlochten touw. De kapellaan wijdt vervolgens water en als hij hen besproeit heeft, begeven zij zich naar eene kamer, waar de proveditor aan elk de verrigting aanwijst, welke hij te vervullen heeft. Twee nemen den naam van assistenten aan: zij houden zich meer bijzonder met de geestelijke behoeften bezig; de derde vervult de bediening van koster en de vierde moet alles, in een daartoe bestemd boek, met alle bijzonderheden, zonder het minste weg te laten, opschrijven, dat is, van het oogenblik af dat de misdadiger het vonnis zijner veroordeeling hooren zal, tot op het oogenblik van de voltrekking der doodstraf. Die boeken welke in de archieven van het broederschap bewaard worden, klimmen tot eene oude dagteekening op en zijn zeer belangrijk, uit hoofde van de openbaringen die zij behelzen, en van de voorschriften van gedrag, welke zij voor onderscheidene gevallen hebben opgeteekend.

De zaken zijn dus geregeld: te middernacht gaan de

gevangenbewaarders den veroordeelde uit zijn gevangenhok afhalen, zij binden hem de handen en doen hem eenen geheimen trap bestijgen, die naar gezegde kapel voert; op de laatste verdieping van dien trap, is eene zaal, waar hem de notaris van het gouvernement, zijn doodvonnis geregteijk aanzegt. Naauwelijks is dit doodvonnis uitgesproken, of de medebroeders assistenten vertoonen zich aan hem, zij omarmen den veroordeelde, en voor zijne oogen de beelden van den gekruisten Jesus en dat van de Moeder der smarten plaatsende, trachten zij de bitterheid van dat vonnis te verzoeten, door alle drangredenen welke de Godsdienst hun ingeven kan. Dit oogenblik is gewoonlijk verschrikkelijk: meer getroffen over het vonnis dat hem is aangezegd, dan bewogen door de vertroostingën welke men hem voorstelt, is de ongelukkige ontsteld, hij is radeloos en vaak ter prooi aan hevige stuiptrekkingen. De assistenten verdubbelen alsdan hunne zorgen, zij geven hem smartleenigende middelen en als zij zien, dat zijn ligchaam afgemat en zijn geest kalm is, maken zij zich dien toestand ten nutte, om hem tot eene goede biecht voor te bereiden. Alvorens hij de belijdenis zijner zonden doet, ondervraagt men hem aangaande de voornaamste punten van den Godsdienst, ten einde zich te overtuigen dat hij toereikend onderrigt is, aangaande hetgene wat hij weten moet, om zalig te worden. Men vermijdt nogtans hem te vermoeijen door aanhoudende vermaningen; want de ondervinding heeft geleerd, dat men door het al te zeer verlengen dier vermaningen, dengenen vertoort en afschrikt, dien men onderwijzen en troosten moest.

Men verwijderd zich derhalve een oogenblik , men laat hem alleen Eene inwendige stem spreekt alsdan tot zijn hart en het berouw verwerft hem de genade der verzoening. Als de veroordeelde zijne biecht geëindigd heeft , beschikt hij over hetgeen hem overblijft , hij maakt , als hij het wil , zijn testament en verklaart in diezelfde akte , dat hij in den schoot der Catholijke Kerk sterft , dat hij aan degenen , die hem beleedigd hebben , vergeeft en dat hij voornemens is , om het kwade te verbeteren , dat hij zijnen naaste mogt hebben aangedaan.

Gedurende dien tijd verrigten de medebroeders die zich in de kapel bevinden , achterevolgens gebeden , om van de goddelijke barmhartigheid den bijstand te verwerven , dien de misdadiger behoeft , om met onderwerping den dood te ondergaan en den jongsten snik in den vrede des Heeren te geven. De medebroeders zijn gewoon , dien nacht ook te biechten en onder eene der Missen te communiceren , welke vòòr het aanbreken van het morgenrood in de kapel gelezen worden. Want onder de voorregten , die door de Souvereine Opperpriesters aan het aartsbroederschap van den H. Johannes verleend zijn , behoort ook dit , dat zij bij die omstandigheid , twee uren vroeger , dan op de andere dagen , Missen kunnen doen celebreren. Als derhalve de veroordeelde het verlangd , kan hij , zonder het morgenrood af te wachten , onderscheidene Missen doen lezen , onder eene van welke hij als teerspijs communiceert , wíl het nemen van eenig voedsel vòòr het ontfangen der goddelijke Eucharistie niet geoorloofd is , en de toestand van afmatting waarin hij zich bevindt , zulks eehter vordert.

Hoe meer men het noodlottig eindstip nadert, hoe neêrslachtiger de veroordeelde wordt: hij laat zijn hoofd hangen, zijne beenen kunnen hem niet meer dragen. De medebroeders assistenten, verdubbelen dan hun ijver en hunne liefdadigheid en stellen alles in het werk, om te bewerken, dat hij de vruchten der Sacramenten, welke hij ontvangen heeft, niet verliest. Men bidt te dien einde de Litanie van alle heiligen, men bezoekt de statien van den kruisweg en als het tijdstip tot vertrek daar is, wekt men hem op nieuw tot berouw op, men geeft hem den Pauselijken zegen met vollen aflat. Men zegent hem nog daarenboven met eene relik van het hout van het ware kruis. Terwijl die oefeningen van godsvrucht in de gevangenis verrigt worden, hooren andere medebroeders, in hunne kerk vereenigd, eene Misse, waarna zij in stilte, twee aan twee, met hunnen zwarten zak bedekt, den ongelukkige gaan afhalen om hem naar de strafplaats te geleiden. Voor hun wordt tusschen twee geele toortsen een groot beeld van Jesus gekruisigd gedragen, dat tot aan het uiterste einde met een zwart kleed bedekt is. De veroordeelde daalt af, en, op het midden van den trap der gevangenis, treft hij een beeld van de heilige Maagd aan, waarvoor hij nederknielt. De hem bijstaande priester vermaant hem met weinig woorden, om zich volledig aan die moeder van barmhartigheid over te geven. De veroordeelde staat op, hij gaat voort en beneden aan den trap vindt hij het kruis, dat de medebroeders, naar de gevangenis gaande, hadden doen vooruit dragen. Daar doet dezelfde priester hem andermaal stilstaan, en hem de wonden des Za-

ligmakers toonende, herinnert hij hem op de indrukwekkendste wijze, dat dit bloed eene eindelooze waarde heeft en dat het voor alle menschen vergoten is geworden.

Het gebeurt zelden, dat de misdadigers, den dood zoo nabij ziende, niet een terugblik op zich zelve werpen en niet trachten de gramschap van God, voor wien zij gaan verschijnen, te ontwapenen; als evenwel de zinnelooze zich zelve eene afschuwelijke vermaardheid mogt willen verschaffen, door hem niet te vreezen, als hij de troostmiddelen van den Godsdienst mogt weigeren, en als hij zich hardnekkig tegen het doen eener rouwmoedige biecht mogt verzetten Ach! wat doen bij die omstandigheid dan de broeders niet! er is niets wat zij niet aanwenden om zijn versteend hart te vermurwen: levendige vertoogen, zielroerende vermaningen, tranen, smeekingen, alles, alles stellen zij in het werk; de priesters zelve zich voor zijne voeten werpende, smeeken hem medelijden met zijne ziel te hebben en zich niet tot eenen dubbelen dood te doen. Voorheen bragt men, om die hardnekkige zondaars schrik in te boezemen en hun door de vrees voor het vuur der hel, tot berouw te bewegen, eene brandende toorts aan hunne hand; doch dat middel wordt thans niet meer gebezigd, de dienaren des Heeren wenden zich enkel tot het hart. Als de ongelukkige zich nog niet overgeeft, verzoekt men van het gouvernement voor eenige uren uitstelling van de straoefening en gedurende dien tusschentijd, haalt men andere geestelijken, die door hunne geleerdheid en nog meer door hunnen heiligen levenswandel nitmunten, opdat zij, op hunne beurt, zouden trachten over het ongeloof te

zegevieren. God zegent gewoonlijk die laatste pogingen, en hij, die door zijne hardnekkigheid de assistenten had doen sidderen, heeft eindelijk, door te biechten, en alle blijken van opregt berouw te geven, hen gerust gesteld.

Laat ons den veroordeelde volgen. Het uur slaat, men doet hem op eene kar stijgen, hij wordt naar de doodstraf geleidt, met den rug naar de plaatsgekeerd, waar hij den geest zal geven. Helaas! lieve Vriend! gun mij, u te zeggen, dat wij slecht of deugdzaam, in dit opzigt, allen op hem gelijken. Het denkbeeld van den dood, jaagt ons schrik aan, wij wenden er ook het hoofd van af en wij worden desnietteenstaande in het graf gesleurd.

Intusschen beklimmen de twee medebroeders assistenten met hem de kar, zij plaatsen zich te weërszijden van den veroordeelde, en terwijl een hunner hem in zijne armen klemt en hem met zijne tranen besproeit, houdt de andere eene schilderij, Jesus en Maria voorstellende, voor zijne oogen. Die troostrijke afbeeldingen versterken de hoop van den boeteling, zij leenigen de bitterheid van zijn offer, en, terwijl hij er zijne blikken aan boeit, benemen zij hem het gezigt van een volk, dat altoos gretig naar zulke verschrikkelijke strafoefeningen is.

De kar houdt stil, de boeteling stijgt af en wordt in eene zaal geleidt, die met zwart behangen en slechts door een flauw licht verlicht wordt. Een crucifix is in dezelve geplaatst, hij omhelst hetzelfde, hij herstelt zich, hij ontvangt op nieuw de absolutie en terwijl hij met de broeders korte gebeden en de oefeningen der goddelijke deugden bidt, bindt de beul hem de oogen, voert hem naar het schavot, laat het doodelijke staal vallen en de menschelijke gerechtigheid is voldaan.

Hij is niet meer die man, die misschien, gedurende onderscheidene jaren, de schrik zijner medeburgers was; bereids is zijne ziel voor de regtbank van den oppersten Regter verschenen; wat zal er van zijn lijk worden? De medebroeders doen het wegnemen, zij brengen het naar hunne kerk over, en, na de voorgeschrevene openbare kwijtschelding van zonden, verleenen zij aan hetzelfde eene plaats op hun kerkhof.

Hoewel de werken van barmhartigheid als een uitmuntend middel ter heiliging beschouwd worden, en daar God ons verklaart heeft dat Hij aan dezelve de voorkeur boven brandoffers geeft, zijn de broeders van den H. Joannes, te ootmoedig, om eenige waarde te hechten aan die, welke zij met zoo veel ijver verrigten, en, nadat zij voor de rust der ziel van den te regt gestelden gebeden hebben, bidden zij ook voor zich zelve en ootmoedig aan den voet van het altaar neêrgeknield, bidden zij den *confiteor* ter voldoening voor de nalatigheid waaraan zij zich schuldig gemaakt mogten hebben, en zij verwijderen zich eerst, nadat zij van hunnen kapellaan, in het bijzonder den zegen ontvangen hebben.

Ik heb u niet opgemerkt, dat de tusschenkomst dier broeders assistenten, die dikwerf tot den hoogsten rang van den adel behooren, allen smaad van den kant der knechts van den beul belet; dat het volk, door dat schouwspel getroffen, enkel gevoelens van schrik en medelijden aan den dag legt en dat de tooneelen die in veel andere landen de strafoefening voorafgaan en op dezelve volgen, te Rome niet plaats hebben, alwaar overigens, de uitoefening der doodstraf zeer schaars is.

• Vaarwel, lieve Charles!

Drie en Twintigste Brief.

Rome, April 1838.

De vreemdelingen, lieve Vriend! hebben te Rome altijd eene congregatie van dames bewonderd, die lang onder het prioraat van de prinses Doria geweest is. Die instelling werd bestuurd door pater Poncileoni en was nagenoeg uit vier en twintg dames zamengesteld. Alle behoorden tot de eerste standen van Rome, het waren princessen en hertoginnen en een klein aantal van markiezinnen.

Ziedaar, zult gij zeggen, waarde Charles! eene zeer aristokratische instelling. Gij hebt gelijk, en men moet zoo als gij denkt, geene gelegenheden aan de jalouzij geven, even min als zich zelve voorregten toeëigenen, die den hoogmoed van de andere klassen van den adel krenken. Dit is waar, doch hoor, waarin de voorregten van die aristokratie bestaan. Alle Zondagen worden twee dier dames, voor den dienst in het gasthuis van *ongeneeslijke* vrouwen bestemd. Des morgens reeds vroegtijdig in het gasthuis aankomende, omgorden zij den wezenlijken voorschoot der zieken-oppassters en nadat zij de wonden hebben verbonden, vertoonen zij zich voor het bed van elke kranke, zij kammen heur het haar, wasschen hare handen, hooren hare klagten aan, belasten zich met hare boodschappen voor hare familiën, spreken de zieken woorden van troost toe en deelen naarmate

van het belang dat die kranten inboezemen, aalmoezen aan haar uit. De dames van den dienst, gaan alle bedden bezoeken en als er zusters afwezig of onpasselijk zijn, dan vervangen zij dezelve met ijver, hetgeen de reden is, dat de dienst meermalen in de drie maanden terugkeert. Eene dier dames heeft mij gezegd, dat de indruk, welke zulk een schouwspel op haren geest achterliet, drie maanden later nog voortduurde, doch de moed der liefde werd er slechts te levendiger en te vuriger door.

Onder die dames waren eenigen, die meer bekwaamheden in het verplegen bezaten en wier handen zachter waren; men moest op den dag, waarop die dames weder verschijnen, de vreugde dier ongelukkigen zien, welke haar verbeiden: een algemeene kreet van zegen en liefde deed zich hooren. Zijt gij nu, lieve Charles! nog gestemd; om tegen het voorregt dier aristokratie van het uitstekendste patriciaat van Rome te declameeren? Ik heb u geene bijzonderheden kunnen mededeelen van hetgene die liefdadige dames te lijden hadden door het gezigt van die ellenden, van die wonden en van die wezenlijke ontbindingen van het arme menschelijke ligchaam en van eene menigte van afschuwelijke kwalen, het noodwendige en beklagenswaardige gevolg van het wangedrag, van de ellende en van de hartstogten dezer wereld.

Als in deze congregatie eene plaats open valt, kan men onder een groot aantal overtolligen, van denzelfden rang kiezen, die sedert lang de eer en het geluk hebben verzocht, om er bij toegelaten te worden.

Ik geloof, dierbare Vriend! dat gij in geen ander land, zulke schoone inrigtingen voor de zieken, voor de grijsaards en voor de gebrekkigen vinden zult, als er over het algemeen in de voornaamste steden van Italië en vooral te Rome bestaan, waar zij zeer talrijk zijn. De godsvrucht van de oude bedevaartgangers, heeft het grootste gedeelte der Catholijke natiën doen besluiten tot het stichten van gasthuizen voor hunne bedevaartgangers en voor zieken.

Men kan niets heerlijker zien dan het groot hospitaal van den H. Geest in Saksen, *di San Spiritio in Sassia*; ook heeft men, om het van de andere te onderscheiden, aan hetzelfde den naam van aartsgasthuis, *Archiospedale* gegeven. Het heeft zijne stichting te danken aan Paus Innocentius III, en de Souvereine Opperpriesters, zijne opvolgers, hebben er immer eene bijzondere bezorgdheid voor aan den dag gelegd. De gebouwen van hetzelfde zijn zeer uitgestrekt en deszelfs inkomsten ontzettend groot. Uwe gasthuizen zijn voorzeker niet zoo rijk en evenwel hebben er het de zieken beter. De H. Vincentius van Paula heeft u het geheim medegedeeld om voor weinig kosten, aan de gebrekkigen, schuilplaatsen te openen, waarin eene bewonderenswaardige orde heerscht, en die de billijkste erkentelijkheid omringd. De arme, die in dezelve komt, staat verbaasd, als hij zich het voorwerp van zoo veel bezorgdheid ziet, hij looft de zusters, die hem verplegen, en als hij hersteld is, verlaat hij haar niet, zonder derzelver handen met tranen te besproeijen. Ik heb in de gasthuizen te Rome, niet dat eigene beheer van een huisgezin gezien, en ik

ben niet te min degenen die ze besturen , dank verplicht voor hunne goede wenschen en godsdienstige bedoelingen. Zich met zulk een ambt te belasten , zal immer schoon wezen ; ik zeg ambt , en ik zeg dit niet zonder smart , maar , welk woord zou ik anders kunnen bezigen ? want als ik mij niet bedrieg , dan noemt gij enkel die diensten goede diensten , daden van zelfopoffering en werken van barmhartigheid , welke hunne belooning enkel van den Hemel verwachten.

Ik geloof dat de personen , die te Rome , in de gasthuizen gebezigd worden , hunne pligten met naauwgezetheid vervullen ; doch de pligten , waarvan men zich uit eigenbelang kwijt , hebben die zoo veel waarde als diegene , waarvan men zich kwijt uit liefde ? De eerste zijn koud , wijl ze koud berekend zijn ; de tweede zijn werkdadig , zij braveren alles , zelfs den dood , wijl zij God ten doel hebben. Gij zult voor geld aan den zieke , wel de middelen geven die de geneesheer hem voorgeschreven heeft , doch zonder eene bijzondere genade , zult gij hem de bitterheid dier geneesmiddelen niet verzoeten , gij zult zijne wonden niet zonder walging verbinden , gij zult zijn bed niet zonder tegenzin opmaken , gij zult aan zijne wecklagten geen medelijdend oor leenen. Ja , ik heb het bereids gezegd , en ik zal onvermoeid wezen in het te herhalen , ik bejammer dat de eerbiedwaardige dochters van den heiligen Vincentius van Paula , die overal moesten wezen , waar smarten te leenigen zijn , het bestuur niet over de gasthuizen van Rome hebben. In hare handen zouden die gestichten tempels worden : en moet eene schuilplaats , die voor de menschelijke ellenden ge-

opend is en door de godsvrucht bediend wordt, geen tempel wezen? Men geeft om hun afzijn te verklaren, onderscheidene redenen op welke uit het klimaat en uit de plaatselijke gesteldheid ontleend zijn; wat mij aanbelangt, die weet, dat eene waardige zuster van liefdadigheid, op alle plaatsen dezelfde is, ik houde staande, dat zij te Rome hetzelfde zouden wezen wat zij te Parijs zijn, en dat hare tegenwoordigheid misbruiken zou uitroeijen, welke slechts daar bestaan, waar die zusters niet zijn.

Ik bezocht gister het gasthuis van den heiligen Zaligmaker: hetzelfde binnen komende, merkte ik er eene zekere zindelijkheid in op, welke ik niet in dezelfde mate, in de andere had gezien en ik giste dat het door zusters bediend werd. Ik bedroog mij niet: in 1821 vormde de vorstin Theresia Doria-Pamphili, wier naam hier in zegening is, het ontwerp, om in het midden der heilige stad, de Fransche zusters van liefdadigheid in te voeren. Toen eenige zwarigheden zich daartegen verzetten, stichtte zij een genootschap van gasthuis-zusters, voor den dienst van dit gasthuis en gaf aan hetzelfde een regel die door Leo XII, goedgekeurd werd. Ik was gesticht door derzelver zedigheid, door hare zachtaardigheid en door haar ijver; en denkende dat de zusters van barmhartigheid, dit is de naam waaronder zij bekend zijn, eenmaal in Italië, even zoo veel goed zullen doen, als die van liefdadigheid in Frankrijk, zond ik vurige gebeden tot God, om den spoedigen aanwas van dit ontluikende genootschap af te smeecken.

Daar Rome, op het tijdstip van het jubilé, de ver-

zamelplaats van de Catholijke wereld wordt, heeft het in zijne liefdadigheid, schuilplaatsen voor de boetelingen daargesteld, die door het verlangen om den aflat te verdienen, herwaarts gedreven worden. Het gasthuis van de heilige Drievuldigheid wordt alsdan aan de bedevaartgangers geopend; zij worden er, zonder onderscheid van hun vaderland ontvangen, op de getuigenis van hunnen bisschop, of enkel van hunnen pastoor en zij blijven er gedurende den tijd die door de stichters bepaald is. Broeders bedienen hen en nadat zij hun alle diensten hebben bewezen, die hun toestand vereischt, stellen zij hen nog daarenboven, op het oogenblik van hun vertrek, eene vrij aanzienlijke aalmoes ter hand. Bij de religieusen, die met de zorg voor het gesticht belast zijn, voegen zich bij die gelegenheid, immer mannen van hooge geboorte, die door heiligen ijver gedreven, met hun wedijveren, in het bewijzen van liefde-diensten, aan de vreemdelingen. In 1825 werden meer dan twee honderd duizend pelgrims in het gasthuis van de heilige Drievuldigheid ontvangen. Hoe kan men, zult ge mij vragen, in zoo vele behoeften voorzien? Als men enkel de geringe inkomsten, van dezen kleinen staat, in aanmerking neemt, zou men veel te kort schieten, doch de arm van God is niet verkort en de Zaligmaker is tegenwoordig nog, wat Hij in de omstreken van het meer van Genesareth was, toen Hij zeide. » Ik heb medelijden met » dit volk, ik wil het niet terug zenden, zonder dat » het iets tot zich neemt. Als ik het naar huis terug » zond zonder dat het iets gegeten heeft, zou het op » den weg bezwijken, want eenigen zijn van verre ge-

» komen.» Ja, ja: God verlaat diegenen nooit, die alles verlaten om Hem te volgen, en het wonder der vermenigvuldiging van de brooden, vernieuwt zich meer dan men denken zou.

Te Rome zijn onderscheidene bewaarplaatsen voor jonge meisjes geopend; en in de regels welke aan die huizen voorgeschreven zijn, bewonderd men het gezonde oordeel en de kieschheid, zeer. De dochter van den armen daglooner, wordt in hetzelfde toegelaten, even als de dochter van den onttroonden vorst, doch zij worden daarom niet vermengt; en terwijl men eerstgenoemde een beroep leert, dat geschikt is om er haar levensonderhoud in te vinden, onderwijst men de andere in de schoone kunsten en men geeft haar eene opvoeding, die den stand, waarin zij geboren is en dien zij weder hernemen kan, waardig is.

Het gesticht van de H. Maria in Aquiro, is bijzonder bestemd voor weezen, wier ouders de weldaad van een gegoed leven genoten hebben. Men boezemt hen gewoonlijk eene neiging voor de studie in en de wijze, waarop men hen behandeld, is zeer geschikt, om hen te troosten over de slagen van de fortuin. Op deze wijze zijn de verschillende trappen van den rampspoed onderscheiden en de liefde maakt zich alles voor allen.

Het gasthuis van den H. Geest, waarover ik u bereids, een woord gezegd heb, belast zich ook met het opnemen van te vondeling gelegde kinderen, de vruchten van ongeoorloofde liefde, of die uit ontaalde ouders, geboren zijn. Innocentius III, tegen het einde der twaalfde eeuw verontwaardigd over de wreedheid van zoo vele moeders, die hare kinderen in haren schoot

smoorden, of dezelve in den Tiber wierpen, begeerde, dat dit huis die ongelukkige schepsels ontvangen zou en dit was het eerste van dien aard in Europa. Vincentius van Paula, wien eenige woorden genoegzaam waren, om er een te Parijs, omstreeks het midden der zeventiende eeuw, te stichten, had misschien de oogen over Rome laten weiden, of, om juister te spreken, hetzelfde gevoel boezemde hem hetzelfde denkbeeld in.

De personen van beide geslachten, welke buiten den schoot der Kerk geboren zijn, en die tot het Catholijke geloof willen terug keeren, vinden hier eene inrigting, die bekend is onder den naam van het Conservatorium der Catechumenen. Zij worden er gedurende veertig achtereenvolgende dagen tot het doopsel voorbereid, na verloop derzelve leggen zij hunne geloofsbelijdenis af. De mannen verlaten alsdan het gesticht, doch de vrouwen hebben de vrijheid, om er in te blijven wonen. Als zij hetzelfde verlaten, om in den echt te treden, dan ontvangen zij eene huwelijksgift van 750 franken en ingevale zij den religieuzen staat mogten willen omhelzen, is het klooster der Annonciatie verplicht haar te ontvangen.

Het gasthuis van den H. Michaël, door Sixtus V gesticht, door Innocentius XII vergroot en later door de vorsten Odescalchi verrijkt en beschermd, is een hoofdkwartier van ellenden en van hulp-bronnen. Het is gelijktijdig eene Salpêtrière en een Bicêtre. Het is het bedelaarsgesticht van Saint-Quentin, het zijn de kleine ménages en de ongeneeslijken. Men vindt er van beide geslachten, van elken ouderdom en dat alles, wel verdeeld, wel afgescheiden, zonder verwarring,

zonder vermenging. Met één woord, het is een onmetelijk gesticht, het is een meesterstuk van weldadigheid. De president en de vice-president, Mgr. Antonio Tosti en Mgr. Morichini, zijn prelaten van ongewone verdienste, wier namen niet dan met liefde en eerbied uitgesproken worden. De werkplaats van Tata Giovanni ontvangt de verlatene weezen: het is de kweekschool der kunsten en ambachten van Châlons, vermeerderd met de godsdienstige leiding, welke men aan die jonge planten geeft. De stichter van dit huis heeft het doel beoogd, om aan de jonge arme weezen, doch enkel aan arme weezen een handwerk te bezorgen; want hij heeft die bepaling in de akte zijner stichting uitdrukkelijk geplaatst. Zelf een goed handwerksman en een verlicht Christen zijnde, heeft hij die kinderen van de ellende willen redden, door ze reeds vroegtijdig aan den arbeid te gewennen; en om de vrucht van zijn edelmoedig offer niet te verliezen, heeft hij verlangd, dat zij hun werk nog zouden heiligen, door de beoefening der Christen deugden.

In den loop der zeventiende eeuw, opende een heilige priester uit het geslacht der Odescalchi, te Sint-Gallus, eene schuilplaats voor de armen, die het gemis van woning, of het gebrek aan geld, dwong, om den nacht onder den blooten hemel door te brengen. Hij verschaftte hun een bed, eene goede soep, en om mij van eene eer weinig ruitelijke uitdrukking te bedienen, eene plaats bij vuur en licht. Hij bediende hen vervolgens eigenhandig, verstelde hunne kleederen en wat nog kostbaarder was, hij zeide hun nog een woord over God die hun bewaard had. Dat gesticht bestaat

nog, en, welverre van door de wisselingen van den tijd geleden te hebben, heeft het zich op eene wonderbaarlijke wijze ontwikkeld, door den ijver der vorsten van dien naam en onder hunne wijze leiding.

Het gesticht van den H. Lodewijk, in de nabijheid van Sint-Gallus, ontvangt ook des nachts vrouwen zonder huisvesting. Het is een liefdewerk, geheel gelijkvormig aan het voorgaande en de armen hebben het te danken aan eenen Florentijnschen priester, wiens naam bij uitstek waardig is, om zich in haar geheugen te paren met dien van Marco Antonio Odescalchi.

Rome bevat nog vele andere huizen van liefdadigheid, doch het zou al te lang wezen, alle bekend te maken; overigens zijn zij slechts de hulp-gestichten of de nabootsing van diegene, waarover ik gemeend heb u te moeten onderhouden. Het zij mij genoeg, dat ik bij het eindigen van dezen brief er nog bijvoeg, dat ik in alle die huizen eene bewonderenswaardige voorziening, eene wijze spaarzaamheid en niet te min zulk eene vermenigvuldiging van hulpmiddelen heb gezien, welke men enkel aan de Voorzienigheid toeschrijven kan. » De liefdadigheid, zegt de heer de Chateaubriand, is eene volstrekt Christelijke deugd en aan de ouden geheel onbekend, zij heeft haren oorsprong in Jesus Christus; het is de deugd, die Hem voornamelijk van de overige der stervelingen onderscheidde en die in Hem het kenmerk van de vernieuwing der menschheid is. » Daar die opmerking waar is, en daar alle geschiedenissen haar bevestigen, zult gij u dan nog verwonderen dat God aan zijnen Plaatsbekleeder toereikende middelen verleent, om eene deugd te kunnen uit-

oefenen, waaryan Hij zoo vele voorbeelden heeft gegeven en die Hij zoo menigwerf zijnen apostelen aanbevolen heeft?

Vaarwel, liefste Charles! Ik geloof, dat ik er genoeg over gezegd heb, om te bewijzen, dat de geest van liefde, te Rome meer dan in eeige andere plaats verspreid is. De trek waarmede ik eindig, zal u doen zien, dat er die geest een der onderscheidende kenmerken van het Catholicismus heeft, dat hij zich zelfs uitstrekt over den mensch die niet meer is, en dat de dood, de ellenden van dit leven eindigende, daarom geen grenspaal aan zijnen ijver stelt.

Er bestaat te Rome een broederschap genaamd *van den dood en van het gebed*: het heeft ten doel om aan de bewoners der stad of aan het land eene begravenis te verschaffen, die ongelukkig genoeg mogten zijn, om verre van alle hulp en in eenen toestand van volkomene verlatenheid te sterven. Dat broederschap, telt onder zijne leden de aanzienlijkste mannen der stad. Even zedig als edelmoedig zijnde, bedekken die broeders zich met eenen zak van boeteling, en, door dat middel de blikken misleidende, wijden zij zich geheel en al aan hunne werken van barmhartigheid toe. In 1598 zag men, onder het opperpriesterschap van Clemens VIII, toen eene overstroming, die twee boogen van de zege-brug wegvoerde, en hare verwoestingen tot op eenen afstand van achttien mijlen uitgestrekt had, die broeders in alle rigtingen heen snellen, ter opsporing van de lijken die in het veld verstrooid lagen, dezelve opnemen, naar Rome brengen en aan dezelve eene begravenis verschaffen. Met dezen liefde-

pligt, paarden zij vurige gebeden, overvloedige aalmoezen en voor al de heilige offerande der Misse, welke zij Gode voor de rust der zielen dezer ongelukkigen opdroegen.

De Hemel gewaardige zich de Romeinen tegen zulke voorbeelden te behoeden! Als hij hun evenwel eens met dien ramp mogt treffen, zouden de broeders aan hunne instelling getrouw beantwoorden en men zou in hen denzelfden moed en dezelfde zelfopoffering zien. Die Tobiasen van de nieuwe wet vervullen een goed werk, waarvan wij de verdiensten niet genoeg beseffen. Wij verlangen schitterende daden, zoo als het oude Rome die opleverde; zinnelooze beoordeelaars, zoo als wij zijn, overwegen wij niet, dat die daden, waarvan eene ijdele glorie de beweegreden was, slechts eene ijdele belooning ontvangen hebben, terwijl de goede werken, die in het Christen Rome zoo vermenigvuldigd zijn, alleen God ten doel hebbende, ook God zelf tot belooning zullen ontvangen.

Nogmaals, vaarwel, dierbare Charles!

Vier en twintigste Brief.

Rome, April 1838.

Gij hebt ongetwijfeld den ijver bewonderd, waarmede de Romeinen alle soorten van smarten leenigen en gij hebt erkent, dat die ijver geen ander grondbeginsel dan de liefde Gods hebben kon. Nu, vraag ik u, lieve Vriend! of men gelooven kan, dat eene geestelijkheid welke aan zoo veel goede werken medewerkt, of eene geestelijkheid die zoo veel gestichten in stand houdt, die een volmaakt voorbeeld van liefdadigheid is, en die daardoor de geheele wet, volgens de woorden van den Zaligmaker zelf vervuld, van eenen anderen kant, hare naasten ergeren kan, door de ongeregeldheid harer zeden, en grond kan opleveren voor de beschuldigingen welke eenige schrijvers goedgevonden hebben, haar ten laste te leggen? Ik zal niet op mij nemen die lasteringen te wederleggen; ik weet dat de mensch meer smaak voor de leugen dan voor de waarheid heeft, en, als ik mij aan een twistgeding overgaf, zou ik, om mij gehoor te verschaffen, daaronder boert moeten mengen en ik zou ongevoelig de grenzen overschrijden, welke mijn karakter, mijn regel en verscheidene andere redenen mij niet veroorloven, over te stappen. Intusschen daar elk Christen, soldaat is, als het op het verdedigen zijner moeder aankomt, zou ik mij een medepligtige aan dien laster, en het strijdperk der Kerk verlatende, hare gemeenschap onwaardig beschou-

wen, als ik, onderscheidene maanden te Rome doorgebracht hebbende, aan het hof van den Souvereinen Opperpriester toegelaten zijnde, van nabij de onderscheidene orden der geestelijkheid gezien hebbende en het meerendeel van de religieuse gestichten hebbende bezocht, mij niet verhief tegen de aantijgingen waarmede de H. Stoel verachtelijk gemaakt wordt en die de strekking hebben om het geloof te verzwakken.

Ik vereer den Plaatsbekleeder van Jesus Christus te zeer, om mij te willen ophouden bij de verwijtingen die men hem durft doen: zijn titel alleen, stelt hem buiten alle aanranding. Het is eene majesteit, die de lasterzucht niet zou kwetsen en welke diensvolgens geene verdediging behoeft. Minder verheven, belast met het nagaan van alle zaken, somwijlen de bedienaren van de gestrengheid, zijn de kardinalen en de andere prelaten meer aan de blikken der menigte blootgesteld; ook heeft de bedilzucht hun vaak aangevallen en er is niets, tot zelfs het purper, dat geene stof heeft geleverd aan slechte uitleggingen. Wat mij aangaat, ik ken een groot aantal derzelve en ik ben daarenboven nog gelukkig genoeg, vrienden in het heilig collegie en onder de prelature te tellen. Hoe aangenaam zou het mij niet wezen, als ik hunne namen aan de openbare vereering kon voorstellen! en, om in mijne gevoelens te doen deelen, behoef ik slechts te zeggen wat ik met mijne eigene oogen gezien en wat ik met mijne eigene ooren gehoord heb; doch ik ken hunne zedigheid en ik moet aan de vrees van hun te mishagen, het genoeg, dat ik zou hebben in hun te prijzen, opofferen.

O, gij, die ik zelfs niet durf noemen, gij die aan het stof de voorkeur geeft, boven den luister van grootheid en die te midden der bezigheden welke u de onderscheidene takken van beheer, die u zijn toe- vertrouwd, opleggen, uwe blikken tot den Hemel ge- vestigd houdt en die enkel naar het geluk verlangt, van weldra uwen God te bezitten, mogt ik den sluijer kunnen wegnemen, die uwe heldendeugden, voor het gezigt der menschen verbergt! En gij, jonge prelaat, die niet minder in waardigheid, de eerste der Ro- meinsche prelaten zijt, gij, dien ik als kind op den schoot van de beste der moeders gezien heb, in die stad, waar, niet ver van het graf van de H. Rosalia, diegene rust welke het leven aan mijn kroost schonk, waarom zou het mij niet vergund wezen te spreken van uwe engelachtige godsvrucht, en de verhevenheid uwer kundigheden, en duizend onderscheidene hoeda- nigheden, welke gij zoo goed met uwe voorzigtigheid weet te paren, bekend te maken? Ik zal derhalve niemand aanduiden; doch, dat het mij ten minste geoorloofd zij te zeggen, dat onderscheidene vorsten der Kerk, nadat zij zich over dag met alle de attri- buten hunner waardigheid vertoont hebben, den nacht doorbrengen in het gewaad eens boetelings, en, hun bed met hunne tranen besproeiende, trachten zij God, die over onze misdaden vertoornd is, te ontwapenen. Ja, ik kan het bij dien God, die mij deze regels ziet schrijven, betuigen, ik ging, eenige dagen geleden, een kardinaal, die ziek was, bezoeken: hij ontving mij aan een bed, dat overeenkomstig met zijne waardigheid was en ik wist dat hij evenwel smartelijke nachten op

een' schamelen stroozak doorbragt, verre van het prachtige bed, waarin hij zich legde om diegenen te ontvangen, welke zijne zaken bij hem riepen, hetwelk zijn kamerdienaar, hier beneden, de eentge getuige van de gestrenge levenswijze zijns meesters, zeer bedroefde.

Er is in het heilige collegie een kardinaal die bij geheel Europa bekend is, die met eene innige godsvrucht, *de gave der talen paart*, op zulke eene verbazende en buitengewone wijze, dat hij nagenoeg veertig derzelve spreekt en dit met eene gemakkelijheid, die alle vreemdelingen verbaasd, welke het geluk hebben hem te hooren. Ik sprak eens met een der heiligste prelaten van Rome, die innig met dezen geleerden kardinaal bevriend is, over hem; ik zeide hem dat men na het cenaculum nooit iets diergelijks gezien had: hij antwoordde mij, dat dit een wonder was, waarmede de Heer de liefdadigheid van zijnen dienaar had willen beloonen, die in zijne jeugd, tijdens de Italiaansche oorlogen, zijn geluk deed bestaan, in het doorbrengen der dagen en nachten, in de gasthuizen, om de heilmiddelen van den Godsdienst aan de ongelukkigen te brengen, welke op het leger van smarte uitgestrekt lagen; doch wat hem het meest bedroefde, was, dat hij het grootste gedeelte dier krijgslieden, welke tot onderscheidene natiën behoorden, niet verstaan kon, noch zich door hun kon doen verstaan. Hij koos diensvolgens de partij, van zich op de studie der talen toe te leggen, terwijl hij Gode, met tranen smeekte, hem het aanleeren derzelve gemakkelijk te maken; en de God van liefde, heeft, het gebed zijns dienaars verhoorende, welks oogmerken Hij doorgrondde, hem met

dien ongewonen schat van kennis verrijkt, die hem, tot den éénigen man van zijnen tijd maakt.

Wat de geestelijkheid, zoowel de seculiere als de reguliere betreft, kan ik verzekeren, dat zij thans onder hare leden vele heiligen en vele geleerden telt. Als zich onder zulk een groot getal van geestelijken, voorwerpen bevonden welke eene schandelijke schatting aan de menschheid betaalden, zou de Kerk de eerste wezen om hun te veroordeelen; en als ooit zulk een ramp haar in droefheid dompelen mogt, zou onze plicht wezen met haar te zuchten. Aangezien hun karakter hun niet van alle hartstogten bevrijd, laat ons dan toch hunne misslagen niet vergrooten en wachten wij ons vooral, het ligchaam, waartoe zij behooren, daarvoor verantwoordelijk te stellen. De vijanden der geestelijkheid mogen zeggen, wat zij willen, dit ligchaam zal immer het eerbiedwaardigste zijn, wijl hetzelfde het getrouwste aan zijne beginselen is en omdat zijne beginselen onveranderlijk zijn. De novateurs weten dit wel, doch zij maken er zich een spel uit, om dit aan de lichtgeloovigheid van het gemeen op te dringen; en, zoo als ik u, lieve Vriend! bereids gezegd heb, zij volgen het voorschrift van hunnen meester: » Liegt, liegt, en er zal altoos wat van overblijven; » en zij liegen. Diegenen, die de Romeinsche geestelijkheid aanvallen, willen de universeele Kerk aanranden; en het is voldoende, om er zich van te overtuigen, dat de verwijtingen die zij haar doen, volkomen dezelfde zijn, welke onze afgedwaalde broeders, onder andere bewoordingen aan ons rigten. Zij is dweepziek, zeggen zij, zij leert en doet het volk de Madona aanbidden.

Maar, met verlof, waarin bestaat het fanatisme, waarvan zij haar beschuldigen? Hebben zij haar somwijlen nieuwe leerstellingen zien onderwijzen, eene gruwelijke zedekunde hooren leeren, en de zondaars ontteerende straffen zien opleggen? Wat mij aanbelangt, ik houde staande, dat het onmogelijk is, toegeeflijker en meêgaander priesters te vinden, die beter de barmhartigheid des Zaligmakers navolgen en met meer gezond oordeel de genademiddelen waarvan zij de bewaarders zijn, uitdeelen. Zij willen de waarheden van het geloof voortplanten; maar heeft Jesus Christus niet aan zijne apostelen gezegd: Predikt het Evangelie aan alle volken; en wijl zij zich van dien pligt kwijten, wijl zij niet kunnen dulden dat de wet van God zich naar onze zeden en onze gebruiken plooije, zal men hun als dweepers uitkrijten, en men zal zeggen dat zij het volk *misleiden*! waarom zegt men niet enkel, dat zij hetzelfde onderrigten? Zie hier de reden daarvan: het gebruik hecht eenen honenden zin aan het woord *leerinprenten* en men heeft aan dat woord de voorkeur gegeven.

Bedrieg u zelve niet, waarde Vriend! zij, die het slecht vinden, dat de priesters des Heeren aan het volk de eeuwige waarheden verkondigen, zouden willen dat zij zich enkel vergenoegden, met aan hetzelfde te zeggen: *Leest den Bijbel....* De H. Schriftuur is intusschen zoo duidelijk niet, als zij wanen, het is niet altoos gemakkelijk den zin derzelve te vatten; en te vorderen, dat de rede alleen, de eenige uitlegster derzelve zij, is, zich blootstellen aan het bekomen van

even vele uitleggingen en bijgevolg aan even veel geloofsbegrippen, als er redeneerders zijn. Overigens is alles niet beschreven en het is ons niet voldoende te gelooven en te beoefenen, wat in de heilige Boeken vervat is; daaruit volgt, dat de Catholijke Kerk, in haar onderwijs, er de overlevering nog bijvoegt, welke de tweede bron is van de veropenbaring die God ons gedaan heeft en aan welke wij de kennis van onderscheidene leerpunten, welke zich niet in de Schriftuur bevinden, te danken hebben.

Het is ook nog door eene geheel eenvoudige uitdrukking, dat de novateurs, zijn begonnen in zekere harten de vereering van Maria te verzwakken. Hoeveel zij ook mogen gezegd hebben, dat de geestelijkheid het volk aanspoorde, om Onze Lieve-Vrouw met eenen bijzonderen eeredienst te vereeren, heeft niemand daarin iets gevonden, dat niet billijk of heilzaam was, wjl het een oud gebruik van de Kerk is en wjl de uitstekendste mannen in leer en in heiligheid hetzelfde geleerd en beoefend hebben. Die naam van Onze Lieve Vrouw verloor niets van zijne zoetvloeiendheid, in den naam van *Madonna* in de Italiaansche taal, doch zij hebben het geestig gevonden om denzelven eenigermate te parodieeren, door hem in uwe taal te vervangen door den barbaarschen naam van Madona, en de grimlach vertoonde zich op de lippen van den goddelooze.

Ach! wreedaards, als gij haar niet eerbiedigt, die Jesus Christus, stervende, u als moeder heeft nagelaten, zij, in welke de Heer groote dingen had gewrocht, en die alle eeuwen gelukzalig noemen moeten, eerbiedigt

ten minste, ik smeek het u, de toevlugt der zondaars en de troosteresse der bedrukten!

Wij hebben er nooit aangedacht, om aan Maria, dezelfde hulde als aan haren Zoon te brengen. Daar zij de dienstmaagd des Heeren is, zou zij een wierook weigeren, die haar niet toekomt. Wij bepalen er ons enkel toe, om haar onze behoeften voor te stellen en hare bescherming in te roepen, wijl wij weten, dat zij den zondaar, die haren bijstand inroept, niet verlaat en dat zij het kanaal is, waardoor de overvloedigste genadegunsten zich over de aarde verspreiden.

» O, maagd Maria! de werelden bestonden niet: God had dezelve nog niet in de onmetelijke ruimte gezaaid, even als de zandkorels op de kusten der zeeën; en reeds waart gij voor dien heiligen en magtigen God een voorwerp van welbehagen en liefde; en reeds bereidde Hij u, in den eeuwigen luister, uwe heerlijke bestemmingen van glorie, van zuiverheid en van moederlijke liefde. Dat alle schepselen u prijzen!

» Maagd Maria! de werelden bestonden niet: God had dezelve nog niet in de onmetelijke ruimte gezaaid, even als de zandkorrels op de kusten der zeeën; en reeds zag God van de hoogten der eeuwigheid, den geschapen mensch, den onschuldigen mensch, den gevallen mensch, en den door eenen Verlosser weder opgebeurden mensch; en, in eenen geheimzinnigen raad, had de doorluchtige Drievuldigheid u gekozen, om de moeder van dien Verlosser te zijn en die Verlosser moest een God-mensch wezen. Dat alle schepselen u prijzen!

» Maagd Maria! gij zijt de moeder van het mensch-

geworden Woord. De zonde van Adam bezoedelde derhalve nimmer uwe onschuld, nimmer kon de slang, wier kop gij verpletten moest, een oogenblik van u zeggen: Gij behoort mij toe. Nimmer wierp de minste misslag van broosheid, den geringsten nevel over uwe ziel, die zoo zuiver is als het licht. Gij zijt ontvangen, gij zijt geboren geworden, gij zijt immer onbevlekt gebleven en uwe heiligheid schittert in eeuwigheid, even als de sterren aan het nitspansel. Dat alle schepselen u loven!

» Maagd Maria! toen het bloed van uwen Zoon, van het kruis op de schuldige aarde viel, toen gij hetzelfde aan de goddelijke gerechtigheid voor het heil van het menschelijke geslacht, dien Zoon ten offer bragt, die door de smart verteerd, u als de moeder van alle menschen verkondigde en alle menschen aan den voet van het kruis, in den persoon van den welbeminden leerling werden voorgesteld; ongetwijfeld hebt gij op dat plegtige oogenblik, even als bij het begin der menschenwording van het Woord gezegd: *Mij geschiede naar uw woord....* Dat alle schepselen u prijzen!

» O maagd Maria! moeder van God en van de menschen! gij wordt wezenlijk op alle plaatsen van het aardrijk geprezen. De zeeman roept u aan, op zijn vaartuig, dat door de golven gebekt en tot op den rand van den afgrond voortgestuwd wordt; de krijgsman draagt uw afbeeldsel als een schild, te midden der gevaren van den strijd; de leviët, de kluizenaar, smeeken uwen bijstand af in de beproevingen der deugd; de moeder wijdt u haar eerstgeborene toe; de sterrende vertrouwt op u; de koningen leggen hunne

kroonen voor uwe voeten neder; herders en geloovigen, allen vereenigen zich om uwe grootheid te roemen. Dat alle schepselen u loven!

» O maagd Maria! moeder van God en van de menschen! van uit de verhevenheid der Hemelen spreidt gij uwen koninklijken mantel uit over de natiën, die u aanroepen en over de ontelbare kinderen die in het tranendal verspreid zijn, die naar u verzuchten, en u aanroepen. Geen derzelve ontglipt aan uwe moederlijke blikken; Gij ziet en beschouwt dezelve in het hart van God en bij het licht van God, even als de herder zijne lammeren bij het licht der zon telt en beschouwt. Dat alle schepselen u prijzen!

» Maagd Maria! moeder van God en van de menschen! na God zult gij de eerste in mijne lofzangen wezen; zoo veel ik u hier beneden zal kunnen loven en prijzen, zal ik u loven en prijzen; en als mijne verstijfde tong geene klanken meer zal kunnen vormen, als mijn hart, door den dood aangetast, zal ophouden te kloppen, zal ik in de eeuwigheid met den driewerf heiligen God, de doorluchtige moeder van God en van de menschen, gaan loven en prijzen.

» Het zij zoo!"

Vaarwel, lieve Vriend! ik begeef mij naar Maria de Meerdere.

Tijf en Twintigste Brief.

Rome, April 1838.

Ik wil, dierbare Charles! u spreken over den staat van het openbare onderwijs te Rome: ik zal dat onderwerp slechts even aanroeren en ik zal er u nogtans genoeg van zeggen, om u in staat te stellen, tot het kunnen afweeren van de aantijging der onwetendheid, die men op het Romeinsche volk poogt te drukken.

Eens in de oudste wijk van Rome wandelende, in die, waar men nog het meest dat oude, wat beslissende, wat ruwe en wat woeste Romeinsche karakter aantreft; waar de gelaatstrekken nog wat overgehouden hebben van Cato, van Cincinnatus, ja, zelfs van Brutus; waar men de ploeg nog niet veracht, en waar men zich somwijlen van de karabijn en van den dolk bedient; waar een jongeling met bevalligheid met de moordpriem speelt, en bij overlevering de gewijde namen van den Janiculus en van het Capitoool uitspreekt; in die wijk waar de aangezigten niets gemeens hebben, met die van de andere zijde des strooms en eindelijk, waar nog meer Romeinsch en misschien nog meer Christelijks aangetroffen wordt; ik wandelde zoo als ik gezegd heb, door die wijk, ik beschouwde alles en ondervroeg alles, toen ik op den top van eenen berg een prachtig en bevallig paviljoen ontdekte. Ik verlangde te weten, aan wien het toebehoorde en ik vernam van eenen grijsaard, dat het door Fransche reli-

gieusen was aangekocht geworden. Ik drong bij hem aan om te vernemen van welke orde zij waren. — Het zijn alle prinsessen, antwoordde hij, en de moeder abdisse is eene nicht van den koning der Franschen. — Weet gij haar naam, vroeg ik op nieuw? — Haar familie-naam weet ik niet; doch na de *cholera* heeft men haar den bijnaam van aalmoezenierster gegeven. De grijsaard had mijne nieuwsgierigheid geprikkeld en dezelve niet voldaan; ik spoedde mij derhalve den Tiber weder over en ik vernam dat de edele congregatie der dames van het heilig Hart van Parijs, die bereids sedert eenige jaren ter plaatse der H. Drie-vuldigheid van den Berg, gevestigd waren, de Villa Lante hadden aangekocht, om er een noviciaat op te rigten en dat de algemeene overste was komen openen en door hare tegenwoordigheid, als het ware, was komen inwijden. Mijn goede grijsaard had niet ten onrechte gezegd, dat zij den bijnaam van aalmoezenierster bekomen had, want het was een titel, dien hare liefdadigheid te Rome, waar zij zich de moeder van eene menigte van weezen had getoond, verworven had. Wat hare verwantschap aan den koning der Franschen betreft, desaangaande was de goede man niet wel onderrigt, of hij wilde mij misschien doen gevoelen, dat de edelmoedigheid in zijne oogen, eene geheel koninklijke deugd was; en dit geloof ik even als hij. Hoe dit ook zijn moge, die moeder abdisse is alleen de goede en eerbiedwaardige moeder Bara. Het was mij zeer aangenaam te vernemen, wat anderen ongetwijfeld reeds sedert lang wisten, dat het H. Hart van Parijs, door den verlichten ijver van den kardinaal Lam-

bruschini, naar Rome was overgebracht geworden en dat dit gesticht door Leo XII, een schrander Opperpriester, die de behoeften van zijn tijdvak en de meestgeschikte middelen, om er in te voorzien kende, was goedgekeurd geworden. Ik zond derhalve de vurigste gebeden voor dat genootschap op en ik verheug mij, hetzelve in het midden der hoofdstad van de Christenwereld gevestigd te zien; want zoo geheel Trappist als ik ben, zie ik gaarne het onderwijs en zelfs de godsvrucht, versierd met de bevalligheden der opvoeding. Dit is een kleed dat hun zeer goed past en dat hun zelfs volstrekt noodzakelijk geworden is.

Diensvolgens hebben de dames van het heilig Hart, tegenwoordig drie huizen te Rome: het eerste is het pensionaat van de H. Drievuldigheid van den Berg, dat men het collegie van de edele Romeinsche jonge dames zou kunnen noemen. Het is een oud klooster op den berg Pincio gelegen: ter zijde van hetzelve staat eene bekoorlijke kerk, die op eene bewonderenswaardige wijze versierd is en waarin men het lof wel-luidend zingt. De tuinen zijn uitgestrekt en met een bewonderenswaardig vernuft naar de vereischten van het klimaat aangelegd. De overste, mevrouw de Cauzans, bestuurt dat gesticht met eene wijsheid en met eene goedheid, die haar de innige genegenheid van alle personen, welke hetzelve bewonen, en de achting van allen die haar kennen, verworven hebben. Die dames hebben het bestuur over een tweede huis, over dat van de H. Rufina in Transtevere, op zich genomen. Zij bewijzen er de teederste zorgen aan de arme kinderen en die taak is te moeilijker wijl aan het on-

derwĳs in die wĳk, weinig waarde gehecht wordt. Welk geduld behoeven zij niet, om die arme kleine weêrbarstige meisjes, die gewillig den Angelus en de wijze van den rozenkrans te bidden leeren, maar die niet dan met groote moeite kunnen bewogen worden, om verder te gaan, aan den arbeid te gewennen!

Haar derde gesticht is dat van de Villa Lante, waar zij, zoo als ik u hier boven gezegd heb, de grondslagen van een noviciaat voor de Romeinsche provincie gelegd hebben. De ligging van dat huis is bekoorlijk: op den hoogsten kruin, die in de omstreken gevonden wordt gebouwd, heeft het een onbelemmerd vergezigt over het omliggende land. Welk een heerlijk gezigt! geen schilderstuk kan het schoone daarvan hergeven. Het oog omvat van daar Rome met zijne duizend verscheidenheden; ik had voor mij, om het zoo uit te drukken, zijn stroom, zijne koepels, zijne belvédères, zijne onderscheidene klokkentorens en zijn onvergankelijk colyseum. De jonge dames, die van de prachtige villa's hebben afstand gedaan, om zich hier op te sluiten, hebben er voorzeker niets verloren; want in ruil voor de voortbrengselen der kunst, vinden zij er eene rijke en verscheidene natuur, bosschen van citroen en oranjeboomen, onafzienbare boomdreven, een onmetelijk ver gezigt en eene zuivere lucht, die veel overeenkomst heeft met de fijnheid der lucht van Frascati. De dames die in hetzelfde geplaatst zijn, ontvangen de vreemdelingen met alle beleefdheid en door hare diepe zedigheid stralen de kostbaarste hoedanigheden heen.

Het Romeinsche Collegie, dat Leo XII, met alle de voorregten die het voormaals genoot, aan de sociëteit

van Jesus teruggeven heeft, is ontegenzeggelijk, het volledigste collegie van Rome. Het is eene universiteit waar men kosteloos de letteren en de wetenschappen, met uitzondering van de geneeskunde en de regten, onderwijst. Men verleent er de graden van doctor in de kunsten en dien van doctor der godgeleerdheid. Onderscheidene opvoedigsgestichten zenden er de kweekelingen heen, die hun zijn toevertrouwd en men telt er meer dan twee duizend studenten. Het collegie bezit eene groote boekerij, waarin kostbare handschriften bewaard worden; een museum van oudheden, dat in de geleerde wereld bekend is onder den naam van museum *Kirkerianum*, naar den naam van deszelfs stichter; een welvoorzien observatorium. O, hoe goed wordt dit collegie gehouden! welk eene orde! welk eene geregeldheid heerscht in hetzelfde! welk eene naauwkeurigheid in alle studiën! welk een' ijver en goedheid van den kant der meesters! welk een' eerbied en welke gehoorzaamheid van de zijde der kweekelingen! Ik was verbaasd, ik beken het, van onder zulk eenen brandenden hemel, zoo veel welvoegelijkheid, zoo veel ingekeerdheid en zelfs onder de externen, die de lessen bijwonen, te vinden. Doch de Jesuiten zijn overal dezelfde; hunne groote uitkomsten in het onderwijs kunnen niet ontkend worden en hun voorrang in dat vak, is toereikend om hunne tegenstrevers het zwijgen op te leggen. Mogten hunne gelukkige kweekelingen, nooit hunne lessen vergeten en hunne meesters eeren door de onwrikbaarheid hunner deugden, zoo als zij dit doen door de verscheidenheid hunner kennis!

De *Sapienza*, eene universiteit die vermaarder is

door hare oude herinneringen dan door hare tegenwoordige uitkomsten, is eene openbare school, waar men alles onderwijst. De professoren, waarvan sommigen leeken en anderen geestelijken zijn, maken er geen ligchaam uit, hetgeen altoos voor de eenheid van het onderwijs schadelijk is. Er komen nogtans bewonderenswaardige vernuften uit dezelve te voorschijn, wyl groote talenten slechts op den weg behoeven gebracht te worden om alle anderen weldra vooruit te streven. Ik vind dat de inrigting der *Sapienza*, wat te veel gelijkt naar eene geneeskundige school in Frankrijk, of naar eene openbare school in Duitschland. Ik ben er vooral over gestoord, in dezelve de jongelieden, die zich op den geestelijken staat toeleggen, vermengd te zien met die, welke eenmaal eene uitsluitend burgerlijke bediening moeten uitoefenen. Even als hun onderwijs verscheiden is, moet ook hunne levenswijze verschillend wezen; en de reglementen die goed zijn voor jonge wereldlijken, zijn naar het mij voorkomt, niet voldoende, om waardige bedienaren voor het altaar te vormen.

Buiten het Romeinsch Collegie en de *Sapienza*, zijn hier nog onderscheidene hulp-inrigtingen, waar uitgelezene meesters de grondbeginselen der schoone letteren onderwijzen. De armen hebben duizend scholen, waarin zij hunne kinderen zenden kunnen, zoo dat te Rome, de huisvader, die zijne zonen in de onwetendheid laat bederven, schuldiger is dan ergens elders; en werkelijk, het getal der gratitute scholen is er bijna eindeloos en het proselytismus van het onderrigt, is er een der karaktertrekken geworden, niet alleen van

de voorname klasse, maar ook van alle godvruchtige personen. Ik herhaal u dus, lieve Vriend! en ik doe het met eene innige overtuiging, dat Rome zoo wel de zetel van het onderwijs als van het geloof is; dat de Godsdienst, door den heiligen Geest, die den geest des verstands is, geleid, aldaar de bronnen der wetenschappen ontsloten houdt, voor alle geslachten, voor elken ouderdom en voor elken stand; dat hij de onwetendheid bestrijdt, dat hij de dwalingen wederlegt, en dat hij, terwijl men hem lastert, niet minder onvermoeid werkt aan het vormen van letterkundigen en geleerden als aan het vormen van belijders en apostelen.

Vaarwel, dierbare Charles!

Zes en twintigste Brief.

Rome, April 1838.

Waarde Vriend! gij zoudt in mijne brieven meer orde en meer aaneenschakeling wenschen aan te treffen; doch, ik heb u bereids gezegd, dat ik zonder verwaandheid schrijf en als ik u des avonds de indrukken heb kunnen mededeelen, welke ik in den loop van den dag ontvangen heb, meende ik mijne taak vervuld te hebben. Ik tracht u evenmin door mijnen stijl te bekooren; ik maak integendeel, van al de vrijheid gebruik, welke deze soort van beschrijving veroorlooft en ik beoog enkel, u belangstelling in te boezemen.

Gister avond, trad ik bij het *Ave Maria*, toen het reeds duister was, eene kapel die tot het Romeinsch collegie behoort en waarover de vaders Jesuiten het bestuur hebben, binnen. Nadat ik was tegenwoordig geweest bij het verrigten van zekere ernstige en schier aan la Trappe toebehoorende gebeden, hoorde ik er eene zeer krachtige vermaning over het lijden van onzen Verlosser. Ik dacht dat eene benedictie die oefening eindigen zou en dat elke toehoorder, ik zeg toehoorder, want vrouwen worden er niet toegelaten, zich in vrede zou kunnen verwijderen; doch, ziedaar, eensklaps werden als door een tooverslag de lichten uitgedoofd en het was er stik donkere nacht. Ach! mijn God, riep ik bij mij zelve uit, wat wordt er nu voorbereidt? En aanstonds deed zich het schelle geraas van sleutels hooren en eene

deur werd met gedruisch gesloten. Voor deze keer, zeide ik bij mij zelve, is alles nieuw; wat is men toch van zins? Ik luisterde aandachtig; gedurende drie of vier minuten heerschte er de stilte van het graf; vervolgens hoorde ik deze statige woorden, door eene stem uitspreken, die uitstekend bij het onderwerp voegde: » Christus is voor ons gestorven, Hij heeft » onze zonden uitgewischt. Vullen wij, naar het voor- » beeld van den H. Paulus, door de versterving van » ons vleesch aan, wat nog aan zijn lijden ontbreekt. » Hebt moed, mijne broeders, laat ons, ons ligchaam » als eene hostie offeren en laat ons, met de vergif- » fenis onzer misdaden, de bevrijding van de verla- » tenste ziel in het vagevuur verdienen." Op hetzelfde oogenblik hieven eenige stemmen het gezang van het *Miserere* aan en met dat treurige gezang hoorde men gelijktijdig eene hagelbui van discipelen-slagen en van andere werktuigen van boetvaardigheid. Welk een oogenblik! welke verrassing! voor mij, een trappist, wien de discipline geene vrees aanjaagt, ik kon mij niet van eene zekere huivering weêrhouden, want nooit hadden de heilige gestrengheden van mijn klooster, op mijne ziel zulk eenen diepen indruk gemaakt. U te zeggen wat ik toen gevoelde, wat ik toen tot mij zelve zeide, de verwijtingen die ik mij zelve deed, de voornemens die ik maakte, dit alles zou mij niet mogelijk wezen. Dat goede werk van versterving duurde zoo lang voort als de *Miserere* duurde, die gezongen werd op eenen bedaarden en statigen toon; het ging zelfs nog verder, want de ijver der boetelingen matigde zich eerst bij den derden slag der klok, daar de eerste

misschien niet gehoord, of liever niet in aanmerking genomen was.

Ik heb eenigen tijd geaarseld, om u dit verhaal te doen en ik heb er enkel toe kunnen besluiten bij de overweging, dat gij Christen zijt en dat gij, hoewel in het midden der wereld levende, echter niet zoo als de wereld denkt. » Waartoe dient dat, zal een jonge filosoof zeggen, die nooit aan de zonden gedacht heeft, noch aan de straf welke dezelve verdienen, waartoe dient het kwellen van zijn ligchaam en het vermeederen zijner smarten? De mensch is voor het geluk geschapen en het is van zijn einddoel afwijken, als men zich zelve op die wijze folterd. Zoodanige buitensporigheden hebben bij domme monniken in gebruik kunnen wezen; doch de rede heeft het Evangelie verklaard en den weg ten Hemel verbreed.”

Wat zou ik er bij winnen, als ik aan die lieden antwoordde? er wordt om hunne oogen te openen, een ander gezag dan het mijne gevorderd; ik verwijs hun derhalve naar den H. Paulus, die door zijn voorbeeld, die soorten van gestrengheden bekrachtigd, die dezelve predikt en die het leven toezegt aan degenen, die er zich van zullen bedienen, om hun ligchaam aan hunnen geest en hun geest aan God te onderwerpen.

Ik wensch u nog een woord over het klooster der karthuizers te Rome te zeggen. Ik verwijder mij daarvoor niet van mijn onderwerp: men zou niet van de noodzakelijkheid der boetvaardigheid kunnen spreken, zonder aan de religieusen te denken, die op hun zelve die heilzame gestrengheden toepassen. Dit klooster, aan

een der einden van Rome gelegen, bevindt zich, om het zoo uit te drukken, in het midden der overblijfselen, van de badstoven van Diocletianus: dit is voorzeker zeer schoon; doch zijne schoonheid is even als *die van de dochter des konings*, geheel in zich zelve besloten. Het klooster, waarvan Michaël Angelo het plan geteckend heeft, is van eene bewonderenswaardige uitgestrektheid, regelmatigheid en rijkdom. De binnentuin die hetzelfde insluit, wordt met zorg beplant, en verschaft aan het huis de benoodigde moeskruiden, terwijl dezelve door statige oranjeboomen beschaduw wordt. De kerk is een meestergewrocht! niet van buiten, want zij is bijna onzichtbaar, maar van binnen daar zij zeer ruim, bevloerd met kostbaar marmer en versierd is met verwonderlijk schoone schilderstukken. Onder het aantal derzelve onderscheidt men den marteldood van den H. Sebastianus, eene groote compositie van Dominikein. Welke poëzij, welke uitdrukking heerscht zoowel in het geheel als in de bijzonderheden! Wat is edeler dan het gelaat van den heilige, dien men aan eenen boom hecht! eenigen der boogschutters maken zich gereed om hem te folteren en de heilige slaat de oogen ten Hemel, waar hij den Verlosser ziet, die hem zijne kroon bereidt. Ik kon mijne oogen niet van dat wonderstuk afrekken. Dit klooster heeft mij een levendig belang ingeboezemd en destemeer, wijl het sedert eenige jaren bewoond wordt door Fransche anachoreten van het groote karthuiserklooster bij Grenoble, die er een toevlugtsoord van boetvaardigheid en eene school van heiliging van gemaakt hebben.

Vaarwel, beste Vriend!

Zeven en twintigste Brief.

Sacro-Speco, 8 Mei 1838.

Beminde Charles! dat een afstammeling van die beroemde mannen, aan welke niemand noch de oudheid van naam, noch den voorrang der verdienste ontzegd, het oord tracht te zien waar zijne vaderen leefden; en dat hij, geheel met zijne grootheid vervuld, nieuwsgierig is om tot de bakermat van zijn geslacht op te klimmen, dit is een geheel natuurlijk en zelfs prijzenswaardig gevoel. Moest ik dat verlangen, lieve Vriend! niet gevoelen, toen ik te midden der verrigtingen die mij te Rome bezig hielden, dacht, dat slechts dertien uren van daar, zich de grot bevond, waarin de stichter van het kloosterleven in het Westen, onderscheidene achtereenvolgende jaren had doorgebracht; de immer eerbiedwaardige grot, in wier omstreken hij onderscheidene cellen deed bouwen en die hij niet verliet, dan om op den berg Cassino het vermaarde klooster te gaan bouwen, dat na dien tijd de hoofdplaats zijner orde is geweest.

Evenwel ik moet het u bekennen, trok mij een nog veel sterker gevoel naar die gelukkige eenzaamheid; dat gevoel, was dat mijner onwaardigheid. Ja, dierbare Vriend! een onwaardige zoon van den grooten H. Benedictus zijnde, gevoelde ik de behoefte om mij weder te harden in de vurigheid mijner roeping en ik

dacht dat het klooster, waaraan die grot verbonden is, en hetwelk men uit dien hoofde *Sacro-Speco* noemt, op eene krachtige wijze tot mijne ziel spreken en mij de heilzaamste overdenkingen opleveren zou. Die heilige bedevaart, die zelfs belangrijk voor het grootste gedeelte der reizigers is, moest derhalve voor mij, eene bijzondere aantrekkelijkheid hebben. Het gezigt der plaatsen, die gekenmerkt zijn door de personen welke wij vereeren, dan zelfs, wanneer die personen in andere dagen geleefd hebben, kan niet nalaten eenen diepen indruk op onze ziel te maken; wij meenen er het spoor hunner voeten te hervinden en wij vragen hunne gedachten zelfs aan de spelonken, waarin het hun behaagde te medediteeren.

Reeds plan hebbende om die kleine reis te doen, had ik eene drangreden om dezelve niet langer uit te stellen: wij naderden de week, die eene gemeenschappelijke overeenstemming van Grieken en Latijnen, immer de goede week genoemd heeft, uit hoofde van de grootheid der geheimen welke men in die week viert. Want het was in die dagen dat de dood ontwapend en de Hemel voor den mensch geopend werd, die daardoor aan de engelen gelijk wordt. Weinige jaren vroeger had ik het geluk, die week bij het heilige graf en in het heilig graf zelfs, door te brengen; dat beeld kon niet uitgewischt worden; ja, ik meen de plaats nog te zien, waar door Joseph het onbezielde ligchaam des Verlossers werd nedergelegd; doch wie zal mij de kalmte, de stilte die om mij heen heerschte en die duisternis wedergeven, welke mij zoo goed aan die herinnerde, die op het oogenblik, waarop al-

les volbragt was, de natuur bedekte. Door die herinneringen vervolgd, wilde ik mij van die menigte van vreemdelingen verwijderen die in deze dagen van smart, te Rome zamenvloeijen en die over het algemeen de kweuling der Catholijken zijn. Zij komen er om de plegtigheden der Kerk te aanschouwen, en ik, verwijder mij, om geen getuige van hunne ergernissen te wezen. Overigens, ik meen, dat ik het u reeds gezegd heb, zou ik niet koelbloedig kunnen zien versmaden, wat de Christen Godsdienst het heiligste bezit en door hun onbetamelijk gelach onze godvruchtige klagingen zien bespotten. Volg hen, evenwel, bij het verlaten der Sixtijn'sche kapel, en gij zult hen met eerbied het graf der Scipio's zien bezoeken. Die vreemdelingen, lieve Vriend! hebben voorzeker niet denzelfden God als wij. Om in het klooster van *Sacro-Speco* te kunnen vertoeven, om er slechts eene nacht in door te brengen, moet men de vergunning van den H. Vader daartoe bekomen hebben. Zonder die vergunning zou men er niet ontvangen worden. Dit is het eenige klooster der Christenheid, waar zulk eene formaliteit noodig is. Ik verzocht derhalve die vergunning: Zijne Heiligheid gewaardigde zich mij dezelve te verleenen en ik vertrok van Rome om mij derwaarts te begeven. Op den weg bevindt zich Tivoli.

Deze stad, die bestond toen Eneus in Italië landde, en wier stichting men tot de heldentijden doet opklommen, ligt zes uren van Rome, op eene aangename hoogte, waarvan alle uitzigten schoon zijn, door de zonderlinge mengeling der wateren, der boomen, der nieuwerwet-sche gebouwen en der bouwvallen. Die ligging, de

vruchtbaarheid van haren grond, en de goede lucht die men er inademt, noopten de oude Romeinen tot het bouwen van landhuizen in de omstreken van Tivoli, waar zij zich zeer vermaakten en werwaarts zij, vooral gedurende de hitte des zomers, de wijk namen. De vereering van Hercules had er toen met veel feestelijkheid plaats en zijn tempel was voorzien van zuilenreijen, onder welke, volgens het verhaal van Suetonius, keizer Augustus dikwerf regt pleegde.

Tivoli wordt door de Anio bespoeld: die rivier, tegenwoordig meer bekend onder den naam van Tevere, ontleent haren oorsprong op den berg Trevi, op de grenzen van Abruzzo en vloeit aanvankelijk door eene breede vallei, die te weerskanten door niet zeer hooge bergen afgesloten is. Doch boven Tivoli gekomen zijnde, beperkt zij zich tusschen twee heuvels en eene rots ontmoetende, die tot eene punt gehouwen is, stort zij zich van eene hoogte van veertig of vijftig voeten, in eene kom, die zich zelve uitgehold heeft, en van daar stort zij met snelle vaart voort, om verder kleinere watervallen te gaan vormen, die men de Cascaten noemt.

Reeds aan het einde der zestiende eeuw, had Paus Sixtus V, met groote kosten, een' dikken muur doen daarstellen, om die wateren te verdeelen en derzelver val nog schooner te maken. Hij was in zijn oogmerk geslaagd en men kon niets schilderachtigers zien dan het bekoorlijk gezigt dat die groote waterval opleverde, dien de reizigers vaak beschreven hebben; doch de tegenwoordige Paus heeft, overwegende, dat die wateren somwijlen nog overstromingen en groote schaden ver-

oorzaken, en, dat een zijner voornaamste pligten is, zich bezig te houden met de belangen zijner onderdanen, den berg Catillo doen doorgraven en onder deszelfs gewelven, aan de Anio eenen nieuwen doortogt verschaft: door dien arbeid, die drie jaren geduurd heeft en die den ouden Romeinen waardig is, heeft hij de inwoners van Tivoli, tegen de vrees voor overstromingen gewaarborgd en hij heeft zich eenen titel te meer op hunne dankbaarheid verworven. Ook hebben de bewoners dier kleine stad, de herinnering aan het gevaar en aan de weldaad, aan het nageslacht willende overleveren, een gedenkpenning van eenen grooten omvang doen slaan, die aan den eenen kant wateren voorstelt, die van eene hooge rots neêrstorten; en aan den anderen kant vreedzaam kabbelend water, dat uit eene grot te voorschijn komende, zich effen over eene oppervlakte verspreidt; en rondom denzelfden leest men deze woorden: *Tiburtes, Catillo perforato, inducto Aniene, servati. Anno Domini MDCCCXXXV.*

Onder de bouwvallen die de omstreken van Tivoli opleveren, merkt men het landhuis van Meeenes op, waarvan de stallen en een vertrek vrij goed bewaard zijn gebleven. Het zijn groote gewelfde vertrekken, waarboven zich andere gewelven bevinden, over welke eene opene gaanderij zich uitstrekt. Die verlatene gebouwen zijn niettemin van eene hechtheid, die nog eene lange duurzaamheid voerspelt; het metselwerk is nog niet vervallen.

Van afstand tot afstand ontmoet men onregelmatige massa's van tichelsteen, brokkelingen van beeldwerk en groote stukken van gebrokene kolommen; dit is alles

wat thans nog overblijft van de kostbare huizen, die eertijds Horatius, Tibullus, Sallustius en andere beroemde mannen bewoonden.

Beneden Tivoli treft men de overblijfsels van het beruchte lusthuis van Adrianus aan. Dat huis had eene lengte van ten minste drie mijlen, bij eene breedte van ruim eene mijl; het was eene stad en men noemde het ook somwijlen Tivoli, *Tivoli Vecchio*. Nadat de keizer Griekenland, Egypte en Azië doorgetogen was, wilde hij in die *villa* alles verzamelen, wat hij in die onderscheidene gewesten meest merkwaardigs gezien had: men vond er den tempel van den Egyptischen Neptunus, *Canope* genaamd; het lyceum, het portiek en het pecile van Athene; een renperk voor paardenwedloopen, een spiegelgevecht op het water, onderscheidene paleizen, lange waterleidingen en uitgestrekte tuinen; men vond er zelfs de Elyseesche velden en de afgronden van den Tartarus; met één woord, het geheele rijk van Pluto: want Adrianus, die zelf het plan van dat huis ontworpen had, en dat in zijnen omkring alles bevatten moest, had er zelfs kanalen daargesteld, die den Cocyte en den Phlegeton voorstelden; en om de begoocheling nog vollediger te maken, hadden de beeldhouwers er de doodstraffen van Prometheus, van Tantalus en van andere groote misdadigers voorgesteld. Wat blijft thans nog over van die eerzuchtige gebouwen, die de zeis van den tijd schenen te tarten en die nooit van den grond die hun droeg, schenen te zullen verdwijnen? Er waren naauwelijks tachtig jaren na derzelver voltooiing, verstreken, toen Caracalla onderscheidene beelden uit hetzelfde wegnam om

zijne baden te versieren; zijne opvolgers namen naar zijn voorbeeld uit hetzelfde wat hun behaagde; vervolgens kwamen de Gotthen, die het bijna geheel vernielden, zoodat men thans moet gissen naar den vorm en het gebruik van elk gedeelte en het oog zoekt te vergeefs de honderd kamers, *le cento celle*, waar de lijfwachters van dien beheerscher der wereld woonden.

Op de hoogte van Tivoli bevindt zich de *villa Estense*. Dit gebouw werd tegen het jaar 1542 door den kardinaal Hippolytus d'Este, met eene koninklijke pracht gebouwd. Zij behoort tegenwoordig aan den hertog van Modena toe. Men meent dat Ariosto daar het grootste gedeelte van zijn gedicht heeft vervaardigd. Ik heb dat huis met genoegen bezocht: ik heb er de heerlijke ligging, de onafzienbare lanen en de bekoorlijke fonteynen van bewonderd; doch ik zal niet ondernemen, u daarvan de beschrijving te doen. Ik heb mij te Tivoli te lang opgehouden en het is tijd om den weg naar Sacro-Speco weder op te gaan.

Ik had te Rome een voerman aangenomen, die een goed rijtuig en drie goede paarden had en wij waren uitdrukkelijk overeen gekomen, dat hij mij tot Subiaco brengen zou; hoe groot was dus mijne verwondering niet, toen ik, op het punt zijnde om Tivoli te verlaten, een ander voerman, met een veel minder gemakkelijk rijtuig, dan het eerste, zag opkomen. Ik betuigde er mijn misnoegen over, dat ongetwijfeld den nieuwen voerman beleedigde, die met minachting op mij neêrziende, op eenen toon van waardigheid tot mij zeide, dat hij zeer verwonderd was over mijne klagen; dat zijn rijtuig, hetwelk ik scheen te minachten,

het genoegen van alle reizigers uitmaakte; en dat hetzelfde van Venetië wederkeerde, waar het een voor- naam Fransch heerschap had heen gebracht, *mijn heer de markies van Frankrijk*, met zijn geheele gezin; en terwijl hij het woord markies uitsprak, bekeek mijn man mij, met eenen vrij beteekenisvollen blik. Wat zou ik hierop antwoorden? Ik liet het mij welgevallen en stapte nederig in het rijtuig. Wij hadden nog naauwelijks een uur afgelegd, of het weder veranderde en het begon te stortregenen. Ik was ingeslapen en bij mijn ontwaken bespeurde ik tot mijne groote spijt, dat mijn kleed, dat zoo wit geweest was als sneeuw, bij het beklimmen van het rijtuig, hier en daar groen geworden was. De half gebroken ruiten hadden den regen naar binnen gelaten, waardoor de gordijnen, die groen waren, doornat waren geworden en daar de verw dier gordijnen los liet, hadden ze mij in den toestand gebracht, waarin ik mij bevond. Ik deed aanstonds stil houden, om dat gebrek te verhelpen en de voerman antwoordde op mijne verwijtingen, dat ongetwijfeld de kinderen van *mijn heer de markies van Frankrijk*, spelende, de bovenste ruiten gebroken hadden en dat overigens een weinig water, dat alles wegnemen zou. Het kostte mij veel moeite, om mij nog met dit antwoord te vergenoegen; mijn kleed was intusschen bedorven en ik geleek, wat de kleur aanging, meer op een' dragonder, dan op eenen Trappist.

Wij kwamen laat te Subiaco aan: mijn voerman deed mij aan eene herberg afstappen, waar, volgens zijn zeggen, de voorname Fransche en Engelsche rei-

zigers afstapten. *Mijn heer, de markies van Frankrijk*, had er ook vier en twintig uren met zijn bekoorlijk gezin vertoefd. Hoe zou ik aan zoo veel gezag hebben kunnen wederstaan! Als ik het penseel van Callot of van Teniers bezat, zou ik het tafereel van die misselijke kroeg schetsen; doch daar ik mij nooit in dat vak geoeffend heb, zal ik mij vergenoegen, met u te zeggen, dat de slechtste herberg van het naaste dorpje van Estramadura, nog veel beter voorzien is. Ik hoorde den waard aan de dienstmeid toeroepen: » Ga voor twee bāioken brood en voor een bāiok olie halen, vergeet het zout niet en breng macaroni mede." Dit uitgezonderd waren die menschen, brave lieden.

Intusschen zond ik op staanden voet een bode naar den overste van Sacro-Speco af, om hem van mijne aankomst te verwittigen. Hij was verwittigd geworden, dat ik eenigen tijd in zijn klooster zou komen doorbrengen en hij liet mij zeggen, dat hij den volgenden dag, een muilezel, een gids en eene vrouw, om mijne goederen te dragen, zenden zou. Hij bleef niet in gebreke: te zes ure des morgens, zeide ik aan mijn' waard vaarwel, ik beklom mijn muilezel en reed de stad Subiaco dwars door. Mijne trappistenkleeding trok aller blikken en schier iedereen groette mij. Die kleine stad is enkel hoogten en laagten: het had geregend en hier en daar waren snelle doortogten en zulk een glibberige bodem, dat ik eenige vrees koesterde. Mijn muilezel was niet zeer sterk, doch hij deed evenwel geene mistrede. Mijn gids had den muilezel aanvankelijk een lang touw om den hals vastgemaakt, met

voornemen, om denzelve voort te trekken, doch ik bragt hem onder het oog, dat hij geen stoomboot, noch ik een fregat was en dat ik niet behoefde voortgesleept te worden. Hij begreep mij en het beest werd voor een oogenblik losgelaten.

Wij trokken sedert een vierde uur voort, en wij onderscheidden duidelijk een honderdtal arbeiders, zoowel mannen als vrouwen, die aan eenen nieuwen weg arbeidden, langs welken men voortaan te Sacro-Speco aankomen zal. Toen wij op de plaats, waar zij zich in grootsten getale bevonden, aangekomen waren, haasteden zich eenigen, die ongetwijfeld oordeelden, dat de nieuwe weg nog niet bruikbaar was, om ons een voetpad te toonen, waar langs wij gemakkelijker konden gaan. Mijn gids stemde aanstonds in dat denkbeeld toe en bond het touw om den hals van den muilezel om mij voort te sleepen. Leen mij nu een aandachtig oor en volg mij enkel met het oog. Het voetpad, waarop wij ons begaven, was nagenoeg twee palmen breed en werd zoo steil, dat ik, hoewel op den hals van mijnen muilezel leunende, alle oogenblikken vreesde, het onderste boven te vallen. Ter linkerzijde was ik beschut door eenen berg, doch, ter regter was eene loodregte diepte, van meer dan vijftig palmen. Ik zag aanstonds het gevaar, waaraan ik mij blootstelde en ik zou gaarne hebben stil gehouden, om af te stijgen, als het mij mogelijk ware geweest; doch, meer dan honderd personen zagen mij na en mijn gids, die met zijn touw vooruit ging, riep met eene vaste stem: *Non abbia paura*, wees niet bevreesd. Moest ik dan minder moed hebben dan hij? Ik sloot derhalve

de oogen en ging voort. De voeten van mijn muildier raakten den rand der steilte. Eensklaps zakte de aarde in, het dier stortte neder en mijn beest en ik bleven boven de diepte hangen, enkel tegengehouden wordende door eenige boomwortels, die de aarde zich ontsluitende, bloot gelaten had. Mij te ontdoen van mijne stijgbeugels en mij aan de andere zijde te werpen, was voor mij het werk van een oogenblik en ik achtte mij gelukkig, dat ik er zoo goedkoop afgekomen was, terwijl mijn muilezel-drijver, zonder zich over mijn persoon te bekreunen, het lot van zijn muildier bejammerde, dat, zoo als hij zeide, de dij gebroken had. Doch er was niets van aan; wij hadden geenerlei letsel, noch de een noch de ander. De werklieden, die ons niet uit het oog verloren hadden, kwamen in allerijl toeschieten: Een mirakel! een mirakel! schreeuwden zij allen te gelijk. O, goede vader, gij hebt uw leven aan den heiligen Benedictus te danken. Ik bewonderde het geloof dier arme lieden: ik dankte hun voor de belangstelling die ze mij toonden en ik vervolgde rustig mijn weg; doch, toen ik mij een eind van de menigte verwijderd, die mijn muilezel weder op de been hielp, en mij op een heuveltje neêrgezet had, en de diepte beschouwde, waarboven ik een oogenblik gehangen had, kon ik mij niet van een gevoel van schrik wederhouden. Diensvolgens, sprak ik toen tot mij zelve, zonder het wonder dat heeft plaats gehad, zou uw misvormd ligchaam in de diepte van dezen kuil liggen en uwe ziel zou reeds voor de regtbank van den oppersten Regter verschenen zijn.

Om dat gij aan groote gevaren ontsnapt zijt, om nog

de werkzaamheid te behouden, voerspelt gij u eene lange loopbaan; weet gij dan niet, dat de Zoon des menschen komen zal, op het uur, waarop Hij niet gewacht wordt. Ach! als gij u laat verrassen, zult gij veel schuldiger zijn, wijl gij aan de anderen gezegd hebt: » De eeuwigheid nadert en wij denken er niet aan." Denk er dan aan. Kunt gij hier eene nieuwe besturing der Voorzienigheid miskennen? Ja, God heeft u uit uwe sluimering willen trekken, ontwaak dan.... gij staat dagelijks op den rand van den afgrond der eeuwigheid.

Inmiddels had ik mijn muilezel weder bestegen en ik reed langzaam voort. Hoewel breeder wegen geenerlei gevaar meer opleverden, zag het oog niets meer dan afgronden en bergen; en het geraas der bergstroomen, die zich in de dalen neêrstormten, brak alleen de diepe stilte af, die in deze oorden heerschte. Ik was innig bewogen. Ik ging weldra voorbij een Benedictijnen-klooster, dat men Santa Scolastica noemt; en twintig minuten later bevond ik mij, nadat ik een klein bosch doorgetrokken was, voor de poort van het klooster Sacro-Speco. De overste dom Luigi-Marincola, ontving mij met eene merkwaardige wellevendheid; ik werd naar een fraai vertrek geleid, waar ik een groot vuur ontstoken vond, wijl de morgen koud was. Zonder mij daar op te houden, begaf ik mij naar de kerk om den Schepper nogmaals te danken, dat Hij mij uit het gevaar gered had, waarin ik mij had bevonden; van de kerk begaf ik mij naar de grot van den H. Benedictus. Men ziet in die grot zijn beeld van wit marmer. De heilige wordt er voorgesteld in den ouderdom van vijf en twintig jaren en in de hou-

ding van diepe overdenking. Van daar ging ik naar het rozen-boschje, in welks midden hij, volgens de overlevering, zich naakt nederwierp om eene bekoring te dooden en om zich te behoeden tegen eenen schandelijken val. U, waarde Charles! de heilzame gedachten en de diepgeestige overdenkingen, welke dat klooster, die grot en die doornen in mijne ziel deden ontwaken, te herzeggen, zou mij niet mogelijk wezen en ik zou dit nooit durven ondernemen.

Ik heb dan het geluk gehad, de bakermat te zien eener orde, aan welke toe te behooren mij fier maakt, van eene orde, aan welke Europa zijne beschaving te danken heeft, van eene orde eindelijk, die in de eeuwen van onwetendheid, het heilige licht wist te bewaren; dat eenmaal de wereld moest verlichten. Ja, lieve Vriend! zonder de kinderen van den H. Benedictus, zou Europa misschien nog in de duisternissen der onwetendheid gedompeld zijn en Italië zou tot zelfs de namen der beroemde mannen verloren hebben, waarop het zich beroemt. Die weldaad is onberekenbaar groot en wij genieten dezelve, zonder te denken dat wij ze ontvangen hebben van een jong mensch, die, uit edele ouders geboren, vroegtijdig aan de vermaken van Rome vaarwel zeide, het kloosterkleed aantrok en zich in een hol afzonderde, om er het leven der Antoniussen en der Hilario's te leiden. Hij had er bereids drie jaren doorgebracht, zonder dat hij van iemand hoegenaamd, gekend werd, uitgenomen van eenen monnik uit den omtrek, die hem van tijd tot tijd voedsel bragt, toen God, die hem bestemde, om in het Westen een schitterend licht te verspreiden,

toeliet, dat hij door herders ontdekt werd. Van toen af had er een groote toeloop naar zijne spelonk plaats: onderscheidene personen van de eerste rangen, wierpen zich voor zijne voeten neder, om zijnen zegen te ontvangen en den bijstand zijner gebeden in te roepen; anderen, die getroffen waren over zijne redenen en versterkt door zijne voorbeelden, omhelsden de gestrengeden der boetraardigheid, plaatsten zich onder zijne leiding en verlangden van hem de wegen der volmaaktheid te leeren kennen. Daar het aantal zijner volgelingen dagelijks vermeerderde, was hij eenigen tijd later verplicht, de eenzaamheid van Subiaco te verlaten en hij ging op den berg Cassino de eerste grondslagen van een klooster leggen, dat voor immer vermaard zou worden. Herkent gij, waarde Vriend! in de orde van den H. Benedictus, eene orde, die zoo eenvoudig in zijne ontwikkeling is, niet dat kostbare zaad, waarvan in het Evangelie gewag wordt gemaakt, dat mostaardzaadje, dat hoewel zeer klein en schier onmerkbaar, echter aangroeit, tot dat het een groote boom wordt, zoodanig, dat de vogelen des hemels, zich op zijne takken kunnen nederzetten. En, de H. Benedictus zag werkelijk, bij zijn leven, in onderscheidene rijken kloosters zijner orde oprigten; en zijn regel, hoofdzakelijk op het stilzwijgen, op het gebed en op de ootmoedigheid gegrondvest, is later door alle monniken van het Westen aangenomen geworden.

Gij zult eenmaal te Rome komen, waarde Charles! Ach! ik smeeek het u, doe dan, nadat gij alles wat de hoofdstad aan de bewondering der vreemdelingen

oplevert, bezigtigd hebt, nadat gij aan eene billijke nieuwsgierigheid hebt voldaan, eene bedevaart naar het klooster van Sacro-Speco; het is eene schoone studie voor de schilderkunst, en voor den Christen is het een verheven onderwerp van meditatie. Daar treedt de mensch, schier zijns ondanks, in handel met God; hij gevoelt, dat God tot hem spreekt, hij wil zich niet meer anders dan met zijn woord voeden, hij wil op niemand dan op Hem meer vertrouwen en zijne gezuiverde ziel heeft deel aan de reine genoegens van dit hemelsch verblijf. Zoodanig zijn de gevoelens, welke die grot mij heeft ingeboezemd en het verwonderd mij niet meer, dat een Benedictus, een Bernardus en zoo vele andere groote mannen, afstand doende van de genoegens der eeuw, in de eenzaamheid de kalmte en het geluk zijn komen zoeken; wat mij meer verwondert, is, dat de zoo vaak bedrogene deelgenooten der wereld, zich nog langer willen laten bedriegen. Het is waar, dat wij tot hen niet kunnen zeggen: » Komt en ziet, hoe zoet de afzondering is; » zij hebben een afschrik van dezelve, zij ontwijken ze en zij zijn bevreesd, zich alleen met hun zelve te bevinden. Wat mij aangaat, die de haven niet ingekeerd ben, dan nadat ik door den storm getroffen was geworden, en die bij ondervinding weet dat het juk des Heeren ligter is dan dat der aardsche vorsten, ik betreur de dagen die ik eens aan de zorgen der fortuin of aan het najagen van eer gewijd heb, en, hoe langer zoo meer de voordeelen van het religieuze leven smakende, dank ik onze vaders, dat zij gevoeld hebben dat wij een hart bezitten en dat het noodig was, eene schuilplaats te openen waar-

in dat hart, hetwelk voor God geschapen is, zich ook alleen aan God zou kunnen toewijden.

Ik heb de veertien dagen van Paschen zoo gelukkig doorgebracht als men dit in deze benarde wereld wezen kan, mij in het midden bevindende van eene niet talrijke klooster-gemeente, maar van eenen ijver en van eene liefde, die mij de schoone dagen van het kloosterlijke leven op nieuw schetste. De wijze, waarop die religieusen het officie zingen, is zeer stichtelijk; zij hebben immer dien grondregel van den II. Bernardus voor den geest: *Kwijten wij ons met zoo veel godsvrucht van den goddelijken dienst, dat men in waarheid kunne zeggen; dat onze harten in overeenstemming met onze monden spreken*; en zij zeggen even als de psalmist: *Ik zal uwen lof zingen, o mijn God! in tegenwoordigheid van uwe heilige engelen*. De stilte, die rondom het klooster heerscht, vermeedert de statigheid hunner gezangen nog meer: men hoort in de nabijheid derzelve, noch het gerucht van den man die met bezigheden overladen is, en die vergeet dat hij voorbij eene kerk gaat, noch het onbetamelijke geschreeuw van den godsdienstelooze, die in den tempel des Heeren alles geoorloofd beschouwd; en als de bergstroomen, door de stormen aangezwollen, zich met meer onstuimig geweld neêrstorten, en als de ontkluisterde winden de vensters der kerk en des kloosters doen sidderen, dan verheft zich de toon van het gebed met meer kracht en stemt in harmonie overeen met de stemmen der natuur.

In de goede week, hield ik den kruisweg met de religieusen. De statien zijn ter zijde van de grot

van den H. Benedictus, op eenen breeden trap geplaatst, die naar het rozenboschje geleidt en die *Scala Santa* genoemd wordt. Hoe zou ik u die goede paters kunnen schetsen, die met langzamen tred, onder die gewelven voortgingen, welke enkel verlicht worden, door het flauwe schijnsel van vijf lampen, die dag en nacht voor onzen roemrijken stichter branden? Nu eens staan zij stil, zij vallen op hunne knieën neder, zij zetten hun weg weder voort, zij overdenken de onderscheidene punten van het lijden van onzen Verlosser en zij smeeken Hem door de voorpraak zijner Moeder, ons de oneindige verdiensten van zijn lijden toe te voegen. Niets was meer geschikt, om mij dien lijdensweg voor te spiegelen, dien ik werkelijk te Jerusalem gevolgd was: ik meende Jesus te zien, gedrongen wordende door de drommen eener toomeloze bevolking en bezwijkende onder den last van zijn kruis. Ik volgde met de gedachten, het bleekte, bebloede en misvormde Slagtoffer en ik weende. De laatste statie was geëindigd, Jesus bevond zich in het graf en wij keerden naar het hoog-altaar terug, terwijl wij den Heer smeekten, in onze zielen de herinnering aan de smarten te griffen, welke Hij geleden had, toen ik twee schoone stemmen met eene uitstekende gevoeligheid het *Stabat Mater*, hoorde zingen.

- » De Moeder voelt aan den voet van het kruis,
- » onuitsprekelijke smarten; geheel haar hart breekt,
- » op het oogenblik, waarop de Verlosser sterft.
- » Och! dat uwe vurige gebeden, ons allen met mij,

» in de oneindige gewesten overbrenge! Dat uwe
 » brandende ziel, zie, gevoele en begrijpe. Op de
 » plaats, waar dit kruis met tranen besproeid werd,
 » zullen schitterende bloemen ontluiken; van daar zul-
 » len het licht en een geheel nieuwe dag zich over
 » de wereld verspreiden.

» Welk lijden, o Maria! moest niet uwe ziel door-
 » boren! hebt gij den dood niet meer gevoelt, dan
 » uw goddelijke Zoon zelf.

» Engelen des Hemels, maakt u zichtbaar; laat uwe
 » zuivere stemmen hooren. Hebt gij het kruis des
 » Heeren niet omringd, toen hetzelfde op aarde ne-
 » derdaalde? Dat niets, ten ware het geheimzinnig
 » geluid uwer vleugelen, zich mengde in de melodie
 » uwer gezangen.

» Toen door den dood van den Zoon, het hart der
 » moeder geslagtofferd werd, verduurde zij, zonder dat
 » iemand haar ondersteunde, de wreede bitterheden
 » van den dood; want, waar was hare vertroosting?
 » Hare gedrukte ziel, zond een lange kreet van smart
 » ten ten Hemel: O, Vader, ontferm U over uwen
 » Zoon!

» Wie zou met u, niet kunnen weenen, Maria, en
 » zich niet met geheel zijn hart en ziel met u kun-
 » nen vereenigen! Dat de tranen in overvloed vloeij-
 » en, dat zij zich uitstorten in verzuchtingen, in
 » klaagtoon en in snikken; zie, hoe de Heilige bij
 » uitnemendheid vermorseld wordt door vernederingen,
 » door smaad, door de zwaarte der smart en door de
 » foltering van den doodstrijd!

» Maar weenen waarom? Ach! heilige tra-

» nen, schittert liever blijde, en dat de Heer geloofd
 » worde. Heeft niet eene stem van boven tot u ge-
 » zegd: Ik heb voor u geleden. O Jesus! mogt mijn
 » hart ook aan uw kruis kunnen genageld worden!
 » zijne wonden zullen als kostbare bloemen wezen en
 » zijne zuchten als de wierook, die ten Hemel stijgt!

» Brandende begeerten, goddelijke vreugde, overzoete
 » tranen, hoe verheft gij mijne ziel! Jesus, de dood
 » zal mij niet van uw lijden afscheiden; en gij, Ma-
 » ria, wees mij genadig! Dat uw zoet beeld, mijn
 » schild zij in den strijd des levens; en als het jong-
 » ste uur slaat, dat mijne ziel vervult met liefde, in
 » den Hemel ontvangen worde. Het zij zoo!”

De gezangen hadden opgehouden en ik luisterde nog,
 ter aarde geknield, mijn gelaat in mijne handen ver-
 borgen en in de verrukking van geluk.

Hoe schoon is de menschelijke stem! Welk instru-
 ment kan bij haar vergeleken worden? Heeft God de-
 zelve niet bestemd om zijnen lof te zingen, en is de
 harmonie niet de dochter des Hemels? Men moge er
 van zeggen wat men wil: het gezang, hetwelk wij
 te la Trappe hebben, is ontegenzeggelijk overeenkom-
 stiger met de gestrengheid van onze regels; even als
 het meerendeel der religieuze orden, hebben wij noch
 orgel noch instrumenten; doch de gezangen der Kerk,
 door eene schoone stem gemoduleert, gaan meer regt-
 streeks tot het hart.

Ik heb u gezegd, dat ik, twintig minuten van Sa-
 cro-Speco, voorbij een klooster, St. Scolastica ge-
 naamd, gegaan ben. De H. Scolastica was de zuster
 van den H. Benedictus, en de geschiedenis zegt, dat

zij in een klooster leefde, hetwelk haar broeder in de nabijheid van het zijne had doen bouwen. Men moet dus veronderstellen, dat dit klooster, gedurende onderscheidene eeuwen door Benedictijnen bewoond, bij deszelfs oorsprong door nonnen van die orde bewoond werd. Het is thans zeer rijk en deelt ruime aalmoezen uit, vooral ten tijde van rampspoeden. Van daar zijn de eerste boeken, die na de uitvinding der drukkunst in Italië verschenen zijn, uitgegaan.

Hoewel alles in het onderwerp, dat ik behandel, ernstig is, en aangezien de tijd waarin wij ons bevinden, mij de vreugde ontzegd, heb ik mij toch van lagchen niet kunnen weêrhouden, en, gij zult mij vergunnen, dat ik met eenen boertigen trek eindig.

De religieusen van Sacro-Speco, die de hand Gods erkenden in de wijze, waarop ik was bewaard gebleven, waren bedacht op het oprigten van een gedenkstuk, op de plaats zelve, waar ik aan eenen wissen ondergang was blootgesteld geweest. Daar zij wisten dat zich te Subiaco een werkman bevond, die bekwaam was om hun ontwerp ten uitvoer te brengen, noodigden zij hem uit, om naar het klooster te komen. Hij kwam zonder het zich tweemaal te laten zeggen . . . Men meldde hem aan . . . Ik bevond mij toen met eenige vaders in mijne kamer. Wij zagen een fier man binnen komen, die, door zijne kleeding en door zijne manieren, volmaakt op die struikroovers van Calabrië geleeke, waarmede de schilders zoo gaarne hunne gelaats-trekken belasten. Toen wij hem hadden voorgesteld, wat wij begeerden en toen wij het over den prijs waren eens geworden, kwam een der vaders nogmaals terug

op hetgene wat mij overkomen was en drong op nieuw, op het wonder aan, waaraan ik mijne bewaring te danken had: — Ik zie in dit alles geen groot miracul, antwoordde mijn man op eenen ernstigen toon; de muilezel was zwaar, en hij, daar, met den vinger op mij wijzende, woog nog zwaarder dan de muilezel; het kon derhalve niet anders gebeuren. — Bij dit geestig gezegde, konden wij ons niet van lagchen weêrhouden, ik lachte er zelfs nog hartelijker over dan de anderen; intusschen was ik een weinig op mijne zwaarlijvigheid gebeten, die mij deze fraaije vergelijking berokkend had.

Het gedenkteeken is opgericht geworden. Het is eene kolom, waarboven zich een kruis verheft; op het voetstuk hebben de religieusen deze woorden van den psalmist doen ingriffen: *In manibus portabunt te.*

Vaarwel, dierbare Vriend! deze brief is zeer lang, doch Sacro-Speco is zeer aangenaam, en ik zal nooit, noch de reis, noch het verblijf vergeten.

Acht en twintigste Brief.

Rome, 18 Mei 1838.

Lieve Vriend! ik heb te Rome de kerk van den H. Sebastianus bezocht. Die heilige, te Narbonne geboren, diende in de legerscharen van Diocletianus en hij was zelfs prefect van de Pretoriaansche wacht, toen de keizer, onderrigt dat hij Christen was, hem met pijlen deed doorboren, door boogschutters die hem voor dood op de plaats achter lieten. Twee heilige vrouwen, die gekomen waren om hem te begraven, vonden hem nog levend. Zij deden hem naar derzelver woning vervoeren; en in korten tijd waren alle zijne wonden genezen.

Sebastianus was er echter niet minder ijverig voor de voortplanting des geloofs, door geworden: in stede van zich te verbergen, zoo als de Christenen er hem toe noopten, plaatste hij zich op zekeren dag op eenen trap, waar langs de keizer komen moest. Toen hij hem bij zich zag, stelde hij hem de onbillijkheid zijner vooroordeelen tegen de Christenen voor, die het hun pligt rekenden, om voor den bloei zijner regering te bidden. Diocletianus, die over deze vrijmoedigheid verbaasd was, was zulks nog meer, toen hij Sebastianus, dien hij dood waande, herkende. Hij deed hem op nieuw gevangen nemen en naar het renperk slepen: daar werd hij door stokslagen afgemaakt en vervolgens in een' modderpoel geworpen.

De kerk van den H. Sebastianus draagt den titel van basiliek: zij werd in 367 door Paus Damasius, twee mijlen van Rome, op den rand van den ouden Appischen weg, en op de plaats zelve gebouwd, waar de begraafplaats van den H. Calixtus was, eene begraafplaats, waar die heilige toen rustte en waar aanvankelijk de lichamen van de heilige apostelen Petrus en Paulus waren begraven geworden en werwaarts later dat van den H. Sebastianus, door de zorgen van de H. Lucina, eene Romeinsche dame, is heengebragt geworden.

Die kerk werd, nadat zij door onderscheidene Pausen hersteld was, in 1612, geheel herbouwd door den kardinaal Scipio Borghese, die haar met een portiek versierde, dat zes fraaije kolommen van graniet dragen. Men ziet er ook het beeld des heiligen, door een kweekeling van den ridder Bernini uit wit marmer gebeiteld. De heilige wordt in eene liggende houding, dood voorgesteld.

Van die kerk, daalt men in catacomben af, langs eenen smallen en moeilijken trap. Men verzekert dat die catacomben onderscheidene mijlen in uitgestrektheid hebben. Het zijn lange gaanderijen, die in de aarde of in het zand uitgegraven, zich in onderscheidene takken verdeelen, die in alle rigtingen elkander doorkruisen, en een doolhof vormen, waaruit men zich moeilijk zou kunnen redden, als men er zich in waagde, zonder een gids die ze dikwerf bezocht heeft. Dezelve zijn slechts drie of vier voeten breed en meestal zes of zeven hoog.

Op welk tijdstip en om welke drangredenen zijn

die gaanderijen gegraven geworden? Hier over is men het niet eens; intusschen is het meest algemeene gevoelen, dat zij door de eerste Christenen gegraven werden, die, ten tijde der vervolgingen, eene schuilplaats in dezelve zochten en er de heilige geheimen celebreeerden. Maar, hoe zouden die eerste Christenen dusdanige uitgravingen hebben kunnen doen? Onder welke bescherming zouden zij dien ontzettenden arbeid voltooid hebben, zij, die arm, zwak en vervolgd waren?

Het is dus meer waarschijnlijk, dat die onderaardse gewelven het werk der Romeinen zijn, die dezelve gegraven hebben, met oogmerk, om er eene aardsoort uit te halen, die men later *Pouzzolaansche* aarde genoemd heeft, die uitmuntend tot bouwen geschikt is en waarvan zij groot gebruik maakten, bij de gebouwen van allerlei aard, die zij destijds, om strijd, optrokken. Daar de Christenen die onderaardse gewelven geheel gereed vonden, beschouwden zij ze als eene wijkplaats, die de Voorzienigheid hun voorbereid had, zij vergrootten dezelve nog, zij verborgen er zich in en baden er gemeenschappelijk; zij begroeven er ook hunne dooden in, ten einde de lichamen der heiligen niet onder de lijken van de ongeloovigen zonden gemengd blijven, en de catacomben strekten hun dus gelijktijdig, tot schuiloord, tot bidplaats en tot grafkelder voor hunne medebroeders.

De uitgestrektheid en de onregelmatigheid der catacomben maken het bezoeken derzelve zeer gevaarlijk; er hebben ook instortingen plaats, die de wederkering afsluiten, en onderscheidene personen zijn bereids de slagtoffers van derzelver nieuwsgierigheid geweest. Men

had mij verzekerd, dat een Zweed, die met zijne vrouw verder had willen gaan, dan de grenzen die zijn gids hem aangetoond had, nimmer teruggekeerd was; en dat men insgelijks een twaalfstal scholieren, die, zich aan de waakzaamheid hunner meesters onttrokken hebbende, zich onvoorzigtig in dezelve gewaagd hadden, nooit teruggezien had, en dat nog zeer onlangs eenige reizigers, nadat zij er langen tijd in omgedood hadden, zich enkel uit dezelve hadden gered, doordien zij het geluk hadden, eenige arbeiders te hooren, die er bij toeval in werkten. Van hoe weinig hangt het leven van den mensch af! Deze trek herinnert mij de episode, die den vierden zang van het dichtstuk, van de *Imagination* (verbeelding) eindigd; zie hier dezelve:

Ginds onder de oude stad der dappere Romeinen,
Haar breede wallen en haar uitgestrekte pleinen,
Is 't onderaardsch gewelf, gegraven in de rots,
Twee duizend jaren lang het ongeduld ten trots.
Met al haar luister en beroemdheid is voor dezen
Het oude Rome, als uit een afgrond opgerezen;
En toen de Kerk ontloek, heeft God haar hier bewaard
Waar zij haarkroost verborg voor 's dwinglands blik en zwaard,
Tot dat ze, in zegenpraal, ten zetel werd verheven,
En hare wetten aan de volken heeft gegeven,
Terwijl ze aan 's Cesars vaan haar kruis ten teeken schonk.

Een jonge kunstnaar in wiens oog de weetlust blonk,
De hoop der schilderkunst, de vreugde zijner magen,
Wilde in dat oud verblijf der duisternis zich wagen
Dat eens de wieg was van 't geloof; waar 't goddlijk zaad
Zoo rustig kiemen kon. In de eene hand een draad,
In de andere een flambouw, waagt hij zich in die holen,
Wier wegen kruisen en hij vreest niet, er te dolen;
Hij wenscht die plaats te zien, haar droeve majesteit,
Dat heilig nacht-paleis, dat oord van somberheid,
Die tempels, waar Gods Zoon, zijn eerste aanbidders telde

En 't eeuwig duister, dat die graven steeds verzelde.
 Een afgelegen hoek, vertoont een donker hol,
 Hij nadert dat paleis en 't is verwachting-vol.
 Hij ziet er kerksieraad en urnen: zij bewaren
 Het heilig overschot van maagden, martelaren;
 Met blijdschap maakt hij zich, nu meester van dien schat;
 Maar hij verliest den draad, zijn gids, op 't eenzaam pad.
 Hij zoekt; maar 't is vergeefs hij is van 't pad geweken;
 Hij gaat, hij keert terug, zijn moed is schier bezweken.

Nu kiest hij 't eene pad, dat hem vooruitzigt gaf,
 Dan weér een andren weg en dwaalt nog verder af;
 En door nog dieper in die grotten door te dringen,
 Vindt hij een ruime plaats, waar wegen hem omringen.
 Wien zal hij kiezen? hij beschouwt ze keer op keer:
 Wie is de beste weg, wie geeft hem 't daglicht weér?
 Hij slaat die allen in; verlaat die weder allen;
 De schrik verzelt zijn tred, dan vreest hij weér te vallen;
 Hij roept, en de echo jaagt nog grooter schrik hem aan;
 Een schrikbaar denkbeeld doet zijn hart beangstigd slaan.
 Tien uren heeft hij reeds hier angstig omgezworven
 En nog geen straal van hoop voor 't bange hart verworven.
 Dat aklig oord van schrik, waar eeuwig zwijgen woont,
 Waar soms in jaren lang geen sterfling zich vertoont;
 En wat in dezen nacht, zijn angst ten top doet klimmen,
 Dra ziet hij van zijn toorts, het laatste vonkje glimmen.
 Hij schouwt haar treurig aan, terwijl hij 't voortgaan staakt,
 Hij vreest dat hare vlam, als hij beweging maakt,
 Van voedsel reeds beroofd, nog spoediger zal sterven;
 Die voorzorg baat hem niets, om uitstel te verwerven,
 Reeds naakt het uur, zijn hart, door angst-gevoel misleid,
 Gevoelt reeds van deez' nacht, de schrikbre duisterheid.
 Hij gaat weér voort en doolt: en in die sombre hollen
 Bezwijkt de vlam der toorts en dooft in 't verder dolen,
 Hij zucht, hij zucht op nieuw; hij ziet geen uitkomst meer,
 En door die zucht beziel, ontbrandt zijn fakkel weér.
 Vergeefs onttronkt de vlam de hoop weér in zijn harte;
 't Gesmolten was druipt af, en soltrend is de smarte:
 Zijn vingren worden stijf en door de pijn vermand,
 Valt hem het stukje toorts uit zijn gezengde hand:

Het lemmet flikkert nog, om hem de plaats te ontdekken,
 Die na een schrikbrèn dood, tot graf hem zal verstrekken
 Die ongelukkige, die nu reeds in 't verschiet,
 En rondom zich een drom van honderd spookten ziet,
 Met wanhoop en den dood.... Niet dat roemruchtig sterven,
 Die dood, die ijlings treft en glorie doet verwerven;
 Maar dien, die langzaam schrik en honger na zich sleurt
 Die knaagt aan eigen vleesch en eigen borst verscheurt.
 Dat denkbeeld doet zijn bloed in de aderen verstijven,
 De kwelling kan 't berouw niet uit zijn ziel verdrijven!
 Zijne ouders, vrienden, niets, niets zal hij wederzien
 Zijn edele arbeid, die aan zijnen naam misschien,
 Onsterflijke eer en roem bij 't nageslacht zou geven,
 En hem geluk beloofde, is onvoltooid gebleven!
 En zij, wier liefde hij, in blik en lachje las,
 Die zijn belooning en zijn schoonste lofspraak was!
 Dat denkbeeld perst een vloed van tranen uit zijn oogen,
 Dien 't vuur der razernij weér spoedig op doet drogen.
 Doch ijlings schiet de hoop in zijne ziel een straal:
 Daar meent hij licht te zien..... daar hoort hij menschen taal
 Hij luistert, tuurt in 't rond..... maar jammerlijk vergissen!
 Hij hoort alleen de stilte en ziet slechts duisternissen,
 En door de stilte groeit de bange doodschrik weér.

Nu voelt hij van zijn lot de afgrijslijkheid nog meer
 In zijn onstuimig hart verdringen zich de droomen
 Hij valt, rijst op, hervalt en kan niet meer ontkomen!
 Hij kruipt soms in het rond en voelt dan oud gebeent
 Het doodsheild dat hij schuwt en dat zijn hart versteent
 Nu voelt hij iets, en, o, verrassing! welk een wonder!
 Hij tast, verlegd een steen en voelt den draad er onder,
 Den lang betreurden draad, dien hij verloren had,
 Nu siddert hij van vreugde en hoop bij dezen schat.
 Hij kust den lieven draad, die wis hem zal bevrijden,
 Hij houdt hem stevig vast, uit vrees voor nieuw ontglijden
 Hij wil hem volgen tot dat hij weér 't licht aanschouwt
 Ik weet niet welk instinct hem hier nog langer houdt.
 't Gevaar dreigt nu niet meer en kan hem niet meer krenken,
 Nu wil hij in dit oord, nog eens den schrik herdenken.
 Zijn hart gevoelt nu in die stille duisternis,

Een zoet genoegen, dat door schrik getemperd is;
 Hij gaat, zijn leidsman blijft hem in de hand verzellen,
 Hij gaat, hij loopt, hij vliegt, om naar het licht te snellen
 En nu! der menschen taal schetst zijn verrukking niet
 Nu ongehoopt zijn oog, den hemel weder ziet!
 Met welk een stomme vreugd, slaat hij zijn vochtige oogen,
 Op 't heerlijk ruim gewelf, der blaauwe hemel-bogen!
 Verbaasd tuurt hij op stad, op dorp, op veld en woud,
 Als of hij nooit voorheen dat alles had beschouwd;
 En in dat vreugd gevoel, zoo groot, zoo hoog gedreven,
 Waant hij den eersten dag der wereld te beleven.

Wij lezen in de aantekeningen, die zich aan het slot van den zang bevinden, dat dit avontuur, dat men zich genoopt zou gevoelen voor een verdrichtsels op te vatten, werkelijk aan eenen kweekeling van de Fransche akademie overkomen is. Hoe dit ook zijn moge, verschillende voorvallen van dien aard, zijn oorzaak geweest, dat men onderscheidene gaanderijen op zekeren afstand van haren ingang, afgesloten heeft, terwijl men nogtans genoeg heeft opengelaten om de nieuwsgierigheid der reizigers, betrekkelijk hunne gedaante en de rangschikking der graven, te voldoen.

Zij, die niet schroomden er in te gaan, zien ter regter- en ter linker zijde, holten welke in eene horizontale rigting uitgehouwen zijn, ter lengte en diepte, die gevorderd wordt, om een lijk te ontvangen. Men ziet er somtijds drie, vier, zelfs vijf boven elkander. Als de lijken er ingelegd waren, dan sloot men de opening met tichel-steenen, die men met kalk of cement bevestigde. Het grootste gedeelte dier holten is tegenwoordig ledig, wijl de lijken van onderscheidene beroemde martelaren, buiten de catacomben gebragt zijn; er blijven er echter nog over, waarin vrij goed

bewaard geblevene lijken rusten en daaruit worden zelfs tegenwoordig de kostbare relieken ontleend, die de Paus aan de kerken der Catholijke landen toestaat. Die opgraving heeft voorzeker niet op die wijze plaats, welke de protestanten hebben voorgegeven. Als men hen hoort, dan zou men uit de catacomben, in het wilde, het een of ander lijk nemen; en men zou, nadat men het met eenen schoonen naam versierd heeft, op staanden voet, er een martelaar van maken. Die laster heeft niet den minsten grond: wij zeggen wel, dat de catacomben de begraafplaatsen der eerste Christenen waren; doch, wij hebben er nooit bijgevoegd, dat de eerste Christenen allen heiligen waren: ook neemt men te Rome de grootste voorzorgen in acht, om vergissingen in dat opzigt te vermijden, en men begraaft er liever met betamelijkheid twijfelachtige relieken, dan, dat men dezelve onder de geloovigen verdeelt.

In de begraafplaatsen of holtten bevinden zich gewoonlijk, bij de lijken, eene graflamp en eene vaas, welke men tranen-flesch noemt. Die vaas, is van gebakken aarde of van glas. Als zij eene roodachtige kleur behouden heeft en als men op den bodem een bezinkzel ziet, dan heeft men alle reden om te gelooven, dat het lijk, dat van eenen martelaar is. Philosophen die er belang bij hadden, om dat bewijs te verminken, hebben voorgewend, dat dit bezinkzel ontstaan was, door den wijn, dien de Christenen bewaarden, om te deelen in de heilige Eucharistie; doch de geleerde Leibnitz, die desaangaande scheikundige navorschingen heeft in het werk gesteld, heeft aangetoond, dat het niets anders wezen kon, dan eene korst

van gestolten bloed, die na verloop van verscheidene eeuwen nog derzelver kleur behield. Men weet overigens, met welken godvruchtigen eerbied de Christenen het bloed hunner broeders opgaarden; zij poogden alle druppels van hetzelfde te verzamelen, en dat is de reden, dat men soms, in de vazen, eene spons, of met bloed besprengd lijnwaad vindt.

Op den tichelsteen die de opening der holte sloot, vond men meestal het een of ander zinnebeeld voorgesteld, zoo als eene bloem, een palmtak en een eikentak; de bloem beteekende den maagdelijken staat, de palmtak, het martelaarschap; de eikentak, de kracht en de standvastigheid. Die zinnebeelden, zijn voorzerker zeer eerbiedwaardig, doch ze zijn evenwel niet voldoende, als zij alleen zijn, om het martelaarschap of de heiligheid te beteekenen; maar als in dezelfde holte, zich de met bloed geverwde flesch bevond, dan ontleenden zij uit die vereeniging eene nieuwe kracht en er blijft geenerlei twijfel meer over aangaande de echtheid van deze relikken. Laten wij ons daarin houden aan dezen regel: De congregatie der aflaten, schreef denzelven in 1668 voor en de bewoordingen, waarin hare verklaringen vervat zijn, doen toereikend zien, dat het vraagpunt niet ter loops behandeld is geworden: » *Cùm de notis disceptaretur ex quibus veræ sanctorum martyrum reliquie à falsis et dubiis dignosci possint, sancta congregatio, re diligentius examinatâ, censuit palmam et vas illorum sanguine tinctum pro signis certissimis habenda esse; aliorum verò signorum examen in aliud tempus rejecit. Dat. Romæ, die X Aprilis 1668.* »

Men vindt vaak in de graven opschriften, die betrekking hebben op de opstanding en op andere geheimen van het geloof; doch zeer schaars vindt men er namen met dagteekeningen, of andere narigten, die geschikt zijn om den nieuwsgierigen voldoening te geven. Hierover ben ik niet verwonderd: de martelaren dachten niet aan het nageslacht; het was hun genoeg, dat hunne namen, in het boek des levens opgeteekend waren, en, daar zij alles voor God verlieten, verlangden zij ook God alleen tot loon. Er bevinden zich dus daar relieken, van vele onbekende heiligen; doch die relieken, al zijn ze zelfs door zekere kenmerken onderscheiden, worden niet in dezelfde klasse als de anderen gesteld, en de Kerk vergunt nooit het eeren dier soort van heiligen, door een bijzonder officie.

Ik heb u gezegd, dat de catacomben, welke aan de eerste Christenen tot begraafplaats dienden, hun ook gelijktijdig tot bidplaats verstrekten. Werkelijk, mijn Vriend! zij zonderden zich ook in dezelve af om te bidden, en het is ons niet onverschillig om de plaats te herkennen, waar zij de heilige geheimen celebreeerden.

Als men die catacomben ingaat, dan komt men door eene soort van ronde zaal, welke vrij groot is en in wier midden zich een altaar van steen bevindt: rondom die zaal ziet men nog de overblijfsels van zitplaatsen, die in de rots uitgehouwen waren en waarop de geloovigen zich gedurende de vergaderingen neerzetten. Dáárheen begaf zich vóór het kriecken van den dag, een eerbiedwaardig Opperpriester, die mischien aan het staal der beulen ontsnapt was en die

op zijn ligchaam, dat reeds door zijne gestrengte levenswijs uitgeput was, de kenmerken droeg van de folteringén, welke hij voor het geloof geleden had. Hij las aan zijne broeders de H. Schrift voor, hij verklaarde hun het Evangelie, en liet niet na daarbij vermaningen te voegen, welke aan hunne behoeften betaamden. Door zijne woorden onderrigt en bemoedigd, stonden de toehoorders op, en zich naar het Oosten keerende, verrigteden zij gebeden voor alle soort van menschen, zelfs voor diegenen, welke hun vervolgden.

Vervolgens offerde men de giften, dat is, het brood en den wijn, welke de stoffe der offerande wezen moesten. De priester ontving die giften uit de handen der geloovigen en bragt dezelve in hunnen naam, Gode ten offer. Als de offering geëindigd was, begon hij de heilige offerande, en nadat hij de Communie genomen had, deelde hij dezelve aan zijne kudde, door de hand der diakenen uit.

Hoe menigwerf, helaas! zijn die heilige plegtigheden, niet afgebroken geworden door de komst van eenige Christenen, die in het midden hunner broeders de lijken bragten, welke zij aan de beesten ontrukkt hadden? Men zuchtte alsdan niet, men weende niet; men begon op nieuw te bidden..... men had eene voorspraak te meer in den Hemel. Maar wat werd er van hun, als het heillooze geschreeuw tot onder die gewelven doordrong?..... Want, men moet bekennen, de Christenen der eerste eeuwen, waren de voorwerpen van den openbaren haat; men beschuldigde hen, dat zij de vijanden van het menschedom waren;

het vooroordeel vergiftigde zelfs hunne deugden en met welke behoedzaamheid zij zich ook verbergen mogten, zij waren te talrijk om niet gemakkelijk ontdekt te worden.

Ik geloof, lieve Vriend! dat bij zulke alarmkreten, de vrouwen en de kinderen de vlugt konden nemen; doch wat de mannen betreft, hoort gij hun niet onderling zeggen: » Waarom zouden wij vreezen? even alsof wij de beloften die Jesus Christus aan zijne Kerk gedaan heeft, vergeten hadden. Een groote storm is opgestoken; maar hij zal aan dezen zeggen: Bedaar, en aanstonds zal er groote kalmte ontstaan.”

Er zijn te Rome en in de omstreken nog andere catacomben; doch die van den H. Sebastianus zijn het uitgestrektste en het vermaardste: de oude schrijvers zeggen dat zeventien Pausen en honderd vier en zeventig duizend martelaren in dezelve begraven zijn geworden. Overigens zijn al die gedenkstukken even merkwaardig, het eene is zoowel als het andere eerbiedwaardig, wijl zij ons alle te gelijk, de geboorte der Kerk en de standvastigheid van de oude helden des Christendoms herinneren.

Toen ik den weg naar Rome weder hernam, zag ik het fraaije praalgraf van Cecilia Metella, de vrouw van Crassus en de dochter van Quintus Mettellus de Cretiër. De eeuwen, de Barbaren en de burgeroorlogen der middeneeuwen, hebben gelukkig het bovenste gedeelte van dit gedenkstuk geëerbiedigd, dat tot aan de laatste tijden van het gemeenebest opstijgt. Op een groot vierhoekig voetstuk, verheft zich een ronde to-

ren, van negentig voeten in doorsneê, die met Tibur-
tijnsche steenen omkleed is, welke met zoo veel kunst
bearbeid zijn, dat men moeite heeft om er de samen-
voeging van te onderscheiden. Aan het bovenste ge-
deelte van denzelfen bevindt zich eene kroonlijst, met
eene fries, versierd met ossen-hoofden en bloemkran-
sen. Die sieraden hebben aan den toren den naam
van *Capo di Bove* doen geven. Onder dezelve leest
men aan de zijde, die op den weg uitzigt heeft, dit
opschrift:

CÆCILIÆ

J. CRETICI F.

METELLÆ CRASSI.

Hoe veel dwalingen zou men ops besparen, heeft
een geleerde, bij het zien van dit grafschrift gezegd,
als men nimmer in het marmer dan zulke eenvoudige
opschriften grifde!

Eudorius, verhaald in het heldendicht der *Marte-
laren*, dat hij bij den aanvang van den nacht, den
Appischen weg weder willende inslaan, zich naar het
graf van Cecilia Metella begeven had, en dat hij zich
weldra, zonder het te weten, in de catacomben be-
vond. Die catacomben waren derhalve juist die van
den H. Sebastianus. Als gij er eene nieuwe beschrij-
ving, doch door eenen grooten meester gedaan, van
hebben wilt, hoor dan het verhaal, dat de heer de
Chateaubriand aan Eudorius in den mond geeft.

» Ik was de bron van Egeria gaan bezoeken. De
» nacht overviel mij: om den Appischen weg weder te
» bereiken, nam ik mijne rigting naar het graf van
» Cecilia Metella, het meesterstuk van sierlijkheid en

» pracht. Bij het overgaan van verlatene velden, zag
 » ik onderscheidene personen, die in het duister voort-
 » sloopen en die allen op dezelfde plaats ophouden-
 » de, plotseling verdwenen. Door de nieuwsgierigheid
 » aangedreven, trad ik stoutmoedig toe en ik daalde
 » onverschrokken in het hol af, waarin de geheim-
 » zinnige spookten waren verdwenen: ik zag onder-
 » aardse gaanderijen zich voor mij uitstrekken,
 » die naauwelijks door eenige, hier en daar opgehan-
 » gene lampen verlicht werden. De muren van die
 » doodsche gangen waren gezoomd met eene drienou-
 » dige rei van doodkisten, die boven elkander geplaatst
 » waren. Het treurige licht der lampen, langs de
 » gewelven voortkruipende en zich tragelijk langs de
 » onafzienbre reijen der graven bewegende, verbreidde
 » eene verschrikkelijke bewegelijkheid over die eeuwig
 » onbeweegbare voorwerpen. Te vergeefs poogde ik,
 » aandachtig het oor leenende, eenige klanken op te
 » vangen om mij door een afgrond van stilte heen te
 » leiden, ik hoorde niets dan het kloppen van mijn
 » hart, in de volledige rust dier plaatsen. Ik wilde
 » terugkeeren naar de plaats, van waar ik gekomen was,
 » doch het was geen tijd meer: ik sloeg een verkeerden
 » weg in; en, in stede van den doolhof te verlaten,
 » raakte ik hoe langer zoo dieper in denzelfden. Nieu-
 » we gangen die zich aan mij voordeden en zich in
 » alle rigtingen doorkruisten, vermeerderden elk oog-
 » blik mijne radeloosheid. Hoe meer ik mij inspande om
 » een weg te vinden, zoo meer ik verdwaalde; nu eens
 » ging ik langzaam, dan weder spoedde ik mij voort met
 » snellen tred: doch dan meende ik door de uitwer-

» king der weérklanken, die het geraas mijner voetstap-
 » pen herhaalden, haastig achter mij te hooren stappen.

» Reeds lang doolde ik op die wijze rond; mijne
 » krachten waren schier uitgeput: ik zette mij aan
 » eenen eenzamen kruisweg, van die stad der dooden
 » neder. Ik beschouwde met angst, het bijna ver-
 » teerde licht der lampen die mij met dikke duister-
 » nis bedreigden. Plotseling deed zich eene harmo-
 » nie, gelijk aan het verwijderde koor der hemelsche
 » geesten, uit de diepte dier wooningen des doods
 » hooren. Die goddelijke klanken stierven en deden
 » zich beurtelings op nieuw hooren, zij schenen nog
 » zachter te worden, door zich te verliezen langs de
 » bogtige wegen van deze onderaardsche gewelven.
 » Ik stond op, ik trad toe op de plaatsen van waar
 » die betooverende harmoniën voortkwamen: ik ont-
 » dekte eene verlichte zaal. Op een met bloemen
 » versierd graf, celebreerde Marcellinus de geheimen
 » der Christenen: jonge meisjes, in witte sluijers ge-
 » huld, zongen aan den voet van het altaar; eene
 » talrijke vergadering woonde de offerande bij. Ik
 » herkende de catacomben!..... Terwijl ik mij aan
 » mijne overdenkingen overgaf, fluisterde een diaken
 » den Opperpriester eenige woorden in het oor, hij
 » gaf een teeken en eensklaps werden de lampen uit-
 » gedoofd..... Door de drommen van het heilige
 » volk medegesleept, bevond ik mij weldra, aan den
 » ingang der catacomben."

Terwijl ik u een stuk van den heer de Chateaubri-
 and aanvoer, heb ik mij het stilzwijgen opgelegd.

Vaar dus wel, dierbare Charles!

Negen en twintigste Brief.

Rome, 27 Mei 1838.

Ik ging voor eenige dagen naar het Capitoel, toen ik een religieus van de Franciscaner-orde naar mij toe zag komen, welks eerbiedwaardige trekken, mij niet onbekend waren. Ik deed nog eenige schreden voorwaarts en herkende aanstonds, hoewel hij niet meer eenen langen baard droeg zoo als toen ik hem voor de eerste keer ontmoette, den eerwaarden pater Francesco de la Grotte, die waardige gardiaan van het heilig graf, die mij tijdens mijne pelgrims-reis naar Jerusalem, met zoo veel goedheid ontving en die zijn tijd in het heilige land geëindigd hebbende, terug was gekeerd om als gewoon religieus, in zijn eerste klooster te leven. Ik wierp mij terstond in zijne armen, ik drukte hem aan mijn hart, en in mijnen overmatigen ijver deed ik hem duizend vragen, om welke te beantwoorden, ik hem naauwelijks den tijd gunde.

Hoe groot was mijne verbazing, toen ik, hem naar onderscheidene mijner kennissen vragende, zijne oogen met tranen zag vervullen! Na een oogenblik stilzwijgens, noodigde hij mij uit, hem naar zijn klooster te volgen dat niet verre verwijderd was. In zijne armelijke cel gekomen, die mij op eene treffende wijze diegene schetste, welke ik bij de goede paters te Jerusalem bewoond had, zeide de goede vader mij, terwijl weêrmoedige zuchten dikwerf zijn verhaal afbra-

ken: — Zij, van welke gij mij narigten vraagt en die uw aandenken zoo waardig zijn, zijn vermoord geworden. — Hoe, riep ik ontsteld uit, vermoord! ongetwijfeld door Arabieren? — Neen, door Grieken; zie hier de gebeurtenis.

» Tegen het midden der maand Julij 1833, scheep-ten zes Spaansche religieusen, waaronder twee priesters, de eerwaarde vader Isidoro Banals, procurator-generaal van het heilige land en vader Zacharias Betarnero; vier leekenbroeders, Alexander Gomez, Matthias Ceprian, Paulus Gonzalez en Franciscus Artiq; met twee jonge Catholijken, Benedictus Gallard, broeder des drogmans, van den overste van het heilige land en de zoon van den vice-consul van Jaffa, zich in, om naar Alexandrië te stevenen, en van daar, naar Spanje over te gaan. Het schip was met planken geladen en behoorde eenen Turk toe, die ook nog vier Turken en twee Joden als passagiers aan boord ontvangen had. De bemanning bestond daarenboven uit drie Turken en uit zeven schismatieke Grieken. Naauwelijks was het anker geligt en de zeilen ontrold toen de onder-stuurman, den voorsteven in de rigting van Cyprus keerde in plaats van denzelven naar Alexandrië te wenden. Men vroeg hem waarom hij dien weg insloeg en hij antwoordde dat het was, om te Cimarola op het eiland Cyprus, water te gaan innemen. Toen men eenige dagen later in de nabijheid van dit eiland aangekomen was, begaven de zeven Grieken, het oogenblik waarnemende, waarop alle passagiers sliepen, zich op het dek, en, elk met eenen dolk gewapend, doorstaken zij den kapitein, den bediende die met de

zorg voor de vreemdelingen belast was, vier religieusen, de twee jonge Catholijken, de vier Turksche passagiers en de twee Joodsche kooplieden, met dolkstecken. Zij hadden de twee andere Turken van de bemanning niet gespaard en zij waanden dezelve dood; doch deze waren slechts gewond en hielden zich onder de planken verscholen. De Grieken schonken derhalve slechts aan twee religieusen het leven en zij beloofden hun te sparen, als zij hun de plaats aanwezen waar het geld verborgen was. Op hunne weigering braken zij de kisten en de reiskoffers open en maakten een gat in het schip, met oogmerk om hetzelfde te doen zinken; en het vaartuig verlatende, wierpen zij zich in de sloep en deden met hen de twee religieusen in dezelve afdalen, die zij een oogenblik daarna insgelijks vermoordden.

» Intusschen hadden de beide Turken, zoo veel hun mogelijk was, de verrigtingen hunner moordenaars gade geslagen en zij hadden zich naauwelijks verwijderd, of zij poogden het gat dicht te stoppen en zij namen hunne rigting naar de haven van Larnaca, waar zij gelukkig den tweeden dag aankwamen. Hij, die het minste gekwest was, ging aan wal en verhaalde deze verschrikkelijke gebeurtenis. Zoodra de Fransche consul er van onderrigt was, zond hij zijn kanselier met den getuige aan boord van het vaartuig, om den anderen Turk te ondervragen, wien de krachten hadden ontbroken om het schip te verlaten en hij bevestigde door zijne verklaring alles, wat de eerste verhaald had.

» Het verhaal van dit afgrijsselijke voorval werd ter-

stond aan onzen procurator-generaal te Jerusalem, alsmede aan mij gezonden, die mij destijds zes uren van Antiochië, op den weg van Aleppo bevond, werwaarts ik mij tot het heilige bezoek begaf. Ik maakte er aanstonds twee afschriften van. Ik zond een derzelve aan den vader-commissaris van het heilige land te Konstantinopel, opdat hij er onverwijld den ambassadeur van Frankrijk van verwittigen zou, en het andere behield ik voor mij.

» Deze schandelijke aanslag bleef niet lang ongestraft. De moordenaars werden kort daarna, op een klein eiland in de nabijheid van Cyprus, in hechtenis genomen. Drie werden op de plaats zelve veroordeeld en ter dood gebragt, en de vier anderen werden naar Konstantinopel overgebragt, om er op de galeijen geplaatst te worden. Zij bekenden dat zij de beide religieusen in zee geworpen hadden; en werkelijk, een Europeesch schip ontmoette het lijk van een derzelve, op eenigen afstand van Cyprus.”

Op dit verhaal volgde een ander, dat insgelijks zeer treurig was. Die goede vader verhaalde mij, dat de pest, weinig tijds na mijn vertrek, het grootste gedeelte der religieusen van het klooster van den heiligen Verlosser had weggeraapt. Ik wijdde eenige tranen aan die goede vrienden en evenwel benijdde ik hun lot. Te Jerusalem te sterven, eenige schreden van den Kalvarie-berg, in de nabijheid van het graf des Verlossers der wereld, en te sterven als het slagtoffer der liefde, welke dood!... Welk ontwaken!...

Ik bleef lang bij den oud-gardiaan van het heilige graf: zijne tegenwoordigheid herinnerde mij alles, wat

ik te Jerusalem gezien had; zij vernieuwde al de indrukken welke ik er had ontvangen. Toen ik in het klooster, dat ik bewoon, was teruggekeerd, wierp ik mij voor mijn crucifix op de knieën neder, en daar herhaalde ik in de gevoelens van een levendig berouw over mijne zonden, wat ik zoo vaak gezegd en wat ik nooit genoeg in beoefening gebragt had: — Wat ben ik, in vergelijking van die ijverige religieusen? Mij zelve vergeten, mij voor U te offeren even als Gij U vrijwillig voor mij geofferd hebt, zoodanig zal voortaan, o mijn God! mijne eenigste zorg, mijn eenigste geluk wezen. Mogten zij van het getal mijner dagen kunnen afgesneden worden, die ongelukkige dagen, welke ik heb doorgebragt, zonder U te dienen! Neen, nooit zal ik er mij over laten troosten; onophoudelijk zal ik met den boetvaardigen Augustinus tot U zeggen: *Serò te amavi*, ik heb U te laat bemind; doch, thans bemin ik U, ik zal U beminnen en door de vurigheid mijner liefde, zal ik den tijd vergoeden, dien ik heb doorgebragt zonder U te beminnen. En gij, heilig kruis, aanbiddelijk kruis, het oogenblik zal komen, waarop alles mij zal ontvallen; gij zult mij nogtans overblijven en gij zult alsdan mijne eenige hoop wezen. Men zal u in mijne matte handen plaatsen, men zal u aan mijne verduisterde oogen vertoonen, men zal u op mijne kleurlooze lippen drukken; mogt ik tevoren u leeren dragen; door het lijden is Christus in zijne heerlijkheid ingegaan; en om eenmaal in zijne glorie te deelen, zal ik in deze wereld ook in zijn lijden deelen moeten.

Gister had ik nog eene aangename herinnering aan

het heilige land. Ik was een laatste bezoek in het collegie van de Propaganda gaan afleggen, een collegie, waarin men, zoo als gij weet, meer dan twee honderd jongelieden vindt, die uit alle gedeelten der wereld afkomstig zijn, die de kerkelijke wetenschappen bestudeeren, met oogmerk, om naar hun vaderland terug te keeren en er het geloof over te brengen. De overste van dat huis, een vader Jesuit, die even aanbevelenswaardig is, door zijne geleerdheid als door zijne deugden, ontving mij met de wellevendheid, die de leden van dat genootschap kenschetst, en, nadat hij mij over mijne pelgrims-reis naar Jerusalem had gesproken, zeide hij mij, dat hij onder zijne kweekelingen een jong mensch van Bethlehem had, die zich tot het ontvangen van de heilige orden voorbereidde. Ik zeide hem dat ik denzelfden misschien kende en hij deed hem aanstonds roepen. Inderdaad, ondanks al den tijd, die in dien tusschentijd verloopen was, herkende ik, zonder moeite, in dien jongen mensch, een Catholijke Arabier, Abdalla Comindari genaamd, dien ik dikwerf te Bethlehem in de sacristij der kerk en bij zijnen broeder, een vermaard fabrikant van rozenkransen, gezien had. De overste vroeg hem of hij mij herkende. De jonge Arabier beschouwde mij eenigen tijd en antwoordde neen: ik was er niet over verwonderd: ik had te Jerusalem een dikke baard en ik droeg op mijn trappisten-kleed, een zwarten scapulier, terwijl ik hier den grooten witten mantel mijner orde droeg. Intusschen hield hij niet op mij te beschouwen; voorts riep hij, plotseling, als uit eenen diepen slaap ontwakende, op den toon van het zoetste geluk

uit: — Ach! ik herken hem, het is die goede pelgrim, die, voor dat hij Bethlehem verliet, de krib van het Kind Jesus met rozen-olie zalfde en de plaats der geboorte, balsemde. — Ja, mijn kind! hij is het zelf; en ik prangde hem, aan mijn van vreugde kloppend hart, bij de herinnering aan de plaats der geboorte en alleen op het hooren van den naam van de krib en van het Kind Jesus.

Vaarwel, dierbare Charles! zulke oogenblikken, doen wel vele smarten vergeten.

Dertigste Brief.

Rome, 1 Junij 1838.

Wat moet de Godsdienst hopen of vreezen van de gesteldheid der gemoederen in Europa? Zoodanig was, lieve Charles! het onderwerp, dat ik in mijnen eerst volgenden brief, wilde behandelen; doch, zoo als men met grond gezegd heeft, de mensch beraamt, doch God beschikt. Terwijl ik mij met deze vraag onledig hield, en ik, om haar op eene meer voldoende wijze te behandelen, de prelaten, welke door hun vernuft het aanbevelenswaardigste zijn, raadpleegde, had ik de eer, van den H. Vader, eene Bulle te ontvangen, waarbij ik tot abt van La Trappe benoemd werd. Die benoeming verplicht mij, om mij terstond naar Frankrijk te begeven en ik blijf niet langer hier, dan den tijd, dien ik volstrekt noodig heb om mijne voorbereidselen te maken, en afscheid van Zijne Heiligheid te nemen. Diensvolgens, waarde Vriend, ga ik na verloop van twee of drie dagen, zonder mijn vertrek langer te verschuiven, de voeten kussen van den eerbiedwaardigen Opperpriester, die mij met zoo veel welwillendheid ontvangen en mij zulke gevoelige bewijzen van zijne goedheid gegeven heeft. Als ik zijn zegen ontvangen zal hebben, zal ik mij naar de kerk van den H. Petrus begeven, en daar zal ik, voor het graf der Apostelen neêrgeknield, den Heere door hunne voorbede, de genadegunsten afsmeeken, welke ik behoef, om niet te bezwijken onder den last, die mij is opgelegd.

O Hemel! welk eene verandering. Ik meende wel-

dra naar de vergetelheid van het klooster terug te keeren, en ik ben genoodzaakt, mij eene woning in het midden van Rome te kiezen, want in de hoofdstad van de Christen-wereld, zal ik voortaan mijn verblijf moeten vestigen, wjl ik ook tot procurator-generaal der orde benoemd ben. Van daar zal ik met onze onderscheidene huizen corresponderen en ik zal jaarlijks naar Frankrijk afreizen, om mij naar het algemeene kapittel te begeven, dat gewoonlijk in het groote klooster van La Trappe bij Mortagne, in de maand September, gehouden wordt. Dus zal ik, in stede, van het overige mijner dagen, zoo als ik het mij zelve beloofd had, door te brengen met het overdenken der eeuwige waarheden, voortaan mij moeten bezig houden met de belangen mijner broeders. Waar is de tijd gebleven, toen ik, in mijn klooster, door de geheele wereld vergeten, mij verleidigde tot de geringste huisselijke bezigheden? Ik vond nogtans mijn grootste geluk in die vernedering en ik zou mijn lot, niet hebben geruild met dat van de vorsten der aarde. Alstoen bevrijd van elke andere bezorgdheid, dacht ik enkel aan de eenige noodige zaak en ik haakte slechts naar de eeuwige rust. De meditatie had mij toen geleerd, dat buiten dit eenige noodige, alles ijdelheid en onrust is, en toen eene gelukkige ondervinding mij die waarheid inniger had doen gevoelen, toen mijn meer gevorderde ouderdom en de afnemning mijner krachten mij mijne laatste ure aankondigden, ziedaar mij dan, om het zoo uit te drukken, afgeweken van de haven, waar ik, na zoo vele stormen, de kalme rust en het reinste geluk gevonden had. . . . Evenwel zal ik gehoorzamen,

wijl ik weet, dat God ons somtijds, langs buitengewone wegen, naar zijne oogmerken leidt en ook erkend hebbende, dat zijne raadsbesluiten ten mijnen opzigte, alle raadsbesluiten van ontferming zijn. Bid dan, beminde Charles, enkel voor uwen vriend, bid voor hem; ik had nooit grooter behoefte aan uwe gebeden, want de waardigheid tot welke ik verheven ben, heeft den last niet verminderd die ik mij zelve had opgelegd, integendeel, zij heeft hem nog meer verzaard; uit die waardigheid spruiten nieuwe verplichtingen voort. Om alle die verplichtingen te vervullen, om den regel te volbrengen dien ik omhelsd heb, zal ik zoo veel mij mogelijk is, als Trappist leven, ik zal mij niet dan in het kleed van religieus vertoonen en ik zal trachten, mij in mijn hart eene eenzaamheid te vormen. Ja, het kruis dat ik op mijne borst draag, zal voor mij enkel een eenvoudig sieraad wezen; hetzelfde onophoudelijk voor mijne oogen hebbende, zal ik meer van nabij de voetstappen van mijnen Zaligmaker beschouwen en ik zal mij onophoudelijk beijveren, om ze te drukken. Ik gevoel, dat ik om mij te versterken, bijzondere genadebewijzen behoef; verdubbel derhalve uwe gebeden, mijn allerbeste Vriend! En gij, lezer, dien ik zoo vaak heb ingewijd in de vertrouwelijkheid der vriendschap, bid ook voor mij, opdat ik als een waardig kind van den heiligen Bernardus, iets nuttigs voor zijne orde tot stand brenge en dat ik daardoor moge verdienen, eenmaal naar het klooster weder te keeren, om er door mijne broeders omgeven, op assche te sterven.

Vaarwel!

BIJLAGEN.

(Bewijs-Stukken.)

HOF VAN ASSISES VAN DEN BOVEN-RHIJN (COLMAR.)

**VOORZITTERSCHAP VAN DEN HEER MARANDE,
ZITTING VAN 2 MAART 1837.**

BRAND VAN HET KLOOSTER VAN LA TRAPPE.

**Beschuldiging tegen een Broeder Novice. —
Onverwacht voorval.**

De gemeente van Reiningen, gelegen in het arrondissement van Altkirch, eenige uren van Mulhausen, eene schier uitsluitend protestantsche stad, bezit een Trappisten-klooster, in een vrolijk kanton, Oelenberg genoemd, gelegen. In de eerste dagen van de Julij-revolutie, door eenige lieden ontrust, hadden de vaders Trappisten aanvankelijk de wijk buiten 's lands genomen. Doch daar de geregelde gang van het nieuwe gouvernement en de godsdienst-verdraagzaamheid, waarvan het zich eene gestrenge wet heeft gemaakt, de Trappisten bemoeidigd had, zijn dezelve achtervolgens naar het klooster teruggekeerd, waar zij, bij voortduring, even als voorheen, een zwijgend en streng leven leiden. In de gemeente Reiningen en in de omstreken bemind; geheel en al overgegeven aan hunne godsdienstige oefeningen en aan hunnen noesten landbouw, vreemd aan elke staatkundige beweging, had niets ooit den vrede en de kalme rust van het klooster gestoord.

Doch op den 13 November 1836, openbaarde zich, te twee

ure des namiddags, de brand in eene der schuren van het gesticht. En in weinig oogenblikken tijds en ondanks de spoedigste hulp, werden de schuur en de rijke voortbrengselen van den akkerbouw, die zij behelsde, eene prooi der vlammen; het gelukte enkel om het overige van het gesticht te behouden. De schade werd op nagenoeg 30,000 franken begroot. Alles toonde in dien brand, de hand der kwaadwilligheid. Doch wie was er de stichter van? Men putte zich in vermoedens uit, wjl de broeders Trappisten algemeen bemind werden en men niemand kende, die hun vijandig was.

Intusschen, op het oogenblik, waarop de brand aller oogen trok, bespeurde men een man, die in de verte, uit de rigting van het klooster vlugtte. Die omstandigheid en de uiterlijke houding van dien man, wekten bij degenen die hem ontmoetten, argwaan op. Hij werd in hechtenis genomen, voor den maire van Reiningen gebragt en kortelijk verhoord. Toen men zijne zakken wilde doorzoeken, gaf hij uit eigen beweging twee gebedenboeken, eenige certifikaten van den bisschop van Straatsburg, een scheermes en eenige andere onbeduidende voorwerpen over. Op de vraag die hem gedaan werd, of hij de stichter van den brand was, antwoordde hij ontkennend. Hij beweerde vervolgens, dat hij van het klooster kwam waar hij de godsdienstoefening had bijgewoond; hetgeen gelogenstrafft werd.

Hij werd in de gevangenis gevoerd en een onderzoek werd in het werk gesteld. Daaruit ontdekte men, dat die individu Schutz genaamd was, dat hij gedurende acht maanden het klooster in hoedanigheid van novice bewoond had en dat hij was weggezonden geworden, omdat hij de roeping niet had. Overigens waren die voorafgaande omstandigheden voor hem uitmuntend; nimmer was eenige klacht tegen hem opgerezen. Zijne geaardheid was zwaarmoedig en mijmerend, doch zijne zeden waren zachtzinnig. Men kon hem geenerlei vergrijp

verwijten; geen woord, dat een geest van haat of van wraakzucht tegen het klooster te kennen gaf, was zijn' mond ontglipt. Intusschen bleef men, ondanks zijne goede antecedenten, ondanks het weinige gewigt der feiten, die tegen hem ontdekt waren, voortgaan met hem, als den stichter van den brand te beschouwen.

Het geregteijk onderzoek openbaarde slechts weinig bezwarende omstandigheden. Kortom, er waren tegen dien man wel kenteekenen en vermoedens, maar er bestond geenerlei bewijs dat van dien aard was, om de overtuiging te kunnen te weeg brengen. Toen de zaak dus voor de kamer van beschuldiging, van het koninklijk hof van Colmar kwam, aarzelde het orgaan van het openbaar ministerie niet, om een arrest van vrijspraak te requireren; wijl de verzending naar het hof van assises hetzelfde nutteloos toescheen, zoo gering, om niet te zeggen onbeduidend, waren de beschuldigingen die den beschuldigde ten laste gelegd werden. Intusschen meende de kamer van beschuldiging aan die conclusien geen regt te moeten laten we-dervaren. Zij gelastte dat Schutz voor de jurij zou verschijnen.

Op den 2 Maart vertoonde zich Schutz in de zitting, om op de beschuldiging te antwoorden. Zijn verdediger de Heer Baillet was vol van vertrouwen.

Het hof scheen te gelooven, dat de zaak spoedig zou afloopen, met het ontslaan van den beschuldigde. Het orgaan van het openbaar ministerie, hetwelk had verzocht, dat Schutz niet in beschuldiging zou worden gesteld, kon zich niet weêrhouden van te erkennen, dat het voor hetzelfde onmogelijk was, de schuldigheid te bepleiten. Alles kondigde derhalve aan, dat het drama spoedig tot eene voor den beschuldigde gunstige ontknooping komen zou.

Ook hadden de verdediger, de president, de gezworenen, het openbaar ministerie, allen hadden een opgeruimd en tevreden gelaat. Geenerlei vooringenomenheid, geene aandoe-

ning, geenerlei beangstheid verdonkerde de aangezigten. Doch bij het beschouwen van den beschuldigde, was men getroffen over zijne houding. Zijne kleeding kondigde iets geestelijks aan, zijn gelaat was gewoon, alledaagsch zelfs; zijn hoofd was vooroverhellende, zijne oogen op den grond gevestigd en zijne handen op zijne knieën gekruist. Eene diepe ongevoeligheid kenschetste geheel zijne houding. Hoe kon men dat voorkomen van berouw, die kalmte en die onverschilligheid overeenbrengen, met het voorkomen van opgeruimdheid en van vertrouwen van zijnen raad, met de bemoedigende woorden, die hij hem onophoudelijk toesprak? Wij zullen het weldra vernemen.

Na de lezing der acte van beschuldiging en van het arrest van verwijzing, verzocht de president den beschuldigde op te staan en hij zeide tot hem: Gij hebt de beschuldiging gehoord, die tegen u is ingebracht; wat hebt gij te antwoorden? Zijn de daadzaken der acte waar?

De beschuldigde, met eene zwakke stem en met neêrgeslagen oogen: — Ja, ze zijn waar. (Aanhoudende beweging onder de toehoorders.)

De president. Hoe, zijn ze waar! Gij zijt derhalve schuldig?

De beschuldigde, met dezelfde flaauwe stem: Ja, ik ben schuldig. (Nieuwe beweging.)

Niets zou de uitwerking kunnen schetsen, welke die weinige woorden op het hof, op het openbaar ministerie, op den verdediger en op de toehoorders deden.

De beschuldigde bleef gevoelloos; hij stond overeind, met de handen op de estrade leunende. Zijne houding gaf diep berouw te kennen. Hij durfde nauwelijks de oogen op te slaan; alle blikken waren aan hem geboeid. Op de algemeene onverschilligheid volgde belangstelling, beangstheid en ontsteltenis; elk vroeg zich zelve of men goed gehoord had, of de beschuldigde ten minste de strekking wel begrepen had, van hetgene hij gezegd had; want men gevoelde, dat die bekendtenis, als hij er bij mogt volharden, aan de zwakke aanwijzingen der

beschuldiging eene buitengewone kracht geven moest.

De president. Beschuldigde, hebt gij wel overdacht, wat gij daar gezegd hebt?

De beschuldigde. Ja.... ik ben schuldig.

De president. Deze bekendtenis verbindt u niet.

De beschuldigde. Deze bekendtenis is de waarheid.

De president. Bedenk het wel.... het is nog tijd.

De beschuldigde. Ik ben schuldig.

De president. Hebt gij de schuur aangestoken?

De beschuldigde. Ik heb het vuur in de schuur gelegd.

De president. Waarom hebt gij dit gedaan?

De beschuldigde. Uit wraakzucht. Men had mij onregtvaardig uit het klooster weggezonden; ik heb mij willen wreken.

De president. En waarom erkent gij u schuldig, nadat gij het ontkend had?

De beschuldigde. De waarheid is sterker dan ik; mijn geweten dringt mij het te zeggen.

De president. Heeft iemand u aangespoord om die bekendtenis te doen? Heeft men het u geschreven?

De beschuldigde. Niemand heeft er mij over gesproken, niemand heeft mij geschreven. Mijn geweten verplicht mij, mij schuldig te bekennen.

Toen verklaarde Schutz de wijze hoe hij den brand gesticht had. Hij gaf de beschrijving der schuur en van de gevangenis van Reiningen, waarin hij was opgesloten geworden. Alle bijzonderheden, welke hij openbaarde, werden door getuigen bevestigd. Het hof scheen slechts met eene zaak meer bezig te zijn, het was het contrôleeren der bekendtenis van Schutz; en die bekendtenis scheen opregt te wezen. Herhaalde malen aangemaand zijnde, vernieuwde hij dezelve gestadig met dezelfde kalmte en met dezelfde gevoelloosheid.

Hoewel door deze dramatieke ontknooping op het onverwachtst verrast, bevonden de verdediger, de heer Baillet en de heer Dillemann, substituut van den procureur-generaal, zich op de

hoogte van het nieuwe standpunt, hetwelk deze nieuwe omstandigheid hun opgeleverd had.

Het openbare ministerie, alle vermoedens, welke op hun zelve staande, zonder kracht waren, op nieuw opvattende en met de bekendenis van den beschuldigde verbindende, bevestigde zijne schuld, gelijktijdig echter de verzachtende omstandigheden ten zijnen voordeele aanvoerende.

De heer Baillet kon niet besluiten tot het denkbeeld, dat de beschuldigde veroordeeld zou worden, hij, die slechts nog eene poging meende te moeten aanwenden, om zijne vrijspraak te verwerven; hij pleitte derhalve krachtig tegen zijnen client zelf. Zijne bekendenis is ongetwijfeld niet vrijwillig, *zij zal hem door valsche ascetische denkbeelden zijn ingegeven geworden*. Overigens is deze bekendenis in regten zonder waarde, wijl de beschuldiging, in zeker opzigt, alleen aan die bekendenis haar aanwezen te danken heeft. Zulk eene bekendenis openbaart een verzwakten geest, eene berooving van de verstandelijke vermogens; en het is evident, dat de beschuldigde er de strekking niet van begrijpt. Zeker van eene vrijspraak, veroordeelt hij zich zelve door eene bekendenis. Het is de handeling van eenen man, die in de hersenen gekrenkt is. De jurij behoort er geenerlei acht op te slaan.

Na de krachtige replicken van het openbare ministerie en van den verdediger en een wijs en onpartijdig resumé van den president, ging de jurij tot de beraadslaging over. Zij kwam na verloop van een uur in de vergaderzaal terug, met een verdict, dat zij den beschuldigde, schuldig erkende aan het in brand steken der schuur, zonder de bezwarende omstandigheid, van bewoond huis, maar met verzachtende omstandigheden.

De beschuldigde werd tot vijf jaren opsluiting veroordeeld.

Hij hoorde zijn vonnis met dezelfde gevoelloosheid aan, welke hij gedurende den ganschen loop der debatten had aan den dag gelegd.

(Uittreksel uit den *Ami de la Religion*, N.º 2841.)

De baron de Géramb, bij onze lezers bekend onder zijn klooster-naam van vader Maria-Joseph, heeft den volgenden brief aan den abbé de La Mennais geschreven.

MIJN HEER!

Ik heb geaarzeld, u deze regels te schrijven, doch de teedere belangstelling die ik u toedraag, de vriendschap welke ik u had bekend, zonder de eer te hebben u persoonlijk te kennen, maken het mij ten pligt, een pligt, die te dringender is, wijl mijn geweten mij, gedurende de weinige dagen levens, die mij nog overblijven, mij aanhoudend zou verwijten, als ik jegens u een lafhartig stilzwijgen bewaarde, en dat onophoudelijk mijn gemoed en mijn hart bedroeven zou.

Het is reeds vele jaren geleden, mijn heer, dat ik, mij naar la Trappe begevende, het eerste deel van uw *Vertoog over de onverschilligheid*, mij in de hand kwam; ik zal niet trachten, u den indruk te schetsen, dien het op mij maakte; ik beminde en bewonderde u zoodanig, dat ik aarzelde, of ik, alvorens naar mijn klooster terug te keeren, geene kennis moest gaan maken met eenen man, wiens genie de roem van Frankrijk, het geluk der Kerk en de wanhoop van de goddeloosheid scheen te zullen worden; uw naam en uw beeld, vertoonden zich sedert dien tijd, in mijne eenzaamheid, gestadig aan mijne verbeelding, omgeven, zoo als ik niet twijfelde door de achting en door de bewondering uwer tijdgenooten.

Ik leefde een aantal jaren in de schaduw van het klooster, zonder dat ik kennis droeg van hetgene er in de wereld omging; en later genoodzaakt zijnde om mijn klooster te verlaten, bezocht ik den berg Sinäi en het heilige Land. Ik ver-

loor Europa uit het oog, en eerst bij mijne terugkeering uit Opper-Egypte, hoorde ik een los gerucht ten uwen opzigte. Ik was nog naauwelijks van mijne lange pelgrims-reis wedergekeerd toen men mij een boek aanbood, ten titel voerende: *Paroles d'un croyant*. Het boek viel mij uit de hand en ik beweerde luide dat het niet van u was; doch daar ik weldra de zekerheid bekwam, dat ik mij bedrogen had, zou ik mij gelukkig geacht hebben, als ik, mijn heer, het grootste gedeelte van dat helsch-schoone werk, met mijn bloed had kunnen uitwisschen.

Intusschen moest ik, als dat mogelijk was, eene nog veel dieper smart ondervinden; want, een nieuwe hoon was aan den H. Stoel, aan den Plaatsbekleeder van Jesus Christus, en in zijnen Persoon, aan onzen heiligen Godsdienst, voorbehouden; ik bedoel uw laatste werk, de *Affaires de Rome*. Stuiptichtig de bladzijden van dat geschrift keerende, wierp ik mij met het aangezicht plat ter aarde, terwijl ik voor u bad, want het was mij, alsof ik het geklap der vleugels van den verworpen engel hoorde. Welnu! mijn heer, al de vriendschap, welke ik u voorheen toedroeg, is niet verkoeld; zij is zelfs vermeerderd, wijl gij, volgens mijne wijze van zien, den laagsten trap van ongeluk bereikt hebt. Uw toestand veroorzaakt mij eene gewaarwording van onbekende smart, die zelfs het gevoel van het aanwezen krenkt. Ik vind u den beklagenswaardigsten man, in dit tranendal; want ik bezit de innige overtuiging, dat er geen dag voorbijgaat, zonder dat gij met een' angstigen blik, den diepen afgrond peilt, waarin gij u bevindt en geen nacht verstrijkt, waarin gij, alleen met uw genie, met uwen naam en met uwe vermaardheid, niet het lot benijdt, van den minsten der broeders Ignorantijnen, van het geringste dorp van Frankrijk.

Er zal een tijd komen, mijn heer, waarop, uitgestrekt op het leger van smarte, de eeuwigheid, zich aan onze oogen vertoonende, onze hartstogten verdrijven, onzen hoogmoed ver-

brijzelen en ons dwingen zal, om een laatste oogenblik aan de regtvaardigheid en aan de waarheid te geven. Bij dit laatste oogenblik, o dierbare de La Mennais, smee ik u naar de stem van eenen man te willen luisteren, die u opregtelyk bemint en die alles ter wereld zou willen geven om u gelukkig te zien en om bij te dragen, tot het herstellen van u in uwen ouden roem.

Naar Rome afreizende, waar ik twee of drie maanden vertoeven zal, doe ik u een voorstel, dat bij den eersten oogopslag, u ongetwijfeld verrassen zal, doch waarvan gij al het gewigt en de noodzakelykheid gevoelen zult, als gij, van uwe eerste verwondering teruggekomen, er ernstig voor een kruisbeeld, over nadenkt.

Wees, waarde de La Mennais, de reisgenoot van eenen religieus, die voor u de grootste achting zal koesteren en die u met eerbied en teederheid behandelen zal. Ga u met hem voor de voeten van den Plaatsbekleeder van Jesus Christus nederwerpen; voor dien Souvereinen Opperpriester, voor dien doorluchtigen en geheiligden grijsaard, welks vaderlyke ingewanden gij zoo wreedaardig verscheurd hebt. Zeg tot hem: » Vader! ik heb gezondigd jegens God en jegens u, » en gij zult in zijn' persoon, den waardigen Vertegenwoordiger van den God die vergiffenis schenkt, en in zijne doorluchtige wezens-trekken, die alle de deugden van zijn hart verkondigen, het geluk ontdekken, dat hij een beminde zoon heeft wedergevonden. De Kerk zal zich verblijden, het weldenkende Europa zal u bewonderen, en ik, een ellendige zondaar, zal, met het aangezicht in het stof gebogen, Hem loven, die u gedurende zoo vele jaren, zulke schoone bladzijden heeft ingegeven, en aan wiens dienst, gij op nieuw uwe dagen en uwe lettervruchten zult toewijden.

Gelief, mijn heer, mij met een antwoord te vereeren, hetwelk gij de goedheid zult hebben, mij toe te zenden, hetzij bij de heeren Adrien le Clere en Comp., mijne boekhandelaars te Parijs, die mijne reis-route kennen zullen, of te Marseille,

waar ik u van den 1 tot den 15 September wachten zal, en te gelooven aan mijne uitstekendste en innigste genegenheid te uwaarts.

Broeder MARIA JOSEPH DE GERAMB.

Onze Lieve Vrouw van la Trappe van
den Olijfberg, 25 Junij 1837.

Brief

VAN ZIJNE EMINENTIE DEN KARDINAAL SALA

Aan den vader generaal der religieusen van de liefdadigheid van den H. Joannes van God, te Rome.

Het voorname en kenmerkende doel der religieusen van de orde van den H. Joannes van God, is immer geweest, zich onvermoeid toe te wijden aan den dienst van arme kranken en hun de zorgen van allerlei aard te bewijzen, welke alleen de vindingrijke Christelijke liefde in staat is, uit te denken. De treurige en jammerlijke gebeurtenis, van den inval der Aziatische cholera, in deze hoofdstad der Christen-wereld, hoewel zij een uitgestrekt veld aan den ijver van de waardige kinderen van hunnen heiligen stichter heeft geopend, heeft getoond, tot welk eenen hoogen trap, die Religieusen, de uitoefening van zulk eene heldhaftige deugd, opvoeren kunnen. Niemand was beter in de gelegenheid, om de buitengewone liefdadigheid, dier waardige religieusen te zien en te waardeeren, dan de gezondheids-commissie, welke in deze vermaarde stad gevestigd is; zij heeft deze liefdadige religieusen, te midden der grootste behoeften, door varigen ijver en edelmoedigheid ontvlamd, hunne rusteloze zorgen en vermoeijenissen zien aanwenden, zonder acht te slaan op de gevaren, aan welke zij hun leven blootstelden, met de standvastigste en bewonderenswaardigste volharding.

Het zou te lang wezen, hier alle de deugden op te noemen, welke men bij die gelegenheid heeft zien schitteren. Intuschen kan de commissie, den buitengewonen spoed, nooit met stilzwijgen voorbij gaan, dien uwe reverendissime vaderlijke

goedheid, bij het eerste berigt van het gevaar, dat Rome bedreigde, heeft in het werk gesteld, om de hulp te verschaffen, waaraan men zulk eene dringende behoefte had, door uit Toscanen en uit de andere provinciën religieusen te ontbieden, om diegenen te helpen, welke reeds rusteloos hunne zorgen aan de ongelukkige cholera-kranken bewezen.

Zij herinnert zich ook nog zoo gaarne de onuitsprekelijke vermoeijenissen, welke die religieusen te verduren hadden, niet alleen bij de behandeling der cholera-zieken, maar ook door de orde en het reglement, hetwelk die soort van ziekte in de gasthuizen vorderde. Dit deden zij met bewonderenswaardig beleid. De ijver die hun aanspoorde, om zich met diensten, die voor de natuur het walgelijkste zijn, te belasten, deed hun het onvermijdelijke gevaar vergeten, waaraan zij zich zelve blootstelden; dien ten gevolge zijn ook onderscheidenen hunner, als de slagtoffers van hunne liefdadigheid en van hunne zelfopoffering, gestorven.

Eindelijk, eeuwige dank hebbe de goddelijke barmhartigheid, heeft die vernielende geesel, die overal op zijnen weg rouw en schrik verspreid had, opgehouden zijne vreeselijke verwoestingen aan te rigten; evenwel, zagen zij nog het einde niet hunner groote vermoeijenissen, wyl ze zich belastten, met het aanwenden der maatregelen, om den terugkeer der ziekte te verhoeden.

De vrees, van uwe vaderlijke zedigheid, en die uwer goede religieusen te kwetsen, weêrhoudt mij van meer te zeggen, en ik geloof, dat het niet noodig zij, hier de billijke dankbaarheid te herhalen, die het publiek zoo gaarne met eenparige stem aan hunne deugden betuigt.

Doch, mag de commissie de edele belangeloosheid verzwijgen, waarmede gij wel hebt willen te gemoet komen, in de dubbele onkosten, die gelijktijdig de verpleging der talrijke kranken veroorzaakt hebben en in de kosten, welke de goede broeders op hunne reizen hebben moeten maken? Zal zij stil-

zwijgen over de edelmoedige kieschheid, die het klooster heeft aan den dag gelegd, door het weigeren der schadevergoeding, die aan hetzelfde door de commissie was aangeboden geworden?

Mogt deze brief u de eervolle getuigenissen van erkentelijkheid uitdrukken, welke de commissie het zich tot roem rekent, aan zulke achttingwaardige mannen te kunnen betuigen; mogt het ook algemeen bekend worden, dat hun gedrag, dat altoos, maar vooral in die omstandigheid, de lofspraken zoo wel heeft weten te verdienen, die men genoodzaakt is aan hetzelfde toe te kennen!

Daar de commissie aan het levendige verlangen niet kan wederstaan, om u de gevoelens van erkentelijkheid, waarmede zij doordrongen is, te betoonen, smeekt zij uwe vaderlijke goedheid, wel het geringe geschenk van eenen kelk te willen aannemen, dien zij voor de kerk van uw klooster bestemd heeft, opdat hij onder het celebreren van de heilige geheimen, dagelijks de droevige omstandigheid moge herinneren, die deze getuigenis harer dankbaarheid heeft gevorderd en dat hij in het vervolg strekke, om de Religieusen van de orde op te wekken, tot het drukken van de voetstappen hunner voorgangers, en tot het navolgen van hunnen ijver en van hunne deugd.

De ondergeteekende Kardinaal-president, acht zich zeer vereerd, dat hij het orgaan is van de commissie, om u de eervolle gevoelens te betuigen, waarvan zij doordrongen is en die zij zoowel jegens u als jegens uwe kinderen zal blijven koesteren.

Vol van erkentelijkheid en achting, noemt hij zich:

Uw zeer toegenegen Dienaar,

G. A. KARDINAAL SALA.

I N H O U D.

	Bladz.
Voorberigt	III
Voorwoord van den Vertaler	VII

EERSTE BRIEF.

Vertrek van Lyon. — Ziekte te Colmar. — Aankomst in het klooster van Onze Lieve Vrouw van la Trappe van den Olijfborg. — Gewaarwordingen. — De prior en zijn broeder. — Hn dood. — Brand op den Olijfborg. — Novice, die het klooster in brand gestoken had. — Hof van assises. — Griep. — Dood van van twee religieusen.	1
---	---

TWEEDE BRIEF.

Ziekte. — Lijden. — Vertrek uit het klooster om naar Rome te gaan. — Reis door Zwitserland. — Herstelling van gezondheid. — Onze Lieve Vrouw der kluizenaars, bedevaart. — Aanmerkingen over Zwitserland. — Brief aan den heer de La Mennais. — Aankomst te Parijs. . . .	12
---	----

DERDE BRIEF.

Vincennes. — Herinnering — Gevangenneming te Husum in 1812. — Aken. — De baron Desprèz des Coudrais. — Bewonderenswaardige trek. — Gevangenschap. — Vervoering. — De abbé van Boulogne, bisschop van Troyes. — Monseigneur de Gregorio. — Pater Fontana. — De abbé Pedicini. — Intrede der geallieerden te Parijs. — Bevrijding.	20
--	----

Bladz.

VIERDE BRIEF.

Kerk van Onze Lieve Vrouw van Lorette. —
Kerk van la Madeleine. — Obelisk van Luxor.
— Lodewyk XVI. — Maria Antoinette. — Ver-
zoenings-gedenkteeken. — Zegeboog van l'Etoile.
— Versailles. — Nationaal museum. — Fieschi.
— Fransche kerk van Châtel. — Saint-Sulpice.
— St. Rochus. — Heilige Genoveva. — Derzel-
ver voorgevel. — Vertrek van Parijs . . . 32

VIJFDE BRIEF.

Reis naar Lyon. — Bekoorlijke oevers der Sa-
ône. — Het eiland Barbe. — Levendig geloof
der Lyonnezen. — Talrijke gestichten van lief-
dadigheid. — De instelling voor de voortplanting
van het geloof. — Fourvières. — Devotie voor
de H. Maagd. — De H. Pothinus. — Eerste
martelaars van Gallië. — De H. Blandina. —
Kerk van den H. Ireneus . . . 56

ZESDE BRIEF.

Vertrek van Lyon. — Stoomboot. — Valence.
Avignon. — Kruijers, geesel der reizigers. — Ka-
pel van la Miséricorde. — Ivoren Christus-beeld
van eene buitengemeene schoonheid. — Schilderij
en verzen van den goeden koning Reinier. —
Vaucluse. — Laura. — Petrarcha. — Crillon.
— Pius VI. — De ijskelder . . . 67

ZEVENDE BRIEF.

Marseille. — Stoomboot Maria-Christina. —
Nizza. — Cassini. — Genua. — Christoph Co-
lumbus. — Andreas Doria. — Livorno. — Het
eiland Elba. — Bonaparte. — Ode van Manzo-

ni op den dood van Napoleon. — Civitta-Vecchia. — Deszelfs haven. — De heer de La Menais. — Galeijen. — Galei-boeven. — De struik-roover Gasparone.	82
---	----

ACHTSTE BRIEF.

Vertrek van Civita-Vecchia. — Monteroni. — Koepel der kerk van den H. Petrus. — Aandoe-ning bij het naderen van Rome	108
--	-----

NEGENDE BRIEF.

Aankomst in de heilige stad. — Bezoek der kerk van den H. Petrus. — Overzicht van Rome — Tiber. — Klooster van de H. Magdalena. — Bezoek bij den kardinaal de Gregorio. — Bezoek bij den kardinaal Lambruschini. — Audi-entie bij Zijne Heiligheid. — Paus Gregorius XVI.	114
---	-----

TIENDE BRIEF.

Kleeding van den Paus. — Zijn hof. — Zijn gezag.	124
--	-----

ELEFDE BRIEF.

Romeinsche Staten. — Dubbel gezag van den Souvereinen Opperpriester.	136
--	-----

TWAALFDE BRIEF.

De Pausen, de beschermers van de burgerlijke vrijheid, de bewaarders der kunsten en de wel-doeners van het menschelijk geslacht	149
---	-----

DERTIENDE BRIEF.

De H. Maria de Meerdere. — De H. Petrus-kerk.	162
---	-----

VEERTIENDE BRIEF.

St. Jan van Latranen. — St. Paulus.	201
---	-----

VIJFTIENDE BRIEF.

Pracht die bij de heilige ceremoniën der Kerk	
---	--

Bladz.

wordt ten toon gespreid. — H. Sacramentsfeest
— Gouden roos. — *Agnus Dei*. — Feestdag
van de H. Agnes. — De zegening van twee lam-
meren, wier wol bestemd is tot het weven van
het pallium 211

ZESTIENDE BRIEF.

Het Pantheon 226

ZEVENTIENDE BRIEF.

Het Colyseum. — De H. Ignatius, martelaar. 233

ACHTTIENDE BRIEF.

Standbeeld van Pompejus. — Rome, het hoofd
van het geestelijke rijk, dat Jesus Christus, over
de geheele aarde heeft willen uitstrekken. . 245

NEGENTIENDE BRIEF.

Vervolg van den voorgaanden brief. . . 253

TWINTIGSTE BRIEF.

De cholera. — Inrigtingen van liefdadig-
heid. — De prinses Borghèse. — De gravin Lut-
zow. — Lady Acton. 265

EEN EN TWINTIGSTE BRIEF.

Vervolg der inrigtingen van liefdadigheid . 279

TWEE EN TWINTIGSTE BRIEF.

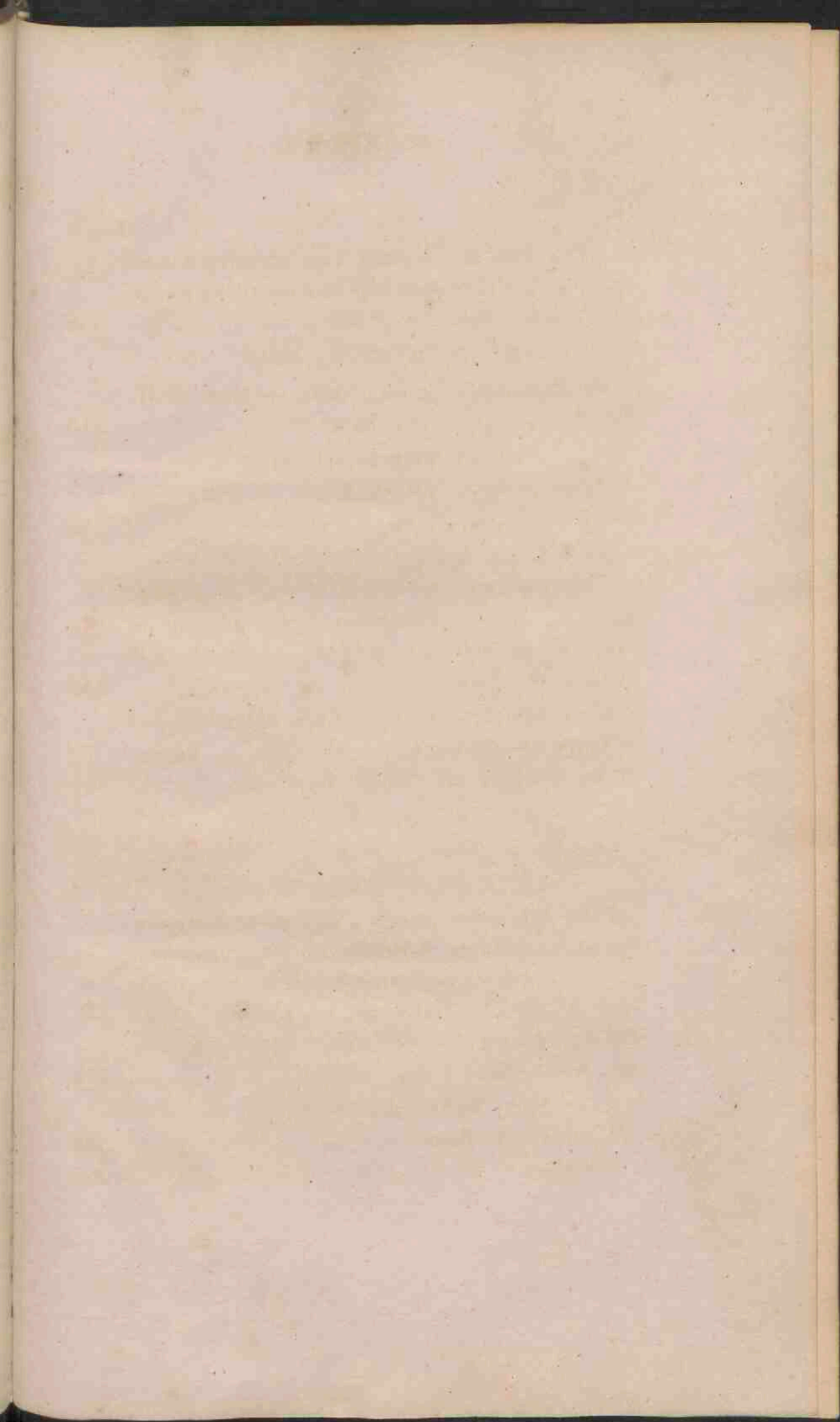
Uitoefening der doodstraf te Rome . . . 295

DRIE EN TWINTIGSTE BRIEF.

Congregatie van Romeinsche dames. — Gast-
huis van den H. Geest in Saksen. — Gasthuis
van den H. Verlosser. — Gasthuis van de H.
Drieuldigheid. — Conservatorien voor de jonge
meisjes geopend. — Gesticht van de H. Maria
in *Aquiro*. — Gasthuis van den H. Michaël.

INHOUD.

	Bladz.
— Van den H. Lodewyk voor vrouwen zonder schuildak. — Broederschap van den dood en van het gebed, enz.	304
VIER EN TWINTIGSTE BRIEF.	
De Romeinsche geestelijkheid. — Over de H. Maagd	316
VIJF EN TWINTIGSTE BRIEF.	
Openbaar onderwijs te Rome. — Dames van het heilig Hart	326
ZEVEN EN TWINTIGSTE BRIEF.	
Oefeningen van versterving in eene tot het Romeinsch collegie behorende kerk, waarvan de Jesuiten de besturing hebben. — Karthuizerklooster van Rome	333
ZEVEN EN TWINTIGSTE BRIEF.	
Tivoli. — Subiaco. — Ongeval. — Sacro-Speco. — Grot van den H. Benedictus. . . .	337
ACHT EN TWINTIGSTE BRIEF.	
De kerk van den H. Sebastiaan. — Catacomben. . . .	358
NEGEN EN TWINTIGSTE BRIEF.	
Pater Francesco de la Grotte, oud-gardiaan van het heilig graf. — Vermoording van onderscheidene religieusen van het heilige land door Grieken. — Pest te Jerusalem. — Collegie van de Propaganda. — Ontmoeting van eenen jongeling van Bethlehem	373
DEERTIGSTE BRIEF.	
Vertrek van Rome.	380
Bijlagen	383

The first of the following is a copy of a letter from the
author to the publisher, dated 18th March 1841.

The second is a copy of a letter from the
publisher to the author, dated 20th March 1841.

The third is a copy of a letter from the
author to the publisher, dated 20th March 1841.

The fourth is a copy of a letter from the
author to the publisher, dated 20th March 1841.

The fifth is a copy of a letter from the
author to the publisher, dated 20th March 1841.

The sixth is a copy of a letter from the
author to the publisher, dated 20th March 1841.

The seventh is a copy of a letter from the
author to the publisher, dated 20th March 1841.

The eighth is a copy of a letter from the
author to the publisher, dated 20th March 1841.

The ninth is a copy of a letter from the
author to the publisher, dated 20th March 1841.

